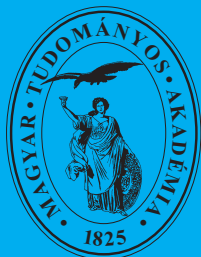

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXXI. évfolyam

2021/2.

A TARTALOMBÓL

A légideszantcsapatok harcéljárásának fejlődése (1935–2020)

Az Észak-Kaukázus ISIS-e:
A Kaukázusi Emirátus

A Dél-amerikai regionális együttműködés jelene és jövője

Migrációs stratégiák Dél-Amerikában és Európában

Spanyolország fegyveres erői és a COVID-19 járvány

Magyarok Afganisztánban a két világháború között

A Honvéd Határőrség átszervezése 1950-ben

Az MHTT 2021. évi küldöttgyűlése

A Tanárky Sándor-díj 2021. évi kitüntetettje: Munk Sándor

A Hadtudomány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával jelenik meg. A folyóiratot az MTMT indexeli és a REAL archíválja.

A lapszám szerzői

Dr. Fórizs Sándor ny. r. dandártábornok,
CSc, egyetemi tanár, NKE RTK

Dr. Gerencsér Árpád PhD

Dr. Hausner Gábor alezredes, PhD,
főszerkesztő, NKE HHK KTSZI

Hegedűs Barbara doktorandusz, NKE HDI

Dr. Hegedűs Ernő alezredes, PhD,
egyetemi adjunktus, NKE HHK

Hornnyák Veronika doktorandusz, NKE HDI

Katona Magda Nasrin CSc,
biztonság- és védelempolitikai elemző

Kiss Márton doktorandusz,
PTE Földtudományok Doktori Iskola

Kozma Klementina tudományos segédmunkatárs,
NKE Eötvös József Kutatóközpont,
Amerikai Kutatóintézet

Dr. Mihalik József ny. alezredes, PhD,
ny. osztályvezető, HM Zrínyi Nonprofit Kft.
Térképészeti Ágazati Igazgatóság

Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes, CSc,
egyetemi tanár, NKE HHK

Thomázy Gabriella doktorandusz, NKE HDI

Rövidítések:

HDI – Hadtudományi Doktori Iskola
HHK – Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
HM – Honvédelmi Minisztérium
KTSZI – Katonai Tanfolyamszervező Intézet
NKE – Nemzeti Közszolgálati Egyetem
ny. – nyugállományú
PTE – Pécsi Tudományegyetem
RTK – Rendészettudományi Kar

A Magyar Hadtudományi Társaság és az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás, lektorált folyóirata

Felelős kiadó:
Szenes Zoltán, az MHTT elnöke
A folyóirat szerkesztőbizottsága:

Elnök:
Hegedűs Henrik, az MHTT alelnöke

Elnökhelyettes:
Hausner Gábor főszerkesztő

Angol nyelvi lektor:
Panajotu Kosztasz

Online szerkesztő:
Hegedűs Ernő

Angol nyelvi szerkesztő:
Gazdag Erika

A bizottság tagjai:
Balla Tibor, Forgács Balázs,
Haig Zsolt, Horváth Attila,
Kátai-Urbán Lajos,
Lakner Zoltán, Palik Mátyás,
Siposné Kecskeméthy Klára,
M. Szabó Miklós, Ujházy László,
Boguslaw Pacek (Krakkó),
Alexei Voskressenski (Moszkva)
Thomas-Durell Young (Monterey).

Szerkesztőbizottság és kiadó:

Budapest X.,
Hungária krt. 9–11.
Tel.: 432-9000/29-684 mellék
(A mellék HM-vonalon
közvetlenül hívható.)

Levél cím:
1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail cím:
hadtudomany@gmail.com

Honlap:
www.mhht.eu/?page=ht_archiv

Nyomatott kiadásváltozat:
ISSN 1215-4121

Műszaki szerkesztés, nyomdai előkészítés:

BAUSZ Stúdió

Nyomtatta:
Prime Rate Kft.

Online kiadásváltozat:
ISSN 1588-0605

Webmester: Jelencsics Imre

HADTUDOMÁNY

HUNGARIAN MILITARY SCIENCE

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXXI. évfolyam

2. szám

2021. szeptember

Tartalomjegyzék

HADMŰVÉSZELET

Ernő Hegedűs

The development of airborne warfare tactics (1935–2020) 3

BIZTONSÁGPOLITIKA

Gerencsér Árpád – Siposné Kecskeméthy Klára

Kaukázusi Emirátus (Imarat Kavkaz) – az Észak-Kaukázus ISIS-e 12

Hegedűs Barbara

Elherdált lehetőség. A Dél-amerikai Nemzetek Uniójának végnapjai . . . 41

Thomázy Gabriella

Migrációs stratégiák: Dél-Amerika vs. Európa.
Ecuador, Kolumbia, Magyarország és Spanyolország
összehasonlító elemzése 58

Hornyák Veronika

Spanyolország fegyveres erői és a COVID-19 járvány 75

HADTÖRTÉNELEM

Katona Magda

A Nagy Játszma magyar túsza.
Magyarok szerepe a modern afgán haderő kialakításában
a két világháború között 87

HONVÉDELEM

Fórizs Sándor

A Honvéd Határőrség hivatásos állományának eltávolítása az ÁVH Határőrség szervezetéből	107
--	-----

A TÁRSASÁG HÍREI

Az MHTT 2021. évi küldöttgyűlése (<i>Hausner Gábor</i>)	118
AZ MHTT 2021. évi Tanárky Sándor-díjasa – Munk Sándor	123

SZEMLE

Szóts Zoltán Oszkár: Az első világháború az 1945 előtti magyar történetírásban. Nézőpontok, műfajok, intézmények (<i>Kiss Márton</i>) . .	125
Plihál Katalin: Kard és térkép (<i>Mihalik József</i>)	128
Oscar Johnsson: The Russian Understanding of War – Blurring the Lines Between War and Peace (<i>Kozma Klementina</i>)	130
Budavári Krisztina: A magyar védelmi ipar helyzete és fejlődési lehetőségei (<i>Hegedűs Ernő</i>)	134

Ernő Hegedűs[✦]

The development of airborne warfare tactics (1935–2020)

DOI 10.17047/HADTUD.2021.31.2.3

The article gives an overview of the development of airborne warfare tactics from 1935 to 2020 based on the methods of delivery applied, such as deployment by parachute, helicopter-based air mobility and airlanding, relying on military doctrines and manuals. The role of air-mechanization in the changes of the nature of airborne warfare is discussed as well.

KEYWORDS: airborne warfare tactics, paratrooper, helicopter-based air mobility, airborne operations, special operations, doctrine, manual

A légideszantcsapatok harceljárásának fejlődése (1935–2020)

A cikk a légideszantcsapatok harceljárásának fejlődését tekinti át 1935-től 2020-ig, a légi-deszantok kijuttatási módjai – az ejtőernyős deszant, a helikopteres légimozgékonyság, illetve a repülőgépes leszálló deszant-módszer – szerint, szabályzatokra és doktrinákra támaszkodva. A tanulmány a légi gépesítés szerepét is vizsgálja a légideszantcsapatok harceljárásában.

KULCSSZAVAK: légideszant harceljárás, ejtőernyős deszant, helikopteres légimozgékonyság, légi szállítási műveletek, különleges műveletek, doktrína, szabályzat

Introduction

As a result of technological developments, since the beginning of the 1930s it has become possible to insert ground forces into denied territories through airborne operations, which is generally referred to as airborne warfare. Airborne operations were widely conducted in World War II, mainly by German, Soviet, American and British forces. The main focus was on light infantry paratrooper operations, while heavier glider and fixed wing operations were carried out only to reinforce parachute assault units. The Soviets (Spetsnaz) and the British (Special Air Service – SAS) deployed

✦ National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Department of Military Technology – Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Haditechnikai Tanszék; e-mail: hegedus.erno@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0001-8457-5044>

special operations troops in large numbers as well. Airborne operations also became part of the operational theories of the great powers (the Soviet theory of deep battle operations or the German theory of armoured warfare).¹

What is exactly meant by the term airborne operations? A definition of the concept may be found in NATO Tactical Air Doctrine ATP-33 B, which also provides a list of the support functions related directly to airborne operations.² In section 5 of the doctrine, dealing with tactical airborne operations, the following categories can be found:

- Paratrooper airborne operations (parachute jumps and parachute drops);
- Airmobile operations (transport of forces and cargo by helicopter);
- Force delivery (equipment and cargo) by airlanding.

The supply of paratroopers by fixed wing aircraft and helicopter, medical evacuation (MEDEVAC), and special airborne tasks (the airlift of special forces) related to airborne operations are also listed in the doctrine.

Airborne operations have made it possible to achieve the following objectives:

- seizing bridges, straights and mountain passes until the arrival of additional forces (*e.g. operation Market Garden 1944*);
- securing the flanks of landing operations (*e.g. D-day, 1944*);
- inserting special forces behind enemy lines for the purpose of reconnaissance and diversion (*e.g. SAS in Europe, 1944*).

Different paratrooper units were deployed using different methods, depending on the topographic conditions of the target zone:

- light infantry and diversionary troops were delivered by parachute to any given terrain;
- light mechanized forces were deployed to flat terrain by gliders;
- airportable forces were delivered to captured airfields by transport aircraft.

Airborne operations were usually conducted using a combination of the above means of delivery.

During combat activities, airborne troops were employed as:

- infantry in the vicinity of the landing zone of the unit;
- or farther away from the landing zone if their forces were mechanized (air-mechanization).³

Combat vehicles were first airlifted into military operations by gliders between 1939–1945, and the same capability became available again during and after the Vietnam War with the introduction of air mobility. In the meantime, tactics developed during World War II based on the airlanding of mechanized airborne troops on captured airfields by fixed wing aircraft had also undergone considerable changes.

1 Glantz 1984.

2 ATP-33B 1997.

3 Franz 1992, 59.

1. Development of airborne warfare tactics according to means of delivery

1.1. Delivery by parachute

By the 1930s, the widespread use of the airplane and the parachute had made it possible to deploy light infantry troops behind the enemy lines by parachute. Appendix C of Army Field Manual FM 3-90 (Airborne and Air Assault Operations) deals with airborne operations and paratroopers.⁴ Paratrooper operations are discussed under the section *Airborne Operations*. The tactical echelons of airborne operations are the following: assault echelon, follow-on echelon, and the rear-guard. After capturing the target objectives determining the airhead, the assault echelon secures the undisrupted delivery of airborne troops, equipment and supplies. The follow-on echelon can include light and heavy combined forces. Based on the commander's decision, heavy weapons are delivered either by parachute or by airlanding.

Due to advances in air defence technology, the large-scale deployment of air assault troops had become increasingly risky by the end of the 1950s. At the same time, the increasing transport capacity of gas turbine powered transport aircraft made it possible to airlift heavy equipment such as light tanks and self-propelled guns. Following the development of advanced parachute cargo delivery systems (LAPES - Low Altitude Parachute Extracting System, retrograde rockets, etc.), airborne troops were augmented with some heavy organizational elements (e.g. armoured battalion), which increased their combat power and mobility. Starting in the 1980s, the American 82nd Airborne Division (paratrooper) became fully mechanized with air-droppable wheeled vehicles, so the division had 3,200 vehicles in total, including 1,400 HMMWV trucks, LAV-25 light armoured reconnaissance vehicles, and an armoured battalion equipped with 56 Sheridan light tanks.⁵ Since the end of the 1970s, the British airborne brigade has been equipped with Scorpion, Scimitar, Spartan and Stryker combat vehicles against limited armoured targets.⁶ Recently, following the introduction of the Sprut airborne tank, the commander of the Russian airborne troops has made a revision of the tactical doctrine of Soviet airborne forces, which is now centred on a more intensive offensive role.⁷

1.2. Delivery by airlanding

If paratroops captured an airfield behind enemy lines, light infantry units were air landed by transport aircraft in order to reinforce the paratrooper echelon. Appendix C of Army Field Manual FM 3-90 (Airborne and Air Assault Operations) deals with airborne operations, including paratrooper and airmobile operations as well.⁸ According to the American approach, the airlift and delivery of troops by means of

4 FM 3-90 2001, App. C.

5 Szilágyi 1998. 29.

6 Head 1999, 9.

7 Bagi 2009, 4.

8 FM 3-90 2001, App. C.

airlanding is treated as part of airborne operations. The place of airborne troops delivered by airlanding is also determined by the manual; it is the follow-on echelon. Field Manual FM 100-5 lists the different types of infantry units, making a difference between airtransportable light infantry and airborne infantry designed specifically for the purpose of air transport.⁹ Airborne infantry troops are provided anti-tank support by light armoured cavalry units¹⁰, since due to their mass these types of combat vehicles are the most suitable for air transport. Similarly to Stryker brigades, part of the armoured reconnaissance organization is also airtransportable, so they can be used as the next echelon in airborne operations. However, while some light wheeled vehicles of the armoured reconnaissance forces (e.g. LAV 25) can be airlifted into operations by transport helicopters, heavier wheeled combat vehicles have to be transported and air landed by C-130 aircraft, which requires first capturing the target airfield by means of air assault operations. Operations conducted by airplane are described in Field Manual FM 90-26¹¹, where both parachute operations and operations conducted by the airlanding of troops are categorized as airborne operations.

By the 1950s, the increased capacities of gas turbine powered transport aircraft made it possible to airlift heavy equipment such as tanks and personnel carriers, which brought about fundamental changes in airborne tactics and the application of forces delivered by airlanding. As a result, in the 2003 Gulf War several airborne operations were conducted where paratroopers captured an airfield, which was followed by the airlanding of armoured combat vehicles such as M1 tanks by C-17s.

Today, the airlanding of troops constitutes an increasingly important part of the warfare tactics applied in the follow-on echelons. The American Objective Force program, launched in 1992, aimed to create more mobile forces and improve the effectiveness of airtransportable mechanized organizations, was scheduled to be reached by after 2010.¹² As part of this program, a brigade equipped with light combat vehicles should be set up, which could be airlifted to any part of the world within 4 days. Today, this type of airborne organization is the Stryker brigade. Using Stryker wheeled armoured vehicles, highly mobile airborne battlegroups were created, called the Stryker Brigade Combat Team. Stryker brigades are transported by C 130 Hercules transport aircraft, which are available in large numbers. The airtransportability and deployability of the new brigade level organization were tested for several hundred kilometres in an exercise organized at Fort Irwin in 2003.¹³

1.3. Helicopter- and convertiplane-based air mobility

By the 1950s, following the rise of modern air defence, it had become increasingly risky to deliver paratroops into battle by airplane. As a result, parachute operations were gradually replaced by airmobile operations, which was made possible by

9 FM 100-5 1997, 59.

10 FM 100-5 1997, 61.

11 FM 90-26 1990, CH-1 1-6. and 1-7. A. (1)

12 Owen and Fogg 2001, 11.

13 Reardon and Charlston 2007.

advances in the development of gas turbine engine helicopters. The first time such helicopters (UH-1) were used in large numbers was the Vietnam War. Based on these new assets, the US military conducted the first airmobile operations in the world. The Soviet military developed its own airmobile capabilities and tactics during the Afghan intervention (1979-1988).

Field Manual FM 71-100-3 (Air Assault Operations) describes the development of American airmobile organizations and the organizational structure of higher level airmobile units.¹⁴ In the description of helicopter-based airborne organizations the expressions air assault and airmobile are both used.¹⁵ Field Manual FM 71-100-2 (Chapter 1.: Light Infantry, Airborne) differentiates between air assault operations in the landing zone involving combat activities and airmobile operations in a secured landing zone.¹⁶

Airmobile tactics underwent a significant qualitative change from the Vietnam War to the end of the Soviet – Afghan War (1968-1988):

- air mobile troops were reinforced and supported by attack helicopters (AH-1, AH-64, Mi-24) in both the Soviet and the American military;
- new transport helicopter types (Chinook, CH-53, Mi-6/26) capable of airlifting heavy equipment such as combat vehicles and guns were introduced.

The development of gas turbine engine helicopters and the increase of their transport capacity along with the introduction of heavy transport helicopters brought about the birth of a new, qualitatively different type of operation (Air Mechanization Stryke), which made mechanized airborne troops more mobile after landing.¹⁷ As a result, new airborne warfare tactics were developed: For example, in the 1980s German airborne troops started to organize their Wiesel combat vehicles, which could be airlifted by CH-53 helicopters due to their small size, into anti-tank battalions.¹⁸ Supported by attack helicopters, these anti-tank battalions are able to conduct offensive operations against armoured targets.¹⁹ A Russian airborne brigade, equipped with BMD infantry fighting vehicles, is delivered into military operations by helicopters.

Based on the greater maximum range of convertiplanes, aircraft capable of both vertical flight like a helicopter and fast, forward speed like a conventional airplane, the United States Marine Corps has established its new operational concept based exclusively on long range airlift, without naval landing operations conventionally launched from the sea (discussed in more detail under 2.2).²⁰

14 FM 57-35 1973.

15 FM 71-100-3 1996, Intr. 2.

16 FM 71-100-2 1993, Chap. 1.

17 Grange et al. 2002.

18 Marek 1992.; Jarnot 1996, 38. and Mettler 1995, 24.

19 Marek 1992.

20 Reed 2013.

2. Development of airborne warfare tactics in accordance with military doctrine

2.1. Role of airborne capabilities in the Air-Land Battle Doctrine

The Air-Land Battle Doctrine was developed for the American military between 1980-1982.²¹ The Air-Land Battle Doctrine is based on air superiority, where the Allies attack areas behind enemy lines from the air up to 300km using attack helicopters and strike aircraft. The armoured battlegroup responsible for counterattack and the supporting airborne units are effectively assisted by the Air Force on enemy territory. Reserves deployed forward to counterattack can be air or ground manoeuvre elements, as air landed or air assault units of the land forces as reserve elements are capable of rapid response.²² The ALB theory is summarized in Field Manual FM 100-5, regarding the mobility of airlifted troops after landing as a capability that should be further enhanced.²³ The purpose of air mechanization is to help achieve that objective, which is today represented by the air-portable Stryker brigades.²⁴

2.2. Role of airborne capabilities in the Air-Sea Battle Doctrine

The Air-Sea Battle concept was established in 2009.²⁵ This operational theory was developed by the American Air Force, Navy and the Marines, within the framework of which a higher level cooperation was designed to enhance joint capabilities with a focus on command and control, intelligence, reconnaissance and electronic warfare.

The creation of the Air-Sea Battle Doctrine resulted in closer and more effective cooperation between the navy and the air force, and airborne organizations experienced a breakthrough in naval and marine operations. Airborne operations conducted during the Afghan War in 2001 had already projected the birth of a new type of Marine warfare, in which the Marines no longer rely on conventional amphibious operations (landing forces by the navy), but establish a Forward Operation Base (FOB) directly on the ground behind the enemy lines and carry out ground offensives from there. The birth of the new strategic concept was facilitated by the introduction of the convertiplane (e.g. Bell-Boeing V22 Osprey) to the American military, which provides longer ranges behind enemy lines for Marine operations.²⁶

2.3. Role of airborne capabilities in the Multi Domain Operation concept

The Multi-Domain Battle/Multi-Domain Operations (MDO) concept is the strategic concept of multi-dimensional operations, according to which several types of operations will be conducted simultaneously in the battle space of the future. Besides

21 Wass and Echevarria 2001, 5.

22 FM 100-5 1997, 191.

23 FM 100-5 1997, 191.

24 Grange et al. 2002.

25 Kiss 2015, 60.

26 Reed 2013.

conventional (air, ground and naval) operations, space warfare, information and cyber operations will also appear.²⁷ The new concept could have a significant impact on the theory of the mission and application of certain branches as well. One important aspect of the MDO concept is the emphasis on greater operational depth, which means an increase in the range of airborne operations.²⁸ The Future Vertical Lifting Capability referred to in the theory of Multi-Domain Operations also calls for the further development of longer maximum range convertiplanes and new types of high speed helicopters. The widespread application of new types of air transport vehicles, especially the convertiplanes, is justified by the demands and large proportion of special operations forces involved in multi domain operations. Special operations forces are airlifted behind enemy lines and they are equipped with light vehicles, such as quads, etc.

Summary and conclusions

Airborne operations made the vertical envelopment of enemy forces possible for ground troops in World War II, and they have also become an integral part of the strategic thinking of the great powers. Beginning in the 1960s, parachute operations were further expanded by helicopter-based airmobile operations. In the 1980s, as a result of the greater transport capacity of gas turbine powered transport aircraft, it became possible to airlift heavy military equipment, such as light tanks and self-propelled guns, and after the development of the parachute capabilities required, paratroops were augmented with heavy organizational elements such as armoured battalions. Since the 1980s, armoured combat vehicles have been widely used in the Soviet/Russian, German, British, and US military as well in both paratrooper and airmobile organizations. The above developments have increased the tactical capabilities of these organizations, brought about changes in their warfare tactics, and made their operations more mobile. The development of mechanized operational capabilities is described in Field Manual FM 100-5, with an emphasis on the principle that troops deployed behind enemy lines must maintain their mobility after landing.

Today, the airlanding of mechanized reinforcements in the follow-on echelon is an integral part of the tactics used by airborne organizations. During the 2003 Gulf War, a number of airborne operations were conducted in which paratroopers captured an airfield to which subsequently C-17s delivered armoured combat vehicles, for example M1 tanks. The combat vehicles of the air-portable Stryker Brigade are transported and air landed by C-130 aircraft. This can only be executed by first taking control of an airfield through air assault operations.

27 AJP-3.20 doctrine 2020. and TRADOC Pamphlet 525-3-1 *The U.S. Army in Multi-Domain Operations 2028 concept. The US ARMY Operating Concept "Win in a complex world" 2020–2040.* Downloaded: 2016. 10. 05.

28 TRADOC Pamphlet 525-3-1 *The U.S. Army in Multi-Domain Operations 2028 concept. The US ARMY Operating Concept "Win in a complex world" 2020–2040.* Downloaded: 2016. 10. 05. <http://www.tradoc.army.mil/tpubs/pams/tp525-3-1.pdf> 19.

Airborne operations played an important role in the development of the Air-Land Battle concept (1980-82), the Air-Sea Battle concept (2009), and the Multi Domain Operation concept (2018) as well. Air mechanization served as a catalyst for fundamental changes in airborne warfare tactics and resulted in an unprecedented increase in the mobility of airborne troops after landing. Due to the greater maximum range of convertiplanes, airborne units can now be employed in a number of new ways by both the Land Forces and the Marines.

Table 1.
*The Role of Airborne Operations in Strategic thinking
(1982–2018)*

<i>Name of strategic concept</i>	<i>Validity</i>	<i>Key concepts</i>	<i>Role of airborne units</i>
Air-Land Battle	1982-2017	Long range manoeuvre, air force cooperation, airborne troops	Conduct long range operations with strong air support and provide support for armoured units
Air-Sea Battle	2009-2017	Air force cooperation, use of space devices	Marines establish a forward operational base on the ground, behind enemy lines
Multi Domain Operation	2018-	Greater operational range, special operations, digital soldier, space and cyber warfare, synergy between dimensions	Conduct long range airborne operations and increases the proportion of special operations based on future vertical lifting capabilities

Based on the present study of the development of airborne warfare tactics between 1935-2020, the following can be concluded:

1. The process which eventuated the integration of airborne operations into modern operational concepts has been analysed and the results are presented in *Table 1*;

2. The analysis also reveals that after 1935 new warfare tactics were gradually introduced, where mechanized airborne units conduct operations farther away from the drop zone;

3. A study of airborne tactics proves that the introduction of new military assets such as the helicopter, convertiplane, or the airborne tank has changed the warfare tactics of airborne organizations and resulted in an increase in the military capabilities of airborne troops.

BIBLIOGRAPHY

AJP-3.20 doctrine 2020. *Allied joint doctrine for cyberspace operations*. Zoltán Gulyás Brigadier General, HUNAF, Directorate NATO Standardization Office, Ministry of Defence.

ATP-33B 1997. *ATP-33 B NATO harcászati repülő doktrína*. Budapest: HVK, Euro-Atlanti Integrációs Munkacsoport.

- Bagi József 2009. A BMD-4 deszantharcjármű. *Haditechnika* 43. (április): 4–12.
- FM 100-5 1997. *Tábori kézikönyv: Hadműveletek*. Budapest: Magyar Honvédség Vezérkara.
- FM 3-90 2001. *FM 3-90 Tactics, Headquarters Department of the Army*. Washington, DC: 4 Juli 2001 Appendix C: Airborne and Air Assault Operations.
- FM 57-35 1973. *Tábori kézikönyv: Légimozgékony műveletek*. Budapest: MNVK 2. Csoportfőnökség.
- FM 71-100-2 1993. *Light, Air Assault, and Airborne Infantry Division*. In FM 71-100-2 Infantry Division Operation, Chapter 1. US ARMY Field Manuals, Washington, DC: Headquarters Department of the Army, 31 August 1993.
- FM 71-100-3 1996. *Air Assault Operations*. US ARMY Field Manuals, Washington, DC: Headquarters Department Of The Army, 29 October 1996.
- FM 90-26 1990. *Airborne Operations*. Washington, DC: Headquarters Department of the Army.
- Franz, Wallace P. 1992. "Air mechanization, the next generation." *Military Review*, 72. (2): 59–66.
- Glantz, David M. 1984. *The Soviet Airborne Experience*. Fort Leavenworth: Combat Studies Institute. <https://doi.org/10.21236/ADA153124>
- Grange, David L., Wass, Huba, Liebert, Rich, Jarnot, Chuck, Huber, Al and Sparks, Mike 2002. *Air-Mech-Strike - Asymmetric Maneuver Warfare for the 21st Century*. Paducah: Turner Publishing Company.
- Head, Daniel T. 1999. "The 2nd Parachute Battalion's War in the Falklands – Light Armour Made The Different in South Atlantic Deployment." *Armor* 108. (5): 9–12.
- Jarnot, Charles A. 1996. *Air Mech XXI: New Revolution in Maneuver Warfare*. MMAS Thesis. Forth Leavenworth: U.S. Army Command and General Staff College.
- Kiss Roland 2015. Air-Sea Battle – A globális közös terekhez való hozzáférés hadműveleti koncepciója. *Nemzet és Biztonság* 8. (4): 56–69.
- Marek, Reinhard 1992. Ejtőernyős páncélelhárító zászlóalj. *Truppenpraxis*, 36. (6).
- Mark J. Reardon and Jeffery A. Charlston: *From Transformation To Combat – The First Stryker Brigade at War*. Downloaded: 2021. 03. 11.
- Mettler, Wolfgang 1995. "The German Airborne Antitank Battalion and the Wiesel Armored Weapon Carrier." *Infantry* 85. (1): 24–29.
- Owen, R. C. and Fogg, T. A. 2001. "Air Mobility Command and the Objective Force: A Case for Cooperativ Revolution." *Military Review* 2001. 1. sz.
- Reardon, Mark J. and Charlston Jeffery A. 2007. *From Transformation To Combat - The First Stryker Brigade at War*. Washington, D.C.: Center of Military History United States Army. Downloaded: 2021. 03. 11. <https://history.army.mil/brochures/Stryker/Stryker.pdf>
- Reed, John 2013. "The future of amphibious warfare is airborne." *Foreign Policy* 26 March 2013. Downloaded: 2017. 11. 27. <http://foreignpolicy.com/2013/03/26/the-future-of-amphibiouswarfare-is-airborne/>
- Richard E. Simpkin 1981. "An Airmechanized Force for the 90's." *Armor* 90. (4).
- Roger Edwards 1974. *German Airborne Troops 1936-1945*. Garden City, Doubleday
- Szilágyi Tibor 1998. *A sivatagi pajs és a sivatagi vihar hadműveletek: logisztikai perspektíva*. Egyesült Államok Szárazföldi Haderőnemi Társaság.
- TRADOC Pamphlet 525-3-1, *The U.S. Army in Multi-Domain Operations 2028 concept. The US ARMY Operating Concept "Win in a complex world" 2020–2040*. Downloaded: 2016. 10. 05. <http://www.tradoc.army.mil/tpubs/pams/tp525-3-1.pdf>
- Wass and Echevarria 2001. Huba Wass de Czege and Antullio J. Echevarria 2001. *Toward a Strategy of Positive Ends*. Forth Leavenworth: Strategic Studies Institute, US Army War Collage.
- Wright, R. K. and Greenwood, J. T. 2007. *Airborne Forces at War*. Annapolis: Naval Institute Press.

Gerencsér Árpád[✦] – Siposné Kecskeméthy Klára[✦]

Kaukázusi Emirátus (Imarat Kavkaz) – az Észak-Kaukázus ISIS-e

DOI 10.17047/HADTUD.2021.31.2.12

Manapság egyre kevesebbet hallani a Kaukázusi Emirátusról, illetve provinciájáról az Észak-Kaukázusról. A Kaukázusi Emirátus ideológiája a 19. századi orosz hódítások idejéből eredeztethető, amely a függetlenség visszaszerzéséről szól, a modern felfogás pedig a dzsihád kiterjesztéséről és a szélsőséges irányzatok terjesztéséről szól. A Kaukázus az a hely, ahol a folyamatok nem illenek bele a globális trendekbe, ahol sajátos megjelenési formáik vannak. A Kaukázusi Emirátus jelentősége hihetetlen, ha azt vesszük alapul, hogy egy olyan szervezetre, mint az Iszlám Állam is hatással volt.

A Kaukázusi Emirátus fejlődése, evolúciója tökéletesen megmutatta a gyengülő államhatalom okozta vákuumban keletkező szervezetek felemelkedését, területi igényeit és állami berendezkedésre való törekvésüket. A Kaukázusi Emirátus elleni harc tanulságos minden belügyi szervezetnek, mivel az orosz belügyi és katonai erők teljesen új módszereket tanultak, és ezeket sikeresen alkalmazták az Iszlám Állam elleni műveletekben Szíriában is. Az orosz biztonsági erők fellépése, szervezettsége, adaptációs képessége megroppantotta a Kaukázusi Emirátust. Az elemzésben a Kaukázusi Emirátus bemutatása és vizsgálata a célunk, a vele szemben adott biztonsági válaszok tanulságosak minden ország számára.

KULCSSZAVAK: Kaukázusi Front, Kaukázus térség, gazavat, csecsen háborúk, terrortámadás, ISIS

The Caucasus Emirate (Imarat Kavkaz) – ISIS of the North Caucasus

Today, less and less is heard about the Caucasus Emirate and its province in North Caucasus. The ideology of the Caucasus Emirate can be traced back to the time of the Russian conquests in the 19th century, which was about regaining independence, the modern concept is about extending jihad, and spreading extremist tendencies. The Caucasus is a region where

✦ E-mail: arpadgerencser@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-1062-4568>

✦ Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar –
National University of Public Service, Faculty of Military Science,
e-mail: siposne.kecskemethy.klara@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0002-4150-7823>

processes do not fit into global trends, where they have specific manifestations. The significance of the Caucasus Emirate is incredible when we consider that it has influenced an organization like the Islamic State. The development and evolution of the Caucasus Emirate perfectly showed the rise of the organizations created in the vacuum caused by the weakening state power, their territorial needs, and their striving for becoming a state organization.

The fight against the Caucasus Emirate is instructive for all internal-affairs organizations, as Russian internal and military forces have learned completely new methods, which have been successfully applied in operations against the Islamic State in Syria as well. The action, organization, and adaptability of the Russian security forces have shaken the Caucasus Emirate.

In the analysis, our goal is to present and examine the Caucasus Emirate, as the security responses given to it are instructive for all countries.

KEYWORDS: Caucasus Front, Caucasus region, gazavat, Chechen wars, terrorist attack, ISIS

Bevezetés

Manapság egyre kevesebbet hallani az Iszlám Állam nevű szervezetről, és még kevesebbet annak egyik csoportosulásáról, a Kaukázusi Emirátusról, illetve provinciájáról az Észak-Kaukázusról. A Kaukázusi Emirátus ideológiája a 19. századi orosz hódítások idejéből eredeztethető, amely a függetlenség visszaszerzéséről szólt, a modern felfogás pedig a dzsihádot kiterjesztéséről és a szélsőséges irányzatok terjesztéséről. Sokszor hangsúlyoztuk, hogy a Kaukázus az a hely, ahol a folyamatok nem illenek bele a globális trendekbe, sajátos megjelenési formáik vannak. Ez így van a Kaukázusi Emirátussal is.

A szervezetről nem sok szó esik, a hazai kutatásoknak nem tárgya, kevés az elérhető forrás. Azonban a szervezet jelentősége hihetetlen, ha azt vesszük alapul, hogy egy olyan szervezetre, mint az Iszlám Állam is hatással volt. Tanulmányunkban a Kaukázusi Emirátus bemutatása a célunk, amelynek vizsgálata, a fenyegetésekre/kihívásokra adott biztonsági válaszok tanulságosak lehetnek minden ország számára. Elemzésünkben kitérünk a dzsihádot értelmezésére és annak kaukázusi megfelelőjére, a mozdítógépek pontos értelmezése és a terrorizmus megértése érdekében. Tanulmányunkban nem elemizzük az észak-kaukázusi dzsihádot vallási szempontból, csak biztonsági szempontból közelítjük meg a Kaukázusi Emirátust, mint az észak-kaukázusi felkelés ernyőszervezetét.

A dzsihádot, mint válságtényező eltérő értelmezése

Mi a „dzsihádot” (jihád)? Hogyan értelmezi a Nyugat, és hogyan az iszlám kultúra képviselői? A szunnita iszlám egyik ága, a szufi, amely azt mondja, hogy a dzsihádot nem más, mint az ember belső harca, a megfelelés az Istennek. A vahabiták ellenben azt vallják, hogy a dzsihádot nem más, mint a hitetlenek, azaz a nem iszlám hívők elleni fegyveres harc, küzdelem. De beszélhetünk kis- és nagy dzsihádról is, ami megint csak eltérő megközelítést ad. Nem célunk az iszlám dzsihádot elemzése, de a Kaukázusi Emirátus pontosabb megértéséhez szükségesnek ítéljük a dzsihádot kérdéskörének tömör bemutatását.

A felvezetőből is kitűnik, hogy a kérdést meg kell vizsgálnunk, mert ez segít eligazodni a Kaukázusi Emirátus ideológiájában és válságában is. Meg kell jegyezni

azonban azt is, hogy a Kaukázusban egy sajátos törzsi iszlám honosodott meg. A kialakult törzsi valláshoz igazítva vettek át vallási tanokat, vagy a hiedelmekhez igazítva értelmezték azokat. Ebből kifolyólag a dzsihad sem ugyanaz a Kaukázusban, itt *gazavatnak* hívják.

Kezdjük azzal mi a dzsihad.¹ A dzsihad az iszlám világban nem jelenti a szent háborút, főleg nem a civilek, idősek, a nők és gyerekek legyilkolását. A *harb* a harcot, a *kitál* a fegyveres küzdelmet jelenti arab nyelven. A keresztes háborúk folyamán került Európába a szent háború kifejezés, amikor a keresztes hadak a Szentföld visszafoglalását tűzték ki célul. Az iszlámban a támadó elleni fegyveres ellenállás, az elnyomás és kizsákmányolás áldozatainak felszabadítását és az igazságos állapotok visszaállítását tekintik igazságos harcnak.

Maga a dzsihad kifejezés a *dzsáhede* igéből származik, aminek jelentése: erőfeszítést tenni, küzdeni. Az ebből származó *mudzsáhede* főnév küzdelmet, erőfeszítést jelent.

A Korán kevés utalást tesz a dzsihadra. Amikor utal rá, azt azért teszi, mivel az idősebbek gyermekeiket rossz viselkedési formák követésére (bálványimádát) akarják rávenni,² illetve arra a nem fegyveres, szellemi küzdelemre, amelyet Mohamed próféta és követői vívtak a mekkai bálványimádó ellenséggel. A Koránban ez áll: „És ne engedelmességed a hitetleneknek! Ám harcolj ezzel (a Koránnal) ellenük kemény harcra.”³ A másik Korán idézet, amely a dzsihadra utal az, amelyben az erőfeszítésre és fizikai helytállásra utal a hívők mekkai elszigeteltsége során: „Ám azokat, akik Miértünk harcolnak és buzgólkodnak, őket a mi Útjainkra vezetjük. Bizony Allah a jóra való kegyesekkel van.”⁴

Az iszlám szellemi küzdelmet és passzív ellenállást, valamint belső és külső formát is megkülönböztet. Először nézzük a belső dzsihad formáit. A hívő lelkében zajló dzsihadot nevezik *mudzsáhedet al-nafsz-nak*, és a lélek megkísértése elleni erőfeszítést tartalmazza. Ezzel párhuzamosan spirituális dzsihadot is végeznek a muszlimok, amivel lelki erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy Istennek tetsző, tisztességes és erkölcsös életmódot éljenek, és erre sok időt és energiát fordítanak. Van az elme dzsihadja, amelyet vallási tudósok folytatnak, és olyan vallási intelmeket fogalmaznak meg, amelyekre sem a Korán, sem a hadiszokban⁵ nincs utalás.

A külső dzsihad elsősorban azt jelenti, hogy a környezetünkben felmerülő jogtalan cselekedetet vagy erőszakot meg kell akadályoznunk. Ha erre nincs elegendő erőnk, akkor fel kell szólalni a jogtalan, erkölcstelen cselekedet ellen. A külső dzsihad három megjelenési formája az iszlám tanok szerint:

1. *Erőfeszítés a környezet felé; a megértő, türelmes, toleráns bánásmód.*

1 Ennek bemutatásához Abdul-Fattah Munif munkáit vesszük alapul, aki doktori disszertációját a Korán lexikográfiai elemzéséről írta. Lásd Munif 2021. (Letöltés ideje: 2021. 01. 26.)

2 Korán 29:8; 31:15.

3 Korán 25:52.

4 Korán 29:69., lásd még Munif 2021.

5 A Hadisz Mohamed próféta életéről, személyéről és tanításairól, illetve más korabeli muzulmánok tetteiről és szavairól összegyűjtött, szájhagyomány útján terjesztett közlések gyűjteménye.

2. Erőfeszítés a társadalmi betegségek ellen; a közjó érdekében folytatott küzdelem a társadalom romboló jelenségeivel szemben.
3. Küzdelem *vagyonnal vagy fegyverrel*; „Az igazhívők azok, akik hisznek Allah-ban és a Küldöttében és ezután nem gyötri őket a kétség. És harcolnak Allah útján vagyonyukkal és testükkal. Ők az őszintén igazak.”⁶ Ez a leginkább félreértelmezett dzsihad, ami miatt az iszlámot elítélik a világban.

Az iszlám kezdeti időszakában mentális ellenállást mutattak a követők. A medinai kivándorlást követően, amikor a pogány törzsek fegyveresen rátámadtak az iszlám követőire, akkor öltött először testet a fizikai harc, az ellenállás. A mekkai arisztokrácia által feltüzelt törzsek pusztításával szembeni ellenállás volt az első alkalom, amikor fegyverhez nyúltak a muszlimok. Ha ezt nem teszik, akkor már a kezdeti időszakban megszűntek volna létezni. A Korán elismeri a fegyveres dzsihad szükségességét, ha ellenséges agresszió, vagy zsarnoki hatalom uralkodása veszélyezteti a hívőket. A harc nem lehet öncélú és igazságtalan. A harcot a család és a közösség védelme érdekében is engedélyezi a Korán. Az Arab-félsziget meghódítását az tette lehetővé, hogy a 627-ben kötött békemegállapodást a mekkai nemesek felrúgták. A Korán ezzel kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy mindazok ellen lehet fegyveres harcot folytatni, akik felrúgnak egy szerződést. Ez indította el a Mekka és Medina közötti területek meghódítását első lépcsőben, és terjedt ki az egész félszigetre még Mohamed életében. Fegyveres dzsihad csak és kizárólag az imám, vagy a kalifa utasítására, indokolt esetben indítható. A harcosnak szülői engedély szükséges, hogy fegyvert fogjon. A fegyveres dzsihad önvédelmi célú. Nem indokolható ezzel területszerzés, erőszakos hitterjesztés, terjeszkedés vagy vagyonszerzés. Mohamed Próféta a harcba induló Alinak a következőket mondta: „*Ne kívánjátok a halált, és kérjétek Alláhtól az életben maradási!*”,⁷ amely lényegében az öngyilkosság és az öncélú gyilkolás tilalmáról szól. Ugyancsak fontos intelem szól az élet oltalmazásról, megkegyelmezésről és a tisztességtelen zsákmányszerzésről: „*Ne öljétek meg az aggastyánokat, sem a kisgyermekeket, sem a nőket, és ne essetek túlzásokba!*”⁸ Abu Bakr as-Siddiq, az első kalifa Mohamed után, a Bizánci Birodalom ellen vonuló hadseregek vezetőjének az alábbiakat mondta: „*Tíz dolgot tanácsolok neked: „Ne ölj meg nőt, sem gyermeket, sem időset! Ne vágd ki a termő fákat, ne rombold le az építményt, és ne öld a birkákat, se a tevéket – csak annyit, amennyi étékként szolgál! ... Ne lopj a zsákmányból és ne legyél gyáva!*”⁹ Az iszlám kitér arra is, hogy ha nem muszlim hívő kér menedéket üldöztetés miatt, akkor őt be kell fogadni, védelmezni kell. A Korán rendelkezik a hadifoglyokról is: „*Táplálják a szegényeket, ároákat és a rabokat – jóllehet nekik is kedves az.*”¹⁰ „*Ha hitetlenekkel találkoztok (a harc során) [a dzsihad vagy a gazvat során, bármely harci cselekmény alatt, amely Allah útján történik], vágjátok el a nyakukat! És ha elpusztítottátok (vagy megsebesítettétek) őket, erősen kötözzétek meg (őket fogolyként)! Ezek után, vagy kegyelem, vagy*

6 Korán 49:15.

7 The Hadith of the Prophet Muhammad at your fingertips. <https://sunnah.com/nasai:1821> (Letöltés ideje: 2021. 02. 15.)

8 Uo.

9 Uo.

10 Korán 76:8.

*váltságdíj – míg a háború a végét el nem éri.*¹¹ Mohamed egyetlen foglyot sem engedett kivégezni. A fegyveres dzsihad a megszállók elleni önvédelmet megalapozó jog, vagy olyan hadviselési forma, amely a társadalmi egyenlőtlenségek, anomáliák megszüntetésére irányul. Nem irányulhat azonban ártatlan, fegyvertelen emberek, idősök, nők és gyermekek ellen, életüket és vagyonukat sem veszélyeztetheti.¹²

A fentiek alapján már látni lehet, hogy mennyire téves a nyugati felfogás az iszlámmal kapcsolatban. Azonban az is igaz, hogy egyes irányzatok vezetői, vagy inkább egyes csoportok tagjai a tanokat kiforgatva, hamis és téves vallási értelmezéssel felvértezve küldi harcba követőit. A Korán sok utalást tartalmaz a szabad vallásgyakorlásra, meghagyja a szabad akaratot, döntést; *„Nincs kényszer a vallásban! Ím világossá lett az egyenes Út és a tévelygés (különbözősége).*¹³

Napjaink szélsőséges nézeteit valló csoportjai az alábbi tanítás alapján magyarázzák tetteik jogosságát; *„Harcoljatok azok ellen, akik nem hisznek Allah-ban, sem az Utolsó Napban, és nem tartják tilosnak azt, amit Allah és az Ő küldötte tilalmasnak nyilvánított és nem az Igazság vallását [az iszlámot] vallják – azok közül, akiknek a Könyv [zsidók és keresztények] adatott! Mindaddig (tegyétek ezt), amíg meg nem adják, akarva-akaratlanul, a fejadót.*¹⁴ Amikor a fenti gondolatot Mohamed megfogalmazta, azt a Bizánci Birodalom zsoldos csapatai miatt tette, akik betörték a muszlim területekre, és pusztítottak.¹⁵

A terrorizmus megítélése a muszlim hittudósok szerint

A vallási hittudósok mélyen elítélik azokat, akik a terrorizmust használják fel a hit terjesztésére, vagy a „hitetlenek” pusztítására. Ezeket a csoportokat kivetik magukból, mert szégyent hoznak az iszlámra. Szaúd-Arábia főmuftija 2003-ban az alábbi kijelentést tette ezzel kapcsolatban: *„Mindenki, aki a terrorizmust fegyveres dzsihadnak állítja be, maga is egy tévelygő, tudatlan ember. Az is bűnös, aki a terroristáknak segítséget nyújt, és egyben rejtékhelyet is biztosít számukra. Sajnos egyesek az iszlám világban saját önjelölt vallástudósait követik, akik nem rendelkeznek megfelelő tudással, és nem tekinthetők fakíhoknak (vallásjogi tudósoknak).*¹⁶ A vallási tudósok szerint a terrorista csoportok az iszlám, Mohamed próféta és Allah ellen is hadat viselnek, tettük elítélendő és büntetendő:

*„Bizony azok, akik harcolnak Allah és a Küldötte ellen, és abban buzgólkodnak, hogy romlást [pusztítást] okozzanak a földön, azok jutalma az, hogy megöletnek vagy keresztre feszítetnek, vagy kezeik és lábaik – egymással ellentétesen – levágnak, vagy száműzetnek a földről. Ez megaláztatás lesz a számukra az evilágon. És nekik a Túlvilágon hatalmas büntetés jár.”*¹⁷

11 Korán 47:4.

12 Munif 2021.

13 Korán 2:256.

14 Korán 9:29.

15 Munif 2021.

16 Munif 2021.

17 Korán 5:33.

Ibn Tajmijja a fatváiban¹⁸ kétfajta dzsihadot különböztet meg a hitetlenek elleni harcban:

- Dzsihad talab – „a követelés vagy kérés dzsihadja”. Az ellenség szándékainak felderítése, a határok megerősítése.
- Dzsihad difá – „védekező dzsihad”. A bekövetkezett támadás elhárítása, az agresszor elleni védekezés.¹⁹

A 21. századra a szélsőséges iszlám mozgalmak központja Szaúd-Arábia lett. Az itteni mozgalom a vahhabita irányzathoz köthető, névadója Muhammad ibn Abd al-Vahháb, aki megismerkedett ibn Tajmijja tanaival, és abból csak a harcos dzsihadot vette át a hitetlenek ellen. Azt ki kell emelni, hogy hitetlennek minősítették ibn Tajmijja²⁰ tanai azokat a muszlimokat is, akik nem fogadták el a tanait, azaz ellenük is szigorú büntetést fogalmazott meg. Al-Vahháb engedékenyebb volt a muszlimokkal szemben, nem helyezte kilátásba akkora büntetéseket. Al-Vahháb szerint a dzsihad nem egyéni kötelesség, hanem az emír vagy imám útmutatásait kell követni. A harc célja nem lehet önkényes, és nem lehet öldöklés az eredménye.²¹

Mahmúd Saltút a 20. századi tanító is állást foglalt a dzsihadról. A legfontosabbnak a hitéleti és erkölcsi küzdelmet tekinti a tudatlanság elleni küzdelem mellett. A mérsékelt szunnita hagyományok alapján a dzsihad öt kategóriáját lehet megkülönböztetni: a lélek (nafs), a Sátán (sajtán), a hitetlenek (kuff ár), a képmutatók (munáfi kún), a bűnösök és erkölcstelének (zálímún-fászikún) ellen.²²

Az iszlám jogtudósok a muszlimok kötelességének (fard) tartották és tartják a dzsihadot, mert a más vallásúak folyamatosan fenyegetik az iszlámot.

Az iszlámban gyakran használják a fundamentalista kifejezést. A fundamentalista jelentése az arab nyelvben: *olyan ember, aki betartja a vallási előírásokat*. A fundamentalistákra használható pontosabb kifejezés az *uszúli*.²³ A radikális felfogás szerint csak a fegyveres dzsihad (kis dzsihad) létezik, arra kell helyezni a hangsúlyt. Szerintük a lelki megtisztulás, küzdelem (nagy dzsihad) lényegtelen. A neofundamentalisták (a szunnita iszlám szalafita irányzatát tekintik ezeknek) szerint a muszlimoknak vissza kell térni az igaz iszlámhoz. Szerintük felesleges a fegyveres dzsihad, mivel a saría betartása sokkal fontosabb, mint az államhatalom megszerzése.²⁴ A szalafiták szerint a daava (hittérítés) az elsődleges, a lélek reformjának (dzsihad akhbar) meg kell előznie az államhatalom megszerzését, de a politikai

18 Fatva: vallási útmutatás, amelyet minden muszlim vallási jogtudós kiadhat. Általában olyan kérdésekben születnek fatvák, amelyek kapcsán az iszlám jog meglévő útmutatásaiban nincs egyértelmű válasz. Pap, Reményi, Végh, Kitanics, Vati: *Geopolitikai szótár – Szavak gyűjteménye*. http://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz7/geopolitikai_foldrajz/www/ch02.html (Letöltés ideje: 2021. 04. 26.)

19 Dévényi 2017, 5.

20 ibn Tajmijja (1263–1328); a radikális iszlám megalapítója. Az ő tanai szerint a vallás és az állam összetartozik. Szerinte az anyagi és lelki jólét akkor valósul meg, ha a vallást jogrendszeren keresztül átültetik a gyakorlatba. Nádori 2016, 102.

21 Dévényi 2017, 6–7.

22 Uo. 8.

23 A szunnita iszlámban a fennálló rend megváltoztatására törekvő két irányzatot konzervatív neofundamentalistának és radikálisnak nevezik. Ezekre használják az *uszúli* kifejezést.

24 Dévényi 2017, 10.

hatalom megszerzését nem tekinti lényegesnek, mivel a politika nem segít a lélek megtisztulásában. A vallási propaganda fontosabb, mint a politikai. Fontos kiemelni, hogy a szalfitáknál a daava fontosabb a dzsihadnál, így a lelki háborút nem tekintik dzsihadnak a hagyományos iszlám felfogással szemben.²⁵

A mai radikális iszlám csoportok és irányzatok között a dzsihad megítélésében és felfogásában van különbség. Itt van az ideje a dzsihadnak? Milyen módon és ki ellen kell harcolni?

Abd al-Azíz ibn Abdalláh ál as-Sajh szaúdi főmufti szerint az individuális dzsihad csak különösen veszélyeztetett népcsoportoknál (Csecsenföld) lehet egyéni kötelesség, de ebben az esetben is szükséges a vezető (emír) jóváhagyására. Ő az, aki meghatározza a harc menetét és módját is. A dzsihad csak igazságos, jogos háború lehet. A harc lehet igazságos, ilyen például a honvédő harc, és lehet igazságtalan, jogtalan, ha csak pusztulást és szenvedést hoz. Nagyon fontos, hogy az egyéni (individuális) dzsihad elszakadt az államtól, és szerintük nincs igazi iszlám. Abban is megnyilvánul elutasításuk, hogy bárki kiadhat fatvákat közöttük. Az iszlámban csalódott egyénekről van szó, akik sokszor dühüket, tehetetlenségüket fejezik ki támadásaikban.²⁶

Az iszlám dzsihad vezetőivel kapcsolatban egyetértünk Dévényi Kingával, aki a következőket mondja erről: *„...az önkényes értelmezések és a hagyományok elvetése elsősorban tudatlanságon és kényelmességen alapul. Egyetlen szélsőséges csoport vezetője vagy az iszlám egyes kérdéseiben megszólaló reformista sem rendelkezik még középszintű vallási képzéssel sem. Nem tanultak hagyományos muszlim iskolában, madraszában. Legtöbbször valamely nyugati egyetemen végezték tanulmányaikat, elsősorban műszaki szakterületen. A kényelmesség azt jelenti, hogy egy igazi iszlám vallási képzettség megszerzése évtizedekig tart, amire nem vállalkoznak ezek a politikai aktivisták. Még a 20. század első felében Egyiptomban hagyományos iskolákat végzett Szajjid Kutb is azt írta Korán-magyarázatának előszavában, hogy Isten »megihlette őt« a Korán szavaival, ami tulajdonképpen azt jelenti, hogy nem volt hajlandó belemerülni a hagyományos Korán-magyarázatok olvasásának tengerébe.»²⁷*

Az Emirátus létrejötte

A Kaukázus térséget a cári Orosz Birodalom a 19. századtól kezdte teljes egészében meghódítani. Az Alekszej Petrovics Jermolov tábornok által vezetett orosz erők óriási áldozatok árán tudták csak elfoglalni a hegyvidéki területeket, különösen Ingusföld, Csecsenföld és Dagesztán hegyvidéki területeit. A gerillaharc folyamatos volt a megszálló orosz erőkkel szemben. A szembenállás mai szimbóluma az a Samil imám, aki 1834–1859 közötti időszakban dacolt az orosz megszállókkal és csak 1865-ben adta fel véglegesen a harcot. Az oroszok elleni gyűlölet soha nem múlt el, minden alkalmat megragadtak az észak-kaukázusi népek a megszállókkal szembeni harcra.

Az erőszakos russzifikáció, a hagyományok törvényen kívül helyezése mind növelte a gyűlöletet. Mindezt tetézte az 1943–1944 telén végrehajtott deportálás, amikor az ingusok, csecsenek és dagesztániak tömegeit gyűjtötték össze és szállították

25 Dévényi 2017, 11–12.

26 Uo., 12–13.

27 Uo. 14.

őket Kazahsztán kietlen, fagyos sztyeppéire. Az, aki túlélte a kitelepítést/deportálást, illetve a leszármazottaik csak 1953 után térhettek haza. A házak többségét azonban idővel elfoglalták mások, így a feszültség csak nőtt, de a szovjet haderő szuronyainak árnyékában nem volt esély a hatékony felkelésre.

A Szovjetunió 1991. decemberi felbomlását követően jelentős átalakulás zajlott le a posztszovjet térségben. Oroszországnak a Szovjetunió felbomlásakor a terrorizmus szempontjából két nagyon problémás térsége volt: Közép-Ázsia és a Kaukázus. Ezeknek a térségeknek az új típusú fenyegetéseire nem volt felkészülve az orosz vezetés. Az első csecsen háború borzalmai sokkolóan hatottak a Jelcin adminisztrációra, és rohamtempóban kezdtek el az eljárások kidolgozását.²⁸

A probléma a nyolcvanas években kezdődött. A Kaukázusban eredetileg a szúfi irányzat és az ahhoz kapcsolódó szokásjogon alapuló adat (hely szokásjog) volt a jellemző. A nyolcvanas években megjelent és egyre erősödött a szalafita irányzat, ami a hagyományos iszlám törvénykezést a sariát tartotta elfogadhatónak. A kilencvenes években az észak-kaukázusi csoportok a sariát mellett foglaltak állást. Ezzel meg is ágyaztak a szélsőséges irányzatok terjedésének.²⁹ A kaukázusi lázadás központi eleme az volt, hogy egy iszlám kalifátust hoznak létre az Észak-Kaukázusban, ahol bevezetik a sariát. Ez volt az ISIS központi gondolata is.

Nagyon fontos megnézni, hogy az észak-kaukázusi folyamatok hogyan alakultak és fejlődtek. Egészen az első csecsen háború lezárását jelentő haszavjürti béke-megállapodásig tisztán szeparatista célokat fogalmaztak meg a csecsen és dagesztáni vezetők. Ezt követően „a csecsen ellenállás a nemzeti felszabadító irányvonaltól a regionális dzsihád eszméje felé kezdett tolni”.³⁰

A szervezet elődszervezete a Kaukázusi Front volt, amelyet 2005-ben alapítottak, vezetője Abdul Halim Szadulajev volt. A Samil Baszajev csecsen hadúr vezette csecsen lázadás jelentősen veszített erejéből a 2004. szeptember 1–3. közötti beszláni események után.³¹ Samil Baszajev 2006 júliusában vesztette életét az orosz belügyi erőkkal vívott egyik összecsapásban. A „csecsen ügyre” nem irányult nemzetközi figyelem, különösen a 2001 szeptemberét követő időszakban, sőt Moszkva további csapatokat küldött a térségbe. A beszláni eseményeket követően a kaukázusi terrorizmus gyökeresen megváltozott. Samil Baszajev 2005-ben egy amerikai csatornának adott interjúban azt állította, hogy „az orosz lakosság is felelős a konfliktusért, mert támogatják az orosz kormányt”.³² Emiatt indultak támadások az orosz városok ellen, valamint erre hivatkozva terveztek további támadásokat. Baszajev utolsó akcióját 2005 októberében Nalcsikban hajtotta végre orosz belügyi és katonai objektumok ellen. Abdul Halim Szadulajev, Aszlan Maszhadov³³ utóda átszervezte a fegyveres csoportokat, és megerősítette a Kaukázusi Frontot. Szadulajev elve szerint nem a polgári

28 Az első csecsen háborúval kapcsolatban lásd Isaszegi 2015, 217–222., Tömösváry 2017, 157–167.

29 Kiss 2013, 5.

30 Uo.

31 Lásd részletesebben ezzel kapcsolatban: Rác 2011, 26–27.

32 Schaefer 2011, 246.

33 Aszlan Maszhadov volt a harmadik elnöke Csecsenföldnek, aki 2005. március 8-án meghalt. Több alkalommal is merényletet kíséreltek meg ellene.

célpontokat támadják, hanem csak a kormányzati és katonai létesítmények ellen hajtának végre támadásokat.³⁴ A Kaukázusi Frontból alakult 2007-ben a Kaukázusi Mudzsahedin, vagy Kaukázusi Emirátus nevű szervezet. A Kaukázusi Emirátust Doku Hamatovics Umarov alapította. Az 1. táblázatban foglaljuk össze az Emirátus és az észak-kaukázusi felkelés vezetőit, titulusukat és „hivatalban” töltött idejüket. Doku Hamatovics Umarov vezetői időszaka az első fázisban kezdődik, és a teljes második szakaszt lefedi haláláig. Abdul Halim Szadulajev örököséként vette át 2006-ban a Kaukázusi Front vezetését, és 2007-ben, amikor megalakult az Emirátus kezdődik a második fázis. Fontos kiemelni, hogy 1994-től Moszkva a csecsen vezetőket inlegitim elnököknek tekintette, különösen Zelimhán Jandarbijevet és az őt követő vezetőket. Jandarbijev már harctéri parancsnok volt a harcokban, így Moszkva szemében halálos ellenség volt.

1. táblázat.
A Kaukázusi Emirátus evolúciója

<i>Vezetők</i>	<i>Titulus</i>	<i>Hivatalban töltött idő</i>
I. szakasz		
Dzsuhár Dudajev	Csecsenföld első elnöke	1991. november 9. – 1996. április 21.
Zelimehán Jandarbijev	Csecsenföld 2. elnöke, Dudajev alelnöke, harctéri parancsnok	1996. április 22. – 1997. február 12.
Aszlan Maszhadov	Csecsenföld 3. elnöke harctéri parancsnok	1997. február 12. – 2005. március 8. ³⁵
Abdul Halim Szadulajev	Csecsenföld 4. elnöke Kaukázusi Front megalapítója	2005. március 8. – 2006. június 17.
II. szakasz		
Doku Hamatovics Umarov	Kaukázusi Front vezetője Kaukázusi Emirátus megalapítója	2006. június 17. – 2013. szeptember 7. ³⁶
III. szakasz		
Aszlambek Vadalov	Kaukázusi Emirátus vezetője	2010. augusztus 1–3.
Aliashab Kebekov	Kaukázusi Emirátus vezetője	2014. március 18. – 2015. április 19.
Magomed Szulejmanov	Kaukázusi Emirátus vezetője	2015. július 2. – augusztus 11.
Zalim Boriszovics Szebzuhov	Kaukázusi Emirátus vezetője	2015. augusztus 12. – 2016. augusztus 17.

34 Schaefer 2011, 247.

35 Moszkva törvényen kívülnek nevezte Maszhadovot és Szadulajevet. Moszkva szemében a csecsen elnök 2003 októberétől Ahmad Kadirov volt, akit szimbolikusan 2004. május 9-én, a győzelem napi felvonuláson öltek meg. A hatalmat 2007-ben az ő fia, az oroszbarát Ramzan Kadirov kapta meg, aki a mai napig irányítja kétes módszerekkel ugyan, de stabilan Csecsenföldet.

36 A Kaukázusi Emirátus vezetője 2007. október 7-től haláláig.

A bonyolult helyzetet, ami a kilencvenes évek Oroszországának mindennapi életét jellemezte, szeretnénk bemutatni a fenti táblázathoz kapcsolódva. Az első csecsen háború során a Kadirov klán a függetlenségért harcolt. 1996 után a Kadirovok megkapták Csecsenföld vezetését. Ahmed Kadirov lett a Moszkva által elfogadott elnök, akivel párhuzamosan volt egy másik elnök, ahogy azt a táblázat is mutatja. A viszonyokat jól jellemzi, hogy 2005-ben állítólag Aszlan Maszhadov meggyilkolását Samil Baszajev³⁷ készítette elő. Baszajev szivárogtatta ki az orosz biztonsági szolgálatnak Maszhadov búvóhelyét.³⁸

A rendelkezésre álló adatok alapján az alábbiak mondhatók el az egyes szakaszokról:

Az I. szakasz a „kaukázusi felkelés”, ahogy a szakirodalomba és a történelemben bevonult. A kaukázusi szeparatista csoportok felállása, az etnikai alapú szeparatista törekvések voltak a legfontosabb jellemzői. A felkelés 1994-ben azért robbant ki, mert Moszkva elutasított minden együttműködést a csecsenekkel. Érdekes megfigyelni, hogy Csecsenföld ekkori vezetői mind komoly katonai képzettséggel rendelkeztek, Dudajev a szovjet hadseregben tábornoki rangot ért el. Az első csecsen háborúban alkalmazott harceljárásokhoz részletesen tanulmányozta Budapest 1944. évi ostromát és az 1956. évi forradalmi eseményeket. A visszaemlékezések, elemzések alapján került sor Gudermesz és Groznij városi harcaira. Ebben az időszakban a Csecsen Icskéria Köztársaság kikiáltása volt a cél, azaz Ingusföld, Csecsenföld és Dagesztán területeiből együttesen kialakítandó iszlám köztársaság volt az elképzelés, ahol a saría kerül bevezetésre. 2005-től a fegyveres küzdelmet a Kaukázusi Front ernyőszervezet alatt szervezték.

Joszef Bodanszkij már 1999-ben jelezte, hogy a szélsőségesek háttérbázisa megváltozott a második csecsen háború során. Vafa Guluzade³⁹ kijelentette, hogy „a csecsen és a dagesztáni harc nemzeti felszabadítási harcnak tekinthető, és nem terrorizmus, mint ahogy az orosz hatóságok megpróbálják bemutatni”.⁴⁰ Azerbajdzsán területén keresztül pakisztáni és afgán fegyveresek százai haladtak keresztül, és katonai felszereléseket szállítottak Dagesztánba és Csecsenföldre. Julia Juzik az alábbiak szerint fogalmaz a csecsen sahidkáról: „Baku, Azerbajdzsán mindennek a központja – vahabbizmus, a csecsen öngyilkos merénylő nők ideológiai kiképzése, a terrorcselekmények külföldi finanszírozása. Hírszerzési forrásokból tudom, emberektől, akikkel egész évben beszéltem, nagyon különböző emberekkel mindkét oldalról.”⁴¹

Nagyon lényeges, hogy 1999-től már a dzsihád volt a kaukázusi csoportok mozgatórugója. A harcok áttevődtek Dagesztán területére is, illetve a sok visszhangot kiváltó terrorista támadások elkövetésére is ez után került sor.⁴² Mindkét oldalon

37 Samil Baszajev: a csecsen terrorcsoportok hírhedt vezetője, akihez a legvéresebb terrorcselekmények fűződnek (pl. Beszlán, Bugyonovszk, Dubrovka Színház). Az orosz biztonsági erők 2006. július 10-én egy rajtaütésben végeztek vele.

38 Baszajev árulhatta el Maszhadovot. <https://honvedelem.hu/hirek/kulfoldi-hirek/baszajev-arulhatta-el-maszhadovot.html> (Letöltés ideje: 2021. 02. 11.)

39 Vafa Guluzade 1999-ben elnöki tanácsadó volt.

40 Charalampidis 2013, 3–5.

41 Uo. A „fekete özvegyekről” részletesebben: Kiss 2013, 9., valamint Mezei 2010.

42 Ezeket részletesen lásd lejjebb.

nagy veszteségekkel járó harcokra került sor a kilencvenes években. Különösen az első csecsen háború orosz veszteségei voltak sokkolók. A kétezres évekre az oroszok hatékony intézkedéseket tettek a felkelő csoportok visszaszorítására. A harcjeljárásokban gyökeres változásokat hoztak, a célzott, különleges erők által végrehajtott támadások kerültek előtérbe, valamint a hírszerzésre sokkal nagyobb hangsúlyt helyeztek.

Fontos kiemelni, hogy 2002 júniusától Samil Baszajev lett Csecsenföld katonai vezetője. Baszajev az összes kaukázusi hadszínteret megjárta, jelentős harci tapasztalatra tett szert Abháziában, Hegyi-Karabahban, és jelentős, ütőképes erőt tudott kialakítani. Aszlan Maszhadov és Samil Baszajev között már 1997-től jelentős konfliktus alakult ki, Baszajev segítette a radikális iszlám eszmék terjedését térségben. Ő alakította át a szeparatista mozgalmat regionális és globális dzsiháid mozgalmá, ami utólag kiderült nagy hibának bizonyult.

Ebben az időszakban jelentős támogatók tűntek fel Jemenből, Szaúd-Arábiából. Ennek oka, hogy olyan meghatározó harcosok éltek még, mint Abu ibn al-Hattab⁴³ és Doku Hamatovics Umarov. Al-Hattabot 2002 márciusában likvidálta az orosz titkoszolgálat. Fontos elem, hogy ebben az időben a vahhabita irányzat is erősen terjedt a térségben. Abdul Halim Szadulajev „reformja” segítette a szervezet hatékonyságának növekedését, azonban mivel érzékelte a lakosság körében a jelentős támogatásvesztést, megtiltotta a polgári célpontok és lakosság elleni intézkedéseket. Ez az első nagy törés vezetői szinten. 2005-ben Szadulajev megalakította a Kaukázusi Frontot, ami 2007-ben Umarov vezetésével átalakul a Kaukázusi Emirátussá (1. ábra).

Vezetői és identitás válság alakul ki Csecsenföldön, amikor az oroszok kivonultak, belső harcok robbannak ki a csecsen csoportok között is.

A II. szakasz a 2007–2012 közötti időszakot fedi le. Doku Hamatovics Umarov önkényesen kikiáltotta a Kaukázusi Emirátus megalakulását. A szervezet ekkor élte a fénykorát, özönlött a pénz és harcosok a világ minden részéről. Az orosz biztonsági erők óriási erőfeszítéseket tettek az Emirátus felszámolására. A szervezeten belül már jelentős feszültségek voltak. Megjelent az alternatíva, az Iszlám Állam Szíriában és Irakban.

A Kaukázusi Emirátus emírje, Doku Umarov megváltoztatta az oroszországi lakosság státuszát, és kiadta a parancsot, hogy ne indítsanak támadásokat polgári célpontok ellen a továbbiakban.⁴⁴ Ez teljesen megfelel Abdul Halim Szadulajev elvárásainak, aki a polgári lakosság elleni támadásokat megtiltotta, teljesen szembe menve Samil Baszajev módszereivel. Meg kell azonban jegyeznünk azt, hogy Doku Umarov is a Baszajev-féle módszereket támogatta kezdetben.

A III. szakasz a 2012 utáni időszak. Az Iszlám Állam erős elszívó hatása miatt rengetegen hagyták el a térséget. Az orosz biztonsági erők egyre hatékonyabbak, a vezetők hat hónapnál többet nem töltötték be pozíciójukat. A szervezetben szakadás

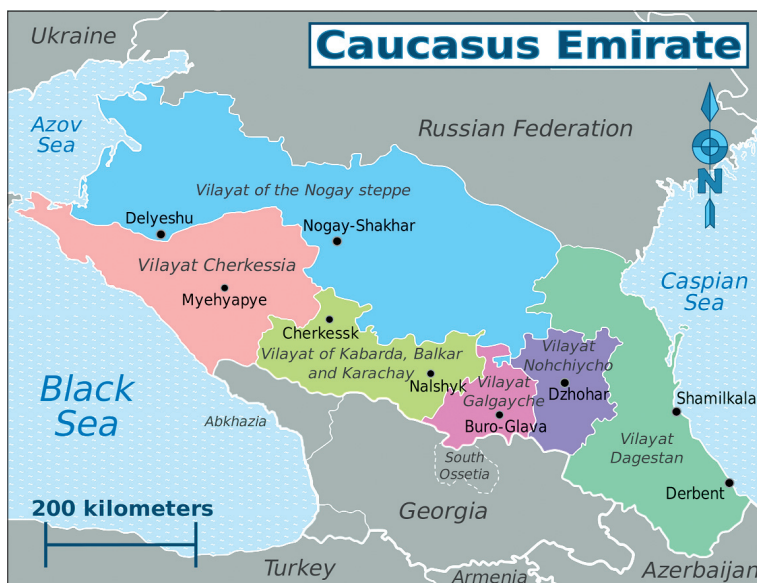
43 Abu ibn al-Hattab vezette a Nemzetközi Brigádok egységet Csecsenföldön, aki Samil Baszajevvel közösen 1999-ben támadást indított Dagesztánban, ezzel elindítva a második csecsen háborút.

44 „Амир ИК Докку Абу Усман изменил статус населения России и отдал приказ избегать атак на гражданские цели” <https://www.kavkazcenter.com/russ/content/2012/02/03/88591.shtml> (Letöltés ideje: 2021. 01. 26.)

következett be, mivel több harctéri parancsnok és emír esküt tett az ISIS-nek. Mára becslések szerint csak 400–1500 főt tesz ki a harcosok száma, de elképzelhető, hogy ennyit sem, mert a harcok intenzitása jelentősen visszaesett az elmúlt három évben.

A Kaukázusi Emirátus egy ernyőszervezet, amely az alábbi szervezeteket fogja össze:

1. Jarmuk Dzsamaat – Kabard-Balkár-Karacsáj Egyesült Vilajet Fegyveres Erői;
2. Saría Dzsamaat – Dagesztáni Saría Dzsamaat (Dzsenet);
3. Ingus Dzsamaat – Ingus Dzsamaat Saría;
4. Hataib al-Houl – Észak-Oszét Dzsamaat;
5. Riyad us-Salihin Mártírok Brigádja. Az Emirátus ún. vilajetekbe (tartomány, provincia) osztja be az egyes szervezetek működési területét.⁴⁵

1. ábra.

A Kaukázusi Emirátus vilajetjai (tartomány)

(Forrás: Is this the end of the Caucasus Emirate?)

<https://www.opendemocracy.net/regist-gente/is-this-end-of-caucasus-emirate> letöltés ideje: 2020. 10. 15.)

Ideológia

Az Emirátus ideológiájának megértéséhez vizsgáljuk meg a csecsenek kulturális hátterét röviden. A csecsenek egy sajátos törzsi vallást követnek, amely a hegyi népek hiedelmeiből és az iszlámból átvett elemekből áll, és ezt nevezik úgy, hogy *adat*. Emellett jelen van a hagyományos iszlám szunnita ága. A csecsenek, ingusok és dagesztániak által az orosz elnyomók ellen hirdetett szent harca a *gazavat*, ami nem egyenlő a dzsiháddal. A *gazavat* célja a független iszlám állam kikiáltása az Észak-

⁴⁵ Gerencsér 2016, 268.

Kaukázusban. Ez volt az első csecsen háború célja is 1994 és 1996 között. Az 1999-ben kirobbant második csecsen háborúban már jelentősen megmutatkozott a különbség az adat, a mérsékelt szunniták és a szélsőségesek között, akik a szalafita irányzatot követték. Ennek egyik legjobb példája a Kadirov klán volt. Ahmad Kadirov, mint Csecsenföld egyik legerősebb klánjának a vezetője az első háborúban a lázadás mellett állt. A második háborúban az oroszok egyik legnagyobb szövetségese lett. Csecsen harcolt csecsen ellen, és ez ma is így van. Az Emirátus támogatottsága egyre kisebb, a legfőbb bázisai szinte csak a hegyi régióra korlátozódnak.

A Kaukázusi Emirátus 2007. évi megalakulása óta a szunnita szalafita irányzat elveit követi. Az Emirátus elődje a mérsékelt, szufi irányzatot követő Icskéria Csecsen Köztársaság volt. Doku Umarov vezetésével a szervezet célja az al-Kaida globális dzsihádjához való csatlakozás volt, és a harc egyik háttérbázisának kialakítása volt. A szervezet retorikájában a változás 2011-ben következett be. A dzsihád célja abban nyilvánult meg, hogy az orosz belügyi és katonai szervezetek ellen hajtottak végre támadásokat. A saját és a globális dzsihád céljait részben összhangba tudták hozni.⁴⁶

Nemzetközi kapcsolatok

A Kaukázusi Emirátus 2007. évi megalakulása után jelentős nemzetközi támogatást kapott. Az Emirátus az al Kaida-val és a Talibánnal tartott fenn magas szintű kapcsolatot.

A Kaukázusi Front nevében, a szélsőségesek által végrehajtott, legnagyobb visszhangot kiváltó korábbi támadásokat a 2. táblázatban foglaltuk össze.

2. táblázat.

A Kaukázusi Front által végrehajtott terrorcselekmények

<i>Időpont</i>	<i>Esemény</i>
1995. június 14.	Bugyonovszkij, katonai kórház túsdráma
1996. január 9.	Kizljár, kórház elleni támadás
2000. augusztus 8.	Moszkva, Puskin tér öngyilkos merénylet
2002. május 9.	Kaszipijszk, robbantásos merénylet
2002. október 23.	Dubrovka Színház elleni támadás
2003. december 5.	Sztavropol körzet, öngyilkos merénylet egy vonaton ⁴⁷
2004. február 6.	Moszkva, Avtozavodszkaja metróállomásonál öngyilkos merénylet
2004. augusztus 31.	Moszkva, metró robbantás
2004. szeptember 1.	Beszlán, általános iskolai túsdráma ⁴⁸

46 Caucasus Emirate. 2. <https://stanford.app.box.com/s/zkyrigk11ya149bpwabgos662zsummi6> (Letöltés ideje: 2020. 12. 30.). Lásd ezzel kapcsolatban még a Dzsihád versus gazavat alfejezetet.

47 Terrortámadások Oroszországban az elmúlt 15 évben. <https://www.magyaridok.hu/kulfold/terrortamadasok-oroszorszagban-az-elmult-15-evben-1542718/> (Letöltés ideje: 2020. 12. 31.)

48 Gáspár 2012.

3. táblázat.

A Kaukázusi Emirátus 2009–2015 között végrehajtott jelentősebb támadásai

<i>Időpont</i>	<i>Esemény</i>
2009. június 5.	Aldigirei Magomedtagirov, dagesztáni belügyminiszter elleni támadás
2009. november 27.	a Nyevszkij Expressz elleni támadás ⁴⁹
2010. március 29.	a moszkvai metró támadás
2011. január 24.	Domogyedovo repülőtér elleni támadás
2012. május 3.	Mahacska, autóba rejtett robbantásos merénylet
2013. április 15.	Boston, Carnajev testvérek által elkövetett robbantás a maraton versenyen
2013. december 29–30.	Volgográd, öngyilkos merényletek
2014. április 3.	Jandi, Csecsenföld, orosz biztonsági erők páncélozott gépjárműve elleni támadás ⁵⁰
2015. december 29.	Derbent, öngyilkos fegyveres támadás ⁵¹

A 3. táblázatban szeretnénk bemutatni, hogy a Kaukázusi Frontból átalakult Kaukázusi Emirátus milyen jelentős támadásokat hajtott végre. A belügyi és katonai erők fellépése annak fényében is lényeges, mivel a 2014. évi téli olimpiát Szocsiban rendezték. Az Emirátus aktivizálódása és az erre adott moszkvai válasz kegyetlen időszakot hozott a térségben. Az oroszok az olimpiával bizonyítani akarták, hogy

- az Észak-Kaukázust stabilizálták, ellenőrzésük alatt tartják;
- a terrorizmus és az orosz érdekek ellen támadó bármilyen mozgalmat, erőt brutálisan fojtják el, intézik el.

A szocsi olimpiával üzent Putyin a világnak és különösen a terrorszervezetek tagjainak: Oroszországban nincs helyük.

A 4. táblázatban a Kaukázusi Emirátus maradványai által végrehajtott, de már messze nem olyan hatékony támadásokat szemléltetjük. Fontos elem, hogy ezekért már az ISIS vállalta a felelősséget. Érdeemes tény, hogy a támadásokban használt fegyverek is egyre hatástalanabbak, hasonlóan az európai támadásokhoz. A 2015 óta az orosz és észak-kaukázusi területeken végrehajtott támadások száma közel 30, amiből a 4. táblázatban csak a jelentősebbeket emeltük ki. A Kaukázusban maradt csoportok reménykedtek, hogy az ISIS támogatásával újra jelentős erőforrásokhoz jutnak, és visszatér a korábbi aranykor.

A Kaukázusban folytatott kaukázusi felkelés kifulladását az alábbi számokkal is szeretnénk bizonyítani; 2011 óta a támadásokban meghalt és megsérült emberek száma jelentősen csökkent. 2017-ben támadásokban 134 ember meghalt és 41 sérült meg. 2018-ban 79 halott és 25 sérült. Ami nagyon szembetűnő: 2019-ben és 2020

49 Horváth 2014, 166–167.

50 Caucasus Emirate. <https://stanford.app.box.com/s/zkyrigk11ya149bpwabgos662zsummi6> 7. (Letöltés ideje: 2020. 12. 30.)

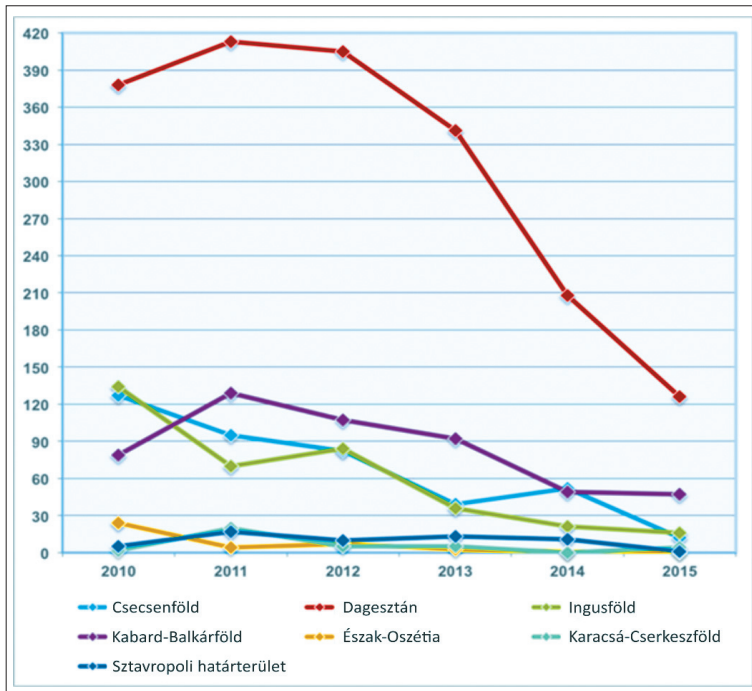
51 Gáspár 2012.

4. táblázat.

Az ISIS nevében a Kaukázusban 2016–2018 között végrehajtott jelentősebb támadások

<i>Időpont</i>	<i>Esemény</i>
2016. február 15.	Derbent, Dagesztán. Autóbomba robbant egy ellenőrző pontnál; 4 halott, 18 sérült
2016. december 17–18.	Groznij, két összehangolt támadásban 11 halott, ebből 4 rendőr
2017. január 29.	Sali, Csecsenföld. Fegyveres lövöldözés, 2 rendőr meghalt
2017. március 24.	Naurszkaja, Csecsenföld. Katonai bázis elleni támadás, 13 halott, ebből 6 katona
2018. február 18.	Kizljár, Dagesztán. Templomba érkező hívók között végrehajtott támadás, 5 halott, 4 sérült
2018. augusztus 20.	Groznij. Késes támadás, 1 halott, 3 sérült
2019. december 31.	Ingusföld. Autós és késes támadás egy ellenőrzőpontnál. 1 rendőr meghalt, 3 sérült

(Forrás: ISIS in the North Caucasus. <https://newlinesinstitute.org/isis/isis-in-the-north-caucasus/> letöltés ideje: 2021. 02. 12.)

2. ábra.

A fegyveres összetűzések áldozatainak száma 2010 és 2015 között az Észak-Kaukázusban

(Forrás: Klimenko and Melvin 2016.)

első félévben összesen 45 ember halt meg és 14 sérült meg. A 2. ábra táblázatos formában szemléletesen mutatja a kaukázusi felkelés „kifulladását”.

A fenti adatokat árnyalják az FSZB⁵² igazgató, Alekszandr Vasziljevics Bortnyikov által nyilvánosságra hozott terrorizmus ellenes műveletek adatai, amelyek a hivatalos szervek sikereit bizonyítják:

2017: 78 terrorgyanús személyt likvidáltak, több mint 1000 személyt letartóztattak terrorizmussal kapcsolatban, felszámoltak 56 alvósejtet, 61 támadást hiúsítottak meg, ebből 18 jelentős terrortámadás.

2018: 70 nemzetközi terrorsejtet felszámoltak, ebből 38 közvetlenül köthető az ISIS-hez, 777 fő aktív terroristát likvidáltak, köztük 36 vezetőt.

2019: 32 militáns likvidáltak, köztük 9 vezető volt, 41 csoportvezetőt, 241 militánst és 606 támogatót letartóztattak, 39 támadást megghiúsítottak.⁵³

A 3. ábra a Kaukázus térségben 2005-ig elkövetett főbb terrortámadásokat mutatja be, amely vizsgálata segítségével az alábbi lényeges következtetéseket vonhatjuk le:

1. Csecsenföld a központja a szélsőséges iszlám mozgalomnak, ahol a terrortámadások legnagyobb részét elkövették.

2. A vitatott hovatartozású Észak-Oszétia és Ingusföld szintén a támadások központjában állt.

3. Karacsáj-Cserkeszföldön elkövetett támadások oka a csecsen háttérű szélsőséges iszlám mozgalom megnyilvánulása lehet, de a karacsájok és cserkeszek között fennálló feszültség egyik megnyilvánulási formája is lehet.⁵⁴

A 4. ábra azt mutatja, hogy az elmúlt 46 évben hol követtek el terrorcselekményeket Európában. Az ábrából egy dolog egyértelműen kitűnik, hogy az Oroszországi Föderáció azon országok csoportjába tartozik, amely nagyon kitett a terrortámadásoknak és ahol a legtöbb áldozatot követelte a terrorizmus.

2009-ben visszaállították a Csecsen Mártírok Szabotázs Zászlóalját és a Rijád us-Szalihint. 2009 áprilisában Csecsenföldön találkoztak a globális dzsihád szervezeteinek vezetői. Ekkor jelentették ki egyértelműen a globális dzsihádhoz való csatlakozásukat. Ez a nyilatkozat az al-Kaida, a Talibán és az Iszlám Dzsihád erős befolyásának köszönhetően jött létre.⁵⁵

2012-től heves vita alakult ki az Emirátus közép és felső vezetői között az új ernyőszervezet, az ISIS felemelkedésével kapcsolatban. 2014 decemberében két emír esküdtött hűséget az ISIS-nek. 2015 júliusában további emír tett esküt az ISIS-nek (4. ábra).

Az ISIS soraiba a világ szinte minden részéről érkeztek harcosok. A Kaukázusból is sokan érkeztek, de nem olyan nagy számban, mint azt gondolnánk. Az ISIS zászlója alatt az egyik „kaukázusi” csoportosulás Szíriában harcol, vezetőjük Szalahuddin al-Sisani. Az ISIS két magas rangú vezetője is Grúziában született. Abu Omar al-Sisani (Abu Omar al-Csecsen, ahogy Irakban nevezik), eredeti nevén Tarhan

52 FSZB: Федеральная служба безопасности – Szövetségi Biztonsági Szolgálat.

53 ISIS in the North Caucasus. <https://newlinesinstitute.org/isis/isis-in-the-north-caucasus/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 12.)

54 Nem áll rendelkezésre adat a Karacsáj-Cserkeszföldön elkövetett támadásokkal kapcsolatban, így elméleti síkon közelítjük meg a kérdést.

55 Caucasus Emirate. 2. <https://stanford.app.box.com/s/zkyrigk11ya149bpwabgos662zsummi6> (Letöltés ideje: 2020. 12. 30.)

3. ábra.

A Kaukázus térségben 2005-ig elkövetett terrortámadások

(Forrás: Trouble in the Caucasus. http://ngm.nationalgeographic.com/ngm/0507/feature4/images/mp_download.4.pdf
Letöltés ideje: 2021. 02. 12.)

Tajumurazovics Batirasvili, a Jais al-Muhajireen wal Ansar (Muhajirin Brigade⁵⁶ Mudzsaheddin Brigádok) nevű szervezet vezetője. Muslim Abu Walid al-Sisani, eredeti nevén Murad Iraklijevics Margosvili, a Junud al-Sham⁵⁷ nevű szervezet vezetője. 2016. július 13-án az ISIS bejelentette, hogy az iraki Al-Shirqat városában folyó harcok során meghalt Abu Omar al-Sisani.⁵⁸

A Kalifátus vagy Emirátus (Icskéria a Kaukázus térségben) vagy Észak-Kaukázusi Emirátus gondolata már Samil imám idejében, a 19. században felmerült. A Szovjetunió felbomlását követően újraéledt a Kaukázus térség iszlám közösségeiben, és ez volt a függetlenségi harcok központi gondolata. Az Emirátusról nem tettek le, mindig is a független iszlám állam, közösség kialakítása volt a cél, ahol a saría szerint ítéleznek. Megítélésünk szerint a Kalifátus, vagy Emirátus gondolata összeköthető a Kaukázus térségen túli kezdeményezésekkel, nevezetesen az Iszlám Állam ideológiájával. Meggyengült államszervezet és egy kritikus tömeg szükséges ahhoz,

56 Muhadzsin – emigráns jelent az arab nyelvben. Azokra értik, akik Mohamed prófétával együtt mentek Mek-kából Medinába.

57 al-Sham: Nagy-Szíria a jelentése az arab nyelvben.

58 Daesh says top leader Omar Al-Shishani killed in battle. *Arab News* June 10, 2021. <https://www.arabnews.com/node/953236/middle-east> (Megnyitva: 2016. 07. 05.)

4. ábra. Az európai terrortámadások az elmúlt közel öt évtizedben

(Forrás: 46 years of terrorist attacks in Europe, visualized. <https://www.rcc.int/swp/news/55/46-years-of-terrorist-attacks-in-europe-visualized> letöltés ideje: 2021. 01. 30.)

5. ábra.

Az Iszlám Állam provinciái a világban

(Forrás: Wave of orchestrated ISIS terrorist retaliation attacks around the globe: overview and assessment. <https://www.terrorism-info.org.il/en/wave-orchestrated-isis-terrorist-retaliation-attacks-around-globe-overview-assessment/> Letöltés ideje: 2021. 01. 30.)

hogy megerősödhessen, gyökeret ereszthessen egy hasonló szupranacionális szervezet. Ez a Kaukázus térségben nem állt teljes egészében rendelkezésre, mert Oroszország nagyon keményen, jelentős erőket alkalmazva lépett fel a fegyveres csoportokkal szemben. A függetlenségi harchoz kezdetben a kritikus tömeg rendelkezésre állt. A Tigris-völgye és Szíria fontos magterületként jelenik meg az iszlám követői között, ahol a mostani Kalifátust kikiáltották. Ennek peremterülete a Kaukázus térség. Az Aszlan Maszhadov, al-Hattab, Zelimhan Jandarbijev, Abdul Halim Szadulajev és a Doku Hamatovics Umarov vezette csecsen mozgalom központi eleme a globális dzsiháddhoz való csatlakozás és a Kalifátus volt. Véleményünk szerint az ISIS ideológiájára nagy hatással volt a kaukázusi ideológia, és ami nem sikerült az orosz fennhatósági területeken, azt igyekeznek más instabil területeken megvalósítani. Az Emirátus, vagy Kalifátus gondolata (ami a modern korban a kaukázusi felkelésekből eredeztethető), mindig is elő fog kerülni; a Kaukázusban bekerült a mai köztudatba, ott alakult ki az ideológiája szaúdi és jemeni közvetítéssel.

A Kaukázusi Emirátust az alábbi államok/szervezetek tették fel a terrorszervezetek listájára:

1. Oroszország, 2010. február 8.
2. USA, 2011. május 26.
3. ENSZ, 2011. május 29.
4. Egyesült Királyság, 2013. december
5. Kanada, 2013. december 24.
6. Egyesült Arab Emirátusok, 2014. november⁵⁹

⁵⁹ Caucasus Emirate. 2. <https://stanford.app.box.com/s/zkyrigk11ya149bpwabgos662zsummi6> (Letöltés ideje: 2020. 12. 30.)

Finanszírozása

A terrorizmus finanszírozása is jelentősen megváltozott a korábbi időszakokhoz képest, az alábbiakból tevődik össze: 1. zakat – adószedés a megszállt területeken; 2. adományok; 3. afgán és közép-ázsiai drog- és fegyvercsempészség (narkoterrorizmus); 4. az olajvezetékek megcsapolása; 5. pénzhamisítás és 6. a csecsen maffia támogatása.⁶⁰

Fontos kiemelni, hogy a narkoterrorizmus bevonult a szakirodalomba, és Európa határait elhozta az új típusú terrorizmust. Ezt Oroszország sem akarta, soha. Az, hogy a szervezett bűnözői csoportok és terrorista szervezetek ugyanazok egy térségben, az új jelenség, és az ez elleni küzdelem új kihívás elé állítja a biztonsági szervezeteket.

A Kaukázus térségben a terrorizmus és a szervezett bűnözés összekapcsolódása egy sajátos formát vett fel. A terrorcsoportok a fegyver-, drog- és emberkereskedelemből szerzik be a szükséges anyagi forrásokat. A drogkereskedelem és a terrorizmus összefonódására a narkoterrorizmus fogalmát használják.⁶¹ Az összefonódást legjobban Ruszlan Gelajev csecsen hadúr jelzi, aki 2002-ben megszerezte a Pan-kiszi-szoros és a drogcsempészet feletti teljes ellenőrzést. Gelajev nagyon jó kapcsolatokat ápolt Hozs Ahmed „Kozni” Nukajev maffiafejérrel. Őt tartották a leggazdagabb és legbefolyásosabb embernek a Kaukázus térségben.⁶²

Bűnüldöző szervezetek a kaukázusi csoportok és a moszkvai csecsen maffia között kapcsolatot találtak. A csecsenföldi csoportok csempésztvonalakat, illetve egyéb háttérbázisokat biztosítanak. A csecsen csoportok az orosz maffia végrehajtói-ként is ismertek. Az ebből származó bevételek a csecsenföldi mozgalmak működését is biztosítják. A drog- és fegyverkereskedelem segít fenntartani a Kaukázusban a separatista régiók fennmaradását és a fegyveres konfliktusok elhúzódását.⁶³ Az egyes kaukázusi csoportok sokszor rivalizálnak az egyes piacok megszerzéséért.⁶⁴ Ezek a csecsen maffiacsoportok jelentős összegeket juttattak haza, finanszírozva a további harcokat. A kaukázusi és a szláv (orosz) szembenállás azonban nem csak a Kaukázus térségben volt jelen, hanem 1992-től két éven keresztül a moszkvai utcákon is megjelent maffiaháború formájában, ezt a nemzetiségek közötti ellentétek felszínre törésének is tekintették a szakértők. Ez elsősorban a csecsen csoportok és a szolncevói maffia⁶⁵ közötti véres összecsapásokban csúcspontot ért el, pont abban az időben, amikor a csecsenföldi háború első felvonása zajlott a Szovjetunió felbomlását követően.⁶⁶

60 Az új típusú terrorizmusról és ennek kaukázusi hátteréről részletesen; Gerencsér 2014.

61 Brill Olcott and Udalova 2000, 8.

62 Curtis 2002, 6.

63 Howard and Traughber 2008, 8.

64 Glenny 2009, 77.

65 Szolncevói csoport – az orosz maffia egyik legbefolyásosabb és legerősebb csoportja, amely elsősorban Moszkvában volt jelen. Forrás: Glenny 2009.

66 Glenny 2009, 80.

Válság

Az Emirátuson belüli feszültség forrása volt, és nagy ideológiai válság jeleként volt értelmezhető, hogy Doku Hamatovics Umarov 2010. augusztus 1-én bejelentette visszavonulását és kijelölte utódját Aszlambek Kebekov személyében. Két nappal később, 2010. augusztus 3-án Doku Umarov bejelentette visszatérését.⁶⁷ Ez nagyon súlyos vezetői válság jele volt. Miért mondott le, hogy aztán három nap múlva mégis visszatérjen? Doku Umarov később egy videóban arról beszélt, hogy ez az egész egy szabotázs volt, és ő valójában nem akart lemondani. De akkor miért fogadták el Kebekovot az emírek?

2015 augusztusában Magomed Szulejmanov halála után felmerült a szervezet feloszlata, amire egy évvel később került sor.⁶⁸ Az Emirátus agóniáját növelte az is, hogy a nemzetközi finanszírozás elapadt, a legnagyobb támogatást az al-Kaida és az ISIS, valamint nekik felesküdt szervezetek kapták.⁶⁹

A 2011-ben kirobbanó szíriai polgárháború nagy kihívás elé állította a Kaukázusi Emirátust. A globális dzsihad részeként sok iszlamista szervezet esküdt hűséget az Iszlám Államnak. Ennek részeként a Kaukázusi Emirátus parancsnokai is döntést hoztak. A döntés eredményeként a szervezet két részre szakadt 2012-ben. A Kaukázusban maradt szervezet az orosz szervezetek ellen folytatta a harcot. A lehetőségei jelentősen beszűkültek, egyre több harcosuk esett el. A Szíriába került csoport az Iszlám Állam egyik legfontosabb harcoló egysége lett. A két csoport közötti ideológiai különbség nyílt összecsapássá is fajult.⁷⁰

Az Emirátus válságát fokozta, hogy 2012-től, de igazából 2014-től a harcosok nagy része Irakba és Szíriába ment. A szent ügyért ott többet tudtak tenni, a saját meglátásuk szerint. Az ISIS utasításai szerint kisebb csoportjaik Európába utaztak, és sejteket alkottak.⁷¹

Vajon szalafita ideológiát követ-e a Kaukázusi Emirátus – teszik fel a kérdést a témával foglalkozó kutatók. A kérdés sok vitára ad okot, és az utóbbi időszak válságában is megmutatkozik a szervezeten belül. Umarov és Szadulajev halálát követően válság alakult ki a vezetésében. Egyszerre alakult ki ideológiai válság és az orosz belügyi erők is jelentős sikereket értek el az Kaukázusi Emirátus elleni akciókban. A szervezeten belül is harc tört ki, valamint a külső támogatás is kezdett akadozni.⁷² Kérdéses volt, hogy az orosz elnyomók elleni harc irányvonalát, vagy a globális dzsihad vonalát követik-e. Ehhez kapcsolódik, hogy a vahhabita-szúfi-szalafita háromszögben van az Emirátus identitása. Inkább szalafitaként határozható meg,

67 Roggio 2010.

68 Caucasus Emirate. 3. <https://stanford.app.box.com/s/zkyrigk11ya149bpwabgos662zsummi6> (Letöltés ideje: 2020. 12. 30.)

69 Uo. 4.

70 Ideology and Goals. https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/caucasus-emirate#highlight_text_9872 (Letöltés ideje: 2020. 12. 30.)

71 Caucasus Emirate. 5. <https://stanford.app.box.com/s/zkyrigk11ya149bpwabgos662zsummi6> (Letöltés ideje: 2020. 12. 30.)

72 Gerencsér 2017, 216.

de 20 év alatt háromféle eltérő irányzat, mint mozgatórugó nem éppen határozott, erős elveket mutat. Fontos megjegyezni, hogy az Emirátus, illetve elődszervezeti egészen másként értelmezték például a szent hagyományt (ahádíth). Ez a szélsőséges iszlám jellemzője. Ezt képviselte Samil Baszajev és Doku Umarov is kezdetben.⁷³ Abdul Halim Szadulajev teljesen másként értelmezte ezt.

A válság kódolva volt már akkor, amikor a vezetők az első csecsen háború idején összekaptak. Aszlan Maszhadov és Samil Baszajev közötti konfliktus abból eredt, hogy a kivonuló orosz csapatok utáni hatalmi úrt ki töltsse be. És a siker kinek az eredménye? Ebbe az ürbe robbantak be a radikálisok, akik magukkal hozták a támogatóikat és nézeteiket. Emiatt már nem az volt a fontos, hogy egy független iszlám állam jöjjön létre, hanem hogy minél nagyobb legyen a pusztítás. Abdul Halim Szadulajev azonban a mézárálást megakadályozta, parancsban tiltotta meg a polgári célpontok támadását és lakosság vegzálását.

A szabadságharc kudarca az első pillanatban kódolva volt. Az Észak-Kaukázus lakossága nem egységesen állt a kérdés mögé. Igaz, hogy az első csecsen háborúban még a lakosság 80%-a támogatta a szeparatista mozgalmat, de a második csecsen háborúban, illetve az elszabaduló terror miatt elenyésző lett a mozgalom támogatottsága. Már az első csecsen háborúban is voltak csecsen csoportok, akik az orosz „elnyomók” mellett harcoltak, és ez jelentősen növekedett az idő előre haladtával. A második csecsen háború idején már a lakosság 70%-a elutasította a szeparatizmust és a terrorista csoportokat. A brutalitást jól mutatja, hogy Ramzan Kadirov milyen módszerekkel stabilizálta Csecsenföldet és ezt hogyan tartja fenn napjainkban is.

Dzsihád versus gazavat

A tanulmány elején bemutattuk a dzsihád tartalmát, a későbbiekben ennek kaukázusi megjelenését, a gazavatot is. A továbbiakban az 5. táblázatban összefoglaljuk a kettő eltérő megjelenését, ami egyben a Kaukázusi Emirátus válságát fokozta.

Az alábbi összehasonlítás is mutatja, hogy a két „szent háború” között mekkora és milyen lényegi eltérés van. Ezt is lehet árnyalni; Carnajev testvérek példáján. A bostoni maratonon végrehajtott robbantás mutatja, hogy globális a terrorizmus és a kaukázusi csoportok is mindenhol jelen vannak. Mi volt az indítékuk? A testvérek szeme láttára hurcolták el az apjukat az orosz belügyi erők az első csecsen háború során. Ez olyan nyomot hagyott bennük, ami a radikalizáció felé hajtotta őket. Miért éppen az USA? Mert a gazavat nevében büntetni akarták az amerikaiakat, hogy nem álltak ki Csecsenföld függetlensége mellett, és odadozták a kaukázusi népeket az oroszoknak. Washington támogatta az oroszokat abban, hogy a csecsen kérdés orosz belügy és a Kaukázusi Emirátus terrorlistára helyezését is szó nélkül hagyta. Ez azt jelenti, hogy a gazavat és a globális dzsihád eszmerendszerét összemosták, és zavaros identitást eredményezett. A lényeg, hogy külső okokra vezették vissza az észak-kaukázusi népek szenvedését, és a hatalmak védelmének elmaradása nagy kiábrándultságot, haragot keltett. A testvérek elsősorban az USA-t okolták a családjukat, és kivetítve a népüket ért sérelmekért. Abban az időszakban, amikor a terrorizmus ellenes

73 Lásd 22. oldalt.

5. táblázat.
A dzsihad és a gazavat összehasonlítása

<i>Dzsihad</i>	<i>Gazavat</i>
– globális	– csak Oroszország ellen irányul
– minden hitetlen ellen irányul	– csak az oroszok és „kiszolgálóik” ellen irányul
– eszközökben nem válogat	– eszközökben nem válogat
– vallási indíttatású	– nemzetiségi indíttatású (az elnyomás miatt)
– az iszlámból eredeztetik	– a kaukázusi törzsi iszlámból (adat) és a helyi szokásjogból ered (vérbosszú)
– változó értelmezés	– egyértelmű értelmezés
– a radikálisok Jeruzsálemig nyúlnak vissza	– az orosz hódítás koráig nyúlik vissza

műveletek zajlottak Irakban, Afganisztánban, a Kaukázusban zajló orosz műveletek csak orosz belügyként értelmezték a nemzetközi szintéren.

Az Emirátusnak nagy gondot jelentett a gazavat és a globális dzsihad szétválasztása. Ez az identitásválságból fakadt, és nem tudta megnyerni az észak-kaukázusi népeket sem. A szakadást ez is jelentette a csoporton belül. Akik maradtak, azok az orosz belbiztonsági szervek célpontjai lettek. A dzsihad kérdése, ahogy azt a dzsihad értelmezésénél is bemutattuk, nagyon nehéz, különösen amilyen összetett világban élünk. A változások az iszlám hittudósok között is vitát szülnek, és ez is az Emirátus identitásválságát növelte.

Kaukázusi Emirátus helye, szerepe, megítélése

Oroszország folyamatosan arra törekedett, hogy az áldozatok számát minimálisra csökkentse. 2014-ben 525 fő halt meg, ebből 325 főt összecsapásokban, akciókban gyilkoltak meg.⁷⁴ Az ISIS videóüzeneteiben feltűnt a derbenti Karin-Kala erőd, de más orosz városokról is mutattak képeket, lakóépületeket. Ezzel azt üzenték, hogy a jövőben ezek potenciális célpontok lehetnek.⁷⁵ Oroszország felkészült az ISIS utáni időszakra. Akik a szír és az iraki fronton szolgáltak és haza akarnak térni, azokra a belügyi erők csapnak le. A Kaukázus térségben alapjaiban akarnak elfojtani minden kezdeményezést, nem akarnak még egy Aszlan Maszhadov vezette felkeléssel szembenézni, olyannal, amely hatalmas forrásokkal rendelkezik.⁷⁶

A Kaukázusi Emirátus egyértelműen egy elszabadult hajóágyú. Egy cél nélküli, zavaros ideológiával rendelkező, folyamatos válsággal küzdő szervezet volt. Saját

74 Is this the end of the Caucasus Emirate?

<https://www.opendemocracy.net/en/odr/is-this-end-of-caucasus-emirate/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 20.)

75 Малашенко 2016.

76 Gerencsér 2016, 216–217.

céljait sem tudta teljesíteni. A magasztos eszmék mögött azonban sötét erők mozogtak. Azt elérte, hogy a csecsen maffia jelentős pozíciókat szerzett a kaukázusi kábítószerek kereskedelmében.

Az Emirátus modellje volt az Iszlám Államnak, a követendő példa. Mind ideológiában, mind eszmeiségben az ISIS azt testesítette meg, amire az Emirátus soha nem volt képes. A kaukázusi harcosok az első pillanatban otthagyták az Észak-Kaukázust, és mentek a földi mennyországba, hogy mártírhalált haljanak. A szélsőségesek néme-lyike feltűnt a hegyi-karabahi harcokban 2020-ban. Sokszor előkerült Ganja neve, amit az örmények tüzésséggel támadtak. Ganja volt mindig is a külföldi zsoldosok és szélsőségesek egyik kiképző és ellátó bázisa. Itt készültek fel azok a csoportok is, akik az első karabahi háborúban részt vettek, vagy a mostani harcokban Szíriából érkeztek.

Kecskés Tímea *Az orosz–csecsen szembenállás története. A terrorista módszerek és eszközök szerepe az orosz–csecsen konfliktusban* című PhD dolgozatában említést tesz a Kaukázusi Emirátusról is. A szerző szerint „Az utóbbi években az Icskéria Csecsen Köztársaság utódjaként 1997. október 31-én létrehozott Kaukázusi Emirátus⁷⁷ az észak-kaukázusi radikális szalafisták egyik legfontosabb virtuális intézménye... Jó néhány megfigyelő a Kaukázusi Emirátus létrejötté mögött, miként általában az észak-kaukázusi fegyveres szervezetek egy része mögött is az orosz erőszakszervezeteket, de legalábbis ezek megfontolt engedékenységet sejtik, annak érdekében, hogy a térségben fenntartva az állandó instabilitást, saját pozícióik erősítésére és forrásaik bővítésére kényszerítsék az orosz államot. Mások szerint a 'szilovnyikok' Samil Baszajev 2006. júliusi halálát követően azért hagyták az emirátus létrejöttét, mert ezzel remélték bizonyítani, hogy a csecsen szeparatizmus terrorista mozgalommá vált, amellyel szemben határozottabban kell és lehet fellépni.”⁷⁸ A Kaukázusi Emirátus ilyen jellegű megítélése hibás következtetések levonását és stratégiaalkotást eredményezhet. Vitatjuk azt a felvetést, ami azt feltételezi, hogy az orosz biztonsági szervek jótékony félrenézésével jött létre a Kaukázusi Emirátus. Az afgán háború borzalmaiból tudhatták a hadsereg és biztonsági szervezetek vezetői, hogy ha nem megfelelően lépnek fel, az milyen erőforrás és megítélés, presztízsvesztéshez vezethet. A Kaukázusi Emirátus felemelkedését sokkal jobban magyarázza a Szovjetunió felbomlása utáni káosz-kormányzás, a hadsereg nem megfelelő vezetése a hadszíntéren, az új típusú hadviselési forma megjelenése. Ezek együtt magyarázzák a szervezet felemelkedését. Oroszország mindig is kiemelten kezelte az ilyen szélsőséges mozgalmakat, nem segítette elő kialakulásukat, különösen nem határain belül.

Az Emirátus fejlődését fontos ismernünk nekünk is, mert a Boston maratonon olyan csecsen testvérpár robbantott, akikre az Emirátus ideológiája hatással volt.

A biztonsági szervek reakciója

A Kaukázus térség nemcsak a térség államainak, de globális szinten is jelentős biztonsági kockázatot jelent. A nemzetközi terrorista hálózatok jelentős bázist alakítottak itt ki, és számos fegyveres csoport származik a térségből. Azt vizsgáljuk, hogy a Szovjetunió

77 A Kaukázusi Emirátus megalakulását rossz időpontra teszi a szerző, az csak 2007-ben alakult át a korábban, 2005-ben megalapított Kaukázusi Frontból.

78 Kecskés 2012, 95–96.

felbomlását követő időszakban hogyan alakult át a biztonsági és fegyveres szervezetek eljárása a kihívásokkal kapcsolatban. Az első csecsen konfliktus során tapasztalt orosz katonai és belügyi reakciók mára teljesen átalakultak. A kezdeti eljárások és a gondolkodás a modern kor elvárásainak megfelelően átalakult, és ennek megfelelően teljesen újszerű eljárásokat, elemzési módszereket vezettek be. Ez globális szinten is igaz, de az orosz belügyi szervekre, különösen a második csecsen háború kezdetétől jellemző. Az 6. ábra azt szemlélteti, hogy az Észak-Kaukázusban milyen intenzitással változott a terrorcselekmények elkövetése. Ez egyben mutatja azt is, hogy a fegyveres és hírszerző szolgálatok hatékonysága milyen nagy mértékben növekedett.⁷⁹

Oroszországban a Nemzeti Antiterrorista Bizottság (Состав Национального антитеррористического комитета) koordinálja a terrorizmus ellenes tevékenységgel foglalkozó szervezetek munkáját, és kapcsolatot tart fenn a külföldi társszervekkel. A szervezetet 2006. február 15-én megjelent 116. elnöki rendelettel hozták létre.⁸⁰ A Bizottság elnöke Alekszandr Vasziljevics Bortnyikov tábornok, az FSZB igazgatója, helyettese Vlagyimir Alexandrovics Kolokolcsev rendőr tábornok, belügyminiszter. 2015. december 22-én Igor Gennagyevics Szirotkin tábornokot, az FSZB igazgatóhelyettesét nevezték ki az Nemzeti Antiterrorista Bizottság Központi Irodája vezetőjének, egyben Bizottság második helyettesének.⁸¹ A Bizottság külön Észak-Kaukázusi Szövetségi Körzet elnöki követtel rendelkezik. 2010 januárja óta. 2020. január 22. óta Jurij Csajka tábornok tölti be ezt a posztot.⁸² A terrorizmus elleni fellépésről és a küzdelem hatékonyságának növeléséről szóló 1167. számú elnöki rendelet három területet érint: a terrorcselekmények korai felderítésének és megelőzésének rendszerét; a résztvevő szervezetek közötti információcserét; valamint a büntetések súlyosbítását a terroristák támogatása esetén.⁸³

A jövő

Ismerve a Kaukázus térség történelmét, elmondható, hogy az erőszak sajnos soha nem fog teljesen megszűnni. Ennek oka ugyancsak összetett. Oroszország szíriai beavatkozásának egyik oka az is volt, hogy a Kaukázusból származó harcosok többsége az itteni hadszíntéren Aleppó, Idlib és Latakia tartományban tevékenykedett. Oroszország meg akarta akadályozni, hogy ezek visszatérjenek származási helyükre, és mivel itt gyűltek össze, pusztító csapást akart rájuk mérni. A kaukázusi felkelés folytatása kérdéses. Az biztos, hogy jelenleg a korábban keletkezett sérelmek megtorlása mozgatja az eseményeket. Mivel a Kaukázusban mai napig él a vérbosszú hagyománya, így a sérelmek megtorlására, és ebből fakadóan az ellenségeskedés fennmaradására nagy az esély.⁸⁴

79 Gerencsér 2017, 236–237.

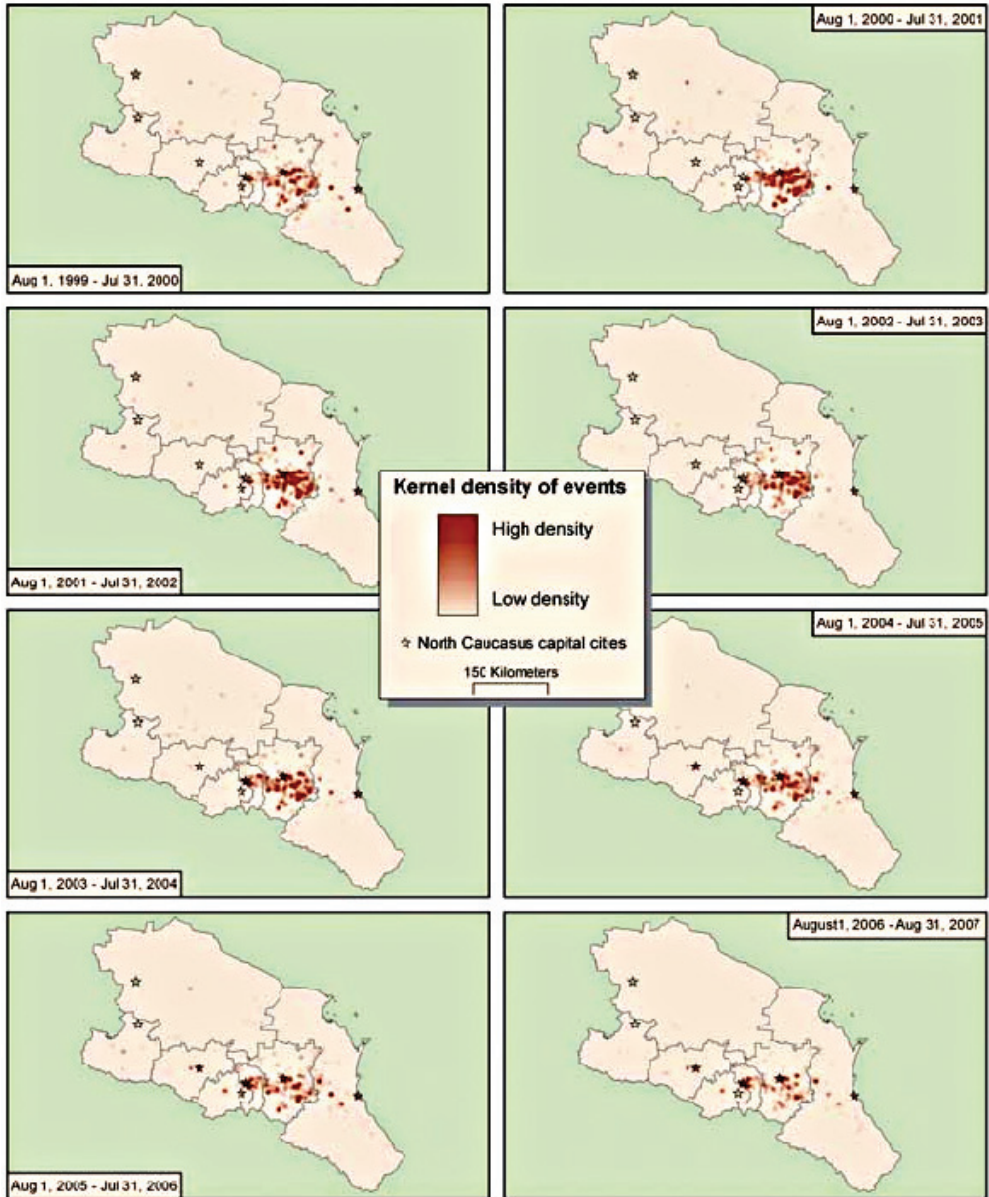
80 Kecskés 2012, 110.

81 Состав Национального антитеррористического комитета. <http://nac.gov.ru/nak/sostav.html> (Letöltés ideje: 2021. 06. 05.)

82 Putin offers top prosecutor position of envoy to North Caucasian Federal District. <https://tass.com/politics/1111259> (Letöltés ideje: 2021. 06. 05.)

83 Kecskés 2012, 110. Ez elemzésként megjelenik még Gerencsér 2017, 238.

84 Klimenko and Melvin 2016.

6. ábra.

Terrortámadások intenzitásának alakulása 1999 augusztusa és 2007 augusztusa között az Észak-Kaukázusban

(Forrás: Kernel density of events.

https://www.researchgate.net/figure/Kernel-Density-of-Violent-Events-in-the-North-Caucasus-August-1999-August-2007_fig4_239912119 letöltés ideje: 2021. 01. 30.)

A kaukázusi eseményeknek jelentős tényezője lesz a szélsőséges iszlám terjedése. A szalafizmus nagy tömegeket ér el. Ezt nem azok terjesztik, akik a szíriai, iraki vagy afgán hadszíntereket megjárták, hanem vallási „hittudósok”, tanítók. Nagyon veszélyes a fiatalok körében való terjedése. A fiatalok, akik átérték a két háború borzalmait, elvesztették valamelyik rokonukat, mind táptalaj a gyűlölet fenntartására. A probléma gyökeréhez tartozik, hogy a magas korrupció, az emberi jogok magas fokú semmibevétele, az orosz hatóságok és fegyveres erők brutális fellépése mind a bizonytalanságot növeli. Aggasztó jelenség, hogy a megsérült, vagy megölt militánsok között egyre fiatalabbak vannak; 2015-ben 70%, míg 2018-ban már 95% volt 35 év alatti. A Dagesztáni Ifjúságügyi Minisztérium megbízásából készített felmérésen az derült ki, hogy a 25 év alatti fiatalok 8,1%-a csatlakozna az ISIS-hez, míg 30,8%-uk támogatná.⁸⁵

Az orosz hatóságok jelentős erőket fordítanak a deradikalizációs programokra. Ennek köszönhetően különösen Dagesztánban érték el javulást. Aggasztó, hogy a feszültség növekszik Ingusföldön. De összességében elmondható, hogy a Kaukázus térségben az erőszak nem fog megszűnni, és ahogy a többi konfliktus is, időszaki hevesen fellángol.

Összegzés

A Kaukázusi Emirátusra a „stabil instabilitás” kifejezés illik összességében a legjobban. Egyben igaz az is, hogy a sok mítosz ellenére komoly veszélyforrás volt. Igaz ez annak fényében, hogy még a 2014-ben megtartott szocsi téli olimpia elhalasztása is felmerült az Emirátus fokozott aktivitása miatt.

A Kaukázusi Emirátus és elődje a Kaukázusi Front, a modern terrorizmust megtestesítő szervezet volt. Az ISIS előfutáraként is tekinthető, és pusztító jellege sokként érte az orosz belügyi szerveket. A bénító első csecsen háború tapasztalatai, veszteségei, az ott gyökeret eresztett Emirátus komoly fellépésre készítette a moszkvai vezetést. A terrorizmus új korszaka kezdődött, mivel a kibertérben is jelen volt, és szinte korlátlan pénzügyi erőforrásokkal rendelkezett a szervezett bűnözéssel összefonódva, létrehozva a narkoterrorizmust. Döbbenetes képsorokat lehetett a televízió adásaiban látni Beszlánról, Bugyonovszkból, vagy a Dubrovka Színházról. Kegyetlenségekről szóló hírek jelentek meg a csecsenföldi pokolról. Megjegyzendő; egyik oldal sem tétlenkedett. A sikerek ellenére a válság és a bukás kódolva volt az Emirátusban; vezetők eltérő felfogása, a nem egyértelmű vallási ideológia, a helyi lakosság hirtelen elfordulása, az orosz fegyveres erők döbbenetes ellenállása és sikere, a megváltozott nemzetközi helyzet (az ISIS megjelenése és felemelkedése). De nem tűnt el nyomtalanul. Jelenleg is vannak csoportok, akik harcolnak, igaz létszámuk jelentősen megcsappant, működési területük szinte csak Csecsenföld hegyvidéki területe. De még jelen van.

Írásunkban bemutattuk a Kaukázusi Emirátust, a modern kor egy kevésbé ismert, de nagyon fontos és tanulságos szervezetét, amely nagyon sok konfliktusban

85 ISIS in the North Caucasus. <https://newlinesinstitute.org/isis/isis-in-the-north-caucasus/>
(Letöltés ideje: 2021. 02. 12.)

volt jelen, különösen az ISIS működési területén, ahol külön brigádokat alkottak a szír és az iraki hadszíntéren. A hazai kutatásban is meglepően keveset foglalkoznak a szervezettel, nem képezi vizsgálat tárgyát az ideológiájuk és a mozgatórugóik sem. Elemzésünkben megvilágítottuk (az elemzéshez szükséges mértékben) a dzsihád kérdéskörét, a kaukázusi dzsihád (gazavat) jelentését, valamint lényeges fogalmak értelmezésére hívtuk fel a figyelmet (fundamentalizmus, radikalizmus). Elemzésünkkel rávilágítottunk arra, hogy szélesebb körben kell a terrorizmust vizsgálni. A térséggel foglalkozó kutatók számára írásunkban sajátos, a térségi különlegességüket is figyelembe vevő kutatási módszert mutattunk be.

A mű

TKP2020-NKA-09 számú projekt támogatással, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baszajev árulhatta el Maszhadovot.
<https://honvedelem.hu/hirek/kulfoldi-hirek/baszajev-arulhatta-el-maszhadovot.html>
 (Letöltés ideje: 2021. 02. 11.)
- Brill Olcott, Martha and Udalova, Natalia 2000. "Drug trafficking on the Great Silk Road: The security environment in Central Asia. Working Papers, Russian and Eurasian Program. *Carnegie Endowment for International Peace* 11 (March): 1–31. <https://carnegieendowment.org/files/drugs.pdf>
- Caucasus Emirate. <https://stanford.app.box.com/s/zkyrigk11ya149bpwabgos662zsumi6>
 (Letöltés ideje: 2020. 12. 30.)
- Charalampidis, Ioannis 2013. *Sponsored to kill: Mercenaries and terrorist networks in Azerbaijan*. Moszkva: „MIA” Publisher. ISBN 978-5-9986-011 5-6
- Curtis, Glenn E. 2002. *Involvement of Russian organized crime indicates, criminal elements in the Russian military, and regional terrorist groups in narcotics trafficking in Central Asia, the Caucasus, and Chechnya*. Washington D.C.: The Library of Congress.
- Daesh says top leader Omar Al-Shihani killed in battle.
<http://www.arabnews.com/node/953236/middle-east> (Letöltés ideje: 2020. 12. 05.)
- Dévényi Kinga 2017. A dzsihád az iszlámban.
http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3681/1/VTort_2017n2p136.pdf (Letöltés ideje: 2021. 01. 25.)
- Ferenci D. Ebubekir: *Islám lexikon*. <https://mek.oszk.hu/14400/14476/14476.pdf> (letöltés ideje: 2020. 12. 07.)
- Gáspár Roland: Tűszdráma a színházban. <http://www.oroszvilag.hu/?t1=tortenelem&hid=3619>
 (Letöltés ideje: 2020. 12. 30.)
- Gerencsér Árpád 2014. A Kaukázus térség szerepe a nemzetközi szervezett bűnözés területén. *Szakmai Szemle* 12 (2):177–186.
- Gerencsér Árpád 2016. *A Kaukázus térség biztonságföldrajzi értékelése*. PhD értekezés. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- Gerencsér Árpád 2017. *A Kaukázus térség biztonságföldrajzi értékelése*. Saarbrücken: GlobeEdit. ISBN 978 620 248 678 1

- Glenny, Misha 2008. *McMaffia – Szervezett bűnözés határok nélkül*. London: Vintage Books. ISBN 973 968 689 330 9
- Horváth L. Attila 2014. *A terrorizmus csapdájában*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- Howard, Russell D., Traugher, Colleen M. 2008. The “New Silk Road” of Terrorism and Organized Crime: The Key to Countering the Terror-Crime Nexus. In *Armed Groups: Studies in National Security, Counterterrorism, and Counterinsurgency*. 371–387. Newport: RI: U.S. Naval War College. <http://www.jeffnorwitz.com/SiteAssets/book-chapters/27%20The%20New%20Silk%20Road%20of%20Terrorism.pdf> (Letöltés ideje: 2011. 09. 23.)
- Ideology and Goals. https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/caucasus-emirate#highlight_text_9872 (Letöltés ideje: 2020. 12. 30.)
- Isaszegi János 2015. Az Észak-kaukázusi Szövetségi Körzet háborúi. 217–222. In *A 21. század életér háborúi a földért, a vízért, az élelemért, a...létezésért!* Budapest: Gondolat Kiadó.
- Is this the end of the Caucasus Emirate? <https://www.opendemocracy.net/regis-gente/is-this-end-of-caucasus-emirate> (Letöltés ideje: 2020. 10. 15.)
- ISIS in the North Caucasus. <https://newlinesinstitute.org/isis/isis-in-the-north-caucasus/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 12.)
- Kecskés Tímea 2012. *Az orosz–csecsen szembenállás története. A terrorista módszerek és eszközök szerepe az orosz–csecsen konfliktusban*. PhD értekezés, Budapest: Nemzeti Köszolgálati Egyetem HDI.
- A Kegyes Korán értelmi és tartalmi fordítása* 2007. Medina (Szaúd-Arábia): a Fahd Király nevét viselő, a Kegyes Korán nyomtatására alapított Komplexum.
- Kiss Annamária 2013. A radikális iszlám észak-kaukázusi terjedése mint orosz biztonságpolitikai kihívás: a Kaukázusi Emirátus. *Külgügyi Szemle* 12 (3): 76–91. https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2013_03_A_radikelis_iszlem_eesak-_pdf (Letöltés ideje: 2020. 12. 31.)
- Kis-Benedek József 2019. Az Iszlám Állam által támasztott kihívások a terrorizmus elleni küzdelemben. 31–39. In Resperger, István; Ujházi, Lóránd (szerk.): *A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó–Nordex Kft.
- Klimenko, Ekaterina and Melvin, Neil John 2016. Decreasing violence in the North Caucasus: Is an end to the regional conflict in sight? 2016. június 15. <https://www.sipri.org/commentary/blog/2016/decreasing-violence-north-caucasus-end-regional-conflict-sight> (Letöltés ideje: 2021. 02. 12.)
- Малашенко, Алексей 2016. Теракт в Дагестане: начало наступления ИГИЛ? <http://carnegie.ru/commentary/2016/01/13/ru-62452/ish2> (Letöltés ideje: 2016. 07. 05.)
- Mezei Bálint. Ahol a „fekete özvegyek” születnek – Vallási fundamentalizmus és nyers bosszú a Kaukázusban. <http://www.oroszvilag.hu/?t1=sajtoszemle&hid=911> (Letöltés ideje: 2020. 12. 31.)
- Munif, Abdul-Fattah. A dzsihád valódi jelentése a vallástudományban. <http://prherald.hu/a-dzsihad-valodi-jelentese-a-vallastudomanyban/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 26.)
- Nádori Attila (szerk.) 2016. *Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0* Budapest: Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely–Kossuth Kiadó. ISBN 978-963-09-8441-6
- Putin offers top prosecutor position of envoy to North Caucasian Federal District. <https://tass.com/politics/1111259> (Letöltés ideje: 2021. 06. 05.)
- Roggio, Bill 2010. Caucasus Emirate leader Doku Umarov retracts resignation. https://www.longwarjournal.org/archives/2010/08/caucasus_emirate_lea.php (Letöltés ideje: 2020. 12. 30.)
- Schaefer, Robert W. 2010. *The insurgency in Chechnya and the North Caucasus – from gazavat to jihad*. Santa Barara, ISBN 978-0-313-38634-3
- Состав Национального антитеррористического комитета. <http://nac.gov.ru/nak/sostav.html> (Letöltés ideje: 2020. 07. 05.)
- Terrortámadások Oroszországban az elmúlt 15 évben. <https://www.magyaridok.hu/kulfold/terrortamadasok-oroszorszagban-az-elmult-15-evben-1542718/> (Letöltés ideje: 2020. 12. 31.)
- Tömösváry Zsigmond 2017. *A hagymakupolák árnyékában. Egy katonadiplomata visszaemlékezései*. Budapest: Zrínyi Kiadó.

Hegedűs Barbara[✦]

Elherdált lehetőség

A Dél-amerikai Nemzetek Uniójának végnapjai

DOI 10.17047/HADTUD.2021.31.2.41

A Dél-amerikai Nemzetek Uniójának (UNASUR) 2008-as alakulásakor a regionális integráció fellendülését várták az új szervezettől, amely a korábbi együttműködésekhez képest új területek bevonásával kívánta elősegíteni a dél-amerikai országok kooperációját. A régióban bekövetkező politikai változások, a jobboldal előretörése, a venezuelai válság okozta feszültségek azonban szétfeszítették az integrációs együttműködést, ami mára gyakorlatilag szétesett. Az elemzés célja, hogy bemutassa a legkomplexebb koncepcióval megalakított regionális szervezet kialakulását, vizsgálja milyen eredményeket tudott elérni rövid fennállása alatt, kiemelten a biztonság-és védelempolitika területén, valamint kitekintést nyújtson a dél-amerikai regionális együttműködés jövőjére.

KULCSSZAVAK: Dél-Amerika, regionális integráció, UNASUR, biztonság- és védelempolitika, Dél-amerikai Védelmi Tanács

Wasted opportunity

End of the Union of South American Nations

At the time of the formation of the Union of South American Nations (UNASUR) in 2008, the new organization was expected to boost the regional integration among South American countries by involving new areas disregarded in previous initiatives. However, the political changes in the region, the advancement of the right-wing parties, and the tensions caused by the Venezuelan crisis have strained the cooperation, which has now virtually disintegrated. The aim of my analysis is to present the formation of the regional organization, formed with the most comprehensive concept, and to examine what results it was able to achieve during its short existence, especially in the field of security and defence policy, and to provide an overview of the future of South American regional cooperation.

KEYWORDS: South America, regional integration, UNASUR, security and defence policy, South American Defence Council

✦ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtudományi Doktori Iskola
National University of Public Service, Faculty of Military Science and Office Training, Doctoral School
of Military Science;
e-mail: hegedus.barbara@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0001-9567-2122>

Bevezetés

A Dél-amerikai Nemzetek Uniójának kialakítása Simón Bolívar elképzeléseire nyúlik vissza, amely az integrációt nem a gazdasági együttműködés mentén szándékozik létrehozni, hanem a politikai kapcsolatokat helyezi a középpontba, és az ideológiai elvek összehangolására fókuszál. A régiós együttműködést alapvetően erősítik a nyelvi hasonlóságok, a közös történelmi gyökerek, a vallás, azon belül is főleg a kereszténység szerepe. A régió legátfogóbb integrációs együttműködése, az UNASUR célul tűzte ki, hogy a 432,7 millió lakosú,¹ és 17,7 millió km² nagyságú² dél-amerikai kontinens államait egybefogja, ezáltal erősítse a térség országait, és támogassa a régió nemzetközi szerepvállalását. A déli kontinens jellemzésénél fontos kiemelni, hogy világszinten jelentős édesvízkészlettel rendelkezik, a globális ökológiai egyensúly szabályozója, az Amazónia által, valamint az egyik legnagyobb kőolaj- és földgáz-készlet található a térségben, amely tényezők globális szinten fontos szereplővé tehetik a régiót.³ A kiemelkedő természeti adottságok eredményezik azt, hogy a különböző együttműködési formák a közös természeti erőforrásaik kihasználását és védelmét is célozzák.

A tanulmány a Dél-amerikai Nemzetek Uniójának általános bemutatásával kezdődik, majd az UNASUR válságkezelés terén elért sikereit ismerteti. Ezt követően áttekintést ad a Dél-amerikai Védelmi Tanács megalakításáról, legfőbb célkitűzéseiről, valamint bemutatja a szervezett bűnözés elleni közös fellépés szervezetén belüli eredményeit. Végül az UNASUR szétesésének körülményeit elemzi, ismerteti a venezuelai válságot, amely a régióban tapasztalható konfliktusok egyik gócpontja, és rövid összeggzéssel, a lehetséges jövőkép bemutatásával zárul.

A szervezet általános bemutatása

Az UNASUR 2008-as megalakulását alapvetően a régió országai közti politikai összhang határozta meg, a baloldal akkori előretörése, az úgynevezett „rózsaszín-dagály”. Ebből adódóan – alig egy évtized alatt – a későbbi kormányváltások, a kialakuló ideológiai törésvonalak, a súlyosbodó venezuelai válság és az ebből következő növekvő bizalmatlanság a tagok között, valamint a stabil intézményrendszer hiánya együttesen okozták a szervezet működésképtelenségét.

A Dél-amerikai Nemzetek Uniójától az alapító atyák a regionális integráció új lendületét várták.⁴ A fő stratégiai cél az volt, hogy az Unió a nemzetközi élet viszonyosságai közepette erősítse a térség pozícióját, növelje a dél-amerikai országok összpolitikai súlyát globális szinten a nemzetállamok érdekeinek összehangolása

1 Worldometers, South America. Population. <http://www.worldometers.info/world-population/south-america-population/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 09.)

2 Worldatlas, South America. <https://www.worldatlas.com/continents/south-america.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)

3 International Association of oil and gas producers: Oil and gas production prospects in Central & South America. *IOGP and ARPEL report 2018*. március 20. <https://www.iogp.org/blog/benefits-of-oil-and-gas/global-energy-brief/latin-america/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)

4 Soltész 2011.

1. ábra.
UNASUR tagállamok

(Forrás: Union of South American Nations [USAN])

<https://en.populationdata.net/maps/union-of-south-american-nations-usan/> Letöltés ideje: 2020. 08. 15.)

révén. Ezen kívül nem titkolt célkitűzés volt az Egyesült Államok regionális befolyásának visszaszorítása.⁵

A tizenkét ország megállapodásával létrehozott szervezet jelentős célokat fogalmazott meg. Az államelnökök az UNASUR megalapításakor a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek felszámolását, a demokráciák megerősítését, az állampolgári részvétel növelését, valamint az államok szuverenitásának és függetlenségének védelmét tűzték ki célul.⁶ A térség globális pozíciójának erősítése a politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális integráció révén azonban már a kezdetektől inkább csak a politikai retorika része volt, mivel hiányzott az akarat egy ilyen szoros szövetségkötéshez.

5 Main 2010.

6 Tratado Constitutivo de la Unión de Naciones Suramericanas. Quito, Mitad del Mundo 1, 2011. március 11. <https://www.unasurg.org/images/descargas/DOCUMENTOS%20CONSTITUTIVOS%20DE%20UNASUR/Tratado-UNASUR-solo.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 04. 10.)

A szervezet a 2000-től összeülő dél-amerikai elnökök csúcstalálkozójából nőtte ki magát, amelyet az akkori brazil elnök, Fernando Henrique Cardoso (1995–2003) vezetésével hívtak össze először. A találkozón célként emelték ki a „béke és együttműködés térségének” kialakítását, amelyhez a demokrácia védelme, a kereskedelmi és üzleti kapcsolatok erősítése, az infrastrukturális beruházások növelése és a biztonságpolitikai együttműködés vezetnek.⁷ A második találkozóra két évvel később került sor Ecuadorban, amelyen elfogadták az úgynevezett Guayaquil Konszenzust (Ecuador), amelyből kiemelendő a lefegyverzés, a tömegpusztító fegyveres elterjedésének megakadályozása, a viták békés rendezésének igénye, és dél-amerikai békeövezetről szóló nyilatkozat elfogadása, valamint megismételték a kábítószerüzlet elleni világszintű küzdelem és a nemzetközi terrorizmus elleni harc fontosságát. Ez az első két találkozó nyitotta meg az utat az új multilaterális együttműködés, az UNASUR megalapítása felé. A 2004-ben Cuzco-ban (Peru) elfogadott deklaráció hozta létre a Dél-amerikai Nemzetek Közösségét (*Comunidad Sudamericana de Naciones* – CSN), amely „kifejezi a népek közös törekvéseit és vágyát az integrációra, az egységre és a közös jövő építése iránt”.⁸

Az új szervezet nevét 2007-ben az I. dél-amerikai energiaügyi csúcstalálkozón változtatták meg unióra Hugo Chávez venezuelai elnök javaslatára, valamint az Állandó Titkárság székhelyeként Quitot (Ecuador) nevezték meg.⁹ Az új szövetség be kívánta olvasztani a két nagy szubregionális integrációs formát, a MERCOSUR-t és az Andok Közösséget is, de ez a törekvés végül nem valósult meg. 2008. május 23-án a brazil fővárosban fogalmazták meg a szervezet hivatalos alapító okiratát (*Tratado Constitutivo*).¹⁰ Az alapszerződés nagy vágyakat tartalmazott, mivel a politikai, gazdasági, társadalmi programokon túl a dél-amerikai identitás megteremtését is zászlójára tűzte, és egyben a latin-amerikai és karibi térséghez fűződő szálak megerősítése révén egy tág regionális együttműködést fogalmazott meg. Mivel a 12 tagállam nemzeti parlamentjeinek is el kellett fogadnia az alapító okiratot, valamint legalább 9 államnak kellett ratifikálnia a szerződést, ezért valójában csak 2011-ben lépett hatályba az alapító okirat. Az első főtitkár¹¹ Néstor Kirchner argentin elnök lett, akinek hathatós erőfeszítése, lobbitevékenysége elengedhetetlen volt ahhoz, hogy életet lehessen a szervezetbe.

7 Primera Cumbre Sudamericana Presidentes: Comunicado de Brasilia, CLAES – Biblioteca en integración y desarrollo en América Latina, integraciónsur.com, 2000. <http://integracionsur.com/wp-content/uploads/2016/11/CumbreSudamericanaBrasilia2000.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 10.)

8 Declaración del Cusco sobre la Comunidad Sudamericana de Naciones III Cumbre Presidencial Sudamericana. Cusco, Peru, 2004. december 8. https://web.archive.org/web/20041213041318/http://www.comunidadandina.org/documentos/dec_int/cusco_sudamerica.htm (Letöltés ideje: 2019. 13. 10.)

9 Sánchez 2014.

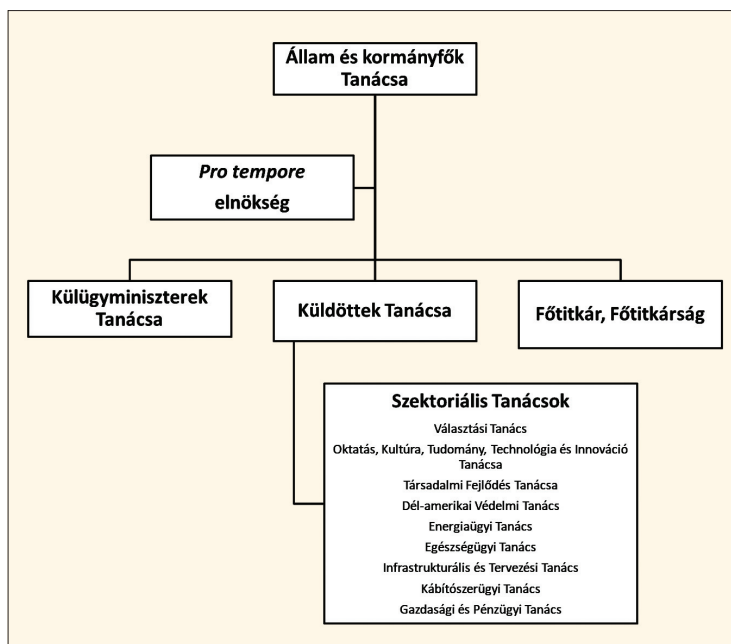
10 Tratado Constitutivo de la Unión de Naciones Suramericanas. Quito, Mitad del Mundo 1, 2011. március 11. <https://www.unasursg.org/images/descargas/DOCUMENTOS%20CONSTITUTIVOS%20DE%20UNASUR/Tratado-UNASUR-solo.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 04. 10.)

11 A főtitkárt az Állam- és kormányfők Tanácsa nevezi ki kétéves mandátummal, ami egy alkalommal meghosszabbítható. A poszton nem válthatja egymást ugyanazon nemzethez tartozó főtitkár.

A politikai vezetők közti összhang, az ideológiai és sokszor személyes szimpátia szolgáltatta az alapot az államok közti együttműködéseknek. Nehéz pontos határvonalat húzni, de a baloldal latin-amerikai térhódításának kezdetét köthetjük Hugo Chávez 1998-as venezuelai elnökké választásához. A baloldali hullám (*pink tide*) ezt követően a 2000-es években tovább terjedt, például Lula da Silva 2002-es első elnökké választásával Braziliában, de számos más országban (Argentína, Uruguay, Bolívia, Ecuador, Chile, Paraguay) is bal, illetve bal-közép kormányok kerültek hatalomra.¹²

A latin-amerikai térségben szubregionális együttműködésnek tekinthető UNASUR rugalmas együttműködést dolgozott ki konszenzusos döntéshozatallal, amelyhez illesztette az intézményrendszer felépítését is.

A döntéshozatali struktúrát tekintve fontos kiemelni, hogy az UNASUR szervei által elfogadott szabályok és normatívák valamennyi tagra nézve kötelezőek, de csak közvetve, mivel először a saját belső jogrendszerbe kell implementálni a jogszabályt. A döntéseket *egyhangúlag* hozzák meg a tagállamok, ezért inkább egy strukturált párbeszédéről, államok közötti koordinációról és kooperációról beszélhetünk, mivel az UNASUR sem törekszik szupranacionális szerepre, és nem célja, hogy a nemzetállami szuverenitást csorbító hatáskörrel felruházott szervezeti rendszert hozzon létre.¹³

2. ábra.

Az UNASUR szervezeti felépítése

(Forrás: saját szerkesztés az UNASUR hivatalos honlapja: <https://www.unasursg.org> alapján)

12 Racs 2019, 183–194.

13 Racs 2014, 155.

Ebből is következik, hogy a multilaterális fórum működőképessége nagyban függ a politikai vezetők akaratától.

Összességében az UNASUR a politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális, környezeti, energetikai és infrastrukturális integráció kialakítására törekedett. A korábbi együttműködési formáktól eltérve,¹⁴ a tagállamok a kooperáció előmozdítását nem a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok erősítésében látták, amelynek sikerei majd tovább gyűrűznek a kooperáció egyéb területeire, hanem sokkal inkább a politikai, biztonsági és védelmi területek megszilárdításában.¹⁵ A szervezetet alkotó alapelvek közé tartozik a szigorú elkötelezettség a nemzeti szuverenitás, a beavatkozás mentesség és a nemzeti önrendelkezés tiszteletben tartása iránt. Kimondhatjuk, hogy a szubregionális szervezet olyan területeken fektette le az együttműködés alapjait, amelyre korábban nem volt példa, és ezzel utat mutatott a későbbi térségi integrációs kezdeményezések számára is.

Az UNASUR sikerei a válságkezelés területén

A szubregionális politikai fórumtól az egyik leglényegesebb elvárás az volt, hogy képes legyen kezelni a régióban zajló kritikus szituációkat, válságokat, a tagállamok között felmerülő vitás kérdéseket. Az első években úgy tűnt, hogy a szervezet megállja a helyét ezeken a területeken, megfelelő szintere lesz a konfliktuskezelésnek, növelve ezzel a régió stabilitását, és elősegítve az országok demokratikus berendezkedését. Kritikus pillanatokban egységet tudott felmutatni, gyorsan reagálni és eredményesen fellépni a partnerszágok stabilitásának megőrzése érdekében.

Az első kritikus esemény, amivel a friss szervezetnek szembe kellett néznie, a bolíviai elnök, Evo Moralessel szembeni 2008. évi puccskísérlet volt. Akkoriban a chilei elnök, Michelle Bachelet vezette szervezet a bolíviai állam alkotmányos egységének megőrzése mellett foglalt állást, az államcsínyt az ország demokratikus stabilitása elleni cselekménynek ítélték, és kiálltak a regnáló elnök mellett, ezzel segítve a válság békés lezárását.¹⁶

2009-ben ismét egy lényeges kérdésben sikerült eredményt elérniük közös nyomásgyakorlással, amely a szorosabb együttműködés felé vezette a regionális szereplőket. 2009 júliusában Álvaro Uribe kolumbiai elnök bejelentette, hogy az Egyesült Államokkal olyan katonai megállapodás megkötésére készül, amely lehetővé tenné hét kolumbiai katonai bázis használatát az amerikaiak számára. Az ügy heves ellenállást váltott ki a régión belül, különösen Venezuela, Ecuador, Brazília és Bolívia ellenzte a megállapodást, mivel azt a régió biztonságára nézve veszélyesnek vélték. „Az amerikai bázisok használatának engedélyezése Latin-Amerikában agresszív lenne nem csupán a kormányzatok ellen, hanem a demokráciák számára is” – fogalmazott Evo Morales bolíviai elnök.

14 Legjelentősebb integrációs szervezetek a térségben: Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége (2010, CELAC), Amerikai Államok Szervezete (1948, OAS), Bolíviai Szövetség a Mi Amerikánk Embe-
reirért (2004, ALBA), Dél-amerikai Közös Piac (1991, MERCOSUR), Csendes-óceáni Szövetség (2012).

15 Borda 2014.

16 teleSUR: Unasur en la resolución de conflictos, 2015. <https://www.telesurtv.net/news/Unasur-en-la-resolucion-de-conflictos-20150306-0003.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

Ebben a szellemben hívták össze az UNASUR legfőbb szervét Bariloche, Argentínában, amelyen deklarálták Dél-Amerikát, mint a „Béke övezetét” (*Zona de Paz*), támogatva a konfliktusok békés megoldásának szükségességét a külföldi hatalmak bevonása nélkül. A résztvevők megegyeztek, hogy életre hívják a *Dél-amerikai Védelmi Tanácsot* (*Consejo de Defensa Sudamericano – CDS*), amelynek egyik feladata az lesz, hogy felülvizsgálja az Egyesült Államok szerepét a térségben. Bár a blokk nem tudta megállítani a kolumbiai–amerikai megállapodás megkötését, szorgalmazta annak felülvizsgálatát, és elítélte annak szuverenitás- és alkotmányellenes jellegét. Mivel a kolumbiai Alkotmánybíróság is hasonlóképp vélekedett, a bírósági döntés miatt végül a szerződés nem lépett életbe. Az UNASUR nyomásgyakorló tevékenysége révén felhívta a figyelmet az amerikai jelenlét veszélyeire Latin-Amerikában.¹⁷

Néstor Kirchner főtitkársága alatt két krízishelyzetet kellett menedzselnie a szervezetnek. Az egyik a Kolumbia–Venezuela közti diplomáciai válság volt, amelyet az okozott, hogy Kolumbia a gerillaszervezetek elleni harc során többször megsértette a két ország közötti határt, és ezt Venezuela sérelmezte. Uribe kolumbiai elnök pedig azzal vádolta a Chávez-rezsimet, hogy védelmet nyújt és anyagilag is támogatja a baloldali felkelőcsoportokat. Az UNASUR 2010-ben sikeresen járult hozzá a két ország közötti diplomáciai válság békés megoldásához.

A volt argentin elnöknek ezen kívül még egy válsághelyzetet kellett orvosolnia, a Rafael Correa ecuadori elnök elleni puccskísérletet (2010). A főtitkár aktív közbelépésével az UNASUR gyors választ tudott adni a kialakult válsághelyzetre, megerősítve az elnök pozícióit.¹⁸ Az események hatására a regionális szervezet demokratikus záradékot adott ki,¹⁹ amelyben figyelmeztették a nemzetközi közösséget, hogy nem tolerálnak „semmilyen körülmények között az intézményi hatalommal szembeni fenyegetést, vagy a legitim módon megválasztott polgári hatalom elmozdítására tett kísérletet”. Ezen kívül kijelentették, hogy ilyen esetben, „konkrét és azonnali intézkedéseket hoznak, mint például a határok lezárása, a kereskedelem, a légi forgalom és az energiaellátás, a szolgáltatások és egyéb ellátások biztosításának felfüggesztését.”²⁰

A Dél-amerikai Védelmi Tanács

„El kellene jönnie annak a napnak, amikor a Mercosurnak olyan védelmi szervezete van, amelyben egyesítjük országaink fegyveres erőit” (Hugo Chávez, 2006).²¹

A biztonság- és védelempolitikai együttműködés fő sikere, hogy a regionális egység és az államok stratégiai védelmi együttműködésének támogatása céljából

17 Borda 2014.

18 Borda 2014.

19 Protocolo Adicional al Tratado Constitutivo de UNASUR sobre Compromiso con la Democracia. http://www.iirsa.org/admin_iirsa_web/uploads/documents/rp_guyana10_protocolo_unasur_1110.pdf (Letöltés ideje: 2020. 09. 10.)

20 Página 12: La declaración de Unasur, Declaración de Buenos Aires sobre la situación en Ecuador. <https://www.pagina12.com.ar/diario/ultimas/subnotas/20-49526-2010-10-01.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 20.)

21 El Universo: Chávez propone fusión militar en Sudamérica. Caracas, 2006. július 5. <https://www.eluniverso.com/2006/07/05/0001/14/4D9E34A6D47544E3AD2E13AD3F5E75FD.html> (Letöltés ideje: 2019. 04. 20.)

2008-ban a tagállamok életre hívták Brazíliában a Dél-amerikai Védelmi Tanácsot (*Consejo de Defensa Suramericano – CDS*), brazil és venezuelai kezdeményezésre. A tanács megalakítását széleskörű támogatás övezte, csupán Kolumbia vonakodott részt venni a védelmi együttműködésben az Egyesült Államokkal fenntartott szoros katonai együttműködése miatt. Nelson Jobim brazil védelmi miniszter hathatós közbejárása révén, amelyben megnyugtatta a kolumbiai kormányzatot, hogy az új szerveződésnek nem célja, hogy korlátozza az ország védelempolitikáját, sikerült Kolumbiát is a tárgyalóasztalhoz ültetni. „Kétségeink tisztázódtak, és aktívan részt fogunk venni a CDS-ben” – nyilatkozta Álvaro Uribe kolumbiai elnök (2002–2010).²² A 2010-ben bekövetkezett elnökváltás eredményeképpen pedig Juan Manuel Santos Calderón (2010–2018) lett a dél-amerikai ország új elnöke, aki nagyobb hangsúlyt fektetett a regionális együttműködés előmozdítására.

A CDS, mint első regionális biztonság- és védelempolitikai fórum, tág biztonsági koncepciót fogalmazott meg, kiterve olyan területekre, mint a transznacionális biztonsági kihívások, a környezet és biodiverzitás védelme, természeti erőforrások védelme, természeti katasztrófák közös kezelése, humanitárius segítségnyújtás, kiképzés és békeműveletekben való részvétel, képzés és regionális részvétel az Antarktiszon. Annak ellenére, hogy a politikai retorikában megjelent az igény a szorosabb védelmi együttműködésre, valójában a CDS kezdetektől deklaráltan nem kívánt egy NATO típusú katonai szövetséget létrehozni. Ennek fő oka a dél-amerikai államok közötti összhang hiánya, és az egyes országok Egyesült Államokkal kiépített szoros bilaterális katonai együttműködése volt. A Védelmi Tanács ezért inkább tekinthető egy konzultatív fórumnak, amely összehangolni kívánja az eltérő politikai érdekeket.²³

A régióban megjelenő új típusú kihívások közé sorolták a terrorizmust, kibervédelmet, természeti katasztrófákat, a klímaváltozást, a tömegpusztító és hagyományos fegyverek terjedését, a fegyveres csoportok és regionális kábítószer-kereskedelem összefonódását és a társadalmi szegénységet.²⁴ A biztonság fogalmát tágan értelmezik a tagállamok, de a tapasztalat azt mutatja, hogy a cselekvés szintjén az államközpontú megközelítés dominált, tehát az állam alatti szereplők biztonsági kihívásaival kapcsolatban konkrét cselekmények nem történtek.

A Tanács fő célkitűzése:

- Dél-Amerika megszilárdítása, mint a béke zónája, a demokratikus stabilitás előmozdítása;
- dél-amerikai identitás kiépítése a védelmi kérdésekben, amely figyelembe veszi a szubregionális és nemzeti sajátosságokat, valamint hozzájárul Latin-Amerika és a Karib-térség egységének megerősítéséhez;
- konszenzus kialakítása a védelem terén folytatott regionális együttműködés megerősítése érdekében.²⁵

22 El Consejo De Defensa Suramericano de la Unasur Crónica de su Gestión, Ministerio de Defensa Nacional de Chile, Grupo de Trabajo del Consejo de Defensa Suramericano. Santiago de Chile, 2009, 103. <https://biblio.flacsoandes.edu.ec/catalog/resGet.php?resId=42653>

23 Battagliano 2011.

24 Foglia 2017.

25 El Consejo De Defensa Suramericano de la Unasur Crónica De Su Gestión. 2009, 96. <https://biblio.flacsoandes.edu.ec/catalog/resGet.php?resId=42653> (Letöltés ideje: 2020. 09. 04.)

A Védelmi Tanácsot a tagállamok védelmi miniszterei alkotják, a tanács elnöki pozícióját pedig az UNASUR elnökségét ellátó ország adja, aki a fórum tevékenységének koordinálásáért felel. A tagállami megállapodás alapján a Tanács négy fő tématerületért felel, amelyet az éves Cselekvési tervekben (*Plan de Acción*) rögzítettek: védelmi politikák; katonai együttműködés, békeműveletek és humanitárius segítségnyújtás; védelmi ipar és technológia; képzés.²⁶ A Tanács évente ülésezik, de rendkívüli esetben az állam- és kormányfők vagy a külügyminiszterek tanácsa is összehívhatja. Ezen kívül a munkacsoportok az évente meghatározott ütemterv alapján dolgoznak, amelynek haladását a félévente ülésező védelmi miniszterhelyettesek ellenőrzik.

A Tanács első ülését 2009. március 10-én tartották a védelmi miniszterek részvételével, chilei elnökség alatt. Ezen az ülésen a térség általános célkitűzéseit és az alapelveket deklarálták. Az együttműködés erősítésére a 2008-as pénzügyi világválság nagy hatással volt, amely arra készítette a dél-amerikai államokat, hogy a közös cselekvés iránya felé mozduljanak el. A santiago-i találkozón José Goni chilei védelmi miniszter (2007–2009) beszédében utalt erre: *„Tehát nem csupán egy újabb pénzügyi válságról beszélünk, hanem egy olyan paradigma megkérdőjelezéséről, amelynek következményei arra kényszerítenek minket, hogy alaposan gondoljuk át az állam, a piac és a társadalom kapcsolatának terepét, amelyen ebben az új évszázadban fogunk járni.”*²⁷ Az idézet is mutatja, hogy a regionális kooperáció törekedett az önálló politikák megfogalmazására, továbbá a térség hosszú távú stratégiai szerepét és lehetőségeit kívánta vizsgálni.

Az ülésen elfogadott Santiago-i Deklaráció²⁸ rögzíti a CDS alapvető elveit, célkitűzéseit és működését. Elsődleges elv a szuverenitás, az államok integritásának és sérthetlenségének védelme. A védelempolitika területén a cél az volt, hogy kialakítsanak egy dél-amerikai védelmi identitást, amelynek részeként hálózat jön létre a tagállamok között, amely segíti az információáramlást, növeli a bizalmat, transzparenciát nyújt a védelmi költségek tekintetében, csökkenti a fegyverkezési versenyt, valamint segíti az együttműködést a régiót érintő kihívások és fenyegetések azonosításában. A védelmi közösségek (*comunidades de defensa*) létrehozása a katonai és civil világ kooperációjának, a fegyveres erők társadalmi megítélésének javítását jelenti, ami kiemelten fontos egy olyan térségben, amelyben a katonai diktatúrák emlékei mély nyomot hagytak számos országban. Szinte minden országban a társadalmi bizalom erősítésére van szükség a hadsereg irányában.

A katonai együttműködés terén célkitűzés volt a közös gyakorlatok szervezése a katasztrófa-elhárítás érdekében (például természeti csapások esetén), valamint a tagországok védelmi képességeinek, kapacitásainak felmérése humanitárius segítségnyújtás esetére. A védelmi ipar és technológiai együttműködés – brazil kezdeményezésre – a regionális hadiipari fejlesztés erősítésére koncentrált, mivel a térségben Brazília erősíteni kívánta a védelmiipar-fejlesztéssel kapcsolatos regionális és globális szerepét.

26 Uo. 40.

27 “Estamos hablando, entonces, no de una crisis financiera más, sino del cuestionamiento de un paradigma, cuyas secuelas nos obligan a repensar a fondo el terreno de la relación entre el Estado, el Mercado y la Sociedad sobre el que caminaremos en este nuevo siglo” Uo. 98.

28 Uo. 181–209.

A kiképzés és oktatás területén belül a tagállamok a tapasztalat- és információ-megosztáson túl létrehozták a Stratégiai Védelmi Tanulmányok Központját (*Centro de Estudios Estratégicos de Defensa – CEED*)²⁹, amely a kutatásért és a közös biztonsági és védelmi doktrína kialakításáért felelős *think tank*, buenos aires-i központtal, és amelynek működését az UNASUR költségvetéséből finanszírozták. Ezen kívül megalapították a Dél-amerikai Védelmi Iskolát (*Escuela Suramericana de Defensa*), amely a gyakorlatban decentralizált intézményi együttműködést jelentett, a nemzeti intézmények, tanfolyamok és tantárgyak hálózatán keresztül, éves közös kurzusok formájában civilek és katonák számára egyaránt.³⁰

Szervezett bűnözés elleni fellépés

A Santiago-i Deklaráción túl egy melléknyilatkozatban³¹ a felek kifejezték a kábítószer-kereskedelem, mint a régiót érintő egyik legnagyobb biztonsági kihívás feletti közös aggodalmukat, és felkérték kormányaikat, hogy az UNASUR keretein belül összehangolt kezdeményezések születhessenek a kábítószer-üzlet elleni küzdelem érdekében. A nyilatkozat jelentőségét az adta, hogy a tagállami vezetők között a kábítószer-üzlet elleni fellépés vitás kérdésnek számított, ezért a deklarációban a felek nem kívántak ezzel a területtel foglalkozni, azonban egy gyengébb erejű megállapodásban sikerült konszenzust teremteni, és megmutatták a szereplők, hogy képesek legalább napirenden tartani a témát.

A tagállamok között a kábítószer-kereskedelem elleni fellépés kapcsán a legvitatottabb területek az egyes kábítószeres legalizálásának kérdése, továbbá a rendvédelmi szervek és a fegyveres erők szerepe volt a szervezett bűnözői és fegyveres csoportokkal szemben. Alapvető vitás kérdés a térség kormányzatai között, hogy szükséges-e és eredményes-e a katonai eszközök bevetése a transznacionális szervezett bűnözéssel szemben, akár a saját országhatáron belül is. 2013-ban az UNASUR határozottabb irányt szabott a szervezett bűnözés elleni fellépésnek, de mérsékelt politikai irányvonalat választva, a kérdést kiemelte a Védelmi Tanács hatásköre alól, és külön állandó tanácsot hozott létre. A Dél-amerikai Tanács az Állampolgári Biztonságért, az Igazságszolgáltatás és a Nemzetközi Szervezett Bűnözés Elleni Cselekvés Összehangolásáért (*Consejo Suramericano en Materia de Seguridad Ciudadana, Justicia y coordinación de acciones contra la Delincuencia Organizada Transnacional*) 2013-ban tartotta első ülését Limában. Az ülésen elfogadott nyilatkozat³² azt jelzi, hogy a transznacionális szervezett bűnözés közös probléma a régióban, amellyel az UNASUR államainak határozottan, közösen és összehangoltan kell szembenézniük. A tanács már

29 Estatuto del Centro de Estudios Estratégicos de Defensa del Consejo de Defensa Suramericano, 2010. <https://www.resdal.org/csd/estatuto-defensa-04-05-10.pdf>

30 Frenkel 2016.

31 El Consejo De Defensa Suramericano de la Unasur Crónica de su Gestación. 2009. 108. <https://biblio.flacoandes.edu.ec/catalog/resGet.php?resId=42653> (Letöltés ideje: 2020. 09. 04.)

32 Estatuto del Consejo Suramericano en Materia de Seguridad Ciudadana, Justicia y Coordinación de Acciones Contra la Delincuencia Organizada Transnacional, Consejo de Jefas y Jefes de Estado de la UNASUR, 2012. http://rree.gob.pe/politicaexterior/Documents/DECISION_14_2012_Anexo1_Spanish.pdf

nevében is jelzi, hogy a biztonság fogalmát többdimenziósan kezeli, kiterjesztve az állampolgári biztonságra, és a kábítószer-kereskedelem problematikáján túl olyan kérdésekre is mint az emberkereskedelem és a terrorizmus. A fő célkitűzéseket egy 2013–2017 közötti időszakra vonatkozó Cselekvési Tervben³³ rögzítették a felek, ilyen például az igazságügyi és a rendőri erők közötti információcsere erősítése és konkrét közös intézkedések kidolgozása a bandák felszámolása érdekében.

A transznacionális szervezett bűnözés elleni harcot összetett fenyegetésként kezelik a dél-amerikai országok, mivel politikai, társadalmi, gazdasági hatásai vannak, és hátrányosan érinti az állampolgárok biztonságát, ezért átfogó stratégiára van szükség a kihívások kezelésére. Ezen túl alapvetően nemzeti szuverenitási kérdésként tekintenek a problémára, ráadásul az egyes államok belső biztonsági- és védelmi intézményi felépítése különböző. Például Kolumbiában a kábítószer-kereskedelem kérdése, továbbá a fegyveres szervezetek és a szervezett bűnözés elleni fellépés összekapcsolódnak. A fegyveres erők szerepe kiterjedtebb a belső biztonsági kihívások kezelésében, valamint a Védelmi Minisztérium alá tartozik a rendvédelmi szervek felügyelete. Argentínában ugyanakkor szigorúan elkülönülnek a katonaság és a rendőri szervek feladatkörei és működésük.³⁴ Az eltérő megközelítések a regionális integráció szintjén is megjelennek, azonban a tagállamoknak sikerült kompromisszumra jutniuk az UNASUR működése alatt. Argentína kezdeményezésére, Chile, Ecuador és Uruguay támogatásával a közbiztonságot érintő kérdések kikerültek a Védelmi Tanács hatásköréből.

Az UNASUR szétesésével ezek a kezdeményezések is megakadtak, finanszírozásuk és további működésük veszélybe került. Összességében azonban mégis előremutató lépések történtek az autonóm regionális kooperáció felé, habár az Egyesült Államok biztonsági és védelmi befolyása továbbra is erős maradt. A szorosabb biztonsági együttműködést gátolja az állandó amerikai jelenlét, amely a bilaterális kapcsolatokat preferálja a régió államaival, számos esetben megosztva a kooperációt. Ezen kívül a növekvő regionális bizonytalanság és bizalmatlanság a tagok között, az egyoldalú nemzeti biztonsági és védelmi mechanizmusok, és a koordináció hiánya a közös fenyegetések definiálásában hátráltatja a szorosabb együttműködést.³⁵

Elszalasztott lehetőség

Az elmúlt években már több tünet jelezte előre a kooperáció meggyengülését. A válsághoz vezető úton korán megmutatkozott, hogy a politikai nézeteltérések akadályozhatják a regionális szervezet működését. Az első főtitkár, Néstor Kirchner halálát (2010. október) követően vitás kérdéssé vált a megüresedett poszt betöltése. A nehézséget az okozta, hogy egyhangú döntéshozatalra volt szükség a tagállamok részéről, de a megegyezés hiányában politikai viták színterévé vált a választás kérdése.³⁶

33 UNASUR/CJEG/P DECISIÓN/No /2012.
http://www.itamaraty.gov.br/images/ed_integracao/docs_UNASUL/RES33.2012.pdf
(Letöltés ideje: 2021. 01. 05.)

34 Foglia 2017, 69.

35 Santos 2014.

36 Hegedűs 2020.

Az első konfliktusos helyzetet a vezetők még képesek voltak kompromisszumos megoldással áthidalni 2011-ben, azonban a volt kolumbiai elnök, Ernesto Samper Pizano főtitkári idejének lejártát követően, 2017 januárjától üresen maradt a poszt.³⁷ Őt követően elmérgesedtek a politikai viták az ideológiailag különböző táborra szakadt tagállamok között, és nem tudtak megegyezni a jelölt személyéről. Argentína 2017. április – 2018. április között töltötte be a szervezet elnökségét,³⁸ ami alatt tovább mélyültek nézeteltérések az államelnökök között, nagyrészt amiatt, hogy Mauricio Macri (2015–2019) személyében jobbközép irányultságú elnöke lett a dél-amerikai országnak. Macri elnöksége alatt aktív regionális szerepet szánt Argentínának, és intenzíven bírálta a venezuelai rezsimet, komoly vitákat folytatva a Maduro-kormányzattal.

A patthelyzetet jól szimbolizálta, hogy a baloldali vezetésű államok, mint Bolívia és Venezuela blokkolták az akkori soros elnökséget viselő Argentína jelöltjének, José Octavio Bordónnak főtitkári kinevezését.³⁹ A szervezet bénultsága és működésképtelensége végül hivatkozási alapként szolgált először Argentína, majd további öt tagállam: Brazília, Kolumbia, Chile, Peru és Paraguay számára, hogy 2018 áprilisában bejelentse tagságának felfüggesztését, megpecsételve ezzel az UNASUR jövőjét.⁴⁰ A végső lökést a felbomlás felé pedig Kolumbia kilépése adta meg 2018 augusztusában.

A venezuelai válság, mint töréspont a dél-amerikai régióban

A venezuelai válság Hugo Chávez elnök (1999–2013) halálát követően élesedett ki, miután az új elnökválasztás eredményét az ellenzék nem fogadta el, és halálos áldozattal járó tüntetések kezdődtek Nicolás Maduro ellen.⁴¹ 2013 áprilisában a venezuelai válság megvitatása miatt az UNASUR rendkívüli csúcstalálkozót hívott össze. Ebben az időszakban a regionális szervezet még képes volt közvetítőként enyhíteni a feszültséget a felek között, nyomására ellenőrizték a szavazatokat, és a brazil, kolumbiai és ecuadori külügyminiszterek garanciájával párbeszéd indult az ellenzék és Maduro elnök között. 2015 decemberében egyetlen választási megfigyelőként az UNASUR delegációja vett részt a venezuelai parlamenti voksoláson, amelyen egyébként a parlamenti többséget az ellenzéki formáció, a Demokratikus Egység

37 Borda 2014, 4.

38 A rotációs rendszerben működő soros elnökség feladata, hogy képviselje a szervezetet a nemzetközi porondon, kifejezze az UNASUR véleményét, deklarációit a külső szereplők felé, valamint meghatározó szerepe van a napirendek kialakításában. A *pro tempore* elnöki címet egy évre kapja meg az adott tagállam, és abécé sorrend alapján kerülnek sorra az országok.

39 El Universo: "José Octavio Bordón, único candidato a secretario de Unasur, no tiene respaldo." *Política* 2018. április 30.

<https://www.eluniverso.com/noticias/2018/04/30/nota/6738582/unico-candidato-secretario-unasur-no-tiene-respaldo>. (Letöltés ideje: 2019. 04. 10.)

40 Dapelo 2018.

41 A 2013 áprilisában tartott elnökválasztást csupán 50,61%-al nyerte meg Maduro kihívójával, Henrique Capriles Radonski-val, a MUD jelöltjével szemben, miközben pár hónappal korábban Chávez több mint 10%-al verte meg őt. Az ellenzék a szavazatok újszámolását követelte, amit azonban a Nemzeti Választási Bizottság nem hagyott jóvá. A választást követő, többször erőszakba torkolló, kormányellenes tüntetések kisebb megszakításokkal 2017 őszéig folytatódtak. Lopez 2013.

(*Mesa de la Unidad Democrática* – MUD) szerezte meg.⁴² A belső feszültség ezek után azonban csak fokozódott a venezuelai rezsim és az ellenzéki szereplők között, és a súlyos gazdasági, társadalmi és politikai válság hatására az összeomlás szélére sodródott az ország.⁴³

Látható, hogy az UNASUR közvetítő szerepe a válságkezelés és a regionális konfliktusok terén a kezdetekben sikeresnek tűnt, reményt adva arra, hogy a szervezet a dél-amerikai kontinens országait egybefogva hozzájárulhat a békés, demokratikus viszonyok megszilárdításához. Az igazi kihívást jelentő venezuelai válság során azonban az Unió nem volt képes beváltani a hozzá fűzött reményeket és hathatósan támogatni egy politikai megoldás kidolgozását. A szervezet gyenge nyomásgyakorlását az is okozta, hogy nem volt egy olyan vezető személyiség, aki tekintélye és elhivatottsága révén összehangolta volna a különböző érdekeket és elképzeléseket, ezzel utat mutatva a megoldás felé. A szervezet főtitkára, a volt kolumbiai elnök, Ernesto Samper 2017 elejéig utolsóként tett erőfeszítéseket, hogy az UNASUR nevében közvetítsen a különböző szereplők között. 2019-ben úgy fogalmazott, hogy: „A dilemma nem lehetne világosabb Venezuela számára: béke vagy háború, a szavazás és a demokrácia vagy az erő és az erőszak útja.”⁴⁴

Az UNASUR nagy lehetőség előtt állt, mivel szükség lett volna arra, hogy közvetítsen a venezuelai vezetés, az ellenzék és a regionális szereplők, valamint a Maduro rezsim és a nemzetközi közösség között egyaránt. A régió számára fájó, hogy a szervezet nem volt képes hathatósan támogatni a krízis megoldását, pedig a térség országainak alapvető érdeke lenne, hogy a venezuelai válság békésen megoldódjon, mivel a konfliktus eskalálódása destabilizálhatja a térséget, például a Venezuelából kiinduló migrációs hullámon keresztül.⁴⁵

Összegzés és jövőkép

Összességében a szupranacionális jellemzők, a szilárd államok feletti intézményi struktúra hiánya gátolja, hogy a kormányközi kooperációt meghaladva, az együttműködés mélyüljön és erősödjön. A latin-amerikai regionális és szubregionális szervezetek esetében elmondható, hogy az általános célkitűzések megfogalmazása, az alapszerződések kidolgozása és egy intézményrendszer kialakítását követően rövid időn belül megtorpanás tapasztalható. Erre a folyamatra ráerősítenek a régiós szinten tapasztalható gazdasági és politikai változások is, például a gazdasági válságok. Azonban a valódi akadályt az jelenti, hogy a Dél-amerikai Nemzetek Uniója,

42 El Mundo: Unasur aprueba una misión para las elecciones de Venezuela, Quito, 2015 <https://www.elmundo.es/internacional/2015/11/06/563befb0e2704e686a8b462e.html> (Letöltés ideje: 2020. 10. 15.)

43 Hegedűs 2019.

44 Nodal 2019.

45 Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosa adatai alapján több mint 5 millió venezuelai hagyta el a hazáját, amelyből kb. 4,6 millió személy maradt régión belül, legnagyobb számban Kolumbiában, de Brazíliában, Chilében, Peruban, Ecuadorban és a Karibi térségben is növekszik a venezuelai menekültek száma. UNHCR: Venezuela Situation. <https://www.unhcr.org/venezuela-emergency.html> 2021. 01. 10.

mint a legtöbb latin-amerikai regionális szerveződés, valójában nem is államközi együttműködés, inkább államelnökök közötti regionális együttműködés,⁴⁶ amely akkor működőképes, ha megvan a vezetők közötti politikai és személyes összhang, amely az UNASUR esetében Hugo Chávez (Venezuela), Néstor Kirchner (Argentína) és Lula da Silva (Brazília) mint „alapítóatyák” kooperációját jelentette.

Általánosságban a dél-amerikai államok közötti kiegyensúlyozott együttműködést társadalmi, gazdasági és földrajzi adottságok okozta egyenlőtlenségek is nehezítik. A régió gazdasági kooperációját az alacsony belső kereskedelem gátolja, mivel az államok inkább egymás versenytársai a nemzetközi piacon. Mindezt tetézi a politikai-ideológiai megosztottság, mivel a neoliberalizmus elleni baloldali hullámot jobboldali fordulat követte a térségben.⁴⁷ Ennek a kiteljesedését Jair Bolsonaro elnöki győzelme jelentette 2018-ban Brazíliában.

Mára az UNASUR lényegében megszűnt, és megkezdődött a szervezet felszámolása. Az ecuadori elnök a szervezet székhelyének épületébe egyetemet tervez költöztetni, eltávolítva Néstor Kirchner szobrát is.⁴⁸ A teljes felszámolással azonban nem csupán az UNASUR gyengeségeit, de a vívmányait is eltörölnék. Szomorú példa erre, hogy a szervezet honlapja már nem elérhető, a CEED think tank, amelyet 2017 őszén még volt szerencsém meglátogatni, már nem működik, honlapja többéves kutatási anyaggal és kiadvánnyal elérhetetlenné vált.

A rendelkezésre állt rövid időszak alatt azonban fontos előrelépések történtek, és a szervezet platformot nyújtott az új keletű kihívások megvitatására. Az együttműködési keretekbe olyan kérdéseket is beemelt, mint az egészségügy, energia, védelem és infrastruktúra, valamint fórumot biztosított a nemzeti érdekek védelmére. Regionális válságkezelő fórumként pedig képes volt átvenni az Amerikai Államok Szervezetének szerepkörét, erősítve ezzel a független dél-amerikai regionális politika kialakítását.

Úgy tűnik, hogy új politikai hullámhoz új regionális szervezet is tartozik. 2019. március 22-én nyolc dél-amerikai ország, kolumbiai és chilei vezetéssel, létrehozta a Fórum Dél-Amerika Haladásáért (*El Foro para el Progreso de América de Sur – PROSUR*) elnevezésű friss regionális együttműködési mechanizmust. A kezdeményezés nem szervezet, inkább csak konzultatív fórum, és mivel fiatal szerveződésről beszélünk, nem egyértelmű a koncepciója. Bár a PROSUR deklarálta ideológiamentes, azonban számos kritika éri, mivel szorosan a jobboldali kormányzatokhoz kötődik, és politikai fordulat esetén, megfelelő legitimitáció hiányában, ugyanaz a sors várhat rá, mint az UNASUR-ra.

Látható, hogy az együttműködésre továbbra is megvan az igény, azonban felvetődik a kérdés, hogy az állami vezetők képesek lesznek-e kijavítani a korábbi kezdeményezések hibáit, és meglesz-e az akarat egy stabil szerveződés kialakítására.

46 Lilón 2008.

47 Szente-Varga 2020.

48 El Comercio.com: El monumento de Kirchner retirado de la sede de Unasur pasó embodegado un ano en Quito; ya tiene nuevo destino. *Política* 2020.
<https://www.elcomercio.com/actualidad/estatua-kirchner-unasur-buenos-aires.html>
(Letöltés ideje: 2020. 12. 04.)

Jelenleg úgy tűnik, hogy nem ebbe az irányba haladnak a szereplők. Ha nem történik változás a politikai gondolkodásban, akkor a stabil regionális szerveződések a jövőben is gátolni fogja, hogy az elnökválasztásokkal teljes belpolitikai fordulatokat hajtanak végre a kormányzatok, figyelmen kívül hagyva a futó projekteket. Hátrányt jelent, hogy jelenleg nincs egy karizmatikus politikai vezető regionális vízióval, aki irányt tudna mutatni a regionális együttműködésnek.

Mindezeket túl a koronavírus járvány rendkívül nehéz helyzetbe sodorta a dél-amerikai államokat is,⁴⁹ amelyek valójában a nemzeti válságkezeléshez, az állami megoldásokhoz nyúltak. A PROSUR igyekezett lépéseket tenni annak érdekében, hogy a járványhelyzetet és a gazdasági válság kezelését összehangolják a tagállamok. 2020 decemberében az állam-és kormányfők egy közös nyilatkozatot fogadtak el, amelynek a sarokkövei, hogy 2021-ben a regionális szerveződésnek segíteni kell a gazdaság újraindítását a régióban, illetve az államoknak a koronavírus elleni oltáshoz való hozzáférést közös erővel kívánják elérni.⁵⁰

Az államközi együttműködések várhatóan a jövőben különböző kérdések, ágazatok mentén továbbra is eredményesebben fognak működni, mivel a politika által nem terhelt két-és többoldalú együttműködésben rugalmasabb, gyorsabb és sokszor hatékonyabb döntéshozatal valósulhat meg a szektorális kérdések kezelésében. Átfogó regionális integráció kialakítására akkor van remény, ha meglesz a politikai akarat stabil intézményi struktúra kialakítására, amely képes lesz összetartani a széles körű multilaterális együttműködést, és a kormányzatok nem ad hoc politikai eszközként használják a regionális szerveződések.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Battaglino, Jorge 2011. Defence in a Post-Hegemonic Regional Agenda: The Case of the South American Defence Council. 81–100. In Pia Riggirozzi, Diana Tussie: *The Rise of Post-Hegemonic Regionalism*. https://doi.org/10.1007/978-94-007-2694-9_5
- Borda, Sandra 2014. The Union of South American Nations. International Peace Institute, 2014, 1–16. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_unasur.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- Chávez propone fusión militar en Sudamérica. *Eluniverso* 2006. július 5. <https://www.eluniverso.com/2006/07/05/0001/14/4D9E34A6D47544E3AD2E13AD3F5E75FD.html> (Letöltés ideje: 2020. 04. 20.)
- Dapelo, Santiago 2018. "La Argentina y otros cinco países abandonan la Unasur." *La Nación* 2018. április 21. <https://www.lanacion.com.ar/politica/la-argentina-y-otros-cinco-paises-abandonan-la-unasur-nid2127623> (Letöltés ideje: 2019. 04. 15.)

49 A dél-amerikai régióban eddig körülbelül 360 000 koronavírusban elhunytat regisztráltak, Braziliában a legnagyobb számban 204 690 főt. A fertőzöttek száma is kiugróan magas ebben a dél-amerikai országban, mivel eddig 8,2 millió fő fertőződött meg. Braziliát követi Kolumbia 1,82 millió fővel. Statista: Number of deaths due to the novel coronavirus (COVID-19) in Latin America and the Caribbean as of January 13, 2021, by country <https://www.statista.com/statistics/1103965/latin-america-caribbean-coronavirus-deaths/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 14.)

50 El Prosur acuerda esfuerzos conjuntos en medioambiente y pandemia. *elDía* 2020. 12. 12. <http://www.diarioeldia.cl/pais/prosur-acuerda-esfuerzos-conjuntos-en-medioambiente-pandemia> (Letöltés ideje: 2021. 01. 05.)

- Declaración del Cusco sobre la Comunidad Sudamericana de Naciones III Cumbre Presidencial Sudamericana. Cusco, Peru, 2004. december 8.
https://web.archive.org/web/20041213041318/http://www.comunidadandina.org/documentos/dec_int/cusco_sudamerica.htm (Letöltés ideje: 2020. 13. 10.)
- El Consejo de Defensa Suramericano de la UNASUR Crónica de su Gestación, Ministerio de Defensa Nacional de Chile, Grupo de Trabajo del Consejo de Defensa Suramericano. Santiago de Chile, 2009, 103.
<https://biblio.flacsoandes.edu.ec/catalog/resGet.php?resId=42653> (Letöltés ideje: 2020. 09. 04.)
- El Prosur acuerda esfuerzos conjuntos en medioambiente y pandemia. *elDía* 2020. 12. 12.
<http://www.diarioeldia.cl/pais/prosur-acuerda-esfuerzos-conjuntos-en-medioambiente-pandemia> (Letöltés ideje: 2021. 01. 05.)
- Estatuto del Centro de Estudios Estratégicos de Defensa del Consejo de Defensa Suramericano, 2010.
<https://www.resdal.org/csd/estatuto-defensa-04-05-10.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 09. 06.)
- Estatuto del Consejo Suramericano en Materia de Seguridad Ciudadana, Justicia y Coordinación de Acciones Contra la Delincuencia Organizada Transnacional, Consejo de Jefes y Jefes de Estado de la UNASUR, 2012.
http://rree.gob.pe/politicaexterior/Documents/DECISION_14_2012_Anexo1_Spanish.pdf (Letöltés ideje: 2020. 10. 15.)
- Frenkel, Alejandro 2016. Entre promesas y realidades: La UNASUR y la creación de la Escuela Suramericana de Defensa. *Relaciones Internacionales* 31. szám, Universidad Autónoma de Madrid.
https://ri.conicet.gov.ar/bitstream/handle/11336/20355/CONICET_Digital_Nro.21687.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)
- Foglia, Mariana 2017. "La participación argentina en la agenda de cooperación de seguridad y lucha contra la criminalidad organizada de la UNASUR". *Revista de Estudios en Seguridad Internacional* 3 (1): 61–79.
<http://www.seguridadinternacional.es/resi/index.php/revista> (Letöltés ideje: 2020. 09. 15.)
<https://doi.org/10.18847/1.5.4>
- Hegedűs Barbara 2019. Venezuela. 163–182. In Szente-Varga, Mónika és Bács, Zoltán György (szerk.): *Dél-Amerika a 21. században – Társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft. ISBN 978-963-531-110-1
- Hegedűs Barbara 2020. ¿Tiene un futuro la UNASUR? In *Actas del XIX Congreso de la Federación Internacional de Estudios sobre América Latina y el Caribe*. Szeged: SZTE.
- International Association of Oil and Gas Producers: Oil and gas production prospects in Central & South America: IOGP and ARPEL report, 2018. március 20.
<https://www.iogp.org/blog/benefits-of-oil-and-gas/global-energy-brief/latin-america/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 10.)
- José Octavio Bordón, único candidato a secretario de Unasur, no tiene respaldo. *Eluniverso* 2018. április 30.
<https://www.eluniverso.com/noticias/2018/04/30/nota/6738582/unico-candidato-secretario-unasur-no-tiene-respaldo> (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.)
- Lilón, Domingo 2008. A latin-amerikai politikai változások belső és nemzetközi kontextusa. *Külgügyi Szemle* 7 (3): 91–107.
- Main, Alexander 2010. UNASUR: An Emerging Geopolitical Force. *Center for Economic and Policy Research* 2010. május. 20. <http://cepr.net/blogs/cepr-blog/unasur-emerging-geopolitical-force> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- Nodal: Ernesto Samper expresidente de Colombia y último secretario general de UNASUR: "Venezuela entre la guerra y la paz", 2019. február 10.
<https://www.nodal.am/2019/02/ernesto-samper-expresidente-de-colombia-y-ultimo-secretario-general-de-unasur-venezuela-entre-la-guerra-y-la-paz/>
- Página12: La declaración de Unasur, Declaración de Buenos Aires sobre la situación en Ecuador. 2010. október 1. <https://www.pagina12.com.ar/diario/ultimas/subnotas/20-49526-2010-10-01.html> (Letöltés ideje: 2020. 03. 20.)
- Primera Cumbre Sudamericana Presidentes: Comunicado de Brasilia. *CLAES – Biblioteca en integración y desarrollo en América Latina*, integracionsur.com, 2000.
<http://integracionsur.com/wp-content/uploads/2016/11/CumbreSudamericanaBrasilia2000.pdf>
- Protocolo Adicional al Tratado Constitutivo de UNASUR sobre Compromiso con la Democracia.
http://www.iirsa.org/admin_iirsa_web/uploads/documents/rp_guyana10_protocolo_unasur_1110.pdf

- Racs Marianna Katalin 2014. *Változatok integrációra – az ibér-amerikai országok integrációs Szervezetei 1945-től napjainkig*. Doktori disszertáció, Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola.
<http://doktori.btk.elte.hu/hist/racsmarianna/diss.pdf>
- Racs Marianna Katalin 2019. *Dél-Amerika a 21. században. Társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Budapest: Dialóg Campus, 183–194.
- Sánchez, Fabio 2014. El papel de las Cumbres Suramericanas del siglo XXI como antecedente de la UNASUR. 39–50. In V. Zapata (ed.): *Miradas y perspectivas. El presente del regionalismo latinoamericano y europeo*. Serie: Documentos de Trabajo No. 7. IRI, Universidad Nacional de La Plata.
https://www.academia.edu/16870235/El_papel_de_las_Cumbres_Suramericanas_del_siglo_XXI_como_antecedente_de_la_UNASUR_2014
- Sergio Caballero Santos 2014. La UNASUR a través de los ojos de los Estudios Críticos de Seguridad, Instituto de Iberoamérica Universidad de Salamanca, DT 22/2014.
http://biblioteca.clacso.edu.ar/Espana/ib/20161220045416/pdf_1350.pdf
http://www.iirsa.org/admin_iirsa_web/uploads/documents/rp_guyana10_protocolo_unasur_1110.pdf (Letöltés ideje: 2020. 10. 05.)
- Soltész Béla 2011. Latin-Amerika: Integrációk túlkínálata. *Fordulat* 16 (1): 124–143.
http://fordulat.net/pdf/16/F16_Soltesz.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)
- Szente-Varga Mónika 2020. Latin-amerikai regionális szervezetek válsága. *Felderítő Szemle* 19 (1): 45–61.
<https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2020-1.pdf>
- teleSUR – Jo: Unasur en la resolución de conflictos. 2015. március 6.
<https://www.telesurtv.net/news/Unasur-en-la-resolucion-de-conflictos-20150306-0003.html>
- Tratado Constitutivo de la Unión de Naciones Suramericanas, Quito, Mitad del Mundo 1, 2011. március 11.
<https://www.unasursg.org/images/descargas/DOCUMENTOS%20CONSTITUTIVOS%20DE%20UNASUR/Tratado-UNASUR-solo.pdf>
- UNASUR hivatalos honlapja: <https://www.unasursg.org>
- Unasur aprueba una misión para las elecciones de Venezuela. *El Mundo* 2015. 11. 06.
<https://www.elmundo.es/internacional/2015/11/06/563befb0e2704e686a8b462e.html> (Letöltés ideje: 2020. 10. 15.)
- Worldometers, South America Population.
<http://www.worldometers.info/world-population/south-america-population/>
- Worldatlas, South America. <https://www.worldatlas.com/continents/south-america.html>

Thomázy Gabriella[✦]

Migrációs stratégiák: Dél-Amerika vs. Európa Ecuador, Kolumbia, Magyarország és Spanyolország összehasonlító elemzése¹

DOI 10.17047/HADTUD.2021.31.2.58

A migráció és az ehhez kapcsolódó migrációs stratégia nem csak Európában, hanem Dél-Amerikán belül is egyre több ország biztonsági agendájában jelenik meg. A téma jelenleg nagyon aktuális, hiszen felgyorsult az ún. „déli-déli irányú migráció”, vagyis a bevándorlók nem csak a korábban szokásos migrációs útvonalon keresnek új hazát (Egyesült Államok, Európa), hanem a latin-amerikai régió belül vándorolnak. A néhány éve kezdődő folyamat során az eddig kibocsátó országok befogadó és tranzitországokká is váltak. A tanulmány célja a migráció és az ehhez kapcsolódó stratégiák összehasonlító vizsgálata. Az elsődleges források, illetve a rendelkezésre álló statisztikák másodelemzése lehetővé teszi a jelenlegi tendenciák, a migrációval kapcsolatos stratégiák, kihívások, és a jövőbeli scenáriók elemzését.

KULCSSZAVAK: migrációs stratégiák, Ecuador, Kolumbia, Magyarország, Spanyolország

Migration Strategies: South America vs Europe A Comparative Analysis of Ecuador, Colombia, Hungary and Spain

Migration and migration strategy appear on the security agenda of many countries, not only in Europe but also within South America. The issue is quite current because the “South-South” migration is growing; this means that immigrants are seeking new destinations within Latin America, instead of going to the United States or Europe. This new migratory flow has turned traditional sending countries into countries of transit or destination. This study aims to examine and compare migration and migration strategies. The primary sources and available statistics allow the analysis of current trends, migration-related strategies, challenges, as well as that of future scenarios.

KEYWORDS: migration strategies, Ecuador, Colombia, Hungary, Spain

✦ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktoranduszhallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences; PhD Student; email: gabriella.thomazy@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-5851-2541>

¹ A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-3-I-NKE-27 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

Bevezetés

Az ENSZ becslése alapján 2019-ben a migránsok száma elérte a 272 millió főt, a világ lakosságának a 3,5%-át, amely a legnagyobb népességvándorlásnak tekinthető a második világháború óta.² Nem csak Európában, hanem Dél-Amerikában is egyre több ország biztonsági agendájában jelenik meg a migráció és ezzel kapcsolatban a migrációs stratégia. A 2008-ban kirobbant gazdasági válság, valamint az Egyesült Államok bevándorlási politikájának szigorítása miatt felgyorsult a déli-déli irányú migráció, vagyis az új migrációs folyamat eredményeként a bevándorlók Dél-Amerikán belül keresnek célszámot.³ Így a korábban kibocsátó dél-amerikai országok befogadó és tranzitországokká váltak.

A kutatás célja a négy országot (Ecuador, Kolumbiát, Magyarországot és Spanyolországot) érintő migrációs folyamatok rövid elemzése, a stratégiák bemutatása, valamint a hasonlóságok és különbségek, az úgynevezett „jó gyakorlatok”, illetve a stratégiák hiányosságainak feltárása. A kutatással kapcsolatban három hipotézis fogalmazható meg. 1. A hagyományosan befogadó és/vagy tranzitországok migrációs stratégiaalkotása hatékonyabb. 2. A vizsgált országok stratégiái általánosságban megfelelnek a stratégiaalkotás alapkövetelményeinek. 3. A migrációs stratégia segít a migrációs krízis⁴ megoldásában.

A kutatás során az elsődleges források, a statisztikák másodelemzésén túl, kvantitatív és kvalitatív tartalomelemzésre került sor. A szakirodalom áttekintése, a helyi sajtóban megjelent hírek elemzése mellett, a kutatást szakértőkkel készített strukturált kvalitatív interjúk⁵ is segítették. A tanulmány először a migráció és a stratégiaalkotáshoz köthető alapfogalmakat, valamint a vizsgált országok migrációs folyamatait tekinti át, majd a stratégiákkal kapcsolatos elemzés következik.

Migráció és a stratégiaalkotás

A migráció fogalma sokrétű, számos megfogalmazása létezik. Magyarországon Andorka Rudolf szociológus definíciója a migrációt (vándorlást) olyan lakóhelyváltotatásként határozza meg, amely településhatár-átlépéssel jár.⁶ A Nemzetközi

2 World Migration Report – 2020, 20. UN-IOM. 2019. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 10.)

3 Bata-Balog, Thomázy 2020, 23–24.

4 Migrációs krízis vagy válság (Nemzetközi Migrációs Szervezet – IOM definíciója): összetett jelenség, amely általában nagy volumenű migrációs áramlást jelent, kezelése hosszú távú kihívásokkal jár. A válság okozta mobilitás során az érintett egyének és közösségek sebezhetővé válnak. Lehet gyors vagy fokozatos, természetes folyamat következménye vagy ember által okozott, továbbá országon belüli vagy határokon átnyúló. Marco operacional de la OIM en situaciones de crisis migratoria – MC/2355. 2012-11-12. https://www.iom.int/sites/default/files/migrated_files/What-We-Do/docs/MC2355-SP-Marco-Operacional-de-la-OIM-en-Situaciones-de-Crisis-Migratoria.pdf (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)

5 Interjú 001 – Dr. Pólyi Csaba nyugalmazott nagykövet (2021. 05. 22). Interjú 002 – Állami szféra, vezető alkalmazott (2021. 05. 21). Az interjúk során a migrációs stratégiákra, a négy országra, a stratégiákkal, valamint a migrációs trendekkel kapcsolatosan 10 strukturált kérdés került meghatározásra. Az interjúk elsősorban a stratégiaalkotással kapcsolatos problémák meghatározását segítették, valamint a változó trendekre hívták fel a figyelmet.

6 Andorka 1997, 222.

Migrációs Szervezet (IOM) megfogalmazása is hasonló, viszont külön definíciót határoz meg a nemzetközi vándorlásra, amely a szokásos tartózkodási hely szerinti országon kívül tartózkodással, vagyis országhatár átlépéssel jár.⁷ Magyarországon a közbeszéd és a jog is eltérő kifejezéseket használ, ahogy a társadalomtudomány vagy a külföldi szakirodalom is, amely általában motiváció alapján különbözteti meg a különféle kategóriákat.⁸ Megkülönböztetünk legális vagy reguláris migrációt, továbbá irreguláris (illegális, nem dokumentált, nem engedélyezett) migrációt, amely a küldő, a tranzitország és a fogadó ország szabályozási normáin kívül zajlik, valamint a migráció okai szerint is számos meghatározás létezik, mint kényszer-, önkéntes, munkavállalási, tanulási, üzleti célú migráció.⁹ Az ENSZ definíciója tág értelemben határozza meg a migráció fogalmát, ennek alapján mindenki migráns, motivációtól függetlenül, aki a szokásos tartózkodási helyéről más országba költözik, vagy államon/régióon belül változtat lakóhelyet.¹⁰

A migrációs stratégia a nemzeti biztonsági stratégián belül az ágazati stratégiák közé sorolható. Elsődleges célja az országot érintő migrációs folyamatok elemzése alapján a migrációval kapcsolatos és annak hatásaiból adódó feladatok, rövid és hosszú távú konkrét célkitűzések, intézkedések meghatározása. Nincs egységes stratégia, „eltérő a filozófiája a volt koloniális nagyhatalmaknak (Franciaország, Anglia) és a közép-európai országoknak. Közös vonásnak tekinthető azonban a nem kívánatos, irreguláris bevándorlás visszaszorítása.”¹¹ Az Európai Unió tagállamai között is jelentős különbségek tapasztalhatók a stratégiaalkotással kapcsolatban, valamint a migráció és a biztonság kapcsolatának megközelítésében. Továbbá nem minden országnak van külön migrációs stratégiája, hanem néhányuk a nemzeti biztonsági stratégián belül tárgyalja a kérdést.¹² Tehát a stratégiaalkotás nem egységes, sokféle stratégia létezik, ennek alapján a tartalomtól és a stratégia céljától függően megkülönböztethetünk többek között az irányelveket megfogalmazó deklaratív, részletes leíró (deskriptív), előíró (normatív), a feladatokra koncentrálnó (perszkriptív) stratégiákat.¹³

Általánosságban elmondható, hogy egy megalapozott és a végrehajtás szempontjából megfelelő stratégiának a következő tartalmi elemeket kell magában foglalnia:

- „A biztonsági környezet átfogó szemléletű értékelése – beleértve a kihívások, kockázatok, fenyegetések mellett a lehetőségeket is;
- Az elvárt jövőbeni „végállapot” megvalósításához szükséges előíró szemlélet;
- A célok – eszközök – végrehajtók – végrehajtási módszerek egysége;
- Konkrét tervezési célok azonosítása;
- A tervezési időszak erőforrásainak pontos azonosítása és ütemezése.”¹⁴

7 Términos fundamentales sobre migración. IOM.

<https://www.iom.int/es/terminos-fundamentales-sobre-migracion>, (Letöltés ideje: 2021. 02. 05.)

8 Tálás 2016, 87–88.

9 de Haas, Castles and Miller 2020, 21–40.

10 A tanulmány az ENSZ által meghatározott tág értelemben használja a migráció fogalmát. United Nation. Migration. <https://www.un.org/en/global-issues/migration>, (Letöltés ideje: 2021. 07. 10.)

11 Interjú 001.

12 Estevens 2018, 3–5.

13 Csiki 2013, 29–30.

14 Csiki 2014, 47.

A négy vizsgált ország migrációs folyamatai

A 2015. évi európai migrációs és menekültválságot követően Európában nem volt jelentős népességmozgás. 2018-ban a becslések szerint mintegy 2,4 millió bevándorló érkezett harmadik országokból az EU-27 tagállamaiba, és megközelítőleg 1,1 millióra tehető a kivándorlók száma.¹⁵ Spanyolország hagyományosan kibocsátó ország¹⁶ volt, de a huszadik század vége felé megfordult a trend és befogadó országgá vált. Az országot elsősorban a gazdasági bevándorlók választják, viszont a 2008-as gazdasági válság sokukat kényszerített távozásra.¹⁷ A 2019-es adatok alapján megközelítőleg 6 millióra tehető a bevándorlók száma az országban, jelentős részük Marokkóból érkezett, valamint Romániából, Ecuadorból és Kolumbiából.¹⁸

A hagyományosan befogadó nyugat-európai országokkal összehasonlítva, a bevándorlók száma és aránya Magyarországon igen szerény, a lakosság 96%-a magyar. Az Eurostat 2017-es adatai szerint a külföldi állampolgárok aránya Magyarországon 1,6% (151 000 fő), a külföldi születésűeké pedig 5,2% (508 000 fő) volt. Az ország egyértelműen inkább tranzit és kismértékben kibocsátó¹⁹ ország, a kivándorlók száma a statisztikai adatok alapján meghaladja a bevándorlókét.²⁰

A Dél-Amerikán belül zajló migrációs folyamatok kevésbé ismertek Magyarországon. Kolumbia tradicionálisan kibocsátó ország, állampolgárainak főbb kivándorlási célországai a 21. század elejéig: Venezuela, az Egyesült Államok, illetve Spanyolország voltak. A 2019. évi adatok alapján 4,7 millió kolumbiai tartózkodik külföldön, a lakosság közel 10%-a.²¹ 2019-ben a hazautalások alapján az Egyesült Államok és Spanyolország után Chile már a harmadik helyen állt, a 4. és 5. helyre Panama, illetve Ecuador került.²²

Ecuador, Kolumbiához hasonlóan alapvetően kibocsátó ország. A 2019. évi becslést alapján közel 2 millió ecuadori élt külföldön, nagyrészt az Egyesült Államokban, Spanyolországban, Olaszországban és Chilében.²³ Ecuadorba Kolumbiából, Haitiról és

-
- 15 Migration and migrant population statistics. 2019. Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:_Immigration_to_the_EU_from_non-member_countries_was_2.7_million_in_2019 (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)
- 16 A 2019. évi adatok alapján megközelítőleg 1,4 millió fő tekinthető kivándorlónak, a lakosság 3,05%-a. Datos Macro. Porcentaje total de emigrantes 2019. <https://datosmacro.expansion.com/demografia/migracion/emigracion>, (Letöltés ideje: 2021. 07. 16.)
- 17 Szente, Varga 2017, 211–218.
- 18 España – Inmigración. 2019. <https://datosmacro.expansion.com/demografia/migracion/inmigracion/espana> (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)
- 19 A 2019. évi becslést alapján több mint 630 ezer fő tekinthető kivándorlónak a lakosság 6,47%-a. Datos Macro. Porcentaje total de emigrantes 2019. A külföldön tartózkodást vagy letelepedést nagyon sokan nem jelentik a hatóságok felé, így az adatok nem megbízhatóak. Tálas 2020, 73.
- 20 Tálas 2020, 65–78.
- 21 Ministerio de Relaciones Exteriores. Grupo Interno de Trabajo Colombia Nos Une. <https://www.cancilleria.gov.co/footer/join-us/introduction> (Letöltés ideje: 2021. 05.20)
- 22 Banco de la República: Remesas de trabajadores. 2019. <https://www.banrep.gov.co/es/estadisticas/remesas>, (Letöltés ideje: 2020. 11. 08.)
- 23 Ecuador – Emigración. 2019. <https://datosmacro.expansion.com/demografia/migracion/emigracion/ecuador> (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)

például Kínából is érkeznek bevándorlók. Az egyre növekvő számú kínai kisebbség a kedvező tartózkodási engedélyek miatt választja az országot.²⁴

A régióban a legnagyobb migrációs kihívást a venezuelaiak jelentik. Az elmélyülő venezuelai válság következtében, a 2021-es adatok alapján több mint 5,4 millió venezuelai hagyta el a hazáját, ebből 1,7 millió tartózkodik Kolumbiában, valamint 450 ezren Ecuadorban. Dél-Amerikát tekintve több mint 1 millió venezuelai érkezett Peruba, sokan közülük tovább vándoroltak Chilébe, ahol a becslések szerint jelenleg 600 ezren tartózkodhatnak. Az adatok a folyamatos migráció következtében változnak, sőt a Covid-19 miatt egy kisebb fokú visszavándorlás is bekövetkezett.²⁵ Mind Ecuador, mind Kolumbia annak ellenére, hogy gazdasági mutatóik²⁶ alapján nem teljesítenek jól, befogadó országokká váltak. A korábbi tendencia szerint csak azok az országok váltak bevándorlási célországgá, amelyek a GDP/fő tekintetében a világszerte fölött voltak.²⁷

Ecuador, Kolumbia, Magyarország és Spanyolország stratégiáinak összehasonlító elemzése

Ecuador, Kolumbia, Magyarország és Spanyolország, bár eltérő kontinensen található, valamint a kultúrkör is más, mégis az elmúlt években tapasztalható migrációs folyamatok alapján érdekes lehet a négy ország migrációhoz kötődő stratégiájának az összehasonlítása. A négy ország kiválasztása során fontos szempont volt két olyan európai uniós tagállam kiválasztása, amelyek már rendelkeznek stratégiával, és tapasztaltabbnak mondhatók a stratégiaalkotás terén (Magyarország, Spanyolország), valamint két olyan ország, akik a közelmúltban készítették el a stratégiáikat (Ecuador, Kolumbia). A migráció szempontjából a két európai országot korábban, Ecuador és Kolumbiát a közelmúltban érte migrációs nyomás. Lakosságukat tekintve két kisebb és két közepes méretű országról van szó,²⁸ a foglalkoztatási ráta a négy ország közül Spanyolországban a legalacsonyabb, illetve Ecuadorban a legmagasabb.²⁹ Spanyolországban a munkanélküliségi ráta a 2008-as gazdasági válság óta csökkent, de még mindig 15% felett van, ebből a szempontból Magyarország és

24 Plan Nacional de Movilidad Humana Ministerio de Relaciones Exteriores y Movilidad Humana. 2018. https://www.cancilleria.gob.ec/wp-content/uploads/2018/06/plan_nacional_de_movilidad_humana.pdf (Letöltés ideje: 2020. 06. 12.)

25 Plataforma de coordinación para refugiados y migrantes de Venezuela. R4V.Info. <https://r4v.info/es/situations/platform/location/7416>, (Letöltés ideje: 2021. 05. 26.) / Informe de situación diciembre – 2020. Crisis de migrantes y refugios venezolanos. OAS. 2020. https://www.oas.org/fpdb/press/OEA_Dic20-crisis-de-migrantes-y-refugiados-venezolanos-informe-de-situacion.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 25.)

26 Worldbank. 2019. Data for Ecuador, Colombia, Spain, Hungary. <https://data.worldbank.org/?locations=EC-CO-ES-HU> (Letöltés ideje: 2021. 05. 23.)

27 Soltész 2015, 21.

28 Népesség a vizsgált országokban: Ecuador: 17.373.662, Kolumbia: 50.339.443, Magyarország: 9.971.141, Spanyolország: 47.133.521 Worldbank. 2019.

29 Foglalkoztatási ráta (2020.): Ecuador: 58,7%; Kolumbia: 53,0%; Magyarország: 54,3%; Spanyolország: 47,4% ILOSTAT. Employment statistics. 2020. <https://ilostat ilo.org/topics/employment/>, (Letöltés ideje: 2021. 07. 20.)

Ecuador rendelkezik a legjobb mutatókkal.³⁰ Továbbá a négy ország közül Spanyolország és Magyarország társadalma előregedő, bár mind Kolumbiában, mind Ecuadorban csökkent a születések száma és az utóbbi években emelkedett a születéskor várható átlagos élettartam.³¹

A migrációs stratégiák összehasonlítása az alábbi dokumentumok alapján történt:

- Ecuador: Nemzeti Migrációs Stratégia (2018)³²
- Kolumbia: Nemzeti Biztonsági és Védelmi Stratégia (2019)³³
- Magyarország: 1698/2013. (X. 4.) Korm. határozattal elfogadott Migrációs Stratégia és az azon alapuló, az Európai Unió által a 2014–2020. ciklusban létrehozásra kerülő Menekültügyi és Migrációs Alaphoz kapcsolódó hétéves stratégiai tervdokumentum³⁴
- Spanyolország: Nemzeti Biztonsági Stratégia (2017).³⁵

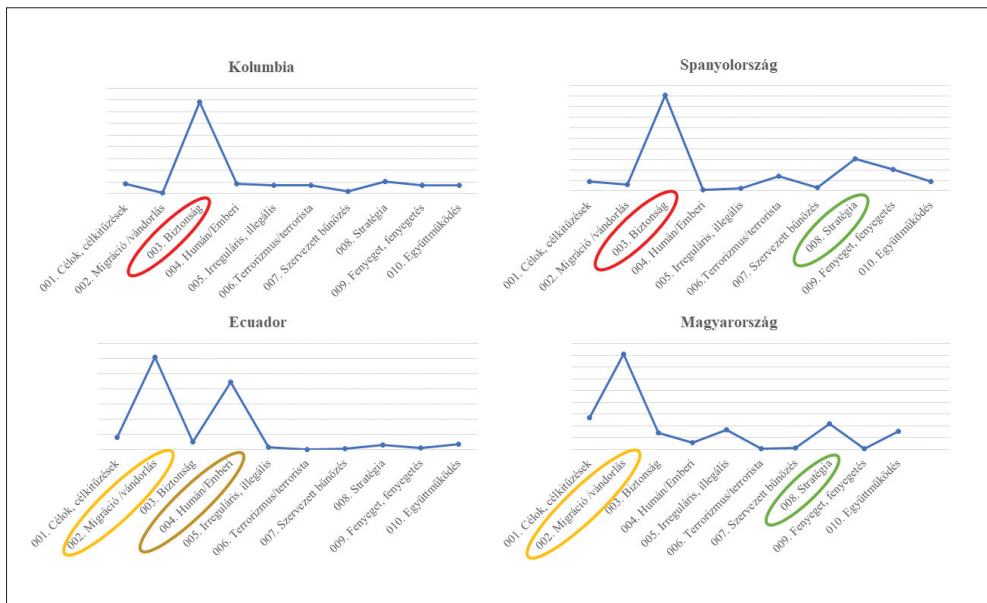
Magyarország és Ecuador stratégiája az ágazati stratégiák közé sorolható, Spanyolországnak és Kolumbiának nincs külön migrációs stratégiája. Mindkét ország a nemzeti biztonsági stratégián belül foglalkozik az ágazati stratégiákkal, így a migrációval, illetve a migrációhoz köthető biztonsági kockázatokkal, a stratégia teljes hosszában, nem csak egy külön fejezetben. A stratégiák tartalmát és célját figyelembe véve, a magyar, az ecuadori és a spanyol stratégiák inkább előíró stratégiák, bár a spanyol esetében a deskriptív szemlélet is megjelenik, míg a kolumbiai leginkább leíró stratégiának tekinthető.

Mind Ecuadornak (2019),³⁶ mind Magyarországnak (2020)³⁷ a közelmúltban jelent meg az új Nemzeti Biztonsági Stratégiája, a vizsgálat a későbbiekben kiegészül

-
- 30 Munkanélküliségi ráta (2020.): Ecuador: 6,1%; Kolumbia: 15,0%; Magyarország: 4,3%; Spanyolország: 15,5%. ILOSTAT. Statistics on unemployment and supplementary measures of labour underutilization. 2020. <https://ilostat.ilo.org/topics/unemployment-and-labour-underutilization/>, (Letöltés ideje: 2021. 07. 20.)
- 31 Születéskor várható átlagos élettartam (2019.): Ecuador: 77,1; Kolumbia: 77,2; Magyarország: 76; Spanyolország: 83,4. Worldbank. 2019. Data for Ecuador, Colombia, Spain, Hungary. Teljes termékenységi arányszám (2019): Ecuador: 2,4; Kolumbia: 1,8; Magyarország: 1,5; Spanyolország: 1,2. Wordbank. 2019. Fertility rate, total.
- 32 Plan Nacional de Movilidad Humana Ministerio de Relaciones Exteriores y Movilidad Humana. 2018.
- 33 Ministerio de Defensa Nacional – Colombia. Política de defensa y seguridad PDS. 2019. https://www.mindefensa.gov.co/irj/go/km/docs/Mindefensa/Documentos/Descargas/Prensa/Documentos/politica_defensa_seguridad2019.pdf (Letöltés ideje: 2020. 06. 10.)
- 34 1698/2013. (X. 4.) Korm. határozattal elfogadott Migrációs Stratégia és az azon alapuló, az Európai Unió által a 2014–2020. ciklusban létrehozásra kerülő Menekültügyi és Migrációs Alaphoz kapcsolódó hétéves stratégiai tervdokumentum http://belugyalapok.hu/alapok/sites/default/files/MMIA_.pdf (Letöltés ideje: 2020. 06.10.) „Egyrészt – ahogy annak a címe is mutatja – nemcsak Migrációs Stratégia, hanem egyben a Menekültügyi és Migrációs Alap magyar nemzeti programjának alapjává is szolgál.” Tóttós 2014, 261.
- 35 Ministerio de Defensa – España. Estrategia de seguridad nacional. 2017. https://www.defensa.gob.es/Galerias/defensadocs/Estrategia_Seguridad_Nacional_2017.pdf, (Letöltés ideje: 2020. 06. 10.)
- 36 Plan Nacional de Seguridad Integral 2019-2030. 2019. <https://www.defensa.gob.ec/wp-content/uploads/downloads/2019/07/plan-matriz-web.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 12.)
- 37 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6c9e9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/megtekintes> (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)

az új stratégiák rövid elemzésével is. A stratégiák összehasonlítása elsősorban kvantitatív és kvalitatív tartomelemzéssel történt.³⁸

A *kvantitatív tartomelemzéshez* először a migráció és a stratégiaalkotás során használt fogalmak meghatározására került sor, hiszen ezek tükrözhetik legjobban a szöveg sajátosságait, és alkalmasak az összehasonlításra. A szavak szintjén 10 elemzési egység került meghatározásra.³⁹ A kiválasztott szavak gyakorisága, illetve hiánya alkalmas a következtetések levonására. Mivel eltérő hosszúságú és nyelvű dokumentumok kerültek elemzésre, az adatok kvantitatív értékelése után az eredmények grafikus ábrázolására került sor, hiszen így eredményesebben és szemléletesebben összehasonlíthatók a vizsgált országok stratégiái (1. ábra).

1. ábra.

Kvantitatív tartomelemzés

Ecuador, Kolumbia, Magyarország és Spanyolország stratégiáinak az összehasonlítása

(Forrás: saját kutatás)

38 Számos tanulmány használt kvalitatív és/vagy kvantitatív tartomelemzést a stratégiák összehasonlításához például João Estevens (2018), aki néhány szempont alapján 27 európai uniós tagállam migrációs stratégiáját, Csiki Tamás (2013) hat ország nemzeti katonai stratégiáját hasonlította össze. Továbbá ide sorolható Daniela Briones Riverosa (2014) tanulmánya, aki Spanyolország és néhány dél-amerikai ország nemzeti biztonsági stratégiáját elemezte.

39 Elemzési egységek: 001. Célok, célkitűzések, 002. Migráció /vándorlás, 003. Biztonság, 004. Humán/Emberi, 005. Irregularis, illegális, 006. Terrorizmus/terrorista, 007. Szervezett bűnözés, 008. Stratégia, 009. Fenyeget, fenyegetés. 010. Együttműködés/kooperáció. Az elemzési egységek kialakítása több lépésben történt, először a migráció és a stratégiaalkotás során használt fogalmak meghatározására került sor, figyelembe véve az ezzel kapcsolatos tanulmányokat, majd az így meghatározott elemzési egységek leszűkítése következett 10 elemzési egységre, elsődleges szempont volt az egymást kizáró és összehasonlításra alkalmas elemzési egységek létrehozása.

Míg Kolumbia és Spanyolország esetében a biztonság a fő fókusz, addig Magyarország és Ecuadoronál a migráció, hiszen az első két ország stratégiája nemzeti biztonsági stratégia. A célok és a célkitűzések egyértelműen Magyarországnál, míg a „stratégia” a két európai országnál szerepelnek hangsúlyosan; valószínűsíthető, hogy a kulturális különbségekből adódik az eltérés. A latin-amerikai országokra az úgynevezett „rövid távú orientáció” jellemző.⁴⁰ Ugyanez megfigyelhető a stratégiaalkotás során is, az úgynevezett „stratégiai előrejelzés időhorizontjai” általában a dél-amerikai országok esetében rövidebbek, átlagosan 3–12 év.⁴¹ A terrorizmus hangsúlyosan jelenik meg Spanyolországnál, elsősorban a korábbi terrorcselekmények miatt. Az „irreguláris/illeális” kifejezés Magyarországnál a leggyakoribb, továbbá bár az együttműködés mind a négy országban jelen van, szintén Magyarországnál hangsúlyosabb. A „humán/emberi” kategória, elsősorban a humán biztonság, emberi erőforrás, humán vándorlással kapcsolatban jelent meg. Szinte kizárólag az ecuadori stratégiában található, hiszen ahogy majd a következő elemzésnél is láthatjuk, a migráció témája nemcsak a bevándorlókra, hanem az elvándorlókra és a visszavándorlókra is kiterjed.

A *kvalitatív tartalomelemzés* elsősorban a stratégiák funkcionalitására, valamint a migráció témájához köthető tartalomra fókuszált. Összesen 13 értékelési szempont⁴² került meghatározásra, figyelembe véve a korábban megfogalmazott,⁴³ a stratégiákkal szemben elvárt tartalmi elemeket is (2. ábra).

Biztonsági környezet átfogó (globális) és regionális értékelése: mind a négy országnál megtalálható, bár Ecuador esetében a regionális környezet elemzése hangsúlyosabb.

Konkrét célok meghatározása / Végrehajtási módszerek / Erőforrások azonosítása: A konkrét célok megfogalmazása mindegyik ország esetében szerepel, viszont a végrehajtás során a módszerek csak a két európai országnál jelennek meg, míg a stratégiák erőforrásainak azonosítása csak Magyarországnál.⁴⁴ Spanyolország és Ecuador esetében a felelősség kérdéskörét és a célokat részletesen elemzik, viszont maga a megvalósítás, a konkrét lépések hiányoznak Ecuador esetében, Spanyolországnál pedig nem teljesen egyértelműek a megvalósítás részletei. A kolumbiai dokumentum inkább egyszerű leírásra, ismertetésre hasonlít.

Migráció, mint nemzeti biztonsági kérdés / Illegális-irreguláris migráció: Ecuador kivételével, mindegyik országnál megjelenik a migráció, mint nemzeti biztonsági kérdés, leginkább az illegális migrációval kapcsolatban. Ecuador ebből a szempontból kivétel: „Rafael Correa (2007–2017) tízéves elnöksége alatt az ország teljesen új alapokra helyezte migrációs politikáját a 21. századi szocializmus és az emberi jólét (Buen Vivir) filozófiájának jegyében.”⁴⁵ Ecuador a vándorlást alapvető emberi jognak

40 Hofstede 2011, 15.

41 Bauer 2020, 47.

42 Ahogy a kvantitatív elemzés esetén, a kvalitatív tartalomelemzésnél a hasonló tanulmányok, a stratégiaalkotás alapvető szempontjai, valamint az egymást kizáró és összehasonlításra alkalmas elemzési egységek létrehozása volt a fő szempont.

43 Csiki 2014, 47.

44 Elsősorban a Menekültügyi és Migrációs Alap biztosítja a forrást.

45 Interjú 001.

		Ecuador	Kolumbia	Magyarország	Spanyolország
001	Biztonsági környezet átfogó (globális) értékelése	(+)	(+)	(+)	(+)
002	Biztonsági környezet regionális értékelése	(+)	(+)	(+)	(+)
003	Konkrét célok meghatározása	(+)	(+)	(+)	(+)
004	Végrehajtási módszerek	(-)	(-)	(+)	(+)
005	Erőforrások azonosítása	(-)	(-)	(+)	(-)
006	Migráció, mint nemzeti biztonsági kérdés	(-)	(+)	(+)	(+)
007	Bevándorlók biztonsága	(+)	(-)	(-)	(+)
008	Migráció megjelenése más biztonsági kockázatokkal összefüggésben	(+)	(+)	(+)	(+)
009	Legális migráció	(+)	(-)	(+)	(-)
010	Illegális / irreguláris migráció	(-)	(+)	(+)	(+)
011	Kivándorlás	(+)	(-)	(-)	(-)
012	Visszavándorlás	(+)	(-)	(-)	(-)
013	Nemzetközi kooperáció	(+)	(+)	(+)	(+)

2. ábra.

Kvalitatív tartalomelemzés – Ecuador, Kolumbia, Magyarország és Spanyolország stratégiáinak az összehasonlítása

(Forrás: saját kutatás)

tekinti, a 2018-as stratégiájában idézi a 2008-as alkotmány ide vonatkozó cikkét is, miszerint nem ismeri el az illegális migrációt, és senkit sem deklarálhatnak illegálisnak. Továbbá az ország területén tartózkodó külföldieket az alkotmány és a stratégia alapján ugyanazok a jogok illetik meg, mint az ecuadoriakat.⁴⁶

Bevándorlók biztonsága: Ecuador esetében a bevándorlók biztonsága elsősorban a bevándorlás során, illetve a xenofóbiával és a diszkriminációval kapcsolatban merül fel, míg Spanyolországnál konkrétan a tenger felől érkező illegális migráció és annak veszélyei vonatkozásában.

Migráció megjelenése más biztonsági kockázatokkal összefüggésben: A migrációval összefüggésben mindegyik országnál megjelenik a szervezett bűnözés, illetve az emberkereskedelem. Kolumbiánál az illegális migrációhoz köthető bűncselekmények kiegészülnek a kábítószer-kereskedelemmel. Spanyolországnál szintén megjelenik a migrációval kapcsolatban a drogereskedelem, valamint a stratégia a terrorizmushoz és a vallási szélsőségekhez köthető biztonsági kérdésekre is kitér.

Legális migráció: Ecuador csak a legális migrációt ismeri el. Magyarország biztonsági kérdésként közelít a témához, és a legális migráció inkább a visszaélésekkel kapcsolatban jelenik meg, amelyet részletesen vizsgál (például: névházasság). A magyar leszármazottakkal összefüggésben a pozitív és egyszerűbb bevándorlás lehetővé tételét tűzi ki célul. A hazai stratégia az integráció témájánál a legális bevándorlók

46 Plan Nacional de Movilidad Humana Ministerio de Relaciones Exteriores y Movilidad Humana. 2018.

beilleszkedését is részletesen elemzi. Ecuadornál is megjelenik az integráció, de nemcsak a bevándorlókkal, hanem a visszavándorlókkal kapcsolatban is. A beilleszkedésről röviden, de említést tesz a spanyol stratégia is.

Kivándorlás / visszavándorlás: Ecuador az egyedüli a négy ország közül, amely részletesen tárgyalja a remigrációt és a kivándorlást. A visszavándorlókat többek között reintegrációs programokkal támogatja.

Nemzetközi kooperáció: mindegyik stratégiánál megjelenik a nemzetközi együttműködés, vagy felsorolásszerűen, mint például Spanyolországnál és Kolumbiánál, vagy részletesebben kifejtve például Ecuadornál. Természetesen a két európai országnál az Európai Unió és annak szerepe kiemelt jelentőségű.

Hiányosságok és pozitívumok: Az ecuadori dokumentum emberközpontúan közeliíti meg a migráció témáját. A migrációhoz köthetően a bevándorlók és a visszavándorlók is megjelennek, komplexen tárgyalja a migrációt, ugyanakkor kihagyja az illegális bevándorlókat. A célok/feladatok és a jövőben várható eredmények részletes elemzése után sem a végrehajtásra, sem az erőforrásokra nem fordít kellő figyelmet. Kolumbia stratégiája túlságosan általános, és a három közül a legkevésbé felel meg a stratégiával szemben támasztott követelményeknek, inkább az értékekre és a célokra koncentrál. Spanyolországnak sincs világos migrációs stratégiája, meglehetősen általános, sokszor leíró jellegű a dokumentum. Továbbá hiányoznak belőle az erőforrások, és a végrehajtás módszerei sem egyértelműek. Magyarország 2013-as migrációs stratégiája felelne meg leginkább az elvárásoknak, de nem került végrehajtásra, feltehetően a 2015-ös migrációs válság során megváltozott prioritások miatt.

Kiemelt hasonlóságok és különbségek: A négy stratégia két különböző kontinensen íródott, ám ebből a szempontból nem fedezhetők fel lényeges különbségek. Magyarország kivételével mind a három ország stratégiáját a grafikonok és a táblázatok mellett, képek, valamint infógrafikák is színesítik. A három latin ország stratégiája szerkezetében, felépítésében több hasonlóságot is mutat (színes képek, grafikonok stb.), nyelvezetük közérthetőbb, míg a magyar dokumentum feltételezhetően inkább a szakértőknek íródott. A két dél-amerikai ország az elmúlt időszakban vált befogadó országgá, ebből a szempontból sem fedezhető fel különbség. Ecuador, ahogy korábban említettük, az illegális migrációt nem veszi figyelembe stratégiai dokumentumában, de ez inkább egyedi esetnek tekinthető és a helyi politikával hozható összefüggésbe.

A közelmúlt új stratégiai és új migrációs kivívásai

2015-től a venezuelai tömeges migráció és annak hatása jelentős változást eredményezett Ecuadorban és Kolumbiában is. Mind Ecuador, mind Kolumbia a stratégiájától egészen eltérő gyakorlatot valósított meg az illegális migrációval kapcsolatban. Lenín Moreno ecuadori elnök (2017–2021), több rendelettel is nehezítette a bevándorlást, majd a bevándorlási törvény 2021. február 5-től hatályos módosításai lehetővé teszik többek között a deportálást vagy a belépés elutasítását is. Továbbá az ország a Dél-amerikai Nemzetek Uniója (UNASUR) által kibocsátott tartózkodási engedélyeket már nem ismeri el, amellyel főleg a venezuelaiak tartózkodtak az országban. Ecuador ezeknek az engedélyeknek sem a meghosszabbítását, sem az

igénylését nem teszi lehetővé.⁴⁷ Így a 2008-as alkotmányban is rögzített szabad vándorlás, az egyetemes állampolgárság (*ciudadanía universal*) gondolata a gyakorlatban a migráció korlátozásává változott.⁴⁸ A 2021-es ecuadori elnökválasztás nyertese „Guillermo Lasso volt bankár, május 24-én foglalta el hivatalát. A piacbarát jobboldali politikus már jelezte, hogy Ecuador helye a Csendes-óceáni Szövetségben van, és a gazdaságpolitikai fordulat várhatóan az ország külpolitikai orientációját és migrációs politikáját is alaposan átrendezi majd.”⁴⁹ Várható az illegálisan Ecuadorban tartózkodó venezuelaiak legalizálása, arra hivatkozva, hogy a külföldön élő ecuadoriak érdekében is hasonló lépéseket vár el az ecuadori vezetés.⁵⁰ Ecuador 2019-ben fogadta el új Nemzeti Biztonsági Stratégiáját, ám a 2030-ig szóló stratégiának a jövője kérdéses a kormányváltás miatt.⁵¹

Ecuadorral ellentétben a kolumbiai kormány nem szigorított, hanem enyhített a korábbi politikáján. Iván Duque elnök 2021. január 8-án bejelentette, hogy legalizálja az országban illegálisan tartózkodó több mint 1 millió venezuelai állampolgárt.⁵² Azok a venezuelaiak, akik 2021. január 31-ig az országban tartózkodtak, legalizálhatják a státuszukat és tíz évre szóló védelmet kapnak.⁵³ A legalizálásra elsősorban a Covid-19 miatt volt szükség, hiszen még 2020. decemberben a kormány ki akarta hagyni az illegális bevándorlókat az oltási programból, de ez komoly egészségügyi kockázatot jelenthetett volna.⁵⁴ A migrációs nyomással párhuzamosan a kolumbiai kongresszus 2021 februárjától új migrációs stratégia elfogadását tárgyalja, hiszen az ország a venezuelaiak első számú célországa lett. Az új stratégia humánusabb bevándorlást tesz majd lehetővé, valamint az elmúlt években a több mint 300 ezer kolumbiai hazatérése miatt egy nagyobb hatókörű, a visszavándorlásra is koncentrázó dokumentum megalkotása a cél.⁵⁵ Az Amerikai Államok Szervezete (OAS)

47 386. Ley Orgánica reformatoria de la Ley Orgánica de Movilidad Humana publicada en el Tercer Suplemento Registro Oficial publicado el 5 de febrero del 2021.
<https://www.oficial.ec/ley-organica-reformatoria-ley-organica-movilidad-humana>
(Letöltés ideje: 2021. 05. 25.)

48 Velasco 2020, 138–170.

49 Interjú 001.

50 Guillermo Lasso anuncio que hará una „amplia regularización” de la migración venezolana en Ecuador. 2021. *Infobae*, 2021. 04. 13.

<https://www.infobae.com/america/venezuela/2021/04/13/guillermo-lasso-anuncio-que-hara-una-amplia-regularizacion-de-la-migracion-venezolana-en-ecuador/> (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.).

51 Plan Nacional de Seguridad Integral 2019-2030.

52 La ONU elogia la decisión de Colombia de dar protección temporal a los 1,7 millones de venezolanos residentes en el país. 2021. *News UIN*, 2021. 02. 08, <https://news.un.org/es/story/2021/02/1487782>,
(Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)

53 Resolución 0971 de 2021 por medio de la cual se implementa el Estatuto Temporal de Protección. 2021. 04. 30. <https://www.migracioncolombia.gov.co/normas/resolucion-0971-de-2021-por-medio-de-la-cual-se-implementa-el-estatuto-temporal-de-proteccion>, (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)

54 Manetto, 2020. *El País*, 2020. 12. 23.

<https://elpais.com/internacional/2020-12-23/avalancha-de-criticas-al-gobierno-colombiano-por-la-exclusion-de-la-vacuna-de-casi-un-millon-de-venezolanos.html?rel=mas> (Letöltés ideje: 2021. 03. 25)

55 Congreso de la República de Colombia: Avanza en el Congreso proyecto sobre Política Integral Migratoria. 2021. *Noticias Senado*. <http://www.senado.gov.co/index.php/prensa/noticias/2332-avanza-en-el-congreso-proyecto-sobre-politica-integral-migratoria> (Letöltés ideje: 2021. 05. 10.)

2021 végéig a venezuelai kivándorlás emelkedésére hívta fel a figyelmet, amely elérheti a 7 millió főt és Kolumbiát érintheti leginkább a régióban.⁵⁶

Spanyolországban a Covid-19-es határlezárásokkal párhuzamosan két migrációs krízissel is szembe kellett néznie. A Kanári-szigetekre több mint 30 ezer menekült érkezett tengeri útvonalon, elsősorban Marokkóból és Szenegálból. Egy részüket visszatoloncolták, de így is közel 16 ezer menekült maradt a szigeten vagy utazott tovább a kontinens felé.⁵⁷ 2021 májusában a Marokkó és Spanyolország között fennálló diplomáciai feszültség hatására, Spanyolország észak-afrikai enklávéjába, Ceutába néhány nap alatt közel 9 ezer illegális bevándorló érkezett. A spanyol hatóságok nagy részüket azonnal visszatoloncolták.⁵⁸ Spanyolország 2021. május 20-án új Nemzeti Stratégiai dokumentumot adott ki. A 600 oldalas meghaladó stratégiát az államfő, Pedro Sánchez nem tekinti lezártnak, hanem nemzeti párbeszédre szólítja az állampolgárokat.⁵⁹ A migrációval kapcsolatban a legális migráció ösztönzése a cél, elsősorban annak elérése, hogy a képzett bevándorlók számára vonzó legyen az ország. A migráció élénkítésével az elöregedő spanyol társadalom demográfiai egyensúlyának megtartását, a nyugdíjrendszer fenntartását, valamint a gazdaság fellendítését kívánják elérni. A stratégia megközelítőleg évi 190 ezer bevándorló befogadását tervezi, továbbá komplexen közelíti a migráció témájához, hiszen még az országon belüli vándorlásra is kitér.⁶⁰

Magyarország – ellentétben a három vizsgált országgal – a közelmúltban nem volt migrációs nyomásnak kitéve. 2020 áprilisában jelent meg Magyarország új Nemzeti Biztonsági Stratégiája. A 2015–2016-os európai migrációs és menekültválság hatására a 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégiához⁶¹ vagy a 2013-as migrációs stratégiához képest egészen más nézőpontból közelíti meg a migrációt. Részletesen elemzi a migráció jelenségét, az azt kiváltó okokat és „nem társít pozitív vonatkozásokat a migráció jelenségéhez”, valamint a migrációt a kiemelt biztonsági kockázatok első helyére sorolja.⁶² Határozottan kíván fellépni az illegális migrációval szemben sikeres nemzetközi összefogással, a várható migrációs nyomás ellensúlyozása érdekében, de ellenzi az Európai Unió politikájával kapcsolatban például a kötelező betelepítést. Az új stratégia kitér az afrikai és közép-ázsiai népességrobbanásra, amely az államok és régiók destabilizálódásához és a migrációs nyomás további erősödéséhez

56 Informe de situación diciembre –2020.

57 Martín, 2021. *El País*, 2021. 05. 06. <https://elpais.com/espana/2021-05-06/el-gobierno-duplica-los-traslados-de-migrantes-desde-canarias-a-la-peninsula.html> (Letöltés ideje: 2021. 05. 10).

58 La prioridad son los menores. 2021. *El País*, 2021. 05. 24. <https://elpais.com/opinion/2021-05-24/la-prioridad-son-los-menores.html>, (Letöltés ideje: 2021. 05. 27.)

59 El plan 2050 de Sánchez. 2021. *El Economista*. 2021. 05. 20. <https://www.eleconomista.es/economia/noticias/11226314/05/21/El-plan-2050-de-Sanchez-contempla-que-la-jornada-laboral-se-acabe-reduciendo-a-35-horas-semanales.html>(Letöltés ideje: 2021. 05. 27.)

60 España 2050. 2021. https://www.lamoncloa.gob.es/presidente/actividades/Documents/2021/200521-Estrategia_Espana_2050.pdf (Letöltés ideje: 2021. 05. 27.)

61 1035/2012 (II.21) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. https://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf (Letöltés ideje: 2021. 05. 27.)

62 Csiki, Tólas 2020, 100–101.

vezethet, sőt a nyomás állandósulását prognosztizálja.⁶³ A visszavándorlás vagy az országon belüli vándorlás egyik magyar stratégiában sem jelenik meg, sőt az új Nemzeti Biztonsági Stratégiával összhangban 2019. január 1-től a magyar állampolgárok harmadik országbeli állampolgár családtagjainak igényelhető tartózkodási kártya is megszűnt, amely mind a tartózkodást, mind a munkavállalást lehetővé tette.⁶⁴

A két európai ország politikáját jelentősen befolyásolhatja, hogy az Európai Bizottság 2020 szeptemberében⁶⁵ új migrációs és menekültügyi paktumra tett javaslatot. Ennek fontos eleme, hogy nincs kötelező kvóta, de a tagállamoknak szolidaritást kell vállalniuk, anyagi vagy technikai segítségnyújtással, vagy a visszaküldés szponzorálásával. A tagállamok egyre megosztottabbak, jelenleg nincs konszenzus az új paktummal kapcsolatban. A két vizsgált európai ország közül Spanyolország abban érdekelt, hogy a menedékkérőket és az illegális bevándorlókat a többi tagállam is átvegyen, viszont Magyarország ezt teljes mértékben elutasítja.⁶⁶

Összegzés

A stratégiai tervezés számos bizonytalanságot hordoz, amit talán a legjobban így lehet megfogalmazni: „a tervezés mindig politikai döntések függvénye, és amikor a megalapozott politikai döntésekhez szükséges kiszámítható körülmények nem állnak fenn, vagy a politikai akarat nem egyértelmű, a források nem prognosztizálhatóak, a stratégiai tervezési folyamat is deformálódik és veszít hatékonyságából.”⁶⁷ Ahogy láthattuk, a stratégiák hatékonyságát a változó migrációs folyamatok is befolyásolják, hiszen a vizsgált országok közül többet is olyan migrációs nyomás ért a közelmúltban, amelyre a stratégiáik alapján nem voltak felkészülve. Továbbá a politikai változások, a migráció átpolitizálása vagy biztonságiasítása is torzíthatja a stratégiákat, sokszor azzal ellentétes gyakorlatot eredményezve.⁶⁸ A stratégiák hatékonyságának részletes vizsgálata újabb kutatás tárgya lehetne, amely a kitűzött célokat és azok megvalósítását értékelné. Jelen tanulmány csak néhány olyan fontosabb tényre hívta fel a figyelmet, amelynek alapján egyértelmű, hogy a stratégia megvalósítása ellentétes, vagy nem koherens a stratégiai dokumentumban megfogalmazott célokkal és azok végrehajtásával. A bevezetőben megfogalmazott hipotézisekkel kapcsolatban megállapítható, hogy a hagyományosan befogadó/tranzitországok stratégiaalkotása nem hatékonyabb, valamint, ugyan a vizsgált országok stratégiái alapvetően megfelelnek a stratégiák alapkövetelményeinek, számos hiányosságot tartalmaznak. Továbbá a migrációs nyomás megoldásában sem jelentett segítséget a stratégia megléte.

63 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat, 50. pont.

64 Magyar Állampolgár Családtagjának Tartózkodása 2019. 01. 01. http://bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=1308&Itemid=1845&lang=hu, (Letöltés ideje: 2021. 05. 25.)

65 Communication from the Commission to the European Parliament 2020. 09. 23. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1601287338054&uri=COM%3A2020%3A609%3AFIN> (Letöltés ideje: 2021. 02. 15.)

66 Arató 2021. HVG, 2021. 02. 08.

https://hvg.hu/eurologus/20210208_migracio_europai_unio_menekultugy (Letöltés ideje: 2021. 02. 08.)

67 Csiki 2013, 32.

68 de Haas, Castles and Miller 2020, 252–253.

A négy ország stratégiájának az összehasonlítása során felmerül a kérdés, milyen migrációs stratégiára lenne szükség? Természetesen a stratégiát mindig hosszú távra tervezik és nem egy olyan dokumentum, amelyet évente változtatnak, viszont fontos lehet a felülvizsgálata, amennyiben a migrációs folyamatok változnak. Ha Andorka Rudolf definícióját vesszük alapul, amely szerint a migráció településhatár átlépéssel jár, akkor a stratégiaalkotás során a migráció komplexebb fogalmát kell meghatározni, amelyben szerepel az országon belüli vándorlás is. Spanyolország legújabb stratégiája⁶⁹ éppen ebbe az irányba változik, hiszen az országon belüli vándorlást, a vidéki területek elnéptelenedését is kiemeli, mint megoldandó problémát. Továbbá a migrációs stratégiának ki kell térnie az illegális migrációra, de nem lehet csak arra szorítkoznia.

Tehát, az elemzett stratégiák alapján fontos kiemelni, hogy a migráció jelensége összetett, többszereplős és többirányú folyamat, így a migrációs stratégia megalkotása során a migráció fogalmát ki kell szélesíteni az illegális (irreguláris), legális (reguláris) migrációra, valamint az országon belüli vándorlásra, illetve a ki- és visszavándorlásra is. Amennyiben egy ország adminisztratív eszközökkel megnehezíti a visszavándorlást (diplomák elismertetése, egészségügyi és nyugdíjrendszerhez való visszatérés, a külföldi házastárs letelepedése), vagy nincs erre kifejezett programja, akkor nem várható jelentős remigrációs folyamat.

A migrációs stratégiát megfelelő integrációs programokkal kell kiegészíteni, például az ecuadori dokumentum nemcsak a bevándorlókat, hanem a visszavándorlókat is bevonja az integrációs programokba. Európa területén a jövőben növekvő migrációs nyomás várható például Afganisztánból, viszont az iszlám vallású bevándorlók érkezésével kapcsolatban a politikai diskurzus általában integrációs dilemmával is társul.⁷⁰ A jelenlegi dél-amerikai migrációs folyamatok alanyai főleg hasonló nyelvű és kultúrájú csoportok. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a régió az elmúlt száz év során sikeresen integrálta japán, arab⁷¹ (szíriai, palesztin, libanoni) és kínai bevándorlók tömegeit.⁷² Az integrációs folyamatoknak köszönhetően Dél-Amerika a kultúrák olvasztótégelyévé vált, ami jó példával szolgálhat az európai integrációs programoknak is.

69 España 2050. 2021.

70 Interjú 002.

71 Épp az integrációnak köszönhetően nincsenek pontos számadatok, csak becslések a Dél-Amerikában élő arab diaszpóráról. Az amerikai kontinensen Brazília ad otthont a legnagyobb arab közösségnek (megközelítőleg: 7–12 millió, lakosság arányosan 3,5–6%). Spanyol nyelvterületen Argentína fogadta be a legtöbb arab bevándorlót (kb. 4,5 milliót, lakosság arányosan kb. 10%), Kolumbiában és Venezuelában kisebb diaszpóra él (1,5–1,5 millió), Ecuador területére kevesebben érkeztek (250 ezer). A Közel-Keleten kívül Chilében él a legnagyobb palesztin kisebbség (kb. 800 ezren) Wail 2019, 168.

72 Vilchez 2016, 99–119.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1035/2012 (II.21) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
https://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf
 (Letöltés ideje: 2021. 05. 27.)
- 1698/2013. (X. 4.) Korm. határozattal elfogadott Migrációs Stratégia és az azon alapuló, az Európai Unió által a 2014-2020. ciklusban létrehozásra kerülő Menekültügyi és Migrációs Alaphoz kapcsolódó hétéves stratégiai tervdokumentum http://belugyalapok.hu/alapok/sites/default/files/MMIA_.pdf
 (Letöltés ideje: 2020. 06.10.)
- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
<https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6c9e9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/megtekintes> (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)
386. Ley Orgánica reformatoria de la Ley Orgánica de Movilidad Humana publicada en el Tercer Suplemento Registro Oficial publicado el 5 de febrero del 2021.
<https://www.official.ec/ley-organica-reformatoria-ley-organica-movilidad-humana>
 (Letöltés ideje: 2021. 05. 25.)
- Andorka Rudolf 1997. *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris.
- Arató László. 2021. A kör négyesgöcsingése: egyre reménytelenebb a migrációs vita az EU-ban.
HVG, 2021. 02. 08. https://hvg.hu/eurologus/20210208_migracio_europai_unio_menekultugy
 (Letöltés ideje: 2021. 02. 08.)
- Banco de la República: Remesas de trabajadores. 2019.
<https://www.banrep.gov.co/es/estadisticas/remesas>, (Letöltés ideje: 2020. 11. 08.)
- Bata-Balog, Amadea, Thomázy, Gabriella. 2020. Colombianas en Chile: tendencias y determinantes de la migración femenina. *Acta Hispanica* 25, (2020. diciembre): 23–35.
<https://doi.org/10.14232/actahisp.2020.25.23-35>
- Bauer Kristóf. 2020. A szcenárióvázolás. In Bauer Kristóf, Csiki Varga Tamás (szerk.): *A stratégiai előrejelzés módszertana és gyakorlata*. Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet.
- Briones Riverosa, Daniela. 2014. Reflexiones sobre la Estrategia de Seguridad Nacional Española: lecciones para Sudamérica. *Revista Científica General José María Córdova* 12. (2014/13): 107–124.
<https://doi.org/10.21830/19006586.157>
- de Haas, Hein, Stephen Castles and Mark J Miller. 2020. *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. 6th Edition, London: Red Globe Press.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a New Pact on Migration and Asylum. 2020. 09. 23.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1601287338054&uri=COM%3A2020%3A609%3AFIN> (Letöltés ideje: 2021. 02. 15.)
- Congreso de la República de Colombia: Avanza en el Congreso proyecto sobre Política Integral Migratoria. 2021. *Noticias Senado*. 2021. 03. 02.
<http://www.senado.gov.co/index.php/prensa/noticias/2332-avanza-en-el-congreso-proyecto-sobre-politica-integral-migratoria> (Letöltés ideje: 2021. 05. 10.)
- Csiki Tamás. 2013. Az új Nemzeti Katonai Stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében.
Hadtudomány, 23. (3–4): 29–44.
- Csiki Tamás. 2014. Az új Nemzeti Katonai Stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében.
Nemzet és Biztonság 7. (2): 45–61.
- Csiki Varga Tamás, Tálás Péter. 2020. Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról.
Nemzet és Biztonság 13. (3): 89–112.
<https://doi.org/10.32576/nb.2020.3.7>
- Datos Macro. Porcentaje total de emigrantes 2019.
<https://datosmacro.expansion.com/demografia/migracion/emigracion>, (Letöltés ideje: 2021. 07. 16.)
- Ecuador – Emigración. 2019.
<https://datosmacro.expansion.com/demografia/migracion/emigracion/ecuador>
 (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)

- España 2050. Fundamentos y propuestas para una Estrategia Nacional de Largo Plazo. 2021.
https://www.lamoncloa.gob.es/presidente/actividades/Documents/2021/200521-Estrategia_España_2050.pdf (Letöltés ideje: 2021. 05. 27.)
- España – Inmigración. 2019.
<https://datosmacro.expansion.com/demografia/migracion/inmigracion/espana>
 (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)
- Estevens, João 2018. Migration crisis in the EU: developing a framework for analysis of national security and defence strategies. *Comparative Migration Studies*, 28. (6): 1–21.
<https://doi.org/10.1186/s40878-018-0093-3>
- El plan 2050 de Sánchez. 2021. *El Economista*, 2021. 05. 20.
<https://www.economista.es/economia/noticias/11226314/05/21/El-plan-2050-de-Sanchez-contempla-que-la-jornada-laboral-se-acabe-reduciendo-a-35-horas-semanales.html>
 (Letöltés ideje: 2021. 05. 27.)
- Guillermo Lasso anunció que hará una „amplia regularización” de la migración venezolana en Ecuador. 2021. *Infobae* 2021. 04. 13.
<https://www.infobae.com/america/venezuela/2021/04/13/guillermo-lasso-anuncio-que-hara-una-amplia-regularizacion-de-la-migracion-venezolana-en-ecuador/> (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)
- Hofstede, Geert. 2011. Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online Readings in Psychology and Culture* 2. (1): 1–26.
<https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014> p. 15.
- ILOSTAT. Employment statistics. 2020. <https://ilostat.ilo.org/topics/employment/> (Letöltés ideje: 2021. 07. 20.)
- ILOSTAT. Statistics on unemployment and supplementary measures of labour underutilization. 2020.
<https://ilostat.ilo.org/topics/unemployment-and-labour-underutilization/>, (Letöltés ideje: 2021. 07. 20.)
- Informe de situación diciembre – 2020. Crisis de migrantes y refugios venezolanos. OAS. 2020.
https://www.oas.org/fpdb/press/OEA_Dic20-crisis-de-migrantes-y-refugiados-venezolanos-informe-de-situacion.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 25.)
- La ONU elogia la decisión de Colombia de dar protección temporal a los 1,7 millones de venezolanos residentes en el país. 2021. *News UN*, 2021. 02. 08, <https://news.un.org/es/story/2021/02/1487782>
 (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)
- La prioridad son los menores. 2021. *El País*, 2021. 05. 24.
<https://elpais.com/opinion/2021-05-24/la-prioridad-son-los-menores.html> (Letöltés ideje: 2021. 05. 27.)
- Magyar Állampolgár Családtagjának Tartózkodása. 2019. 01. 01.
http://bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=1308&Itemid=1845&lang=hu (Letöltés ideje: 2021. 05. 25.)
- Migration and migrant population statistics. 2019. Eurostat.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:_Immigration_to_the_EU_from_non-member_countries_was_2.7_million_in_2019 (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)
- Manetto, Francesco. 2019. Avalancha de críticas al Gobierno colombiano por la exclusión de la vacuna de casi un millón de venezolanos. *El País*, 2020. 12. 23.
<https://elpais.com/internacional/2020-12-23/avalancha-de-criticas-al-gobierno-colombiano-por-la-exclusion-de-la-vacuna-de-casi-un-millon-de-venezolanos.html?rel=mas>
 (Letöltés ideje: 2021. 03. 25.)
- Marco operacional de la OIM en situaciones de crisis migratoria - MC/2355. 2012. 11. 12.
https://www.iom.int/sites/default/files/migrated_files/What-We-Do/docs/MC2355-SP-Marco-Operacional-de-la-OIM-en-Situaciones-de-Crisis-Migratoria.pdf (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)
- Martín, María. 2021. El Gobierno duplica los traslados de migrantes desde Canarias a la Península. *El País* 2021. 05. 06.
<https://elpais.com/espana/2021-05-06/el-gobierno-duplica-los-traslados-de-migrantes-desde-canarias-a-la-peninsula.html> (Letöltés ideje: 2021. 05. 10.)
- Ministerio de Defensa Nacional – Colombia. Política de defensa y seguridad PDS. 2019.
https://www.mindefensa.gov.co/irj/go/km/docs/Mindefensa/Documentos/descargas/Prensa/Documentos/politica_defensa_seguridad2019.pdf (Letöltés ideje: 2020. 06. 10.)

- Ministerio de Defensa – España. Estrategia de seguridad nacional. 2017.
https://www.defensa.gob.es/Galerias/defensadocs/Estrategia_Seguriad_Nacional_2017.pdf
(Letöltés ideje: 2020. 06. 10.).
- Ministerio de Relaciones Exteriores. Grupo Interno de Trabajo Colombia Nos Une
<https://www.cancilleria.gov.co/footer/join-us/introduction> (Letöltés ideje: 2021. 05. 20)
- Plan Nacional de Movilidad Humana Ministerio de Relaciones Exteriores y Movilidad Humana. 2018.
https://www.cancilleria.gob.ec/wp-content/uploads/2018/06/plan_nacional_de_movilidad_humana.pdf (Letöltés ideje: 2020. 06. 12.)
- Plan Nacional de Seguridad Integral 2019-2030. 2019.
<https://www.defensa.gob.ec/wp-content/uploads/downloads/2019/07/plan-matriz-web.pdf>
(Letöltés ideje: 2020. 10. 12.)
- Plataforma de coordinación para refugiados y migrantes de Venezuela. R4V. Info.
<https://r4v.info/es/situations/platform/location/7416> (Letöltés ideje: 2021. 05. 26.)
- Resolución 0971 de 2021 por medio de la cual se implementa el Estatuto Temporal de Protección. 2021. 04. 30.
<https://www.migracioncolombia.gov.co/normas/resolucion-0971-de-2021-por-medio-de-la-cual-se-implementa-el-estatuto-temporal-de-proteccion>, (Letöltés ideje: 2021. 05. 20.)
- Soltész Béla. 2015. Politikai átmenetek – migrációs átmenetek? Kelet-Európa és Latin-Amerika migrációs folyamatainak összehasonlítása. *Tér és Társadalom* 29. (4): 5–26.
<https://doi.org/10.17649/TET.29.4.2710>
- Szente-Varga Mónika. 2017. In Tálás Péter (szerk.): *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. Budapest: Dialóg Campus.
- Tálás Péter. 2020. Demographic and Migration Trends in Hungary. In Tálás Péter, Etl Alex (szerk): *Demography and Migration in Central and Eastern Europe*. Budapest: Dialóg Campus.
- Tálás Péter. 2016. Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről. *Nemzet és Biztonság* 9. (6): 86–115.
- Tóttös Ágnes. 2014. A hazai Migrációs Stratégia legális migrációval kapcsolatos biztonsági kérdései. *Pécsi határőr tudományos közlemények* 15. (2014): 259–267.
- Términos fundamentales sobre migración. IOM.
<https://www.iom.int/es/terminos-fundamentales-sobre-migracion>, (Letöltés ideje: 2021. 02. 05.)
- United Nation. Migration. <https://www.un.org/en/global-issues/migration>, (Letöltés ideje: 2021. 07. 10.)
- Velasco, Soledad Álvarez. 2020. Ilegalizados en Ecuador, el país de la “ciudadanía universal”. *Sociologías* 22. (55): 138–170. <https://doi.org/10.1590/15174522-101815>
- Vilchez, Haydeé. 2016. Hacia una nueva diversidad: Migraciones asiáticas en América Latina. *Tiempo y Espacio*, 26. (2016/65): 99–119.
- Wail S., Hassan. 2019. Arabs and the Americas: A Multilingual and Multigenerational Legacy, *Review: Literature and Arts of the Americas*, 52. (2): 166–169. <https://doi.org/10.1080/08905762.2019.1681762>
- Worldbank. 2019. Data for Ecuador, Colombia, Spain, Hungary.
<https://data.worldbank.org/?locations=EC-CO-ES-HU> (Letöltés ideje: 2021. 05. 23.)
- World Migration Report – 2020. UN-IOM. 2019.
https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 10.)

Hornyák Veronika[✧]

Spanyolország fegyveres erői és a COVID-19 járvány

DOI 10.17047/HADTUD.2021.31.2.75

A világ egyik legnagyobb túlra visszatekintő hadereje, a spanyol fegyveres erők 2020 márciusa óta aktív szerepvállalója a COVID-19 járvány elleni védekezésnek Spanyolországban, ahol már több mint 50 000 ember vesztette életét a pandémia következtében. Más uniós tagállamokhoz hasonlóan a spanyol vezetés is különleges jogrend bevezetésével, kijárási korlátozással, valamint minden idők legnagyobb békeidőben zajló belföldi katonai műveletével próbált felülkerekedni a járványügyi helyzeten. Jelen tanulmány ezen tények, tényezők kontextusában kívánja feltárni a spanyol fegyveres erők bevetésének körülményeit a COVID-19 járvány elleni védekezésben a 2020-as évben, köztük a Balmis-művelet, valamint a Baluarte-misszió legfontosabb jellemzőit.

KULCSSZAVAK: Spanyolország, spanyol haderő, COVID-19 járvány, Balmis-művelet, Baluarte-misszió

The Spanish armed forces and the COVID-19 epidemic

The Spanish armed forces, which is currently one of the oldest in the world, have had an active role in the fight against COVID-19 since March 2020 in Spain, where 50,000 people lost their lives due to the pandemic. Similarly to other EU members, the Spanish government has intended to overcome the crisis with the introduction of state of emergency, curfews, and the biggest domestic military operation of the nation's history. In the context of these facts and factors, the present study seeks to explore the circumstances of the deployment of the Spanish Armed Forces in the fight against the COVID-19 epidemic in 2020, including the most important characteristics of Operation Balmis and Mission Baluarte.

KEYWORDS: Spain, Spanish armed forces, COVID-19 pandemic, Operation Balmis, Mission Baluarte

✧ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar –
National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences;
e-mail: veronika.vhornyak@gmail.com; <https://orcid.org/000-0002-7344-3561>

Bevezetés

A COVID-19 járvány az első távoli hírek felröppenését követően kevesebb mint 60 nap alatt elérte, majd 2020 tavaszán néhány hét alatt térde kényszerítette Európát. Eddig hivatalosan ismeretlen okokból a Mediterráneum két legnagyobb európai országát, Olaszországot és Spanyolországot az átlagosnál hamarabb és súlyosabban érintette a vírus, különös tekintettel annak első hullámára. A tradicionálisan nagy katonai hagyományokkal rendelkező Spanyolország 2020 márciusában, az uniós nemzetek közül az egyik legszigorúbb kijárási tilalommal és korlátozásokkal válaszolt a COVID-19 kitérésére, mely hozzávetőlegesen 50 000 áldozatot követelt az országban a járvány kitörésének évében.¹ Ezen, uniós viszonylatban magas szám egyik lehetséges oka – Olaszországhoz hasonlóan –, hogy a 47 milliós lakosság közel 20%-a 65 év feletti, akik körében – a vírussal való megfertőződést követően – jóval magasabb a halálozási arány.² A járványra válaszként a kormányzat különleges jogrendi szabályokat léptetett életbe az országban. A járvány második hulláma az elsőhöz képest arányaiban nem követelt kiugróan sok áldozatot Spanyolországban más európai országokkal összevetve, azonban a 2020 tavaszi események alapvetően határozták meg a járvánnyal kapcsolatos spanyol hozzáállást, valamint a spanyol kormányzat haderőnek szánt szerepét a pandémia elleni védekezésben.

Spanyolország vonatkozó törvényi szabályozása³ a fegyveres erők szerepét egyik különleges jogrendi helyzet alkalmazásakor sem részletezi specifikusan, így a haderő bevetésének körülményei a mindenkori politikai vezetés, a kormány döntésein alapszanak. Ez utóbbi történt a koronavírus járvány kitörése okán is. A Pedro Sánchez miniszterelnök vezette adminisztráció a WHO 2020. március 11-i bejelentését követően – mikor is világjárványnak minősítette a COVID-19-et⁴ – néhány napon belül elrendelte a különleges jogrend bevezetését. 2020. március 14-én királyi dekrétumban hirdették ki a riadóhelyzetet, melynek másnapján – éppen akkor, mikor a magyar kormány bejelentette az iskolák határozatlan idejű bezárását – megindították az *Operación Balmis-t*, vagyis a Balmis-műveletet.⁵ A spanyol fegyveres erők⁶ (a továbbiakban: FAS) belső, járvány elleni védekezésre történő bevetése az ország

1 Statista: Número total de personas fallecidas a causa del coronavirus en España entre el 6 de marzo y el 4 de diciembre de 2020.

<https://es.statista.com/estadisticas/1104277/fallecidos-a-causa-de-covid-19-por-dia-espana/>

2 CIA: The World Factbook: Spain. 2021.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sp.html>

3 Ley Orgánica 4/1981 de 1 día de junio de los estados de alarma, excepción y sitio [1981. évi 4. számú organikus törvény a különleges jogrendről].

<https://www.defensa.gob.es/Galerias/defensadocs/LO-4-1981-estados-alarma.pdf>

4 World Health Organization: WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19. 2020.03.11.

<https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19-11-march-2020>

5 Ministerio de Defensa [Spanyol Védelmi Minisztérium] Reportajes: En primera línea. 2020. 03. 15.

https://ejercito.defensa.gob.es/reportajes/2020/97_operacion_balmis.html

6 Fuerzas Armadas de España.

történetének legnagyobb eddigi olyan művelete volt, amely nemzeti határokon belül zajlott békeidőben. A műveletben minden haderőnem részt vett, azzal az alapvető feladattal, hogy biztosítsák és segítsék a járvány elleni küzdelmet, többek között járőrözéssel, illetve – a magyarországi helyzethez hasonlóan – a kórházak, a járványügyi veszélyhelyzethez szorosan kapcsolódó infrastruktúra biztosításával, védelmével, fertőtlenítésével.⁷

Jelen tanulmány célja a jogszabályi háttér, a különleges jogrendre, valamint a haderőre, annak bevetésére vonatkozó rendelkezés(ek) vizsgálatát követően, a napi, eredeti és idegen nyelven megjelenő sajtóforrások, valamint a spanyol kormányzat, védelmi tárca kommunikációja, kiadványai alapján összefoglalni, hogy a haderőnek milyen szerep jutott a járvány elleni védekezés első évében. Emellett szintén felhasználásra kerültek a rendelkezésre álló kvantitatív adatok is, a járvánnyal kapcsolatos statisztikák, a Balmis-művelet és az azt követő Baluarte-misszió számszerű adatai. Ez alapján tehát jelen tanulmány alapvetően leíró-elemző módszertannal, elsődleges és másodlagos források feldolgozásával kívánja megvizsgálni a spanyol járványhelyzet sajátosságait. Az összefoglaló fejezet ismerteti, hogy a járványügyi védekezésben részt vevő, belföldi intézkedések során bevetett spanyol haderő alkalmazásával kapcsolatosan milyen változások történtek, milyen következtetések vonhatók le, illetve fejlesztési irányokat fogalmazhatók meg.

A spanyol haderő és a különleges jogrend

Spanyolország hadereje mind európai, mind pedig világszinten is a globális, de legalábbis az uniós élvonalban foglal helyet elsősorban több évszázados hagyományainak köszönhetően.⁸ Így van ez továbbra is annak ellenére, hogy a NATO-tag uniós tagállamok közül csak Spanyolország és Olaszország GDP arányos védelmi költségvetése csökkent az elmúlt években.⁹ A spanyol fegyveres erők feladatát és rendeltetését az 1978. évi alkotmány 8. cikkelye rögzíti, mely alapján a FAS célja megvédeni a spanyol állam „területi integritását és az alkotmányos rendet”.¹⁰ Működésének feltételeit a továbbiakban számos törvény – például a katonák jogállásáról szóló 2011. évi 9. számú¹¹ – és egyéb jogszabály, királyi dekrétum, kormányrendelet, illetve védelmi miniszteri rendelet rögzíti.¹² Ezek közül kiemelendő a 2006. évi 416. számú királyi dekrétum (2006/04/11) a *Szárazföldi Erők, a Haditengerészet, a Légierő és a Katonai Vészhelyzeti Egység*¹³ (továbbiakban: UME) szervezetéről és

7 Ministerio de Defensa: Reportajes: En primera línea. 2020.

8 Ministerio de Defensa: Ejército de Tierra. 2021. <https://www.defensa.gob.es/fuerzasarmadas/et/#>

9 The Military Balance: Volume 120, International Institute for Strategic Studies, 2020, 70.

10 La Constitución Española, 1978. [Spanyolország alkotmánya, 1978]. https://www.lamoncloa.gob.es/documents/constitucion_es1.pdf

11 Ley Orgánica 9/2011, de 27 de julio, de derechos y deberes de los miembros de las Fuerzas Armadas. [2011. évi 9. számú organikus törvény (2011/07/27) a fegyveres erők kötelekébe tartozók jogairól és kötelezettségeiről] <https://www.boe.es/buscar/pdf/2011/BOE-A-2011-12961-consolidado.pdf>

12 Ejército de Tierra [Szárazföldi Erők]: Legislación. 2021. https://ejercito.defensa.gob.es/personal/legislacion_basica_defensa.html

13 Unidad Militar de Emergencias.

bevetéséről.¹⁴ Szintén érdemes pár szóban említeni a 2017-ben elfogadott Spanyol Nemzeti Biztonsági Stratégia kapcsolódó részeit, mely az előző spanyol kormányzat, azaz Mariano Rajoy miniszterelnöksége alatt született meg.¹⁵ A dokumentum nem közvetlen fenyegetésként, hanem az ennél kisebb kockázati kategóriába sorolt kihívás kifejezéssel tesz említést a járványügyi helyzetekről, pandémiákról, mint a spanyol nemzeti biztonságra hatással levő kockázati faktorról. A stratégia hangsúlyozza, hogy a járványügyi, közegészséget veszélyeztető kihívások – főleg az ország turisztikai vonzereje miatt – egyre növekvő figyelmet és fokozott (fel)készültséget érdemelnek.¹⁶ Mindazonáltal egy esetleges pandémia okán bekövetkező veszélyhelyzet esetében nem szól a fegyveres erők bevetésének lehetőségeiről. Többek között ezt a hiányosságot pótolva, valamint közvetlenül a járványhelyzetre reagálva született meg 2020-ban a spanyol *Nemzeti Védelmi Irányelv*,¹⁷ mely a FAS bevetéséről az alábbiak szerint ír: „A haderő állandóan fejleszti misszióit és műveleteit, rendszeresen együttműködve és segítve a civil hatóságokat abban, hogy megküzdjenek a sok esetben nem konvencionális fenyegetésekkel”.¹⁸ Az idézett rész csupán egy a védelmi irányelv számos pontja közül, melyet egyrészt közvetlenül a COVID-19 járványra reflektálva, másrészt pedig már a Balmis-művellet tanulságait integrálva fogalmaztak meg. Az irányelv kiemelt figyelmet szentel a haderő polgári hatóságokkal, lakossággal és egyéb civil szereplőkkel való együttműködésére, ezirányú kapacitásainak fejlesztésére.¹⁹

A spanyol jogrendszerben a veszélyhelyzet esetén – demokratikus deficittelemmel ugyan, de a magyarországi szabályozáshoz hasonlóan –, a mindenkorai vezetésnek lehetősége van különleges jogrend kihirdetésére, a rendes törvényalkotási, döntéshozatali eljárás egyszerűsítésével és lerövidítésével, hogy gyorsan tudjon reagálni az országot ért vagy fenyegető veszélyhelyzetekre. Spanyolországban az ezen esetekre vonatkozó rendelkezéseket alapvetően két jogszabály determinálja: az 1978-as alkotmány,²⁰ valamint az 1981. évi 4. számú organikus törvény,²¹ mely a magyarországi jogszabályi hierarchia szerint a sarkalatos törvényi szintnek felel meg. Spanyolországban háromféle különleges jogrendtípust különböztetnek meg: riadóhelyzet (*estado de alarma – state alarm*),²² statárium (*estado de sitio – state of siege*), veszélyhelyzet (*estado de excepción – state emergency*).²³

14 Real Decreto 416/2006, de 11 de abril, por el que se establece la organización y el despliegue de la Fuerza del Ejército de Tierra, de la Armada y del Ejército del Aire, así como de la Unidad Militar de Emergencias. [2006. évi 416. számú királyi dekrétum (2006/04/11) a Szárazföldi Erők, a Haditengerészet, a Légierő és a Katonai Vészhelyzeti Egység szervezetéről és bevetéséről].
<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2006-7168>

15 Spanish National Security Strategy [Spanyol Nemzeti Biztonsági Stratégia]. 2017.
https://www.dsn.gob.es/sites/dsn/files/2017_Spanish_National_Security_Strategy_0.pdf

16 *Spanish National Security Strategy*, 74.

17 Presidencia de Gobierno [Miniszterelnökség]: Directiva de la Defensa Nacional 2020.
<https://www.defensa.gob.es/Galerias/defensadocs/directiva-defensa-nacional-2020.pdf>

18 Uo. 5–6.

19 Uo. 6.

20 Constitución Española, 1978.

21 Ley Orgánica 4/1981 de 1 día de junio de los estados de alarma, excepción y sitio.

22 Presidencia del Gobierno: Estado de Alarma. 2020.
<https://www.lamoncloa.gob.es/covid-19/Paginas/estado-de-alarma.aspx>

23 Ley Orgánica 4/1981 de 1 día de junio de los estados de alarma, excepción y sitio.

A fentiekben felvázolt elméleti-jogi keretben működő spanyol haderő – hivatalos nevén az Állami Védelmi Erők vagy Védelmi Törzs (EMAD)²⁴ – főparancsnoka²⁵ az államfő, a spanyol uralkodó, jelenleg VI. Fülöp spanyol király, míg a polgári irányítást a mindenkori kormányon keresztül a Védelmi Minisztérium élén álló tárcavezető miniszter látja el. A haderő civil kontrolljáért is felelős védelmi miniszter 2018 óta Margarita Robles Fernández.²⁶ A fegyveres erők vezérkari főnöke – mely beosztás Spanyolországban államtitkári pozícióval azonos szintet jelent az államigazgatásban – 2020 januárja óta a spanyol haditengerészet tábornoka, Teodoro E. López Calderón vezérezredes.²⁷

A spanyol haderő sajátossága, hogy a három klasszikus haderőnem, a légierő, a haditengerészet, valamint a szárazföldi erők jelenlétén túl, külön a fegyveres erők összhaderőnemi formában működő egységeként tartják számon a Királyi (Test-)Őrséget – eredeti nevén Guardia Real –, valamint a már említett Katonai Vészhelyzeti Egységet (UME).²⁸ Ami a rendelkezésre álló katonai állományt illeti, a Védelmi Minisztérium által 2019-ben közétett hivatalos statisztika szerint a spanyol haderő összesen 145 417 főt számlált, melyből 120 102 fő teljesített aktív szolgálatot.²⁹ A spanyol rendszer érdekessége, hogy a fegyveres erők állományát kiegészíti a katonai kötelmi viszonyok szerint működő, de rendvédelmi feladatokat ellátó Guardia Civil, azaz a Csendőrség, melyben több mint 80 000 egyenruhás szolgál a tartalékos állománnyal együtt.³⁰ A Csendőrség jogállásának és rendeltetésének kettősségét az adja, hogy a személyi állománya felett csak a katonai missziók esetében rendelkezik a Védelmi Minisztérium, minden más esetben a Belügyminisztérium az illetékes irányító szerv.³¹

Az ENSZ Biztonsági Tanács 1325. számú, a nők, béke és biztonság határozat³² elfogadásának 20. évfordulója éppen a COVID-19 járvány kitörésével egy évre esett, melynek kapcsán érdemes pár szóban kitérni a nemek arányára, nők szerepére a spanyol fegyveres erőknél. A külföldi szakirodalomban „*women, peace and security*”, röviden *WPS agendaként*³³ hivatkozott témakörre tárcaközi együttműködés keretében – a biztonsági-védelmi aspektust és a haderővel kapcsolatos kérdéseket prioritásként kezelve – kiemelt figyelmet fordít a spanyol kormányzat.³⁴ Emellett említésre

24 Estado Mayor de la Defensa.

25 Jefe del Estado de la Defensa (JEMAD).

26 Ministerio de Defensa: organigrama. 2020. <https://www.defensa.gob.es/ministerio/organigrama/>

27 Estado Mayor de la Defensa: Jefe de Estado Mayor de la Defensa. 2021. https://emad.defensa.gob.es/emad/?_locale=es

28 Ministerio de Defensa: Unidad Militar de Emergencia. 2020. <https://www.defensa.gob.es/ume/CONOCENOS/que-es/>

29 Ministerio de Defensa: Estadística de Personal Militar de Carrera de las FAS. 2019. 19. https://publicaciones.defensa.gob.es/media/downloadable/files/links/e/s/estad_stica_de_personal_militar_de_carrera_2019.pdf

30 Uo. 9.

31 Guardia Civil: 2021. <https://www.guardiacivil.es/es/institucional/Conocenos/index.html>

32 United Nations Security Council Resolution 1325 (2000) on women, peace and security. <https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/>

33 Uo.

34 Gobierno de España [Spanyolország Kormánya]: Mujeres, Paz y Seguridad: Por una agenda eficaz y sostenida. 2019. <https://www.dsn.gob.es/sites/dsn/files/MUJERES%2C%20PAZ%20Y%20SEGURIDAD%20%28WEB%29.pdf>

méltó, hogy Spanyolország azon államok közé tartozik, ahol nem először tölti be nő a védelmi miniszteri pozíciót. A fegyveres erők tekintetében teljes állomány 6,2%-a nő, mely arány haderőnemenként, illetve az egyes alakulatoknál hozzávetőlegesen 3–8% között mozog. A spanyol Védelmi Minisztérium 2019-es hivatalos adatai alapján a katonanők aránya a szárazföldi haderőnem esetében a legalacsonyabb, mindösszesen 3,1%, míg a Csendőrség, valamint a Katonai Vészhelyzeti Egység esetében a legmagasabb, azonban itt sem haladja meg a 8%-ot, mely az európai átlagnál jóval alacsonyabb arány.³⁵

A Balmis-művelet és a Baluarte-misszió: Spanyolország a COVID-19 ellen

A COVID-19 járvány első hulláma Spanyolországot – valószínűsíthetően az olasz–spanyol lakosság közötti szoros kapcsolat és sokszoros kapcsolódási pontok miatt is – az elsők között, már 2020 február végén elérte. Az olasz események láttán a Pedro Sánchez vezette spanyol kormányzat, a növekvő esetszámokkal párhuzamosan, 2020 márciusának első napjaiban elrendelte az első szigorításokat. Ennek nyomán ki hirdették ki elsőként a riadóhelyzetet, majd 2020. március 15-én és kezdetét vette a fegyveres erők járvány elleni védekezésének megszervezésére és lebonyolítására az Ibériai-félszigeten minden idők legnagyobb, békeidőben az államhatárokon belül zajló művelete, a Balmis-művelet,³⁶ amely összesen 98 napig tartott, s 2020. június 20-án zárult.³⁷ A spanyol haderő ezen idő alatt több mint 20 000 beavatkozást hajtott végre a művelet részeként, melynek több mint fele – összesen 11 000 esetben – fertőzött helyszínek fertőtlenítését jelentette. Ebből 5000 esetben a feladatot idősek otthonában, 3500 alkalommal pedig kórházakban kellett ellátni a Balmis-műveletben részt vevő katonáknak.³⁸ A fegyveres erők állománya az ország összes tartományában, összesen több mint 2300 helyszínen segítette a vírus elleni védekezést.³⁹ A Balmis-műveletben – mely a 19. század elején szolgáló, tengerentúli humanitárius expedíciót vezető katonaoorvosról, Francisco Javier Balmisről kapta a nevét – legnagyobb százalékban az UME kötelékébe tartozó katonák képviseltették magukat.⁴⁰ Ennek oka, hogy a 2005-ben létrehozott különleges „haderőnem” elsődleges feladata a természeti katasztrófák és egyéb, a civil lakosságot veszélyeztető esetekben, a kifejezetten belföldön történő beavatkozás, segítségnyújtás, azaz katasztrófavédelmi

35 Ministerio de Defensa. 2019, 55.

36 European Parliament: The role of armed forces in the fight against coronavirus. 2020. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649401/EPRS_BRI\(2020\)649401_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649401/EPRS_BRI(2020)649401_EN.pdf) 3.o.

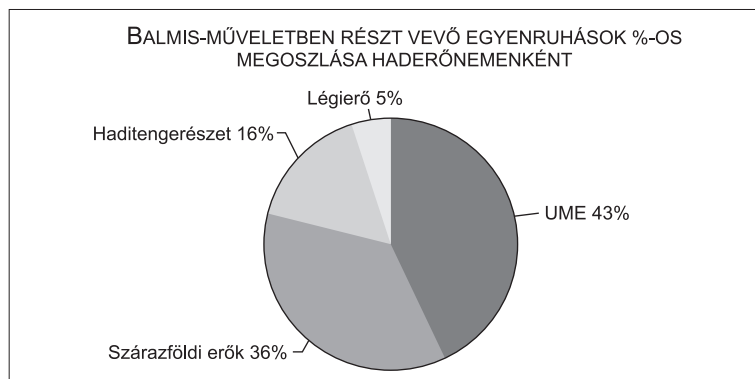
37 infodefensa.com: Las cifras de la Operación Balmis: 20.000 intervenciones en 98 días de lucha 2020. <https://www.infodefensa.com/es/2020/06/27/noticia-cifras-operacion-balmis-20000-intervenciones-lucha.html>

38 infodefensa.com. 2020.

39 Uo.

40 Estado Mayor de la Defensa: Operation 'Balmis' deploys more than 2.500 troops in 172 cities to control COVID-19. 2020. <https://emad.defensa.gob.es/en/prensa/noticias/2020/03/listado/200324-Continuacion-Operacion-Balmis.html>

feladatok ellátása.⁴¹ A járványügyi statisztikákkal párhuzamosan, a haderő legnagyobb arányú mozgósítása 2020. április hónapjára tehető, mikor a Balmis-műveletben napi szinten 5000 egyenruhás teljesített szolgálatot Spanyolországban, azaz látott el feladatokat a járvány elleni védekezés részeként.⁴² A Spanyol Védelmi Minisztérium által kiadott információk alapján a Balmis-műveletben részt vevő egyenruhások 43%-a az UME, 36%-a a szárazföldi erők, 16%-a a haditengerészet, 5%-a pedig a légielő kötelekéből került ki, mely adatokat az 1. ábra hivatott szemléltetni.⁴³

1. ábra.

Balmis-műveletben részt vevő egyenruhások százalékos megoszlása haderőnemenként

(A szerző saját szerkesztése.)

(Forrás: Estado Mayor de la Defensa (2020) Las Fuerzas Armadas cumplen dos meses de lucha contra la COVID-19. https://emad.defensa.gob.es/prensa/noticias/2020/05/listado/200518-balance-balmis.html?__locale=es)

A Balmis-művelet befejeztével és a nyár végi nyugodtabb időszakot követően, 2020 őszén a COVID-19 járvány második hulláma is elérte Európát. Ahogy más uniós tagállamokban, a karantén utáni nyitást követően a társadalom félelme a vírustól Spanyolországban is alábbhagyott a nyári hónapokban, ezzel egyidőben a több havi bezártságból adódó frusztráció miatt az érintkezési szabályok betartása, betartatása egyre nagyobb problémát jelentett. Ezzel párhuzamosan, illetve ebből kifolyólag vette kezdetét 2020. szeptember 11-én a spanyol haderő újabb bevetése a COVID-19 elleni védekezés jegyében, a Baluarte-misszió.⁴⁴ 2020. október 24-én ismét elrendelték a különleges jogrend egyik esetét, a riadóhelyzetet, mely a tavaszi járványügyi intézkedésekhez képest enyhébb szabályozásokat tartalmaz, azonban időben

41 Ministerio de Defensa. Unidad Militar de Emergencia. 2020.

42 infodefensa.com. 2020.

43 Estado Mayor de la Defensa: Las Fuerzas Armadas cumplen dos meses de lucha contra la COVID-19. 2020. https://emad.defensa.gob.es/prensa/noticias/2020/05/listado/200518-balance-balmis.html?__locale=es

44 Revista Española de Defensa: Misión Baluarte: una defensa contra el COVID-19. Ministerio de Defensa 2020.

<https://www.defensa.gob.es/Galerias/gabinete/red/2020/10/p-6-13-red-376-rastreadores.pdf>, 8.o.

annál jóval tartósabb.⁴⁵ A 2020. október 26-i héten 15 napra kihirdette a kormány a riadóhelyzetet, melyet néhány nappal később a törvényhozásért felelős kongresszus jóváhagyásával hat hónapos időtartamra, egészen 2021. május 9-ig meghosszabbítottak.⁴⁶ Az alkotmány által biztosított különleges jogrend ezen formájában többek között éjszakai kijárási tilalmat rendeltek el 23.00–06.00 óra között Spanyolország minden tartományában, a Kanári-szigeteket kivéve.⁴⁷

A Baluarte-misszió a Balmis-művelethez képest jóval korlátozottabb kapacitásokat, emberállományt vesz igénybe, hiszen csupán néhány ezer fő részvételével zajlik, illetve elsősorban és szinte kizárólagosan nem fegyveres szolgálatteljesítésre alapszik. Ebben a jelenlegi helyzetben a Baluarte-misszió során kivezényelt szárazföldi erők, az UME, a haditengerészet, valamint a légierő kötelékébe tartozó egyenruhások feladata egy olyan kommunikációs központ működtetése a tartományi kormányzatokkal együttműködve, mely folyamatosan monitorozza és detektálja a (lehetséges) fertőzötteket.⁴⁸ 2021. január 6-ig bezárólag a Baluarte-misszió keretében összesen 750 000 vizsgálatot hajtottak végre koronavírus-fertőzés gyanúja miatt 2400 fő egyenruhás bevetésével.⁴⁹ A jelenlegi járványügyi helyzetben, 2021 januárjában tehát a fegyveres erők bevetése a COVID-19 elleni védekezésre elsősorban a Baluarte-misszió keretei között zajlik, azonban emellett az UME – mint elsődleges katasztrófavédelmi feladatokat ellátó katonai szervezet – továbbra is napi szinten vesz részt olyan feladatokban, mint fertőtlenítések, valamint a járvány következtében elhunyt állampolgárok holttesteinek elszállítása.

Érdeemes azonban más megvilágításba helyezve is megvizsgálni a fegyveres erők COVID-19 járvány elleni bevetésének mérlegét, hiszen azt nem csupán a spanyolországi járványügyi védekezés volumene, statisztikai határozzák meg. A közel 100 napos, belföldi Balmis-művelet során például előtérbe, illetve felszínre került számos olyan, a spanyol haderőben jelen levő probléma, mely békeidőben kevésbé volt a szakmai és politikai figyelem keretében. Az egyenruhásoknak nem csupán magával a vírussal és annak társadalmi hatásaival kellett szembenézni, de olyan, a munkavégzést, feladatteljesítést nehezítő tényezőkkel, mint a belföldi utazási korlátozások, a befagyasztott bérek, infrastrukturális és egyéb, például ellátáshoz kapcsolódó hiányosságok.⁵⁰ A járvány váratlansága és súlyossága tehát próbára tette nem csupán az egészségügyi és közigazgatási rendszert, hanem a belbiztonság és védelempolitika számos aspektusát, többek között a haderő parancsnoki-irányítási rendszerét is.

45 El País: España, en alarma: el Gobierno busca que dure hasta mayo y decreta toque de queda. 2020. <https://elpais.com/espana/2020-10-25/sanchez-aprueba-un-nuevo-estado-de-alarma-para-toda-espana-con-intencion-de-que-se-prolongue-hasta-el-9-de-mayo.html>

46 Presidencia del Gobierno. Estado de Alarma. 2020.

47 Uo.

48 Revista Española de Defensa. Misión Baluarte: una defensa contra el COVID-19. 2020. 8.o.

49 Ministerio de Defensa: Discurso de la Ministra de Defensa en la Pascua Militar. 2021. 3. https://www.defensa.gob.es/Galerias/gabinete/ficheros_docs/2021/Discurso_Pascua_Militar_Ministra_de_Defensa_2021.pdf

50 European Organisation of Military Associations and Trade Unions: Armed forces and COVID-19. 2020. <http://euromil.org/armed-forces-and-covid-19/>

Ezzel párhuzamosan a gyarmatosítás, valamint a Franco-diktatúra (1936–1975) katonai hagyományaitól a 21. században sok esetben szándékosan elhatárolódni kívánó spanyol társadalom ismét szembe találta magát az egyenruhás katonák látványával Spanyolország utcáin. A COVID-19 elleni védekezés jegyében folyó művelet és misszió során a FAS katonáinak munkája, erőfeszítései napi szinten láthatóvá, kézzel foghatóvá váltak a spanyol lakosság számára. A Baluarte-misszióban a kommunikációs központ működtetésében részt vevő, a szárazföldi haderőnemhez tartozó altiszt elmondása alapján a lakossággal való telefonos kapcsolattartás során az esetek döntő többségében pozitívan reagálnak a egyenruhások megkeresésére az állampolgárok: „nagyon jól fogadják, mikor említjük, hogy katonák vagyunk”.⁵¹ A járvány elleni védekezés tehát a fegyveres erők polgári lakossággal való érintkezése, általában a civil-katonai kapcsolatok, valamint a társadalom fegyveres erőkhöz való viszonya tekintetében számos lehetőséget adott eddig és tartogat hosszútávon is Spanyolország számára. Szintén remek példája ennek a COVID-19 elleni beavatkozások és a Balmis-művelet indítása után a védekezés jelmondatává vált frázis az „Este virus lo paramos unidos”, vagyis „Ezt a vírust közösen állítjuk meg” használata, melyet a Védelmi Minisztérium és a fegyveres erők intézkedéseinek népszerűsítésére, társadalommal való megismertetésére is használtak.⁵² Az egyik legnépszerűbb tartalommegosztó közösségi média applikáción, az Instagramon például több mint 220 000 esetben töltöttek fel olyan képanyagot vagy videófelvételt, melynél megemlítették, használták ezt a jelmondatot.⁵³ Ez csupán egy apró, mégis szemléletes példa a modern technológia, a társadalom és a haderő közötti kapcsolódási pontokra, melyek hatást gyakoroltak a spanyol civil-katonai kapcsolatokra közvetlenül az egyenruhások járvány elleni védekezésének nyomán.

Tanulságok és további készülség:

mi történik a járvány kitörése után egy évvel Spanyolországban?

A COVID-19 járvány elleni védekezés katonai aspektusait Spanyolországban a Balmis-művelet és a Baluarte-misszió határozta meg a járvány első évében. Míg az első egy rövidebb, de volumenében, feladat szintű összetettségében és intenzitásában is példa nélküli katonai műveletként aposztrofálható a spanyol történelemben békeidőben, addig a Baluarte-misszió a feladatokat jóval szűkebb körben meghatározva, azonban hosszú távon biztosítja a fegyveres erők bevetésének lehetőségét a járvány elleni védekezésben. 2021 első heteiben a spanyol vezetés és tartományi kormányzatok a járvány harmadik hullámára készülve a májusig kihirdetett általános szabályok szigorítása mellett döntöttek.⁵⁴ A kijárási tilalom meghosszabbítása, a maszkviselési

51 Revista Española de Defensa. Misión Baluarte: una defensa contra el COVID-19. 2020. 8.

52 Revista Española de Defensa: Operación Balmis – Misión: Salvar Vidas. Ministerio de Defensa, 2020. <https://www.defensa.gob.es/Galerias/gabinete/red/2020/05/RED372.pdf>

53 Instagram: #estevirusloparamosunidos 2021. <https://www.instagram.com/explore/tags/estevirusloparamosunidos/>

54 El País: Toques de queda adelantados, reducción de horarios, cierres: las comunidades endurecen medidas ante el coronavirus. 2021. <https://elpais.com/sociedad/2021-01-15/toques-de-queda-adelantados-reduccion-de-horarios-cierres-las-duras-medidas-de-las-comunidades-ante-el-coronavirus.html>

szabályok szigorítása, valamint a vendéglátóipari egységek nyitvatartási idejének korlátozása mind-mind azt sugallják, hogy a spanyolok lassan egy évvel a járvány kitörését követően ismételten a korlátozások kibővítését és a folyamatos készenlétet prioritizálják. Ez utóbbiak a fegyveres erők tekintetében a 2021-es évben akár újabb változásokat, valamint a COVID-19 első hulláma során zajló Balmis-művelet tanulságaiból adódó elsősorban civil-katonai, infrastrukturális és szervezeti jellegű haderő-fejlesztést eredményezhetnek.

Végezetül érdemes meghatározni néhány fontos, a statisztikai és egyéb számadatokon felüli, a haderő COVID-19 járvánnyal kapcsolatos szerepvállalása kapcsán kiemelt jelentőségű tényezőt. A haderő különleges jogrendben békeidőben való bevetése, különös tekintettel a Balmis-műveletre rávilágított a fegyveres erők jelenlegi állománya, az infrastruktúra és a szervezetrendszer hiányosságaira, amelyeken felül egy másik fontos tényező is a vizsgálódás középpontjába került: a civil-katonai kapcsolatok, a haderő társadalmi láthatósága és az egyenruhásokhoz való társadalmi attitűd kérdése. A pandémia a fegyveres erőket láthatóvá, a katonákat és munkájukat pedig kézzel foghatóvá tette az állampolgárok számára egy olyan országban, ahol a Franco-diktatúra miatt továbbra is sokan az elnyomó hatalom jelképeként tekintettek a haderőre, az egyenruhásokra. Ahogyan egy, a járványügyi védekezésben részt vevő, a légierő kötelékében szolgáló hadnagy fogalmazott: „*Megengedték, hogy közeledjünk a társadalomhoz, hogy láthatóvá tegyük magunkat.*”⁵⁵ A spanyol fegyveres erők bevetése a járvány elleni védekezésben tehát több szempontból is a szakma, a katonai hivatás javára válhat a jövőben, hiszen egyrészt alkalmas volt arra, hogy a katonákkal kapcsolatos problémákat a felszínre hozza. Ez többek között elősegítheti a spanyol egyenruhások munkakörülményeinek, nyugdíjazásának, valamint általános elismertségének előmozdítását, fejlődését. Másrészről pedig haderőfejlesztési szempontból is jelentős lehet, hiszen többek között a Balmis-művelet leginkább kézzel fogható eredményeként született meg a 2020 májusában kiadott királyi dekrétum,⁵⁶ mely a 2017-es Spanyol Nemzeti Biztonsági Stratégia, illetve a 2020-as Nemzeti Védelmi Irányelvek alapján, amely a pandémia elleni védekezés tapasztalatait felhasználva igyekszik modernizálni és aktualizálni a fegyveres erők felépítését, alkalmazásának céljait és prioritásait. A járvány elleni védekezés és a civil-katonai kapcsolatok előtérbe kerülése mellett ismételten fókuszba került, illetve tovább erősödött a szakmai párbeszéd a nők spanyol fegyveres erőkben való szerepvállalása, a katonanők számának növelése iránti igény terén.⁵⁷

55 Fernando, Cancio: Militares contra el coronavirus: “Al servicio de los españoles”. La Razón 2020/10/11. <https://www.larazon.es/espana/20201011/x4gt3ww37bgunezvl6vzfifita.html>

56 Real Decreto 521/2020, de 19 de mayo, por el que se establece la organización básica de las Fuerzas Armadas. [2020. évi 521. számú királyi dekrétum (2020/05/19) a fegyveres erők alapvető felépítéséről]. <https://www.defensa.gob.es/Galerias/ministerio/organigramadocs/RD-521-2020-organizacion-basica-fuerzas-armadas.pdf>

57 A kézirat lezárásának dátuma: 2021. február 1.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Cancio, Fernando 2020. Militares contra el coronavirus: “Al servicio de los españoles”.
La Razón 2020/10/11. <https://www.larazon.es/espana/20201011/x4gt3ww37bgunezvl6vzfitfa.html>
(Letöltés dátuma: 2020. 11. 04.)
- CIA The World Factbook: Spain. 2021.
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sp.html>
(Letöltés dátuma: 2020. 11. 20.)
- Constitución Española: 1978. https://www.lamoncloa.gob.es/documents/constitucion_es1.pdf
(Letöltés dátuma: 2020. 11. 04.)
- Ejército de Tierra: Legislación. 2021.
https://ejercito.defensa.gob.es/personal/legislacion_basica_defensa.html
(Letöltés dátuma: 2020. 11. 04.)
- El País: España, en alarma: el Gobierno busca que dure hasta mayo y decreta toque de queda. 2020.
<https://elpais.com/espana/2020-10-25/sanchez-aprueba-un-nuevo-estado-de-alarma-para-toda-espana-con-intencion-de-que-se-prolongue-hasta-el-9-de-mayo.html>
(Letöltés dátuma: 2020. 11. 04.)
- El País: Toques de queda adelantados, reducción de horarios, cierres: las comunidades endurecen medidas ante el coronavirus. 2021.
<https://elpais.com/sociedad/2021-01-15/toques-de-queda-adelantados-reduccion-de-horarios-cierres-las-duras-medidas-de-las-comunidades-ante-el-coronavirus.html>
(Letöltés dátuma: 2021. 01. 15.)
- Estado Mayor de la Defensa: Las Fuerzas Armadas cumplen dos meses de lucha contra la COVID-19. 2020.
https://emad.defensa.gob.es/prensa/noticias/2020/05/listado/200518-balance-balmis.html?__locale=es (Letöltés dátuma: 2020. 11. 04.)
- Estado Mayor de la Defensa: Operation ‘Balmis’ deploys more than 2.500 troops in 172 cities to control COVID-19. 2020. <https://emad.defensa.gob.es/en/prensa/noticias/2020/03/listado/200324-Continuacion-Operacion-Balmis.html> (Letöltés dátuma: 2020.11.04.)
- European Organisation of Military Associations and Trade Unions: Armed forces and COVID-19. 2020.
<http://euromil.org/armed-forces-and-covid-19/> (Letöltés dátuma: 2020. 10. 20.)
- European Parliament: The role of armed forces in the fight against coronavirus. 2020.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649401/EPRS_BRI\(2020\)649401_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649401/EPRS_BRI(2020)649401_EN.pdf)
(Letöltés dátuma: 2020.10.20.)
- Gobierno de España: Mujeres, Paz y Seguridad: Por una agenda eficaz y sostenida. 2019.
<https://www.dsn.gob.es/sites/dsn/files/MUJERES%20%20PAZ%20Y%20SEGURIDAD%20%28WEB%29.pdf> (Letöltés dátuma: 2020. 10. 20.)
- Guardia Civil: 2020. <https://www.guardiacivil.es/es/institucional/Conocenos/index.html>
(Letöltés dátuma: 2021. 01. 15.)
- Infodefensa.com: Las cifras de la Operación Balmis: 20.000 intervenciones en 98 días de lucha. 2020.
<https://www.infodefensa.com/es/2020/06/27/noticia-cifras-operacion-balmis-20000-intervenciones-lucha.html> (Letöltés dátuma: 2020. 11. 03.)
- Instagram: #estevirusloparamosunidos. 2021.
<https://www.instagram.com/explore/tags/estevirusloparamosunidos/>
- International Institute for Strategic Studies: The Military Balance 2020. Routledge, London. 2020.
- Ley Orgánica 4/1981 de 1 día de junio de los estados de alarma, excepción y sitio
<https://www.defensa.gob.es/Galerias/defensadocs/LO-4-1981-estados-alarma.pdf>
(Letöltés dátuma: 2020. 11. 04.)
- Ley Orgánica 9/2011, de 27 de julio, de derechos y deberes de los miembros de las Fuerzas Armadas
<https://www.boe.es/buscar/pdf/2011/BOE-A-2011-12961-consolidado.pdf>
(Letöltés dátuma: 2020. 11. 29.)
- Ministerio de Defensa: Ejército de Tierra. 2020. <https://www.defensa.gob.es/fuerzasarmadas/et/#>
(Letöltés dátuma: 2020. 11. 04.)
- Ministerio de Defensa: Estadística de Personal Militar de Carrera de las FAS. 2019.
https://publicaciones.defensa.gob.es/media/downloadable/files/links/e/s/estad_stica_de_personal_militar_de_carrera_2019.pdf (Letöltés dátuma: 2020. 11. 04.)

- Ministerio de Defensa: Estado Mayor de la Defensa. 2020
<https://www.defensa.gob.es/fuerzasarmadas/emad/> (Letöltés dátuma: 2020. 11. 04.)
- Ministerio de Defensa: Unidad Militar de Emergencia – Quienes somos. 2020
<https://www.defensa.gob.es/ume/CONOCENOS/que-es/> (Letöltés dátuma: 2020. 12. 01.)
- Ministerio de Defensa: En primera línea. Reportajes 15/03/2020. 2020
https://ejercito.defensa.gob.es/reportajes/2020/97_operacion_balmis.html
 (Letöltés dátuma: 2020. 10. 20.)
- Ministerio de Defensa: Estado de alarma, excepción y sitio. 2020
<https://www.defensa.gob.es/defensa/cadenamando/situaciones/> (Letöltés dátuma: 2020. 11. 04.)
- Ministerio de Defensa: organigrama. 2020/e. <https://www.defensa.gob.es/ministerio/organigrama/>
 (Letöltés dátuma: 2020. 11. 04.)
- Ministerio de Defensa: Directiva de la Defensa Nacional. 2020.
<https://www.defensa.gob.es/Galerias/defensadocs/directiva-defensa-nacional-2020.pdf>
 (Letöltés dátuma: 2020. 11. 04.)
- Ministerio de Defensa: Discurso de la Ministra de Defensa en la Pascua Militar. 2021.
https://www.defensa.gob.es/Galerias/gabinete/ficheros_docs/2021/Discurso_Pascua_Militar_Ministra_de_Defensa_2021.pdf (Letöltés dátuma: 2021. 01. 05.)
- Presidencia del Gobierno: Estado de Alarma. 2020.
<https://www.lamoncloa.gob.es/covid-19/Paginas/estado-de-alarma.aspx>
 (Letöltés dátuma: 2020. 12. 05.)
- Real Decreto 416/2006, de 11 de abril, por el que se establece la organización y el despliegue de la Fuerza del Ejército de Tierra, de la Armada y del Ejército del Aire, así como de la Unidad Militar de Emergencias. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2006-7168>
 (Letöltés dátuma: 2020. 05. 21.)
- Real Decreto 521/2020, de 19 de mayo, por el que se establece la organización básica de las Fuerzas Armadas.
<https://www.defensa.gob.es/Galerias/ministerio/organigramadocs/RD-521-2020-organizacion-basica-fuerzas-armadas.pdf> (Letöltés dátuma: 2020. 11. 05.)
- Revista Española de Defensa: Operación Balmis Misión: Salvar vidas. 2020.
<https://www.defensa.gob.es/Galerias/gabinete/red/2020/05/RED372.pdf>
 (Letöltés dátuma: 2020. 10. 20.)
- Revista Española de Defensa: Misión Baluarte: una defensa contra el COVID-19. 2020.
<https://www.defensa.gob.es/Galerias/gabinete/red/2020/10/p-6-13-red-376-rastreadores.pdf>
 (Letöltés dátuma: 2020. 11. 05.)
- Spanish National Security Strategy: 2017.
https://www.dsn.gob.es/sites/dsn/files/2017_Spanish_National_Security_Strategy_0.pdf
 (Letöltés dátuma: 2020. 11. 04.)
- Statista: Número total de personas fallecidas a causa del coronavirus en España entre el 6 de marzo y el 4 de diciembre de 2020. 2020.
<https://es.statista.com/estadisticas/1104277/fallecidos-a-causa-de-covid-19-por-dia-espana/>
 (Letöltés dátuma: 2020. 12. 07.)
- United Nations Security Council Resolution 1325 (2000) on women, peace and security.
<https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/>
- World Health Organization: WHO Director-General’s opening remarks at the media briefing on COVID-19. 2020.03.11.
<https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19—11-march-2020> (Letöltés dátuma: 2020. 12. 07.)

Katona Magda[✦]

A Nagy Játszma magyar túsza

Magyarok szerepe a modern afgán haderő kialakításában
a két világháború között

DOI 10.17047/HADTUD.2021.31.2.87

Az első világháború során nagy számú német, osztrák és magyar katona esett orosz hadifogságba, köztük hatszázezernyi magyar. Orosz-Turkesztánban mintegy ötven-ezer osztrák és magyar katonát helyeztek el fogolytáborokban. Az első világháborús események és a szovjethatalom viharos kezdete számos magyart sodort Orosz-Turkesztánból Afganisztánba, ahol az ország geopolitikai lavírozása, a modernizációs dráma, ezen belül is főleg a haderőreform határozta meg sorsuk alakulását. Ez az időszak 1915-től 1932-ig tartott és három szakaszra osztható.

Az első ciklusban az orosz-turkesztáni vasútépítésről szöttek hadifoglyok Afganisztánba, és 1915–1919 között tevékenykedtek ott. Tehetségükre hamar felfigyeltek a polgári és katonai életben egyaránt.

Igen sokan álltak a bolsevikok mellé is, mintegy százezer magyar harcolt a szovjethatalomért. A taskenti szovjet látta el szakemberekkel az 1920-as években a modernizáló afgán államot, melynek keretében magyarokat is küldtek, elsősorban mérnököket és pilótákat, akik 1919-től 1929-ig munkálkodtak a közép-ázsiai országban.

1928–1932 között magyar katonák is részt vettek az afgán állam konszolidációjában, Nádír Khán trónra segítésében, illetve északon afgán és szovjet katonaként a baszmacsi betörések visszaszorításában.

KULCSSZAVAK: hadifoglyok, katonai reform, katonai kiképzés, vasútépítés, modern légierő, lázadások leverése

*Hungarian Pawns of the Great Game**Role of Hungarian Prisoners of War in the Formation
of Modern Afghan Army between the Two World Wars*

Hungarian soldiers, who had been captured in Russia and worked on the construction of the Turkestan-Siberia railways, escaped to Afghanistan between 1915 and 1919. While Amir Habibullah Khan (1900–1919) imposed strict measures on them, King Amanullah Khan

✦ E-mail: nasrin.katona@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-6151-7589>

(1919–1929) used their talent and expertise for the modernization of the Afghan army, military training, and building railway. The second wave of former Hungarian prisoners of war was sent by the Tashkent Soviet for assisting with military reforms, mainly training military trainers, engineers, and pilots, and establishing the air force.

After the fall of reformer King Amanullah Khan, as a result of very complicated interactions of British and German intelligence, Hungarians assisted with eliminating the bloody chaos, restoring law and order, and ascending Nadir Khan, another branch of the Mohammadzai dynasty, to throne in 1929–1930.

Many of these former PoWs later appeared in the modernization of Turkey and Iran.

KEYWORDS: prisoners of war, military reform, military training, railway building, modern air force, putting down revolts

Az első világháború és a Nagy Játzsma geopolitikai kontextusa

A mai Afganisztán területe a 19. század során és a 20. században az első világháború esztendeiig az akkori két nagyhatalom, a cári Oroszország és a Brit Birodalom vetélkedésének színtere lett. Afganisztán soknemzetiségű ütközőállam, amelyet nagyhatalmi érdekek metszéspontján, mesterségesen hoztak létre, hogy a riválisok katonai téren közvetlenül ne konfrontálódjanak egymással.

Önálló államisága megőrzését ütközőállam helyzetének köszönhette. Az 1879. évi gandomaki békét követően azonban az ország de facto vazallus sorba süllyedt, önálló külpolitikát nem folytathatott. Abdul Rahmán emír (1880–1900) kénytelen volt az 1893. november 12-én Sir Henry Mortimer Duranddal, a brit korona képviselőjével aláírt megállapodás, a később Durand-szerződés gyanánt elhíresült okmány révén lemondani területének és lakosságának mintegy kétharmadáról. Ennek értelmében a Hindukus hegység nyugati vonulatainál húzódott a befolyási övezetek határa, amely a későbbi egyezmények és nemzetközi szerződések révén a világrendszerek befolyási övezeteinek vízválasztó vonala gyanánt is funkcionált. Abdul Rahmán emír, akárcsak utóda Habíbullah emír (1900–1919. február 20.), ennek fejében éves járadékot, fegyvereket és lőszert kapott a britektől.

1907. augusztus 31-én került sor Szentpéterváron a Perzsiával, Afganisztánnal és Tibettel kapcsolatos Angol–Orosz Konvenció aláírására, véget vetve a két nagyhatalom közép-ázsiai vetélkedésének. Szembenállásuk beszüntetésére a német előrenyomulás, a Berlin–Bagdad vasútvonal megépítésének terve készítette őket. Az egyezmény Perzsia érdekövezetekre felosztásáról rendelkezett oly módon, hogy az ország északi területei, Iszfahánt is beleértve, orosz, a déli területek pedig brit érdekövezet-höz tartoztak, kivéve északkeleten a Perzsiai Khorászánt, amit szintén a brit zónához tartozónak tekintettek. Ennek fejében Oroszország is kötelezettséget vállalt, hogy sem Afganisztánban, sem Tibetben nem avatkozik be. Afganisztán tekintetében a brit kormány is megerősítette korábbi vállalásait, hogy nem szállja meg az országot, és nem avatkozik be belügyeibe. Később az egyezménynek volt egy olyan informális olvasata, miszerint a befolyási övezetek de facto határát a Hindukus és a Himalája vonulatai jelentik.

Az első világháború eseményei a ténylegesen brit vazallus országnak némi mozgásteret biztosítottak, akárcsak az Oszmán Birodalom felbomlása, az ifjútörök mozgalom, a német birodalom ambíciói, majd a szovjethatalom megalakulása. Noha Afganisztán nem folytathatott önálló külpolitikát, az angolbarát és a britellenes tábor

belharca mégis lehetőséget nyújtott politikai lavírozásra. Afganisztán az első világháborúban semleges volt, s mint ilyen vállalta, hogy nem tűr meg idegen katonákat területén, és azokat a külföldi katonákat, akik átlépjék határait, internáltatja.

Az ifjútörök mozgalom, valamint a perzsi alkotmányos forradalom hatására, a brit befolyás ellensúlyozására az udvar reformer szárnya a németek és a törökök felé fordult. Az ifjúafgánok mozgalmanak élén az emír másodsülött fia, Amanullah Khán állt, felvilágosodott apósa, Mahmúd Tarzí útmutatásait követve.

A németek oroszellenes felkelést akartak szítani Perzsiában, valamint Bukharában és Khívában is. A tervet a császár által felügyelt Berlini Bizottság megbízásából von Kanitz gróf, a teheráni német katonai attasé dolgozta ki. 1915-ben több javaslatot terjesztett elő a turkesztáni német és osztrák–magyar hadifoglyok kiszabadítására, akikből hadsereget akart szervezni Orosz-Turkesztánnak az eurázsiai részekről való elvágására.

1914-ben a német kormány Németországban élő emigráns indiai forradalmárok, Mahendra Pratap, Maulaví Barakatullah, Csampakaram Pillái, valamint németországi hadifoglytáborokból verbuvált, a Durand-vonal brit oldaláról származó törzsi pastunok közreműködésével és török segítséggel három expedíciót szervezett Bagdadon keresztül Perzsiába és Afganisztánba.

Ezek küldetése az volt, hogy a központi hatalmak oldalán fegyverbe hívják Közép-Ázsia és Perzsa népeit, britellenes felkelést szervezzenek a brit-indiai gyarmatbirodalom határán, illetve a világháborúban semleges afgán királyságot fegyveres közbelépésre bírják India ellen, és beléptessék Afganisztánt a háborúba a központi hatalmak oldalán az ország teljes körű függetlenségének szóbeli elismeréséért és katonai segítség irrealis ígérete fejében.

A Wilhelm Wasmus vezette első expedíció célja 1915-ben elsősorban nemzeti felkelések szítása volt az angolbarátnak tartott Qadzsar uralom ellen. Amiként a brit Lawrence ezredes Mezopotámia és Arábia törzseit lázította a török uralom ellen, Wasmus Mezopotámia és Perzsa területén kívánt törzsi felkeléseket szítani az oroszok, de mindenekelőtt a britek ellen, elsősorban a khúzisztáni síita arabok, a belúdzsok, a Zagrosz nomádjai és a Bakhiárok körében, akiknek területe szintén lenyúlt a Perzsa-öböl. A perzsi alkotmányos mozgalom reformereit a németek természetes szövetségeseknek látták, akárcsak az indiai antikolonialista mozgalom aktivistáit. Pastun törzsi felkelést is kívántak szítani a brit-indiai birodalomban, ehhez a kulcsország Afganisztán lett volna. A német hadifogly-táborokban, elsősorban a 120. belúdzs és a 40. pastun ezredek katonáiból toboroztak embereket a feladatára, akiknek a felkészítése a würndorfi táborban folyt.

Oskar Von Niedermayer kapitány expedíciója katonai jellegű volt. Hivatalosan Kazim Bey török alezredes vezette. Teheránban beválogatták csapatába az Osztrák–Magyar Monarchia hatvan katonáját, akiket részben a Monarchia teheráni nagykövetségének őrségéből verbuváltak. Közülük négy magyar közlegényről, Basa, Varga, Szalontai és Gingász honvédekről és Lassú Imre hadapródról, a magyar kir. honvédség tizedeséről tudunk név szerint.

A harmadik missziót dr. Werne Von Hentig teheráni konzul vezette. Küldetésének célja a diplomáciai kapcsolatok felvétele, illetve Afganisztánnak a háborúban a szövetségesek oldalára állítása volt. Ezt megelőzően még 1863-ban Dósz Mohamed

Khán emír fogadott orosz missziót Kabulban, amit a britek a második angol–afgán háború casus belli-jének tekintettek.

Míg Wasmus csapata a déli sivatagokat járta, a két német misszió, Niedermayer és Hertig expedíciója Iszfahánban egyesítette erőit. Az erős brit határkordon miatt változtattak tervükön, és nem a déli sivatagon keresztül, hanem északon, Kuskánál lépték át heráti irányban az afgán határt 1915. augusztus 20-án. Közben Kermánshában, ahol ekkor nagyszámú német és török csapat állomásozott, bázist hagytak maguk után, Arthur Boppe rezidens vezetésével. Ez a bázis egészen 1941-ig, Iránnak a szövetségesek általi megszállásáig funkcionált. Itt és Iszfahánban Orosz-Turkesztánból szökött osztrák–magyar hadifoglyok csatlakoztak hozzájuk, így dr. Csutorás Sándor nagykőrösi orvos, akit a mervi orosz kórházban foglalkoztattak. Teheránban Asgabádból szökött további osztrák–magyar katonákat is irányítottak az afganisztáni expedícióhoz, köztük volt Farkas András is.

A britek titkosszolgálati és diplomáciai offenzívát indítottak a német törekvések megakadályozására. Lord Handing indiai alkirály és maga V. György király jártak közben Habíbullah emírnél, aki ügyesen lavírozva feljebb srófolta a brit apanázst.¹ A britek pedig Bukharát és Khívát és a kokandi khánságot szerették volna kiszakítani az orosz érdekövezetből a háború kezdetén.² 1915 őszén az emír fogadta a németeket, de 1916 tavaszán Niedermayer különítménye dolgvégezetlenül távozott.

A központi hatalmak vesztesei közül a németek és magyarok mellett a törökök is aktívak voltak Közép-Ázsiában. Dzsamál pasa (Ahmed Cemal paşa)³ az ifjútörök kormány tengerészeti minisztere, majd Szíria kormányzója 1918. november 1-én, egy nappal az Oszmán-Török Birodalom világháborús vereségét elismerő mudroszi fegyverszünet aláírását követően egy német hajón Berlinbe távozott. Rövid berlini majd svájci tartózkodást követően 1919 májusában Moszkvába utazott abból a célból, hogy katonai szövetséget kovácsoljon a bolsevikok és a németek között.⁴

Az orosz Kalmük művelet pedig egybecsengett Vilmos német császár korábbi tervével, hogy kelet muszlim népei között forradalmi mozgalmakat kell szítani a britek indiai pozícióinak meggyengítése, közép-ázsiai ambícióik megakadályozás végett.

Afganisztánban 1919. február 21-én Habíbullah emír merénylet áldozata lett, majd alig egy hét múltán elsőszülött fiát Naszrullah Khánt is meggyilkolták. Mindketten a brit tábor embereinek számítottak. Február 28-án az ifjúafgán mozgalom vezetője, a meggyilkolt emír másodszülött fia, Amanullah Khán kiáltotta ki magát uralkodónak. Vezetésével az afgánok májusban megindították harmadik függetlenségi háborújukat a britek ellen, amely 1919. augusztus 8-án a rawalpindii békeszerződés aláírásával, Afganisztán teljes függetlenségének elismerését eredményezte.

Közben az 1917-es októberi forradalom győzelmével új szereplő, Szovjet-Oroszország lépett porondra, felmondva a korábbi nemzetközi egyezményeket. Az új uralkodó, Amanullah Khán már 1919 májusában diplomáciai missziót küldött a taskenti

1 Stewart 2014.

2 Morris 1972, 363–379.

3 A törökök 1928-ban tértek át a latin betűkre. Az oszmán időszak neveit fonetikusán, az 1928 utáni forrásokra hivatkozva pedig modern török ortográfia szerint írjuk.

4 *Secret British Report* 3. February 1920.

szovjethoz Mohamed Aszlam Khán vezetésevel, segítséget kérve a britek ellenében, aminek ellentételezéseként az afgán kormány diplomáciailag elismerte Szovjet-Oroszországot.

1928–1933, a két világháború között a német–brit vetélkedés folytatódott a térseben, s ebben Afganisztán is szerepet kapott.

Von Kanitz gróf tervének megfelelően, már a háború éveiben német ügynököket dobtak át Bagdadból Perzsiába segíteni a khúzisztáni síita arabok felkelését Khazal Al-Kabi, Muhammara sejkjének kiályságát (1922–1924). Támogatták a Bakhtiár khánok önállósági törekvéseit is, akiknek területe a Zagrosz vonulatától az Öböl mentéig terjed, és olajkutakkal is rendelkeztek, valamint a belúdzs felkelést Szisztán–Belúdzsisztánban azzal a reménnyel, hogy Brit–Belúdzsisztánra és az indiai Kalat khánságra is átterjed.

A britek ezidőben Reza Khán 1925-ös hatalomra jutását támogatták, akit hatékonyabbnak tartanak az ország egyben tartására, mint a Qadzsar sahokat. Később, az 1930-as évekre megfordult a helyzet. Akárcsak Afganisztánban, a németbarátnak tartott uralkodó ellenében már a britek támogattak törzsi felkeléseket, mindenekelőtt a Bakhtiár khánok és a Zagrosz nomádjainak felkelését Reza sah központosítási törekvései ellenében. A németbarátnak tartott Reza sah és a szovjetbarátnak tartott Amanullah Khán megdöntésére is voltak terveik, ők is segítettek törzsi felkeléseket, de amikor indiai gyarmataik határán kezelhetetlenné vált a káosz, az afganisztáni rendcsinálást is támogatták.

A britek pedig a Szovjetunió megalakulását megelőző polgárháborús években a baszmacsi felkelést kívánták felhasználni a bolsevikok ellen. 1921-ben a török Enver pasa azzal a küldetéssel érkezett Bukharába, hogy a szovjeteket segítse, ám átállt, és a baszmacsi mozgalom katonai koordinátora lett, a kokandi Irgas Beg, a fergánai Madamin Beg és az ifjúbukharaiak köztársaságát megdöntő Alim Khán, bukhari emírt trónjára visszasegítő Dzsunaid Khánt támogatta. A baszmacsi gerillaosztagokból tizenhatezer fős hadsereget szervezett. 1922. augusztus 4-én Kakurin tábornok vezetésével a szovjet erők kafrini csatában szétverték a baszmacsi csapatokat a tadzsiksztáni Baldzsun mellett, és keleti irányba hajtották őket. Enver pasa utódja, a baszmacsi csapatok török koordinátora, Szelim pasa 1922-ben Afganisztánba menekült. 1923. július–augusztusában a szovjet offenzíva kiverte a baszmacsikat a tadzsikisztáni Germ, 1924-ben Fergana térségéből. Vezetőjük Kushurmat Afganisztánba menekült.

Az afgán haderőreform

Afgán seregekről azóta beszélhetünk, amióta az afgánok 1722-ben legyőzték a perzsa Szafavida Birodalom seregét a gulnabadi csatában, majd 1747-ben Ahmed Sah Durráni legyőzte az indiai marathákat a panipati csatában. A következő évszázad során az afgánok elsősorban a szikhek ellen harcoltak, 1842-ben Hari Szingh Nalwa halálát követően határt szabtak a szikh hódításnak. Ezek a seregeik még dzsagirdárok⁵ laskarjai, bandériumiak voltak.

5 A dzsagír katonai szolgálat fejében az uralkodó által adományozott egygenerációs földbérlet. Minden egyes földdarab után, amit egy ember egy nap alatt fel tudott szántani (dzsagír-kulba) egy katonát kellett kiállítani, ha az uralkodó hadba vonult.

A reguláris afgán hadsereg alapjait Dósz Mohamed Khán emír (1823–1839 és 1843–1863) és Sér Ali Khán emír uralkodása (1863–1878) alatt vetették meg. A második angol–afgán háború idején már ötvenezer fős állandó, reguláris hadsereggel rendelkeztek, melynek ereje a gyalogságra és a tüzérségre alapult. Az afgán hadsereg akkor 62 gyalogos- és 16 lovasezredből állt, hegyi tüzér zászlóaljakkal és 324, többnyire lóra szerelhető löveggel, és fizetett tisztekkel rendelkezett. 1880-tól húsz év alatt Abdul Rahmán emír szervezte ütőképessé haderővé brit segédlettel, fegyverzetrel és pénzügyi támogatással.

1919 júniusában a török Dzsamál pasa Moszkvából az afgán uralkodó meghívására Afganisztánba érkezett, hogy Amanullah király kérésére segítséget nyújtson az afgán haderő modernizálásához.⁶ Dzsamál katonai összekötőként tárgyalásokat folytatott a szovjetekkel Afganisztán ügyeiről. E célból Tbilisziben összekötő irodát létesített, ott verbuvált török tiszteket az afgán haderő reformjához.⁷ 1921. február 28-án Amanullah emír kormánya megkötötte a szovjet–afgán együttműködési szerződést, majd 1921 novemberében brit–afgán együttműködési szerződés került aláírásra, mely egyezmények révén az uralkodó országa modernizációjához, elsősorban a haderőreformhoz remélt segítséget.

Amanullah Khán a harmadik angol–afgán háború tapasztalatai alapján modernizálta a hadsereget a légierő és a légvédelem megszervezésével, amiben magyarok is közreműködtek. Noha Amanullah uralma alatt a szárazföldi erőknél is szolgáltak és jelentős pozíciókat is értek el magyarok, a magyar pilóták szerepe különösen figyelemre méltó volt a modernizáló állam stabilizálásában, ezért dolgozatunknak ebben az afgán haderőkkel foglalkozó részében a légierő kialakítására összpontosítunk.

Nagy tanulsággal szolgált Amanullah Khán számára, hogy az 1919-es angol–afgán háború során a RAF 31. repülő százada afgán csapatokat támadott. Május 19-én, 20-án és 24-én a brit légierő bombázta a keleti Dzsallálábád városát. Halev százados május 24-én Handley Page v/1500 típusú bombázójával Kabulra is ledobott néhány bombát. Ezért május 14-én Mahmúd Tarzí külügyminiszter Csicserin külügyi népbiztoshoz fordult segítségért a brit bombázások ellenében. A bolsevik kormány kedvezően reagált, s még májusban diplomáciai kapcsolatokat létesítettek, júniusban pedig delegációt küldtek Taskentbe.⁸ Lenin októberben, Moszkvában fogadta az afgán követet, Mohamed Aszlam Khánt, és megígérte, hogy a szovjet kormány speciális repülő egységet küld Kabulba.

1919. augusztus 19-én a függetlenség kikiáltásakor született királyi parancs a légierő felállításáról, és ezt az időpontot tekintik az afgán légierő alapítása dátumának. 1921. február 28-án Szovjet-Oroszország kötelezte magát, hogy Amanullah emír kérésének eleget téve, 12 repülőgépet ajándékozzon Afganisztánnak. De a gépek és egyéb hadifelszerelés szállításáról a konkrét döntés csak 1921 júliusában született meg. Ezt követően meg is érkeztek az első Sopvics 1½ és Nieuport 24 repülőgépek, valamint működtetésükhöz 25 repülőszakember.

6 Artuç 2008.

7 Adamec 1974, 70. Dzsamál pasát 1922-ben Tbilisziben gyilkolták meg örmény merénylők.

8 Adamec 1974.

Szeptemberben megérkezett három repülő, egy régi Farman HF-4, amelyet rendkívüli megfigyelő repülésekhez használtak. Termez felett a határnál azonban lelőtték a felkelők. Egy Nieuport 24 vadászgép és egy kétüléses Sopvics 1½ Strutter követték, amelyeket vonaton szállítottak Termezbe az üzemanyaggal és tartalék alkatrészekkel. Szeptember 21-én megkezdték Kabulba szállításukat. Az országnak nem voltak országútjai, vasútvonalai, folyói sem voltak hajózhatók. A géptörzseket és szárnyakat ezért lóháton, tevéken és elefántokon a Hindukus bércei között, nehéz terepen utaztatták. November 7-én érkezett meg a karaván Kabulba. Összesen 25 szovjet szakember lépett szolgálatba a gépekkel V. V. Goppe parancsnokságával, aki már korábban Kabulba érkezett. K. Bajkov és Jakov I. Zsurba pilóták, két megfigyelő és két technikus is a karavánnal tartott. Addigra a kifutópálya és egy hangár is elkészült Kabul Sérpur területén. Ezek a gépek a szovjet pilótákkal repüléseket hajtottak végre, de az afgán pilóták kiválasztása és képzésének terve kudarcba fulladt, így a szovjetek hamarosan hazatértek.

1922. április 1-én két további Nieuport repülőgépet indítottak útra Moszkvából, melyeket még ugyanabban a hónapban a megalakítandó repülő iskolához küldtek instruktorokkal együtt. Ezt további gépek követték.

1924 májusában az afgán kormány olasz, német és rangooni beszerzési kísérletet követően hat repülőgépet rendelt a brit kormánytól: Indiából két bombázót, két vadászgépet és két kiképző gépet. Augusztus 18-án repült két gép, egy E2600 és egy FA733 Pesávarból Kabulba. A brit szállítás ellensúlyozására a szovjet kormány öt repülőgépet bocsátott az afgán kormány rendelkezésére pilótákkal és technikusokkal. Közülük négyen voltak magyarok, egyikük Tóth István százados. Az R 1-es Polikarpov könnyű bombázók⁹ első ízben 1924. augusztus 22-én, a khoszi törzsi felkelés leverése során kerültek bevetésre a magyar Tóth István százados, rajparancsnok vezetésével.

Az afgánok megragadták a vetélkedés nyújtotta lehetőséget, és hét-hét gépet rendeltek a szovjet és a brit kormánytól. 1924. október 1-én a szovjet légierő négy korábbi DH 9-es gépe és egy Junkers F-13 szállítógép repült Taskentből Kabulba Termez érintésével, majd a Hindukus bércei felett. A gépek szovjet személyzetét, akik afgán szolgálatba léptek, P. Kh. Mezseraup vezette.

1924 őszén Kabultól hat kilométerre északra, Khodzsa Ravas falu mellett repülőtér épült, de a fővárosban még működött az első repülőtér a sérpuri bázis területén, ahol hét hangár épült. Az afgán kormány ugyanebben az esztendőben két DH 9-es gépet vásárolt Indiából, melyeket csak 1926-ban szállítottak le.

1925-ben befejeződött az első afgán pilóta, Mohmamed Ihszán Khán olaszországi kiképzése. A 24 éves fiatalember az afgán légierő parancsnoka lett. 1925 nyarán öt szovjet pilóta és nyolc technikus tartózkodott Afganisztánban, köztük a már említett magyarok. Ugyanakkor egy indiai pilóta is szolgált az afgán légierőnél. 1925. szeptember 2-án repülőiskola nyílt Kabulban 15 tanulóval. Az újonnan érkező szovjet kiképzők között további két magyar volt található. Emellett tíz afgán hallgatót küldtek kiképzésre a Szovjetunióba.

9 A Polikarpov R1-esek a brit Airco DH 9A könnyű bombázók szovjet változatai voltak.

Az 1925. június 15-én aláírt egyezmény értelmében a szovjet kormány további repülőgépek szállítását ígérte. Július 4-én hat Polikarpov R-1 gép érkezett Termezből. Hat új orosz pilóta, egy megfigyelő és hat technikus lépett az afgán légierő szolgálatába, köztük további három magyar. Az afgán légierő brit titkosszolgálati jelentések szerint „teljes mértékben” szovjet irányítás alatt állt, a gépek a jelentések szerint jól működtetettek és jól karban tartottak voltak.¹⁰ Huszonöt további afgán hallgatót küldtek a Szovjetunióba. 1925. augusztus végén 26 fős szovjet tiszti állomány és legénység tartózkodott Kabulban, köztük hat magyar, és további hat főt vártak. Komoly probléma volt, hogy az alkatrész-utánpótlást és az üzemanyagot tevéken és öszvéreken szállították Termezből, mivel az utak alkalmatlanok voltak gépek szállítására. Noha a meglévő gépeknek nem voltak bombatartályai és géppuskaállásai, bombákat dobtak le 1926-ban a khoszi felkelés leverése során és az 1928-as keleti és kúh-i damani felkelések ellenében is.

1927 májusában az afgán kormány két, katonai fényképfelvételek készítésére alkalmas DH 9-es gépet vásárolt az alwari maharadzsától, amelyek Lahórban állomásoztak, ám a brit kormány meghiúsította azok leszállítását.

1926-ban már jó minőségű repülőterek voltak Kabulban, Kandahárban és Dzsálálábádban, továbbá megkezdődött a heráti repülőtér építése. 1928 közepén a kabuli repülőtér már tíz hangárral és színvonalas javító üzemmel rendelkezett. Tapasztalt és sikeres szovjet pilótákat foglalkoztattak hároméves szerződéssel.

1927-ben a Dobrolet szovjet légitársaság Taskent–Szamarkand–Termez járatát Kabulra is kiterjesztette. Szeptemberben indult a próbajárat. 1927. november 28-án afgán–szovjet légügyi egyezményt írtak alá légi járatok üzemeltetéséről Junkers F 13-as és Dornier Merkur R-RDAW gépekkel. 1928 januárjában kilenc végzett afgán pilóta és öt technikus tért haza Moszkvából, és többen tanultak kinn. További 15-en tanultak Párizsban, és 25 főt küldtek Olaszországba.

1927. december 22-én az afgán kormány szerződést kötött a szovjet kormánnyal nyolc darab együléses Grigorjevics 1-2 vadászgép beszerzéséről. Szovjet kiképző pilóták új csoportja érkezett az országba Korojev vezetésével. A gépek leszállítására azonban már nem került sor, mert közben kitört a felkelés.

Amanullah sah 1928 nyarán európai körútja során kettő Junkers gépet rendelt, a német külügyminisztérium pedig egy hárommotoros G-24 utasszállítót ajándékozott Afganisztánnak. Mindhárom gép Berlin és Moszkva érintésével június 15-én indult Dessauból, és július 10-én érkezett meg Kabulba kétéves szerződéssel rendelkező német pilótákkal. 1928. augusztus 22-én a francia kormány egy, kétüléses Ptez 25 gépet ajándékozott az afgán kormánynak, amely Bagdad és Teherán érintésével repült Párizsból Kabulba.

1928 őszén kitört a Sinvári törzs felkelése, melynek leverésére bevetették a légi erőt, szovjet pilóták – köztük magyarok – bombázták a Keleti Tartomány falvait, november 26-án ürítették ki a dzsalálábádi repülőteret. A lázadók a rákövetkező éjszaka felgyújtották a hangárokat. Két repülőtönkretettek, másik kettő lezuhant a műveletek során.

10 British Library Asia and Africa Studies/ IOR India Office Records/ IOR/L/PS Political and Secret Department/PS/12/1-1442/Political (External) Department, Annual Files / PZ 4908/25 Afghanistan.

December 14-én a felkelők Kabul felé közeledtek, és az Aszmaí hegynél tanyáztak le, hol az R 1-esek bombázták az hegy lábánál található állásaikat. December 18-án egy magányos R 1-es felderítő küldetést hajtott végre a Bagh-i Bala felett, ahol aznap harcok törtek ki. December 19-én a légierő több repülést hajtott végre, három R 1-es bombázta a felkelőknek a brit missziótól három kilométerre található állásait. December 20-án egy Bagh-i Bala közeli erődöt bombázott egy három R 1-esből álló kötelék. Másnap két R 1-es bombázta ugyanezt a körzetet.

Az afgán légierő R 1-es gépei naponta többször felderítő és bombázó repüléseket hajtottak végre a Kúh-i Daman felett, és 1929. január 16-áig bombáztak. December 30-án négy F 13-as hozott postát és üzemanyagot a Szovjetunióból.

A felkelés idején az afgán légierő 19 működő repülőgéppel: 14 R 1-essel, 3 Junkers F 13-assal, a Junkers G 24-essel, a Ptezzel és egy kétszárnyú géppel, a lengyel kormány által ajándékozott Bartellel rendelkezett, melyeken 12 szovjet (köztük három magyar), 12 afgán pilóta, valamint három szovjet és két német technikus teljesített szolgálatot. Az afgán pilóták még tapasztalatlanok voltak, a legtöbb repülést a szovjet pilóták hajtották régre, ebben is oroszlánrésze volt Tóth István százados, rajparancsnoknak és másik két magyar kollégájának. A légierők parancsnoka Mohammad Ihszán Khán, helyettese Mohammad Hásim Khán volt, de az igazgatási teendőkben segítettek a szovjet pilóták.

December 21-én Rothe pilóta a Junkers G 24-es utasszállítón Kandahárba szállította Szoraja királynét és a királyi család tagjait, két F 13 és egy R 1 kísérték. Mindkét F 13 súlyosan megrongálódott.

1929. január 14-én a sah lemondott öccse, Inajatullah javára, és Indiába repült, ám a lázadók vezére Habíbullah Kalakáni csapatai élén bevonult Kabulba, és január 16-án uralkodónak kiáltotta ki magát.

Az első nagy légihíd mentési műveletet a RAF, a brit királyi légierő hajtotta végre: Vickers Victora szállító gépekkel menekítették ki Afganisztánból a külföldieket. Egy Handley Page Hinaidi is Karachiba érkezett Irakból. További két Victoria érkezett. 1928. december 23. és 1929. február 25. között 586 főt menekítettek ki.

1930 közepére csak négy R 1-es gép és egy F 13 volt működőképes, és a szovjetek mind hazatértek. 1930 októberében Nadir sah trónra lépésekor 55 képzett afgán szolgált a légierő kötelékében, de nagyon kevesen voltak közülük pilóták. A G 24-es gépet senki sem tudta működtetni. Nadir sah kormánya a német és francia kormánnyal szerződött a haderő fejlesztésére.

A R 1-esek bombázták 1930-ban és 1931 novemberében Ibrahim Beg Lakaí baszmacsi felkelését, amikor a baszmacsik hadműveleteket végezve a szovjet–afgán határkörzetben egyre gyakrabban rándultak át afgán területre.

Amanullah uralma alatt történt meg a sorkatonai szolgálat bevezetése, főleg tadzsikokból és hazarákból az 1924-es alkotmány, a Marám-náme értelmében. Hogy ez mennyire pozitív intézkedés volt, bizonyítja, hogy ezek a kisebbségekből sorozott reguláris egységek kitarítottak a reformer uralkodó mellett. A határmenti pastun törzsek saját kötelékeikben látták el területük védelmét.

1931-ben a hadsereg újjászervezését egy bizottság hajtotta végre Sah Mahmúd Khán hadügyminiszter vezetésével, melynek Farkas András és további két magyar is

tagja volt. Az újjászervezés 1931 decemberére befejeződött. Ettől kezdve Nadir sah Farkas András csapatának szolgálataira többé nem tartott igényt.

1932 közepére az afgán hadsereg 8 páncélos járművel, 3 könnyű tankkal és a működésképtelennel egyetemben 17 légi járművel rendelkezett, Csak 1932 augusztusában kezdett újra repülni a négy R 1 és az egyetlen F 13. Ekkor már csak azok a magyarok szolgáltak az afgán hadseregben, akik már régen muszlimoknak és afgánoknak számítottak.

Az afgán haderő 1933-tól, Zahir sah uralma alatt fejlődött modern hadsereggé.

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadifoglyai Orosz-Turkesztánban

Az Osztrák–Magyar Monarchia oroszországi hadifoglyainak számát 1 479 289–1 672 672 közé teszik, orosz források 1 605 870 osztrák–magyar hadifoglyáról tudnak.¹¹ Józsa Antal 1 600 000-ról tesz említést.¹² Mintegy 40%-uk, de legalább 600 000 volt közülük magyar. A németekkel együtt becslések szerint 150 000 hadifoglyot helyeztek el a turkesztáni főkormányzóság helyőrségeiben.¹³ Mintegy ötvenezerről biztosan tudjuk, hogy magyarok voltak.¹⁴ A foglyok igen nehéz körülmények között sínylődtek.

1913-ban, még a háború előtt tervezték a Turkesztán–Szibéria vasútvonal építését, ám 1915-ig kvalifikált munkaerő híján nehezen haladt az építkezés. 1915-től a hadifoglyok a Turkesztán–Szibéria vasútvonal, ezen belül Turkesztánban a Taskent–Orenburg vonal déli leágazása, a Taskent–Kuska szakasz megépítésén dolgoztak, beleértve az afgán oldalon a termezi átrakodó pályaudvar építését, valamint a bukhari vonal megépítését is. 1916-ban a Nemzetközi Vöröskereszt svéd és dán képviselői vizsgálták életkörülményeiket. Ezt követően, 1916 közepétől hagyhatták el barakjaikat. 1916 végére, 1917 elejére életkörülményeik javultak, szabad mozgást és munkavállalást engedélyeztek számukra.

1917 februárjától a térség a fehérekkel és a baszmacsi harcosokkal vívott harcok színtere lett. A keleti fronton különösen erős volt a háborúellenesség,¹⁵ s korán létrejött az érintkezés a szembenálló felek között. A magyarok csekély ellenállást tanúsítottak, sokan megadták magukat. 1914-től az orosz Szociáldemokrata Munkáspárt bolsevik frakciójának célja polgárháború kirobbantása volt. A szembenálló katonákat pedig biztatták, hogy ne harcoljanak egymással, hanem barátkozzanak. A háború során a bolsevikok felismerték, hogy a hadifoglyok fogékonyabbak propagandájukra, annál is inkább, mivel szörnyűséges állapotok uralkodtak a táborokban, merev különbség volt a tiszték és a legénység között, a szlávokkal jobban, a magyarokkal rosszabbul bántak, akik a nyelvük miatt is elszigeteltek voltak, felszerelésük pedig

11 Lásd bővebben: Moscow Military Archives, fond 2118, opis' 685, 39, 50, opis' 685, 30, 40, 77, 133, 139-140, fond 2067 I opis' 2512: 43, 62, 63, 64, 77, 91, 103, 106.

12 Józsa 1961, 52.

13 Lásd a 11. jegyzetet!

14 Kotyukova 2017; Toliboev 2019, 478–481.

15 http://abdunazarov.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=52:-q-q-ii&catid=43:2011-10-09-21-06-32&Itemid=61

a legrosszabb volt. Sokan közülük rokonszenveztek a szocialista eszmékkel, ezért a bolsevikok 1916 második felétől rájuk összpontosították figyelmüket. Ennek eredményeként foglyok nagy számban csatlakoztak a bolsevikokhoz.

A külügyi népbiztoság megszervezte, hogy a hadifoglyok harcoljanak az oldalon. 1917. június 22-én olyan okmányokkal látták el őket, amelyekkel akár nőülhettek is. Oroszország-szerte a legtöbb külföldiként, mintegy százezer magyar harcolt a szovjethatalomért. Magyarok úzték el a bukhari emírt, Szamarkandban és Taskentben magyar egységek alakultak.

Harcoltak magyarok Moszkvában a Kreml elfoglalásáért, a mongol határon, Turkesztánban és Szibériában.¹⁶ Krasznnojarszkban, Ekaterinburgban, Taskentben, Tomszkban, Irkutszkban a Vörös Hadsereg internacionalista egységei alakultak.

Magyar hadifoglyok az első világháború és a harmadik angol–afgán háború közötti Afganisztánban (1915–1921)

A cári birodalom nem rendelkezett kellő mennyiségű szakemberrel a Turkesztán–Szibéria vasútvonal építéséhez, ezért 1915-től hadifoglyokat alkalmaztak. A közép-ázsiai vasútépítésen dolgozók közül szöktek néhányan Afganisztánba. Voltak, akik foglyoként hasznosították szaktudásukat, mások beálltak az afgán hadseregbe, nekik át kellett térniük az iszlámra. Mások saját nevükön, külföldi tanácsadók gyanánt tevékenykedtek. Nagy részük hazatért, mások a német misszióval tartottak, de többen muszlimként és afgánként a közép-ázsiai országban maradtak.

A turkesztáni helyőrségekben elhelyezett magyar hadifoglyok Perzsia, Afganisztán vagy kínai Turkesztán irányába szökhettek. 1914–1919 között számos magyar volt hadifogoly szökött Afganisztánba. Sokan, mint Farkas András, öt évet is eltöltöttek a közép-ázsiai országban. Erdélyi Ferenc hadifogoly beszámolójából 123 névről tudunk, de ennél bizonyosan többen lehettek.¹⁷

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregének Afganisztánba szökött 123 katonája között a legtöbben a magyarok voltak, 83 fő, 9 horvát és 31 osztrák mellett. 57-en közülük a közös hadsereg katonái, 47-en a honvédség, 9-en a magyar kir. hadsereg kötelékébe tartoztak. Fegyvernem szerinti megoszlásuk szerint 84-en szolgáltak a gyalogság, 11-en a huszárok, 10-en a tüzérség kötelékében, hatan utászok, hárman pedig egyebek voltak. Tiszt nem volt közöttük, ellenben hét őrmester, tizenhárom szakaszvezető, huszonkettő tizedes, tizenhárom őrvezető, hatvan közlegény.¹⁸

Afganisztánnak, mint semleges államnak kötelessége volt internálni a területére szökött katonákat. Az afgán királyság ekkor még nem csatlakozott a hadifoglyokra vonatkozó hágai nemzetközi konvencióhoz, ezért az egyre nagyobb számban az országba érkező osztrák és magyar katonákat az emír parancsára szigorú őrizet alatt tartották, köztörvényes afgán foglyokkal egyenlő bánásmódban részesültek, vasra verve vermekben tartották és időnként közmunkákra vezényelték őket.

16 Fazilhodzsaeve 1961, 556.

17 A GPU taskenti levéltára 1914–1919 között ötszáz magyarról tud, az NKVD dusanbei irattára már ebből az első időszakból is további magyarok személyi anyagát tárolja.

18 *Hadifogly magyarok története* 1930, 387.

1915-ben Oskar von Niedermayer német expedíciója, majd a török Dzsamál pasa igyekezett őket megszervezni a britek ellen. Később három osztrák tiszt e célból Orosz-Turkesztánból hadifoglyokat csempészett Afganisztánba. Az angolellesenes párt és a határ menti afgán törzsek főnökeinek biztatására az osztrák tisztek azzal a tervvel is foglalkoztak, hogy az Orosz-Turkesztánban sínylő hadifoglyok nagyobb tömegeit segítik át a határon, hogy ezeket az angolok elleni fegyveres fellépés érdekében beállítsák az afgán hadseregbe.

A német misszió küldetése nem járt sikerrel, ám Niedermayer 1915 őszén meggyezett az emírral, hogy a foglyok a hágai konvenció keretében előírtak szerinti bánásmódban részesüljenek. Szabadabb mozgást engedélyeztek nekik, európaiakhoz méltóbb elhelyezést nyertek, ruhát és pénzt kaptak. Niedermayer személyesen is pártfogolta az Afganisztánba szökött német és osztrák–magyar hadifoglyokat, a német misszió kezdeményezésére vállalhattak szakképzettségüknek megfelelő munkát, illetve léphettek be az afgán hadseregbe. Főleg az afgán haderő kapacitásbővítéséhez járulhattak hozzá a magyar tiszték és katonák. A német expedíció közben nekilátott az afgán hadsereg felkészítéséhez az India elleni fegyveres beavatkozásra, ami elmaradt, mert a britek diplomáciai csapást mértek az expedícióra, és bőséges ajándékokkal biztosították az uralkodó jóindulatát, és rábírták a németekkel való szakításra. 1916 májusában a német expedíció elhagyta Afganisztánt. Néhány magyar is velük tarthatott.

A mar hadifoglyok tehetségére, képzettségére Habibullah Khán emír is felfigyelt, s többeket közülük felelős pozíciókban alkalmazott. Részt vettek betegápolásban, állatorvoslásban, a Dilkusa hercegi palota építésében és szobrainak kifaragásában. Később erődítmények építkezéseinek munkálkodtak. A kőműves, ács, kőfaragó, gyógyító munka mellett gépeket készítettek. Egy részük részt vett az afgán hadsereg modern kiképzésében, a fegyver- és lőporgyárban is tevékenykedtek.

Kósz István, a 20. honvéd gyalogezred egyéni önkéntes tizedese 1915-ben Turkesztánból szökött át Afganisztánba, ahol hamarosan az afgán hadsereg kiképzőtisztje és a kiképzők tolmácsa lett.

A kemencsei Hibján Pál gazdatiszt az emír állatorvosa lett, miután meggyógyította annak kedvenc elefántját. Faragó Pál szobrász szobrokat és középületdíszeket, az uralkodó Dilkusa palotájának kertjébe tizenkét szobrot készített, és az ő munkáját dícsérik a paghmani királyi nyaraló kőfaragásai is. Személyesen az emír intézkedett, hogy Kabulban műtermet rendezzenek be neki.

A hadsereg kiképzői közül érdemes külön megemlíteni a magyar királyi 38-as gyalogezredtől Szentkirályi Tóth Kálmán szakaszvezetőt, Erdélyi Istvánt, a 4. honvéd gyalogos ezred őrmesterét, Dobó Pál mérnököt és a 29. gyalogos ezred szakaszvezetőjének, Kriszinger Józsefnek a nevét. A fent említett Kósz István a később érkező magyarok és a katonai kiképzések tolmácsa, majd az emír személyi titkára, utóbb a török Számí pasa parancsnok mellett Abdul Vaháb Khán néven a katonai akadémia parancsnokhelyettese lett.

A magyarok részt vettek a híradóképzésben, zászlójelek használatát oktatták, morzejeleket tanítottak, összeállították azt a drótnélküli távíró állomást, amit az emír kapott a britektől. Dobó Pál mérnök mechanikus játékokat készített Amanullah Khán gyermekeinek, később légvédelmi üteget, tarack ágyút konstruált. Nevükhöz fűződik

Faragó Pál szobrász az uralkodó Dilkusa palotájának kertjébe tizenkét szobrot készített

Vasra vert magyar hadifoglyok Afganisztánban

Kabul erődítményrendszerének (Sárpur, Qulula Psta, Qala Fathullah, Bala Hiszár) a britekkel vívott háborúk utáni újjáépítése, megerősítése, modernizálása. Kiemelkedő hadmérnöki és katonaorvosi tevékenységük. Dobó Pál mérnök és dr. Csutorás Sándor orvos tevékenysége a legismertebb.

A hazatérés azonban távolinak tűnt. Ahogyan változott a bánásmód, egyre szaporodtak a foglyok közötti erőszakos cselekmények és szökési kísérletek. Egyesek pálinkafőzéssel mulatták az időt, és részegen verekedtek, egyikük ittasan meggyilkolt egy afgán őrt, őt kivégezték. Az ilyen magyarok azonban elenyésző kisebbséget alkottak.

A háború befejeztével sokan hazatértek. 1918-ban a központi hatalmak vereségét csak Mahmúd Tarzí külügyminiszter ígérete enyhítette, hogy a béketárgyalások befejezését követően a foglyok hazatérhetnek. Az új uralkodó, Amanullah Khán 111 magyar hazautazását engedélyezte. 1919. április 22-én 106 magyar foglyot útnak indítottak az indiai határ felé. Lóháton, erős kísérettel Torkhamnál lépték át Brit-India határát, ahol átvették őket a britek. Pesávári tartózkodást követően Allahnagarba internálták őket, ott a titkosszolgálatok kiválogatták az őket érdeklő embereket, majd a púnai internáló táborba kerültek, és Bombayn keresztül hajóval csak 1921-ben utazhattak Európába.

Mások csatlakoztak a három osztrák tiszthez vagy már korábban a német misszióhoz. Herátig a német követségi titkár kísérte őket.

Többen Kínán vagy Oroszországon át kíséreltek meg haza jutni. Kriszinger József vecsési, Hajdú József maglódi, Láng József és Kovács János ujhartyáni lakosok az 54. gyalogezred 4. századából, akiket 1919-ben besoroztak a Vörös Hadseregbe, az Amu-Darján birtokukba kerítették egy orosz ágyúnaszádot, ahol szolgáltak, majd Afganisztánba vitték. Ők is Pesávaron és Bombayon keresztül tértek haza, szintén megjárva az allahnagari tábor. Az ő hazasegítésükre a magyar kormánynak már nem volt pénze, ezért a brit kormányhoz fordultak, úgy jutottak el Bombayből Triesztig.

Magyar hadifoglyok egy másik, hattagú csoportja 1923-ban Kínát is érintve a Pamíron keresztül tért vissza Szovjet-Oroszországba. Köztük volt dr. Csutorás Sándor nagykőrösi orvos, Lassú Imre budapesti mérnök, Faragó Árpád budapesti szobrász, Erdélyi Ferenc huszár őrmester, Hibján Géza kemencsi állatorvos, valamint György József mérnök, a 17. honvéd gyalogezred tartalékos hadnagya, aki már nem szökevény fogoly volt, hanem Taskentből küldte segítségül a bolsevik kormány. Dr. Csutorás Sándor orvos Mervből szökött Perzsiába. Teheránban, ahol már közel négyszáz osztrák–magyar szökött hadifogoly gyűlt össze, csatlakozott Von Niedermayer expedíciójához. Mások Kermánsáhban csatlakoztak hozzájuk, ahol német és török csapatok harcoltak az oroszok ellen, és ott került felállításra a helyi rezidentúra Arthur Boppe vezetésével.

Többen Afganisztánban maradtak, mint Kósz István, Dobó Pál, akik új uralkodó bizalmasai voltak már trónörökös korától.

Magyarok Amanullah Khán haderőreformjának szolgálatában (1921–1928)

1919-ben Mohamed Aszlam Khán afgán követ taskenti misszióját követően a modernizáló afgán állam szovjet szakembereket kért a hadsereg, különösen a légierő fejlesztésére. A háború során a britek légitámadásai tanulságot szolgáltak az új uralkodónak

a légierő és a légvédelem kiépítésének szükségessége tekintetében a fentiekben ismertettek szerint.

Még meg sem kezdődött az angol–afgán háború, amikor 1919 elején afgán küldöttség utazott Taskentbe, azzal a megbizatással, hogy a taskenti szovjet engedélyvel mérnököket szerződtessen a hadifoglyok sorából a kabuli fegyvergyárba. Néhányan magyarok voltak, hárman utászokként esetek hadifogságba, és Bukharában harcoltak a szovjetek oldalán Alim Khán emir csapatai ellen.

Az 1921-es szovjet–afgán együttműködési szerződés keretében 1921–1928 között a Szovjet-Oroszországból érkező katonai és polgári szakemberek között számos magyar érkezett Afganisztánba. Ők jellemzően a bolsevikok oldalán harcolt volt magyar hadifoglyok voltak. A bolsevikokhoz átállt magyar hadifoglyok közül sokan járultak hozzá szakértelmükkel 1921–1928 között az elmaradott közép-ázsiai ország modernizálásához.

György József mérnök 1919. október 5-én érkezett meg Taskentből Kuskán és Heráton át orosz feleségével. György a háború előtt a m. kir. Allamvasutak gépgyárban szolgált, hadifogságba kerülését követően Turkesztánban, az orosz közép-ázsiai vasutak taskenti főműhelyében a konstrukciós osztály vezetője volt. Akkor szerződött Afganisztánba, amikor az afgán kormány a kabuli fegyvergyárba keresett mérnököket a hadifoglyok körében. Hamarosan a török Mehdi Számí pasa, a kabuli tiszti iskola parancsnoka keze alatt tevékenykedett. Első feladata légvédelmi üteg készítése volt. 1921. április 21-én Torkhámon, majd 1921. júniusában Bombayon keresztül Európába távozott, ám 1923-tól 1928-ig ismét Afganisztánban tevékenykedett.

Többen kapcsolatban álltak a Komintern moszkvai irodájával. Az orosz feleséggel rendelkező György Józsefet Lenin küldöttének mondták. György József hivatalos életrajza szerint 1921–1923 között járt Afganisztánban. Orosz feleségének fiát túsul fogták ott, hogy esztendőn belül visszatérjen. Hivatalos életrajza szerint 1923–1928 között Braziliában tevékenykedett, ám ennek semmi dokumentált nyoma nincsen, viszont Afganisztánban 1928-ig kétséget kizáróan igazoltan számos projekt köthető nevéhez, többek között az 1925-ben elkészült Darul Aman vasút, Afganisztán első és csaknem egy évszázadig egyetlen vasútvonala. Az 1930-as években már a kemáli Törökország modernizálásán munkálkodott.

Az 1920-as években a katonai akadémián működött Abdul Wahab Khán néven Kósz István, aki Nadir sah és Zahir sah alatt is ott szolgált.

Az 1925-ös afgán–szovjet légügyi egyezmény értelmében három magyar pilóta is leszerződött az afgán államhoz. 1926-tól szolgált Afganisztánban Tóth István repülő százados, mint R 1-es gép pilótája. Technikusa is magyar volt. 1926-ban részt vett a Khosztban kibontakozó felkelés elleni bombázásokban.

Az 1928 őszen kitért Sinvári törzs felkelésének leverési kísérletében ismét bevették a légierőt. Szovjet pilóták – köztük magyarok – bombázták a Keleti Tartomány falvait. December 19-én a légierő több repülést hajtott végre, három R 1-es, köztük két magyar pilóta bombázta a felkelők állásait Kúh-i Daman térségében, ahol a felkelők lelőtték Tóth István gépét. Földi maradványait Kabulban temették el, ám nem a keresztényeknek fenntartott Kabr-i Gorának nevezett brit temetőben, hanem az Suhada-i Szálihín muszlim temetőben, ahova az Abdul Wahábbá lett Kósz István földi maradványai is kerültek. A sors fintora, hogy a Taskentből érkezett magyarok

egy részének személyes ellensége, akinek elűzésében néhányan részt vettek, a bolsevikok elől Afganisztánban menedéket kereső bukhari emír, Alím Khán is itt van eltemetve.

Magyarok Nádír Khán erőinek kötelékében (1929–1932)

és részvételük a baszmacsik elleni afganisztáni szovjet hadműveletekben (1926–1931)

1928-tól a reformer uralkodónak, Nadir Khánnak törzsi felkelésekkel kellett szembenéznie. Sajátos módon, amikor a legtöbb külföldi elhagyta az országot, köztük több magyar is, mások, kevésbé ismert okokból éppen akkor érkeztek Afganisztánba.

Farkas András 1921-es, Indián át történő hazaérkezését követően – miközben tíz hónapot a brit katonai hírszerzés felügyelete alatt álló allahnagari táborban töltött – Szegeden dolgozott mint detektív. 1924-ben megnősült, és Füzesgyarmaton telepedett le, ott tűzoltó parancsnokként tevékenykedett. 1928-ban – épp akkor, amikor a Határvidék törzseit szervezték a britek a szovjet- és németbarátnak tartott Amanullah Khán uralma ellen, majd pedig, véget vetendő a véres káosznak, a királyi család másik tagját, Jahjakhél ágát hatalomra segíteni – Farkasnak épp akkor jutott eszébe otthagyni nyugdíjas állását, feleségét és két gyermekét, hogy „az afganisztáni törzsek között a magyarok rokonait keresse”, ám nem a közép-ázsiai türk népek körében, hanem a pastun és belúdzs törzsek között.¹⁹

Törökországon és Perzsián át Afganisztánba indult. Délen, Perzsiának a britek által ellenőrzött területein, a forrongó Beludzsisztánon keresztül jutott be az országba. Perzsiában főleg európaiakból, köztük magyarokból katonákat toborzott.

A törzsi vidékeket járta, feladata feltehetően Helmand térségében törzsi felkelést szítani Amanullah Khán ellen, kihasználva az Acakzaí-Núrzaí törzsi ellentétet a Durráni törzsszövetségben belül, illetve felkelésre bírni a belúdzsokat és brahuikat. Ott érte annak a híre, hogy Habíbullah Kalakáni kúh-i damani tadzsikjai összeszövetkezve a keleti Sinvári pastun törzsszel, elfoglalták Kabult. Kaotikus rémuralmát hamarosan megelőgték a britek is.

Farkas András feladata ekkor már a törvényes rend helyreállításának segítése volt Afganisztánban. Szabadcsapatot szervezett afgánokból és magyarokból, és Kandahárban 1929. június 3-án csatlakozott a Nádír Khánt támogató Ali Ahmad Khán Barakzaí erőihez. A Mahszúd és Vazírí törzsi erőkkel megtámogatott Nadir Khán vezette csapatok szeptemberben elfoglalták Gardizt, majd 1929. október 12-én Kabult. Farkas ezidőtájt „Abdullah Khán hadvezér (*szepáh-szalar*), sőt néha „Abdullah Khán védelmi miniszter” néven adott ki parancsokat. 1929. október 15-én Nádír Khánt sahhá koronázták, de csak közel esztendő múlva, 1930 szeptemberében alakult meg az új kormány. A miniszterelnök Nádír sah fivére, Mohamed Hásim Khán lett, aki nem kedvelte az idegen jött-ment kalandornak és a Sah Vali Khán szerdár, hadügyminiszter riválisa, Alí Ahmed Khán Barakzaí emberének tartott Farkast. Az 1930 szeptemberében megalakult kormányában pedig már minden tag a királyi ház tagja volt. Sah Valí Khán lett a hadügyminiszter, nem Farkas mentora, Alí Ahmed Khán

¹⁹ Schwanitz 2021.

Barakzaí. Farkas 1929. október 15. és 1930. szeptember 21-e között bocsátott ki parancsokat „Abdullah Khán főparancsnok” (szepah-szalar) „őfelsége Nádír Khán sah” (nem létező kormányának) „hadügyminisztere” gyanánt.

Farkast és csapatát ezt követően a felkelések leveréséhez használta fel Nadír Khán. 1930 februárjában a Sinvári felkelés, novemberben a Kúh.i Daman felkelés leverésében vett részt, 1930 novemberétől 1931 áprilisáig tartott Ibrahim Beg Lakai afganisztáni betörése, amit magyarok szorítottak vissza szovjet területre. Farkas 1932-ben már délen, a fellázadt Ghilza pastun törzsek leverésében vállalt jelentős szerepet. Ezt követően, Alí Ahmad Khán Barakzaí és Sah Valí Khán konfliktusába való belekeveredése, valamint a küldetés bevégeztetése okán perzsiái irányban elhagyta Afganisztánt. Nem sokkal később, 1933. április 8-án Nádír Khánt meggyilkolták.

Ami Farkas András afgán hadügyminiszterségét illeti, 1928 őszén Perzsiában és Afganisztánban „Abdullah Khán, Őfelsége Amanullah sah fővezére” néven bocsátott ki pátenst, és fogadott fel zsoldosokat. Ehhez úgy tűnik, bőségesen el volt látva pénzzel. A kezdeti patensekben „szepah szalar”-ként szerepelteti magát, ami eredetileg a bandériumok fővezérének és ebben az időszakban még a vezérkari főnöknek a tiszte volt. 1929 végén már „Őfelsége Nadír sah hadügyminisztere” címen szervezkedik, holott Nadír Khánnak csak egy esztendő múlva, 1930 szeptemberében alakult meg tíztagú kormánya. Feltehetően pusztán toborzási, szervezési, rendteremtési okokból volt szüksége erre a titulusra.

Azt tudjuk, hogy nemcsak a fehérek, de a baszmacsik ellen is harcoltak magyarok a bolsevikok, majd a szovjethatalom oldalán. Kevésbé ismert azonban, hogy Afganisztánban is fegyvert fogtak magyarok az országba szovjet területről átporrtázó baszmacsí harcosok ellen.

A Szovjetunió 1926. április 15-én a baszmacsí támadások visszaszorítására a Vörös Hadsereg 700–1000 fős egységét Termezből Afganisztánba vezényelte Vitalij Primakov tábornok vezetésével. 1930-ban újabb szovjet egység lépett afgán földre a trónfosztott király, Amanullah sah megsegítésére. A Vörös Hadsereg egysége, amelynek 12 magyar tagja volt, el akarta foglalni Kabult, de közben az akciót lefújták annak hírére, hogy májusban Amanullah Brit-Indiában talált menedéket. 1930 júniusában a sereg távozott Afganisztánból.²⁰

1929 márciusától Habíbullah Kalakáni megengedte a baszmacsí harcosoknak, hogy műveleteket végezzenek Észak-Afganisztánban Khanabad, Rustaq, Taloqan és Faizabad térségében. 1930-ban az új király, Nadír Khán miniszterelnöke felszólította Ibrahim Beg Lakaít, hogy adja meg magát a szovjeteknek, de az visszautasította. 1930 júniusában Jakov Melkonov ezredes vezetésével lovas egység hatolt be 70 km mélységben afgán területre az afgán kormánnyal való megegyezés értelmében Ibrahim Beg csapatainak kifüstölésére, akit végül 1933-ban Türkmenisztánban fogtak el, majd kivégeztek. A Hásim Khán által a Vörös Hadsereg egységéhez delegált afgán összekötő tisztje egy magyar volt, míg a szovjet egységnél hat magyar veterán vöröskatoná teljesített szolgálatot.²¹

20 Krivosheyev 1963; Artekál, P.: Specialnűje operacii Krasznoj Armii v Afganisztane v 20-e godű,

21 Ritter 1985.

A csapat nem ütközött ellenállásba, felszámolták a baszmacsík Aq Tepe helység-nél található főhadiszállását. Dzsunaid Khán 1933-ban a Karakorum sivatagban szenvedett vereséget.

Nadir Khán meggyilkolását követően, 1933 májusában annak fiatalkorú fia Mohamed Záhir Khán került a trónra, aki nevében Nádír Khán fivérei, a Muszáhib fivérek, Hásim Khán és Mahmúd Khán kormányoztak. Brit titkosszolgálati források szerint Farkas 1933-ban azért hagyja el Afganisztánt, mert konfrontálódott Sah Mahmoud Khán marsal hadügyminiszterrel.²² Valójában küldetésük bevégeztetett, az afgán–magyar kapcsolatoknak ez a szakasza lezárult.

Farkas Andrást és embereit 1933-tól a perzsiai Kermán tartományban találjuk. Ottani szerepe merőben ellentétes: nem Reza sah központositási és modernizációs törekvéseit támogatta, hanem törzsi felkelések szításában szerzett tapasztalatát az akkor már németbarátnak tartott Reza sah ellenében a khúizisztáni arabok, illetve Szisztán-Belúdzisztánban Dósz Mohamed Khán belúdzs felkelésének támogatása terén hasznosította, de tevékenykedett a szintén olajkutakkal rendelkező, a központi hatalommal szembe helyezkedő Bakhtiár khánok felkelésének támogatásában is.²³ 1938-ban a perzsiai Kermánsáh városában látták utoljára, ahol akkoriban nyüzsgöttek a brit, német és török ügynökök, és bár Irán²⁴ déli övezetéhez tartozott, szép számmal megfordultak ott szovjet ügynökök is. 1949-ben családja kezdeményezésére Magyarországon holttá nyilvánították.

Abdul Vahab Khán, alias Kósz István ekkor már a katonai akadémia parancsnoka volt, ebben a minőségében hunyt el 1949-ben.

Több magyar, aki az 1920-as években szakértelmével járult hozzá Afganisztán reformjaihoz, az 1930-as években Irán vagy Törökország modernizációja során tűnt fel, amihez keretül szolgált a gazdasági világválság, ám ezúttal már kizárólag polgári területen kamatoztatták szakértelmüket, mint Törökországban György József. Mások hazatérve eltitkolták afganisztáni kalandjaikat, amiről környezetük mit sem tudott, személyi anyaguknak erre utaló iratait később gondos kezek eltüntették. Megint mások afgán állampolgárként és muszlimként Afganisztánban maradtak. Unokáik már mit sem tudnak magyar származásukról.

Konklúzió

Magyar hadifoglyok az első világháború és a harmadik angol–afgán háború közötti Afganisztánban (1915–1921) nemcsak a hadifoglyok életét élték, de a katonai és a polgári életben egyaránt hasznosították szakértelmüket. Kiemelkedően jelentős volt a magyarok szerepe Amanullah Khán haderő reformjának szolgálatában (1921–1928) és részt vettek magyar katonák a reformer uralkodó megdöntését követő káosz utáni rendcsinálásban Nádír Khán erőinek kötelékében (1928–1932) is, az új uralkodó

22 British Library Asia and Africa Studies, /IOR India Office Records/ IOR/L/PS Political and Secret Department/PS/12/1-1442/Political (External) Department, Annual Files / PZ 5404/33 Afghanistan: Activities of Andras Farkas a Hungarian. Reference: IOR/L/PS/12/82.

23 Az 1934–1936. május közötti időszakról igen részletes brit titkosszolgálati jelentések váltak kutathatóvá.

24 1934-ig Perzsia, ettől kezdve az ország neve Irán.

trónra segítésében, a haderő konszolidációjában, a baszmacsi betörések visszaszorításában (1926–1931). Tehetségük révén kiemelkedő, ám méltatlanul elfelejtett szerephez jutottak.

Az első magyar hadifoglyok oroszországi, turkesztáni szerepéről vannak ismereteink, ám a magyaroknak a modern afgán állam, afgán haderő kialakulásában játszott szerepéről alig tudunk.

Az 1929-től begyűrűző gazdasági világválság számos magyart arra készítetett, hogy az 1930-as években részt vegyenek Törökország és Irán modernizációjában, ez azonban – noha Afganisztán volt az első keleti ország, ahol az első világháború éveiben magyarok megjelentek –, ezt az országot már nem érintette. Jellegzetes különbség továbbá, hogy Törökországban és Iránban polgári területeken kaptak munkát magyar szakemberek, Afganisztánban elsősorban a haderő reform terén, illetve a központi hatalom katonai eszközökkel történő megszilárdítása és helyreállítása végett tevékenykedtek.

Életútjuk, tevékenységük nagyrészt feltáratlan, jelentőségükhöz képest keveset tudunk róluk, tevékenységük, szerepük jelentőségének feltárása a jövőben izgalmas kutatási feladat.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- British Library Asia and Africa Studies, /IOR India Office Records/ IOR/L/PS Political and Secret Department/PS/12/1-1442/Political (External) Department, Annual Files / PZ 4908/25 Afghanistan.
- British Library Asia and Africa Studies, /IOR India Office Records/ IOR/L/PS Political and Secret Department/PS/12/1-1442/Political (External) Department, Annual Files / PZ 5404/33 Afghanistan: Activities of Andras Farkas a Hungarian. Reference: IOR/L/PS/12/82.
- Moscow Military Archives
fond 2118, opis' 685, 39, 50, opis' 685, 30, 40, 77, 133, 139-140,
fond 2067 I opis' 2512: 43, 62, 63, 64, 77, 91, 103, 106.

IRODALOM

- Adamec, Ludwig w. 1974. *Foreign Affairs in the Mid-Twentieth Century Relations with the USSR, Germany and Britain*. Tucson: AZ University of Arizona Press.
- Artekal, P. Specialnűje operacii Krasznoj Armii v Afganisztane v 20-e godü. <http://www.rkka.rubitlt.htm>
- Artuç, Nevzat 2018. *Cemal Paşa: Askeri ve siyasi hayatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Fazilhodzsae v I. 1961. Hogyan vették ki részüket a magyar internacionalisták a Nagy Októberi Forradalomból Üzbegisztánban. *Borsodi Szemle* (5): 556.
- Hadifogly magyarok története*. 1930. Szerk. Pilch Jenő. I–II. Budapest: Atheneum. <https://doi.org/10.31249/ism/20170303>
- Józsa Antal 1961. Adalékok az oroszországi magyar hadifoglyok történetéhez. *Hadtörténelmi Közlemények* 8. (2): 625–669.
- Kotyukova, T. V. 2017. *Turkestan Captivity: German and Austro-Hungarian War Prisoners in Russian Turkestan During the First World War*. <https://doi.org/10.31249/rsm/2017.03.03>
- Krivosheyev, G. F. Lt. Gen. 1963. *Soviet Armed Forces' Losses in Wars, Combat Operations and Military Conflicts*. Moscow: Military Publishing House.

- Morris, L. P. 1972. "British Secret Missions in Turkestan, 1918–1819." *Journal of Contemporary History* (12): 363–379.
<https://doi.org/10.1177/002200947701200208>
- Ritter, William S. 1985. "The final Phase in the Liquidation of Anti-Soviet Resistance in Tadzhikistan: Ibrahim Bek and the Basmachi 1924–1931." *Soviet Studies* 37.
<https://doi.org/10.1080/09668138508411604>
- Schwanitz, Wolfgang G. 2001. "The Jihad Legacy of World War I." March 9, 2001. Middle East Program, Foreign Policy Research Institute
<https://www.fpri.org/article/2021/03/the-jihad-legacy-of-world-war-i/>
- Stewart James 2014. *The Kaiser's Mission to Kabul: A Secret Expedition to Afghanistan in World War I*. London: Tauris.
Secret British Report 3. February 1920.
- Toliboev, Jahangir 2019. "Austro-Hungarian Prisoners of War and their Contribution to the Development of the Region". *Namangan State University Annual* 74. (6): 478–481.
<https://doi.org/10.15863/TAS.2019.06.74.53>

Fórizs Sándor[✧]

A Honvéd Határőrség hivatásos állományának eltávolítása az ÁVH Határőrség szervezetéből

DOI 10.17047/HADTUD.2021.31.2.107

A Honvéd Határőrség 1950. január elsejével az Államvédelmi Hatóság Határőrség szervezetébe került a Magyar Honvédségtől. A szerző levéltári kutatások alapján bemutatja, hogy az átszervezés során rövid időn belül eltávolították a hivatásos állomány jelentős részét, kiemelten a vezetés területén dolgozókat. A tanulmányból az olvasó megismerheti az elbocsátások részletes adatait, a személyi állomány pótlásának módszereit, a régi és az új állomány szociális összetételét.

KULCSSZAVAK: határőrség, tiszt, tiszthelyettes, leszerelés, elbocsátás

The Removal of the Professional Personnel of the Former Honvéd Border Guard (of the Hungarian Army) from the Organisation of the Hungarian State Security Authority (Államvédelmi Hatóság, ÁVH) Border Guard

On 1st January 1950, the Border Guard of the Hungarian Army was removed from the Hungarian Defence Forces and was integrated into the State Security Authority Border Guard. Based on archival research, the author presents that a significant part of the professional personnel, especially those working in the headquarters, was removed shortly after the reorganisation. The paper discusses the details of the dismissals, the methods of replacing the personnel and the social composition of the old and the new personnel.

KEYWORDS: Border Guard, commissioned officer, non-commissioned officer, demobilisation, dismissal

Bevezetés

A Honvéd Határőrséget 1945 elején alapították. Az országos parancsnokságát 1946 márciusában hozták létre. A kötelék létrejöttének kezdetétől az akkori belpolitikai

✧ Nemzeti Közzolgálati Egyetem –
National University of Public Service,
e-mail: forizs.sandor@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0001-6019-3295>

harcok sodorvonalába került, a különböző pártok mind szerették volna megszerezni a irányítást fölötté. Ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen kezdeti 5000 fős, majd növekvő létszámával az akkori alig húszezer embert számláló honvédség mellett az ország második legnagyobb létszámú fegyveres szervezete volt.¹

A minisztertanács 4.353/1949/268. M. T. számú rendelete 1950. január 1-től a Honvéd Határőrséget leválasztotta a honvédségről, és az Államvédelmi Hatósághoz helyezte. Az ÁVH vezetőjét a minisztertanács előterjesztésére a Népköztársaság Elnöki Tanácsa nevezte ki. Első vezetője Péter Gábor altábornagy lett, aki a határőrséget a IV. Főosztály vezetőjén keresztül (1950. január elsejétől Kajli József áv. ezredes) irányította. Már 1950. október 24-től új vezetőt kapott a határőrség Piros László személyében, aki, mint az ÁVH Határőrség és Belső Karhatalom (fő)parancsnoka 1953. júliusáig tevékenykedett. Pályafutása során egyre magasabb beosztásokat töltött be, és 1954. július 6-tól belügyminiszter lett az '56. októberi eseményekig. A határőrségre mindvégig jellemző volt a felső- és középvezetők folyamatos, sűrű változása, de az 1950–1951-es évek különösen tragikusnak bizonyultak a hivatásos állomány átszervezése terén.

Bizonyos értelemben az előjelek már 1949-ben jelentkeztek, és mutatták, az ország politikai vezetésének ugyan szüksége van a határőrségre, de nem annak vezető tagjaira.² 1949. október 24-én, egyazon napon, koncepciók per alapján kivégezték Pálffy György altábornagyot, honvédelmi miniszterhelyettest, a határőrség első főparancsnokát (országos parancsnok), Németh Dezső ezredest, aki a határőrség törzsfőnöke volt Pálffy mellett 1947-ben, és Korondi Béla őrnagyot, aki szintén vezető beosztást töltött be a határőrség parancsnokságán. Mindhárman egykori „ludovikás” tisztek, és ez már jelezte a későbbi személyzeti munka vélhető irányát.

A honvédelmi miniszter 1949. december 30-án kelt 17. sz. napiparancsa (55.372/el. Min. Ir.-1949) rendelte el a szervezet átadását. Már a dátumok olvasásakor is láthatjuk, erőltetett, gyorsított átszervezésről volt szó, a megszabott rövid határidő átgondolt, módszeres átadást-átvételt nem tett lehetővé.

Publikációmban az 1950-ben a honvédségtől átvett hivatásos állomány további sorsával kívánok foglalkozni a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában fellelhető dokumentumok alapján.

A személyzeti munka adatai

A hivatásos állománnyal kapcsolatos eljárások a határőrség nagyarányú átszervezéséhez kapcsolódnak. Erről pontos, megbízható adatokkal rendelkezünk, és betekinthetünk az azt mozgató elképzelésekbe. A Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban MNL) Országos Levéltára őrzi a határőrség országos parancsnoksága (HOP) fennmaradt dokumentumait. Ezek között található más vonatkozó okmányokkal együtt a „Jelentés a Határőrség és Belső Karhatalom káderhelyzetéről. 1951. III. 5.-én”³

1 Fórizs 2015; Fórizs 2017.

2 Deák 2015.

3 MNL HOP XIX-B-10 9. sz. doboz 1951. II/2, II/3, II/5, II/6, II/9 tárgykör 1. folyószám, „Jelentés a Határőrség és Belső Karhatalom káderhelyzetéről. 1951 III. 5.-én”

címzésű felterjesztés. Géppel ráírva Piros László áv. altábornagy az ÁVH Határőrség és Belső Karhatalom parancsnoka, parancsnoksági fejrész található az első oldalon és az 1951. 03. 15. dátum.

A csatolt kísérő levélből kitűnik, hogy a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) titkársága tárgyalni szándékozta a határőrség helyzetét, és a felterjesztés e célból készült. Címzett: „Földes László Elvtársnak, MDP Központi Vezetősége Káderosztály.”⁴ Nem kisebb személy, mint Rákosi Mátyás érdeklődhetett a határőrség állapota iránt, amit az egyik mondat bizonyít: „A Rákosi Titkárság utasítására a jelentés két példányát ... megküldöm.” A határőrség helyzetét mindig nemzetbiztonsági kérdésként kezelték.⁵

Értenünk kell az ekkor készített dokumentumok különböző kifejezéseinek jelentését a hivatásos állománnyal kapcsolatban. A „régí”, illetve „új” tiszt a '45 előtti vagy utáni kinevezést jelentette, amely ekkor vízvázasztóként szerepelt. Szinte hasonló a „hothysta” jelző, és semmi köze ahhoz, hogy az illető kompromittálta magát a háború során, részt vett-e zsidóüldözésben, fosztogatásban, bármilyen háborús bűncselekményben. Tudnunk kell, a Honvéd Határőrség hivatásos állománya, és nem beszélünk most a honvédelmi kötelezettség alapján szolgált sorállományról, '45 után jelentkezett az új, úgynevezett „demokratikus hadseregbe”, sokan tagjai voltak a vasút- és hídépítő alakulatoknak, az Ausztriába kivonult, de a harcokról már lemaradt frissen felállított kötelékeknek. Lényegében olyan személyek, akik bizonyították elkötelezettségüket a beindult társadalmi változások mellett a megelőző öt évben.

A határőrségnek az átvételkor személyzeti szervezete nem volt, nyilvántartással az átvételkor nem rendelkezett, káderosztályt 1950. januárban állítottak fel egy fő vezető és két fő munkatárs szervezésben. Elképzelhető, mit tudtak ők tenni személyzeti ügyintézés vonatkozásában, amikor egy tízezer főt meghaladó szervezetet kellett két hónap alatt átszervezni. Ugyanekkor állították fel a Belső Karhatalom káderosztályát és júliusban a Politikai Osztály káderosztályát. Semmilyen kádertervvel nem rendelkeztek, a kiválasztás mindig ad hoc jellegű volt, személyzeti munkára nem volt hosszú távú elképzelés, azon kívül, hogy kiket kell kiszorítani a rendszerből. Ez nem saját vélemény, a jelentés tartalmazza.

A tisztogatás természetesen a vezető beosztásokkal kezdődött. „A Parancsnokságról eltávolítottunk 23 vezetőt, 37 beosztottat. Az alakulatoktól Déli és Nyugati viszonylatban 27 vezetőt, 37 beosztottat, egyéb viszonylatban 24 vezetőt, 21 beosztottat.”⁶ Az országos parancsnokságon le lett váltva az összes régi horthysta osztályvezető, ezek helyére 17 fő került az ÁVH központjából, akik viszont határőrizeti területen még nem dolgoztak, és szakmailag teljesen tájékozatlanok voltak, helyismerettel nem rendelkeztek.

4 Uo. Kísérő levél azonos nyilvántartási számon.

5 Deák 2016, 43–75.

6 MNL HOP XIX-B-10 9. sz. doboz 1951. II/2, II/3, II/5, II/6, II/9 tárgykör 1. folyószám, „Jelentés a Határőrség és Belső Karhatalom káderhelyzetéről. 1951. III. 5.-én”

Állománylétszámok⁷

Az állományban 1950. január elsején, tehát az átvétel napján, 481 fő tiszt teljesített szolgálatot, közülük 351 fő volt „régí” és 130 „új”. Tiszthelyettes 893 fő, régi 765 fő, új 128 fő. Az újjak ’45 után lettek kinevezve. Az új tisztek között sokan voltak olyanok, akik a horthysta hadseregben tiszthelyettesként szolgáltak, majd a demokratikus hadseregben kinevezték őket tisztnek. Szociális származásuk szerint általában parasztok, gyakran nincstelen földmunkások, béresek, tehát elvileg meg kellett, hogy feleljenek az új politikai irányvonal igényeinek.

A határőrség hivatásos állománya 1951. 02. 01-én, tehát 13 hónappal az átvétel követően, már másként nézett ki. Tiszt 997 fő, közülük régi 175 fő (közülük 96 fő régi tiszthelyettesből lett kinevezve tisztnek), új tiszt 822 fő.

1950. 01. 01. – 1951. 02. 01-ig eltávolítva a szervezetből:

- tiszt 218 fő, ebből régi 176 és új 42 fő;
- tiszthelyettesből eltávolítva 310 fő, ebből régi 256 fő és új 54 fő.

A megmaradt régi tisztek, összesen 175 fő beosztása a következő volt: az országos parancsnokságon osztályvezető 1 fő, osztályvezető-helyettes 3 fő, iskolaparancsnok 2 fő, beosztott tiszt 15 fő, összesen 21 fő; a csapatoknál kerületparancsnok (kerületi parancsnok, a kilenc közül) 1 fő, kerület törzsparancsnok 8 fő, kerület alosztályvezető 18 fő, zászlóaljparancsnok 9 fő, egyéb beosztásban nem vezető helyen 116 fő, összesen 154 fő.

Az 1951. februárra megmaradt régi tiszthelyettesek, 509 fő az alábbi beosztásokban dolgoztak:

- őrsparancsnok Délen 20 fő, Nyugaton 9 fő, egyéb viszonylatban 57 fő, összesen 86 fő,
- őrsparancsnok helyettes Délen 19 fő, Nyugaton 16 fő, egyéb viszonylatban 15 fő, összesen 50 fő;
- egyéb nem vezető beosztásban 373 fő.

A hivatásos állomány szociális megoszlása 1951. februárban az 1945 előtti foglalkozást figyelembe véve.⁸

A tiszti állomány:

- munkás 445 fő, nagyüzemi 284 fő, kisipari 161 fő;
- paraszt 262 fő, mezőgazdasági munkás 145 fő, szegényparaszt 116 fő;
- egyéb 290 fő, alkalmazott 114 fő, tisztviselő 3 fő, köztisztviselő 15 fő, értelmiségi 53 fő, kisiparos, kiskereskedő 4 fő, kulák, kapitalista 2 fő,
- foglalkozás nélküli, tanuló 99 fő.

A tiszthelyettes állomány szociális megoszlása:

- munkás 470 fő, nagyüzemi 201 fő, kisipari 269 fő;
- paraszt 494 fő, mezőgazdasági munkás 452 fő, szegényparaszt 34 fő, középparaszt 8 fő,

7 Uo. I. sz. melléklet.

8 Uo. II. sz. melléklet.

- egyéb 218 fő, alkalmazott 138 fő, értelmiségi 7 fő, kisiparos, kiskereskedő 11 fő, foglalkozás nélküli, iskolai tanuló 62 fő.

A tisztek pártállás szerinti megoszlása: összesen 997 tiszt, párttag 844 fő, ebből tagjelölt 44 fő, összesen 888 fő.

A tiszthelyettesek pártállás szerinti megoszlása: 1182 fő összesen, párttag 985 fő, ebből tagjelölt 83 fő, összesen 1068 fő.

Tisztek megoszlása rendfokozatok szerint: tábornok 1fő, ezredes 1fő, alezredes 8 fő, őrnagy 33fő, főtiszt összesen 43 fő; százados 91 fő, főhadnagy 122 fő, hadnagy 123 fő, alhadnagy 618 fő; százados és beosztott tiszt 954 fő. Tiszt összesen 997 fő.⁹

Tisztek katonai iskolai végzettsége:

- 3 hónapnál rövidebb tanfolyam 131 fő,
- 3–6 hónap tanfolyam 423 fő,
- 6 hónapnál hosszabb tanfolyam 211 fő,
- semmilyen katonai iskolája sincs 232 fő.

A felterjesztés lényegében keveréke egy politikai értékelésnek és a szakmai problémák felsorolásának. Mivel a politika elvárásai az elsődlegesek, a szakmai javaslatok már nem hozhatnak reális eredményt, hiszen nem mehetnek szembe a politika döntéseivel. Nézzük például a tiszthelyettes állományt ebből a szempontból. Az őrsparancsnoki és őrsparancsnok helyettesi beosztások a határvadászoknál tiszthelyettesi munkakörök voltak. Északon és Keleten a húsz fős, Nyugaton és Délen a negyven fős alegységeket minden további nélkül elvezették a tiszthelyettesek. Az ő elbocsátásuk teljesen feleslegesen hirtelen megoldhatatlan tiszthiányt teremtett, nem beszélve a szakmai színvonal eséséről. De a domináló szempont nem a hozzáértés, hanem a régiektől történő megszabadulás volt. Meggyőződésem, hogy ezek a tiszthelyettesek, megfelelő egzisztenciális körülmények között, politikailag semmilyen veszélyt sem jelentettek volna a rendszerre. Ugyanez vonatkozik a beosztott tiszti állományra.

Az alábbi mondat mutatja, hol keresik a megoldást: a szervezet „tishti és tiszthelyettesi állományának összetételében, minőségében bár van javulás, ami elsősorban a régi, horthysta, megbízhatatlan elemek eltávolításában, új fiatal munkás és dolgozó parasztkáderek beállításában mutatkozik meg”.¹⁰ Az aláhúzás a szerző jelölése. Kérdés, miért lett volna egy tiszthelyettes őrsparancsnok és tiszthelyettes helyettese megbízhatatlan mondjuk az Aggtelek határőr őrsön?

A hivatalos megítélés szerint még viszonylag sok a régi káder. 175 régi tisztből nagy számban (44 fő) vannak komoly vezető beosztásban. A régi tiszthelyettesekből sokan őrsparancsnokok, illetve helyettesek. A déli határon 77 őrsparancsnokból 20 fő, Nyugaton 34-ből 9 fő régi tiszthelyettes.

Nem kielégítő a szociális megoszlás. Csak a tisztek 44,6%-a, a tiszthelyettesek 39,8%-a munkás származású.

9 Uo. III. sz. melléklet.

10 MNL HOP XIX-B-10 9. sz. doboz 1951. II/2, II/3, II/5, II/6, II/9 tárgykör 1. folyószám, „Jelentés a Határőrség és Belső Karhatalom káderhelyzetéről. 1951. III. 5.-én”

A képzettségi problémákat is jól látják, csak azt nem írják le világosan, hogy azt az átszervezés módja teremtette.

- A határőrségnél 232 új tisztnek semmilyen katonai iskolája nincs, a 9 kerületparancsnokból 7 új tisztnek egy éves rendőr törzstiszti iskolája van.
- A politikai tisztek többsége elvégezte a 3, 6 vagy 8 hónapos Petőfi Politikai Tisztképző Iskolát, ami persze határőrizeti jellegű felkészítést nem adott. A legmagasabb katonai képzettség 1 éves honvédségi fegyvernemi iskola. Mindössze 4 fő végzett 1 éves törzstiszti tanfolyamot.
- „Komoly hiányunk van jelenleg törzsvezetésre, magasabb parancsnoki teendők ellátására alkalmas katonailag kiképzett tisztekben.”¹¹
- Az új szervezet (állománytábla) szerint jelenleg tiszthiány a határőrségnél 416 fő. Mennyiségi és minőségi hiány van a tisztii állománynál. Az átvétel napján 481 fő tiszt volt a határőrségnél. Alaposan fel lett bruttósitva a szervezet, és nagy érvágás volt az elbocsátás, ha '51. márciusban lényegében ugyanannyi a hiány, mint amennyi a kezdő létszám volt '50. januárban.

Vélemény a régi káderekről „A régi tisztek és tiszthelyettesek között bár nagy a párttagok aránya, azonban többségüknek a Párthoz való viszonya formális, jórésük egyéni érdekből lépett be a Pártba.”¹² Ezzel tulajdonképpen az elbocsátást kívánja indokolni és a maradás feltételévé a nehezen megfogható politikai azonosulást teszi a jelentő.

A pótlás megoldását a rohamlépésben zajló rövid idejű képzésben látja a határőrség parancsnoka:

- 1951. áprilisban fejeződik be az első saját, 8 hónapos tisztii iskolai tanfolyam, 225 fővel,
- a HM 1950-ben 2 éves különböző fegyvernemi tisztii iskolákra hívott be a polgári életből fiatalokat, ők '52-ben végeznek, a határőrség és a Belső Karhatalom 258 főt kap,
- egyéves fegyvernemi iskolán 257 fő tanul a két szervezethez, a Petőfi Politikai Tisztképző Iskolán 100 fő végzett '51-ben, akik a határőrséghez, illetve a BK-hoz kerülnek,
- '51-ben végez még HM ezredparancsnoki tanfolyamon 12 fő, zászlóalj parancsnoki iskolán 30 fő, magasabb parancsnokin 1 fő,
- a helyzeten az javított, hogy a HM saját állományából 1950-ben átadott 253 tisztet, (ebből 91 fő politikai tiszt).
- 1950-ben a HM tisztii iskoláin végzett az oda vezényelt 300 fő.

Nyilvánvalóan nem egyszerű jelentkezőket találni, a határőrségnél rendkívül mostohák a szolgálati és életviszonyok. A határőrség a sorállomány köréből küldött tisztii képzésre katonákat. Rossz a káderek kiválasztás, írják: „1950 októberében a Dózsa Gyalogostisztii Iskolára küldött 200 fő közül 46 fő az első hónap után azzal jött vissza, hogy nem tekinti élethivatásának a katonai pályát.”

11 Uo.

12 Uo.

„A most folyó minősítés /felülvizsgálat/ befejezése után ... káderfejlesztési tervet kell készíteni.” 1951. január negyedikével az országos parancsnok a teljes tiszthelyettesi állomány minősítését rendelte el, az intézkedés nyilvánvalóan összefüggött az elbocsátásokkal. A feladatot az úgynevezett „I. fokú bizottságok” végzik.¹³

„Meg kell javítani a tiszti és tiszthelyettesi állomány szociális összetételét, a munkások arányának növelésével.” „Ez év május 1-ig a Déli és Nyugati határon minden régi tiszthelyettes őrsparancsnokot le kell váltani, helyükbe a tiszti iskolát végzett őrsparancsnokot kell kinevezni.”¹⁴

Az anyag végén kilenc pontban tesznek javaslatot a helyzet „javítására”. A már említett politikai elsődlegesség miatt ezeknek lényegében nincs szakmai pozitívuma.

Az egyik, a tiszti iskola befejezése után szerveznek tanfolyamot a tiszteknek. Amit lefordíthatunk úgy is, hogy elégtelen az iskolák határőr szakmai felkészítése, a képzést még meg kell „fejlni”.

Káder nyilvántartási rendszert szükséges készíteni, a kádermunkatársak számára egy kéthetes bentlakásos tanfolyamot kell szervezni, azaz továbbra is a személyzeti munka lenne a csodafegyver az elbocsátások leállítása helyett.

Az elbocsátott állomány pótlása

Az elbocsátások és a határőrségi állománytábla mértéktelen bővítése hirtelen jelentős hiányt támasztott a tiszthelyettesi és tiszti állomány terén. A probléma ellensúlyozására több megoldás is született.

Az ÁVH vezetője 1951. 02. 01-én kelt 09/1951. ÁVH. T. biz. 9. sz. parancsában új állománycsoportot rendszeresített „államvédelmi polgári alkalmazott” megnevezéssel, „áv. pa.” rövidítéssel.¹⁵ Tagjai a polgári státusz által megengedett munkaköröket láthattak el, nyilvánvalóan a kiszolgáló, biztosító feladatok területén. A határőrizetben ténylegesen nem játszottak szerepet.

A Honvéd Határőrség ÁVH-hoz kerülését követően, az ÁVH vezetője 037/1951. ÁVH. T. Biz. 38. sz. parancsával 1951. 07. 01. hatállyal szakmailag teljesen érthetetlen okokból megszüntette a határőrségnél a hivatásos tiszthelyettesi állománykategóriát, és helyette a „továbbszolgáló tiszthelyettesi állományt” rendszeresítették. A tiszthelyettesek jelentőségét mutatja, hogy 1956 augusztusában 847 továbbszolgáló beosztás szerepelt az állománytáblázatban. Még az ekkor gyakran másolt szovjet katonai rendszernek is ellentmondott ez a megoldás, hiszen a szovjet fegyveres erők komoly hivatásos állományú tiszthelyettesi gárdával rendelkeztek. Az 1951-es intézkedés esetleg azzal magyarázható, hogy politikai megfontolásokból kívántak megszabadulni a hivatásos tiszthelyettesektől ezen az úton, mivel a határvadász tiszthelyettesek jelentős része korábban a Horthy hadseregben szolgált.

13 MNL HOP XIX-B-10 1951. év 1. sz. doboz. II/2, II/3, II/5, II/6, II/9 tárgykör 1. folyószám. Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokának 01. sz. parancsa. 1951. 01. 04. A tiszthelyettes állomány minősítése.

14 MNL HOP XIX-B-10 1951. év 9. sz. doboz II/2, II/3, II/5, II/6, II/9 tárgykör 1. folyószám, „Jelentés a Határőrség és Belső Karhatalom káderhelyzetéről. 1951. III. 5.-én”

15 MNL HOP XIX-B-10 1951. év 1. sz. doboz Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokának 019. sz. parancsa. Államvédelmi polgári alkalmazott állománycsoport létrehozása.

Mindezek miatt a szervezet életéből, működéséből/működtetéséből hiányzott az a tartóoszlop, amely a tisztek távollétében a rendet biztosította volna, elsimítva az apró napi kérdéseket.

Csak jóval később, 1957. 05. 20-án tesz javaslatot a határőrség parancsnoka a belügyminiszternek egy hivatásos tiszthelyettesi állomány újlagos rendszeresítésére, akkor is alapvetően az ilyen állománykategória fontosságának hangsúlyozása mellett a honvédség hasonló kezdeményezésére hivatkozva.¹⁶ A határőrségre ebben az időben jellemző oda-vissza szervezés minden téren megmutatkozott, nem csak a személyzeti munkában, mérhetetlen károkat okozva. (Aknamező telepítése 1949, felszedése 1956; Jugoszlávia a főirány 1950, Ausztria a főirány 1953; határővezet bevezetése 1951, határővezet megszüntetése 1956; hároméves sorkatonai szolgálat bevezetése 1950; 27 hónapos sorkatonai szolgálat elrendelése 1956.)

A megoldás következő változata a sorállomány igénybevétele tiszthelyettesi munkakörök ellátására. Ebben az időben a kötelező sorkatonai szolgálat már három év, egészen 1956 végéig, amikor a határőrség átáll a 27 hónapos szolgálatra. A bevonulás elvileg november hónapban volt és egyidőben három egymást követő korosztály teljesített szolgálatot. A legtehetségesebbeket az alapkiképzést követően a saját határőr tiszthelyettesi iskolára küldték Főtra (Zrínyi Miklós Tiszthelyettes Iskola). Ennek elvégzését követően általában szakaszvezetőnek, tizedesnek avatva kerültek be a határőrségi vérkeringésbe, tiszthelyettesi munkakörökbe (ellentmondás, hogy a szakaszvezetői rendfokozat tisztési rendfokozat, de viselői tiszthelyettesi feladatokat láttak el). Ez a felkészített katona viszont csak jó két évet dolgozott, majd leszerelt és visszatért a civil életbe. Nem válhatott olyan meghatározó személlyé, mint egy 10–15 évet szolgált hivatásos tiszthelyettes, annak ellenére, hogy becsületesen helyt álltak a gyakran igen nehéz körülmények között. Az iskolán általában egyszerre 400 fő tanult és a végzőskor ennyi munkakört lehetett betölteni. Ebből az állománycsoportból igyekeztek toborozni a továbbszolgáló kategóriába.

1951-ben a sor tiszthelyettes képzés, (tiszthelyettes tanfolyam) Főton 1951. 03. 12-től – 10. 14-ig tartott, és 426 fő végzett.¹⁷ A hét hónapos viszonylag hosszú idő színvonalas felkészítést tett lehetővé. (A végzetek rendfokozati megoszlása a kibocsátáskor: államvédelmi sor őrmester 21 fő, szakaszvezető 35 fő, tizedes 366 fő, őrzető 4 fő.)

A legfontosabb kérdés természetesen a tiszt állomány kiegészítése, pótlása lett. Az első időszakban a sorállományt és a meglévő tiszthelyettesi gárdát tekintették a leoptimalisabb forrásnak, vélhetőleg a meglévő határőrizeti tapasztalataik miatt. A rövidített idejű tiszt tanfolyam erre a célra tökéletesen alkalmasnak tűnt.

Az 1951. májusban megjelent országos parancsnoki parancs¹⁸ felvétel hirdetett tiszt tanfolyamon induló tanulmányokra. Hivatásos vagy továbbszolgáló tiszthelyettesek jelentkezhettek, csak azok, akik 1945 után végeztek tiszthelyettesi vagy

16 MNL HOP XIX-B-10 1957. év 23. sz. doboz VII/1. tárgykör, 49. folyószám. „Javaslat a hivatásos tiszthelyettesi állomány létrehozására”. 1957. 05. 20.

17 NL HOP XIX-B-10 1951. év 1. sz. doboz, Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokának 090. sz. parancsa. 1951. 10. 13. Tiszthelyettes képzés befejezése.

18 MNL HOP XIX-B-10 1951. év 1. sz. doboz, Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokának 038. sz. parancsa. 1951. 05. 09. Tisztképző tanfolyam indítása.

őrsparancsnoki tanfolyamot. A már tiszti iskolát vagy tiszti tanfolyamot végzetteket kizárták a jelentkezés lehetőségéből.

A meghirdetett feltételek, a pontok tartalmi sorrendje egybecseng a politikai elképzelésekkel. A szakmai alkalmasság a negyedik helyen szerepel:

1. politikailag felétlen megbízható legyen,
2. párttag, tagjelölt vagy DISZ tag,
3. szociális származása munkás vagy paraszt,
4. szakmai és fizikai rátermettség,
5. legalább hat elemi iskolai végzettség,
6. „KA” alkalmassági fok.

Decemberben már a tanfolyamon végzett tisztek avatása és elosztása történt.¹⁹ A 41 főből a túlnyomó többség alhadnagyi rendfokozattal került állományba. A képzést befejezettek névsorában szereplők közül egyesek 1956–57-ben már kerületparancsnoki, országos parancsnokság törzsfőnöki, illetve osztályvezetői beosztást töltöttek be, hihetetlenül gyors karrierrel.

A honvédségi tiszti iskolát végzettek is fontos forrásai lettek a pótlásnak. Szeptemberben intézkedtek az újonnan érkezők elosztására.²⁰

Összesen 270 fő vonult be a tiszti iskolák elvégzését követően z alábbiak szerint:

- Honvéd Dózsa Gyalogos Tisztképző Iskola 169 fő.
- Tűzértiszti Iskola 6 fő.
- Híradó Tiszti Iskola 24 fő.
- Hadtáp Tiszti Iskola 70 fő.

Ennél az évfolyamnál eredetileg minden résztvevőt a határőrség legénységi állományából toborozták és vezényelték az iskolára.

A hivatásos állomány stabilizálása

Az előzőleg bemutatott viszonyokat megismerve felmerül a kérdés, mennyire sikerült a határőrségnek egy új hivatásos állományt kialakítani és azt stabilizálni? A személyzeti munka területén a következő válságidőszaknak az 1956–1957-es évek bizonyultak. Az ekkor történtek vizsgálata egy másik publikáció kereteit töltené ki, így csak az 1956. októberig terjedő időszakot értékelem.

1958 végén valamilyen számomra ismeretlen okból a határőrség parancsnokságán visszamenőleg elemezték az 1950–1956 októbere előtti személyi mozgást, csak a tiszti állományra vonatkozóan. Az összegzésről egy rendkívül értékes, több következtetés levonására alkalmas anyag született.²¹ A parancsnokság fejrészét viselő, két példányos dokumentum 42 oldalon 814 nevet szerepeltet azokról, akik a határőrségnél hivatásos tisztként szolgáltak, és még az októberi események előtt leszereltek,

19 MNL HOP XIX-B-10 1951. év 1. sz. doboz, Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokának 0124. sz. parancsa. 1951. 12. 19. Tiszti továbbképző és tiszti tanfolyam befejezése.

20 MNL HOP XIX-B-10 1951. év 1. sz. doboz, Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokának 080. sz. parancsa. 1951. 09. 17. Tiszti iskolát végzettek fogadása.

21 MNL HOP XIX-B-10 11. sz. doboz 1958 év II/1-9. tárgykör 17. folyószám. „Névjegyzék az 1956 október 23-a előtt leszerelt tisztekről.” 1958. 10. 18.

az akkor történtek döntésüket nem befolyásolták. A nevek mellett szerepel a távozás éve és oka. A távozás jelzései: elbocsátás, fegyelmi út, létszámcsökkentés, saját kérésre.

1950–1956 között saját kérelemre 25 fő szerepel le. Fegyelmi úton jelzéssel 61 fő szerepel a listán.

Leszereltek évek szerint (814 név):

- 1950, 8 fő, nyilván nem teljes az adat.
- 1951, 88 fő.
- 1952, 126 fő.
- 1953, 96 fő.
- 1954, 241 fő (121 fő létszámcsökkentéssel).
- 1955, 96 fő.
- 1956, 159 fő. (52 fő létszámcsökkentéssel).

Összesen 814 fő szerepel a listán. Az 1950-es év a nagy „tisztoztatás” éve, a megadott nyolc fő csak úgy lehet igaz, amennyiben valamilyen különleges ok miatt hagyta el a szervezetet. A már többször idézett jelentés ’50. január és ’51. február között 218 fő tiszt eltávolítását tartalmazza, akiket az ’58-as névjegyzék nem említ. Ennyivel is növekszik a határórségtől kikerült tisztek száma.

Több kérdést is kiemelhetünk az előzőekből:

- Hat év alatt a hivatásos tiszti állomány jó 80–90%-a több hullámban távozott, ez nyilvánvalóan a pótlásuk szempontjából rendkívüli erőfeszítéseket kívánt, illetve mutatja, a későbbiekben egzisztenciálisan sem tudták megtartani az embereket.
- A korábbi túlméretezett határórségi fejlesztést, akárcsak a honvédségnél, leépítés követte. A lista szerint 1954-ben novemberben 121 fő (öt nap alatt), és 1956. januárban 52 fő (három nap alatt) szerelt le létszámcsökkentés miatt.
- Az 1956. januári leszerelések mutatják, hogy a határórség és a BM vezetése a jövőt illetően (októberi robbanás) semmiféle sejtéssel sem rendelkezett. Ellenkező esetben ragaszkodnak a létszámhoz, és felkészülnek egy amúgy sokat emlegetett belbiztonsági válsághelyzet kezelésére.

A leszereltek között van 27 fő százados, ez akkor igen magas rendfokozat volt, zászlóaljparancsnokok, alosztályvezetők. Tíz fő őrnagy, ami a kerületparancsnoki, országos parancsnokság osztályvezetői szint. Érdeemes megnézni az eltávozók beosztását:

- őrsparancsnok 112 fő,
- politikai tiszt, többnyire őrs vagy század politikai helyettes 148 fő,
- zászlóaljparancsnok 17 fő,
- forgalomellenőrző pont parancsnok 15 fő,
- századparancsnok 12 fő.

Záró gondolatok

A határórség 1950. évi ÁVH alá rendelése egy egyre inkább szélsőséges irányba csúszó országos politika része volt. Szakmailag is olyan viszonyok alakultak ki, amelyeket nehéznek vagy lehetetlennek bizonyult teljesíteni. Határsávot és határövezetet állítottak fel; kiépült a műszaki zár az aknamezővel; jelentős létszámnövelést és

szervezeti fejlesztést hajtottak végre; Jugoszlávia, a jugoszláv államhatár lett a határőrizet főiránya; a sorkatonai szolgálat idejét három évre növelték. Az előjárói követelmény a déli és nyugati államhatár hézagmentes lezárása lett, amelyet azonban objektív okokból semmiképpen sem lehetett teljesíteni. Mindezek a hivatásos állományra rendkívüli terhet róttak.

Az egyik legsúlyosabb intézkedés a Honvéd Határőrségnél szolgálatot ellátó hivatásos állomány többnyire vélt okok miatti eltávolítása lett. A kiesők pótlása, többnyire gyenge felkészültségű, rosszul kiképzett újonnan felvett kezdőkkel tovább rontotta a határőrizet hatékonyságát. A következő években sem sikerült stabilizálni az állományt, magas volt a szervezetet elhagyók száma. A személyzeti munkát nehezítette a folytonos átszervezés, a szervezet 1950–1951-es felduzzasztása és az 1954-es és 1956-os leépítés.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- Deák József 2015. A Belügyi Szemle és az ideológiai háború a helsinki konferenciáig 1953–1975. In Bencsik Péter, Boda József, Deák József, et. al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Gáspár László 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest: Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.
- Deák József 2016. A rendészettudomány kialakulása és gondozásának nemzetbiztonsági, határőrizeti példái a Belügyi Szemlében a rendszerváltásig. *Nemzetbiztonsági Szemle* (online) 4. (4): 43–75.
- Fórizs Sándor 2015. A határőrség megalakulása, valamint tevékenysége az első években (1945–1950). *Magyar Rendészet* XV. (6): 89–102.
- Fórizs Sándor 2017. A határőrség megszervezése és működése, 1945–1956. In Pósnán László, Veszprémy László, Boda József, Isaszegi János. (szerk.): *Őrök, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határavadászok a középkortól napjainkig*. 555–608. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- MNL HOP XIX-B-10 1951. év, 9. sz. doboz II/2, II/3, II/5, II/6, II/9 tárgykör 1. folyószám. „Jelentés a Határőrség és Belső Karhatalom káderhelyzetéről. 1951 III. 5.-én”.
- MNL HOP XIX-B-10 1951. év, 1. sz. doboz II/2, II/3, II/5, II/6, II/9 tárgykör 1. folyószám. Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokának 01. sz. parancsa. 1950. 01. 04. A tiszthelyettes állomány minősítése.
- MNL HOP XIX-B-10 1951. év, 1. sz. doboz Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokának 019. sz. parancsa. Államvédelmi polgári alkalmazott állománycsoport létrehozása.
- MNL HOP XIX-B-10 1957. év, 23. sz. doboz VII/1. tárgykör, 49. folyószám. „Javaslat a hivatásos tiszthelyettesi állomány létrehozására”. 1957. 05. 20.
- MNL HOP XIX-B-10 1951. év, 1. sz. doboz, Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokának 090. sz. parancsa. 1951. 10. 13. Tiszthelyettes képzés befejezése.
- MNL HOP XIX-B-10 1951. év, 1. sz. doboz, Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokának 038. sz. parancsa. 1951. 05. 09. Tisztképző tanfolyam indítása.
- MNL HOP XIX-B-10 1951. év, 1. sz. doboz, Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokának 0124. sz. parancsa. 1951. 12. 19. Tiszti továbbképző és tiszti tanfolyam befejezése.
- MNL HOP XIX-B-10 1951. év, 1. sz. doboz, Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokának 080. sz. parancsa. 1951.09.17. Tiszti iskolát végzettek fogadása.
- MNL HOP XIX-B-10 1958 év, 11. sz. doboz I/1-9. tárgykör 17. folyószám. „Névjegyzék az 1956 október 23-a előtt leszerelt tisztokról.” 1958. 10. 18.

A Magyar Hadtudományi Társaság beszámoló küldöttgyűlése

2021. június 4-én a koronavírus-járvány miatt egy korábban ismeretlen formában, a Microsoft Teams alkalmazáson, online került sor a Magyar Hadtudományi Társaság beszámoló küldöttgyűlésére, amelyre 110 fő küldött kapott meghívást. A küldöttgyűlést prof. dr. Szenes Zoltán, az MHTT elnöke nyitotta meg. Üdvözölte a küldötteket, és megállapította, hogy az összehívott küldöttgyűlés az ülés megnyitásakor bejelentkezett 81 fő küldöttel határozatképes.

A köszönetnyilvánítás után ismertette a küldöttgyűlés tervezett napirendjét, amelyet a beszámolókkal együtt a küldöttek előre megkaptak. A küldöttgyűlés ezt követően egyhangúlag elfogadta a meghívóval együtt kiküldött napirendi pontokat, a tisztségviselők személyét, és hozzájárult ahhoz, hogy az eseményen hangfelvétel készüljön.

Az elfogadott napirendi pontok a következők voltak:

1. A tisztségviselők megválasztása (levezető elnök, a Szavazatszámoló Bizottság, a jegyzőkönyvvezető és a jegyzőkönyv-hitelesítők), napirendi pontok elfogadása.
Előadó: Szenes Zoltán, az MHTT elnöke
2. A 2020. évben Tanárky Sándor-díjjal elismert prof. dr. Krajnc Zoltán ezredes méltatása (MHTT elnöke), ezt követően a díjazott előadása *Merre tovább légvédelem? Új kihívások és új lehetőségek* címmel.
3. A Társaság 2020. évi tevékenységéről készült beszámoló és a pénzügyi gazdálkodásáról szóló beszámolók megvitatása.
Előadó: dr. Szenes Zoltán, az MHTT elnöke és dr. Kenesei Zsolt gazdasági elnökhelyettes
4. A Felügyelő Bizottság beszámolójának megvitatása.
Előadó: Csery-Szücs Péter, a Felügyelő Bizottság elnöke
5. Az Etikai Bizottság beszámolójának megvitatása.
Előadó: dr. Király László, az MHTT Etikai Bizottságának elnöke
6. A beszámolók megvitatása, határozatal.
Előadó: dr. Szenes Zoltán, az MHTT elnöke
7. A Társaság 2021. évi munkatervének és a 2021. évi pénzügyi tervének az előterjesztése, megvitatása, határozatal.
Előadók: dr. Szenes Zoltán, az MHTT elnöke,
dr. Kenesei Zsolt, gazdasági elnökhelyettes

8. A Társaság Jelölő Bizottságának megválasztása nyílt szavazással a 2022-ben esedékes tisztújítás előkészítésére.

Előadó: dr. Hegedűs Henrik az MHTT alelnöke

Prof. dr. Krajnc Zoltán ezredes *Merre tovább a légvédelem? Új kihívások és új lehetőségek* címmel megtartott PowerPoint-os előadása első perceiben néhány szót ejtett az *Új Hadtudományi Lexikon*ról, majd a légi fenyegetések elemzéséről, a légvédelemről szólt, és részletesebben bemutatta a föld-rakéta képességek alkalmazásának lehetőségeit napjainkban.

Szenes Zoltán megköszönte az előadást. Kiemelte a fontosságát annak, hogy a Társaság tagjai ismerjék egymás kutatási területét. Tájékoztatta a küldöttgyűlést, hogy az MTA Hadtudományi Bizottságának vezetősége megújult. Ezt követően köszöntötte dr. Boldizsár Gábor ezredest, HM főosztályvezetőt, aki Szabó István államtitkár képviselőként vett részt a küldöttgyűlésen. Tájékoztatta a küldötteket, hogy Ruszin-Szendi Romuluszt, az MH parancsnokát 2004-ben a Társaság Korponay-díjjal tüntette ki, ami reményt nyújt a jó együttműködésre, amelynek különös jelentőséget ad, hogy a HVK Hadtudományi alapítvány folyamatban lévő modernizációja kapcsán megfogalmazódott elképzelést, mely szerint az Alapítvány a jelenlegi 17 millió Ft-os alapból 10 millió Ft-ot átutal a Magyar Hadtudományi Társaságnak kutatások finanszírozására, az új MHP vezetéssel kell egyeztetni és jóváhagyatni.

A Magyar Hadtudományi Társaság küldöttgyűlésén elfogadott határozatok

Szenes Zoltán elnök az írásban előzetesen kiküldött beszámolóhoz tett szóbeli kiegészítésében három témát emelt ki.

Az első, hogy a Társaság működése a Covid idején is folyamatos volt, az MHTT titkárság részben home office-ban dolgozott, de minden nap volt valaki az irodában. A Társaság 30 éves jubileumi ünnepi ülését sajnos az utolsó héten, amikor már minden készen állt a sikeres rendezvény lebonyolítására, a járványhelyzetre való tekintettel le kellett mondani, arra ebben a hónapban fog sor kerülni.

A 2020. évi munkatervben az Elnökség két dologra helyezte a hangsúlyt: Zrínyi Miklós születésének 400. évfordulójával kapcsolatos eseményekre, megemlékezésekre és a hadiiparra. A Zrínyi jubileum kari rendezvényeinek (koszorúzás, kiállítás-megnyitó és könyvbemutató) szervezésében és lebonyolításában a Társaság is részt vett. Megjelent a hadiiparral kapcsolatos online-kiadvány, aminek nagyon jó visszhangja volt. (Ez a könyv a Társaság honlapján PDF-formátumban elérhető.) Folytatni kell hasonló kiadványok megjelentetését 2021-ben is. Szükséges a fiatalok, a doktoranduszok bevonása a Társaság életébe.

Szenes Zoltán beszámolójában kiemelt figyelmet szentelt a Társaság zászlóshajójának, a *Hadtudomány* című folyóiratnak. Kiemelte, hogy a lap 4 nyomtatott és egy elektronikus lapszámmal jelenik meg, és azt, hogy bővült a szerkesztőség, az online szám és a *Hungarian Military Science* gondozására a szerkesztőségen belül létrejött egy csoport, melynek szerkesztője Hegedűs Ernő, segédszerkesztője Fí Károly Ferenc és angol nyelvi szerkesztője Gazdag Erika. Panajotu Kosztasz a nyomtatott szám angol nyelvi szerkesztője. Elindult a folyóirat nemzetköziesítésének folyamata is, ennek jegyében három

külföldi professzor fogadta el a felkérést a szerkesztőbizottság munkájában való részvételre. A *Hadtudomány* egyúttal a hazai akadémiai minősítési rendszerben a legmagasabb, „A” kategóriával rendelkező folyóirat, amit az MTA HB háromévente felülvizsgál. Ezt meg kell tartani az idei esztendőben esedékes újraminősítés során.

A 2020. évre tervezett programok megvalósítását nem csak a járvány, de az e miatt csökkentett támogatás is nehezítette; csakúgy mint más szervezetek, a Társaság is kevesebb pénzzel gazdálkodhatott a tervezettnél.

Végül Szenes Zoltán ismertette a Társaság döntését az elismerésekről és azok átadásáról. A Díjbizottság javaslatára az Elnökség a 2021. évi Korponay-díjat dr. Urbanovics Annának és dr. Teknős Lászlónak ítélte. Oklevelet és névre szóló „Hadtudományért Emlékplakett” elismerést kap dr. Jakab László ny. alezredes, dr. Schweickhardt Gotthilf ny. tűzoltó alezredes, dr. Szabó Tibor ny. ezredes és Zámbo Péter ny. ezredes. Oklevél és ajándékutalvány elismerésben részesül Görbe Attiláné dr. Zán Krisztina r. ezredes, dr. Zellei Gábor ny. ezredes, míg oklevél és könyvjutalom elismerésben dr. habil. Hornyacsek Júlia alezredes, Koncz Imre, dr. Meglécz Miklós, Zord Gábor László és Radványi Imréné. Az elismerések átadására a pandémia miatt a küldöttgyűlés helyett utólag, egy szűk körű ünnepségen kerül sor.

Már a beszámolóhoz fűzött elnöki kiegészítésben is szerepelt, hogy a 2020. évben átmeneti likviditási gondokkal küszködött a szervezet. Ezt részletezte dr. Kenesei Zolt, gazdasági elnökhelyettes, a pénzügyi jelentéshez tett megjegyzéseiben, aki röviden ismertette, miért zárta a Társaság a 2020. évet veszteséggel. Az MHTT tárgyévi bevétele 9,269 millió forintot tett ki, ugyanakkor ezen időszakban 11,786 millió forint kiadás merült fel. A negatív eredmény oka, a költségvetési támogatások év közbeni csökkentése: a COVID-19 járvány hatására a költségvetési szervektől (Honvédelmi Minisztérium, Magyar Tudományos Akadémia) összesen 2,6 millió forinttal kevesebb összegben érkezett támogatás, mint amekkora összeggel a tervezés zajlott, és a csökkentést megelőzően már történtek szerződéskötések, kötelezettségvállalások, költségek. Szerencsére a korábbi évek eredménye biztosította a többletkiadások fedezetét és a Társaság működését, így a kötelezettségvállalásokat rendezni lehetett.

A küldöttgyűlés ezt követően meghallgatta az MHTT Felügyelő Bizottsága és az Etikai Bizottság jelentését a 2020. évben végzett munkáról, amelyben egybehangzóan megerősítették, hogy a Társaság tudományos, pénzügyi és ügyrendi tevékenysége a rendkívüli körülmények ellenére szabályozott és törvényes keretek között zajlott. A pandémia tanúságait levonva, a Felügyelő Bizottság javaslatot tett az Alapszabályzat, a Szervezeti Működési Szabályzat és annak mellékletei felülvizsgálatára és pontosítására (példának okáért a jelenléti közgyűlés és szavazás mellett az online működés szabályozására).

A küldöttgyűlés az elhangzottakat tudomásul vette, majd nyílt szavazással egyenként, ellenvélemény és tartózkodás nélkül határozatilag elfogadta az elnökség beszámolóját a 2020-ban végzett tevékenységről, a 2020. évi pénzügyi jelentést, a Felügyelő Bizottság és az Etikai Bizottságnak a 2020-as tevékenységéről szóló beszámolóját.

A következő napirendi pontban Szenes Zoltán elnök a 2021. évi munkatervhez fűzött szóbeli kiegészítéseket. A munkaterv 10 pontjából elsősorban a Társaság

30 éves évfordulójának megünneplését emelte ki, amely június 29-én a Stefánia palotában lesz. A létszám az eredeti elképzelések szerinti 120 fő. Tervben van a frissen kinevezett MH Parancsnok meghívása, teret adva egy bemutató előadásnak. Itt kerül sor a Hadtudomány Ifjú Tudósa pályázat nyerteseinek és a felkészítő tanárok elismerésének átadására. Az eseményre megjelenik a Társaság 30 éves történetét összefoglaló kiadvány, valamint a *Hadtudomány* 2021/1-es száma, illetve ígéret van a NATO-könyv megjelenésére is – mondta.

A járványügyi helyzet javulásával az online események helyett a személyes, helyszínes rendezvényeket kell nevesíteni. Az elkövetkező elnökségi ülések jelenléti, kihelyezett formában bonyolódnak majd. Meghívás érkezett a Pákozdi emlékhelyre, Zrínyi-Újvárra, valamint az MH Modernizációs Intézetbe. Ezzel összefüggésben az 50–60 fős kisebb jelenléti rendezvényeket kell az ősz folyamán hangsúlyozni, egyrészt a laudációs előadások, másrészt a társasági közélet, a szakmai élet erősítése miatt.

Kiemelt feladatnak jelölte meg a 2022-ben esedékes tisztújító küldöttgyűlésre való felkészülést, előkészítést. Jövőre lejár az elnökség mandátuma, de még azt megelőzően, 2022. február környékén szükségesnek tartja egy soron kívüli küldöttgyűlés összehívását, amelyen a Társaság működésével kapcsolatos szervezeti, működési kereteket kellene újratárgyalni, annak érdekében, hogy az ott jóváhagyott keretek között, megújított szervezeti struktúrával tudja a májusi tisztújító küldöttgyűlésen megválasztott vezetőség a munkáját megkezdeni. Új Alapszabályra és kapcsolódó dokumentumokra (SZMSZ) van szükség, mert jelenleg a munka során számos nehézség merül föl a régi, bürokratikus szabályozás miatt. Ezt feladatot a szakosztály- és tagozatelnökökkel közösen dolgozva kell elvégezni. Az ifjúság érdekeltségét is meg kell teremteni, mert a fiatalítás, a fiatalok bevonása nélkül az MHTT lassan elöregszik. Ezért például a szakosztályok vezetésében is az előre tervezhető, 2 ciklus utáni váltás a célszerű.

Végül kiemelte, hogy a 2021. évi munkatervben valamennyi szakosztály szerepel. Feladatként fogalmazta meg, hogy a konferenciák szervezésében is a szakosztályi keretekre kell támaszkodni, és a működési nehézségekkel küzdő szervezeti egységeket, például a Debrecen Tagozatot erősíteni szükséges, helyzetbe kell hozni, kihasználva a debreceni dandár lehetőségeit.

A munkatervhez kapcsolódóan Kenesei Zsolt gazdasági elnökhelyettes a Társaság 2021. évi pénzügyi tervét ismertette elmondta, hogy az előző év tapasztalatai alapján a tervezés óvatosabb volt, mert kevesebb kiadással (10 678 000 Ft) számol, mint bevétellel (10 700 000 Ft), tekintettel arra, hogy a korábbi évek tartalékai az előző évben kimerültek. A tervezésben szerepel a tagdíjából befolyó összeg és a HM-től várható támogatás mellett több pályázati forrás is (MTA, NKA), amelynek realizálása nem biztos.

Az elnöki összefoglaló nyomán többen hozzászóltak a 2021. évi tervvel és programokkal kapcsolatban. Hegedűs Henrik alelnök kiegészítésképpen elmondta, hogy a Magyar Tudományos Akadémia a megpályázott 1,4 millió Ft helyett 800 ezer Ft-ot hagyott jóvá a *Hadtudomány* megjelentetésére, és előfinanszírozás formájában már át is utalt. Pályázott a Társaság az Nemzeti Kulturális Alaphoz is, döntés augusztus közepén várható. Hajós Dezső, kommunikációért felelős munkatárs hozzászólásában kiemelte a kommunikáció fontosságát. Munkájával a Társaság médiában való

megjelenését segíti, kiemelten a Facebook és Instagram felületeken, a Társaság honlapját Jelenics Imre koordinálja. A társasági események mellett a védelmi szektorhoz, a hadtudományhoz kapcsolódó információk is megjelennek a felületeken. A Társaság Facebook oldala az elmúlt egy hónapban 31 000 főt ért el a heti többszöri megjelenés mellett. Jelenleg a követők száma: 1674 fő. Az Instagram oldalon főleg a fiatalokat érjük el. Az oldal 2019 novemberében lett létrehozva, amely óta 363 bejegyzés került fel az oldalra. Jelenleg a követők száma: 473 fő. Nagy László tájékoztatta a küldötteket, hogy a Kiss Károly Hadtudományi Klub Mindenki Hadtudománya előadássorozat májusi, dr. Kovács László kiber-hadviseléssel foglalkozó előadásának hangfelvétele hamarosan felkerül a honlapra, valamint a közel 300 érdeklődő számára is kiküldésre kerül. A további tavaszi előadásokról nem készül hangfelvétel. Az őszi program-sorozat a tervek szerint már jelenléti lesz, mely olvasható lesz a honlapon és a *Hadtudományban*. Kocsis László a Légierő Szakosztály képviselőjében emlékeztetett, hogy augusztus 28–29-én kerül sor a Kőbányai Rendvédelmi Napokra, amelyen a Társaság korábbi években rendszeresen részt vett. Szabó Gyula írásban küldte el hozzászólását, és kérte annak jegyzőkönyvbevételét.

Ezt követően a küldöttek a fenti kiegészítéssel egyhangú szavazással határozatban elfogadták a Társaság 2021. évi munkatervét és a pénzügyi tervet.

A küldöttgyűlés végül az alábbi határozatokat hozta. A küldöttgyűlés egyhangú szavazással elfogadta, hogy a szervezeti egységek a 2021. év beszámolási időszakban az előző, 2020. évben befizetett tagdíjuk 25%-át használhatják fel saját hatáskörükben. Ugyancsak egyhangú szavazással, tartózkodás és ellenvélemény nélkül határozatba foglalta, hogy törli a Társaság tagjainak sorából azokat, akik a 2019. és 2020. évi tagdíjukat személyre szóló, levélben történt többszöri felszólítás ellenére nem fizették be, és hiányosságukat nem pótolják 2021. június 30-ig. A küldöttgyűlés – az elnökség javaslatára – a 2022. évi tisztújítás előkészítéseként – egyhangúlag határozott a jelölő bizottság összetételéről és a 2025. évi tisztújító küldöttgyűlésig tartó mandátumáról, az alábbi összetételben: prof. dr. Fórizs Sándor, dr. Tóth András, dr. Heiling Ottó.

A beszámoló küldöttgyűlés zárásaként Hegedűs Henrik, a Társaság alelnöke megköszönte a résztvevők munkáját, és kifejezte azt a reményét, hogy a Magyar Hadtudományi Társaság 2020-ban elmaradt, a közeljövőben tartandó 30. évfordulós ünnepi közgyűlésén a Stefánia Palotában már személyesen is lehetőség lesz a találkozásra.

Hausner Gábor

Az MHTT 2021. évi Tanárky Sándor-díjasa

MUNK SÁNDOR

A Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége 2021 májusában Tanárky Sándor-díjat adományozott Munk Sándor nyugállományú ezredes, a Nemzeti Közsolgálati Egyetem professzor emeritusa számára, a Hadtudományi Társaság Elektronikai, Informatikai és Robotikai szakosztály titkáráként hosszú időn át végzett eredményes munkája és tudományos közéleti tevékenysége elismeréseként.

Munk Sándor 1949-ben született Budapesten. 1974-ben matematikus oklevelet szerzett az ELTE Természettudományi Kar matematikus szakán, operációkutatás szakirányon, majd 1985-ben második diplomát kapott szárazföldi összefegyvernemi szakon a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián. Előbb az MN Rendszerszervezési, Vezetésgépesítési és Automatizálási Intézetnél kezdett dolgozni rendszerprogramozóként, majd 1972-től került a ZMKA (ma NKE HHK) Informatikai Tanszékre. Ettől kezdve klasszikus egyetemi oktatói karriert futott be. 1985-ben tanszékvezető helyettesé, 1993-ban a Tanszék vezetőjévé nevezték ki. Közel 15 éven keresztül állt az Informatikai Tanszék élén. 2007–2008 között a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) Informatikai és Hírközlési Intézetet vezette.

1990-ben a számítógépes harctevékenységi modellek vizsgálatával elnyerte a hadtudomány kandidátusa tudományos fokozatot. 1996-ban habilitált, majd egyetemi tanári kinevezést kapott. Kutatási területe az informatikai interoperabilitás, valamint a katonai informatika doktrinális alapjai, terminológiai kérdései. Kutatásait Széchenyi Professzori Ösztöndíj, OTKA támogatta. 2002-től fél évtizedig képviselte az MH-t a NATO Tudományos és Technológiai Ügynökség Információs Rendszerek Technológiai Paneljében.

Munk Sándor a Nemzeti Közsolgálati Egyetem köztisztviselőben álló, befolyásos professzora. Több tantárgy és szakirány kidolgozása fűződik a nevéhez. 1998–2005 között a haditechnikai menedzser kiegészítő egyetemi alapképzési szak védelmi informatikai rendszerszervező szakirány, 2005–2010 között a védelmi vezetéstechnikai rendszerszervező MSc szak és infokommunikációs szakirány, 2008-tól informatikai szakirány és a hozzá tartozó 8 tantárgy felelőse volt. 1993–1999 között a ZMNE Egyetemi Tanácsának, 1996–2009 között, majd 2012–2017 között a ZMNE, illetve az NKE Doktori Tanácsának tagja. 2010–2011, majd 2013–2018 között a ZMNE, utóbb az NKE Habilitációs Bizottságának elnöke, 2018–2019 között tagja.

2001 óta aktívan részt vesz a Hadtudományi Doktori Iskola és a Katonai Műszaki Doktori Iskola munkájában, volt tudományos szak vezető, tanít, doktoranduszokat vezet. Több doktori téma hirdetője, 2021-ig 25 doktorandusz témavezetője volt, akik közül 24-en szereztek abszolutóriumot és 9-en fokozatot. 1990-től több mint 50 fő doktori eljárásában és 6 fő habilitációs eljárásában vett részt.

Munk professzor az MTA Hadtudományi Bizottsága újjáalakulásától, 1994-től aktívan részt vesz a HB munkájában is; volt titkár, elnökhelyettes, illetve 2010–2016 között két terminuson keresztül képviselte a hadtudományt az MTA közgyűlésben nem akadémikusi tagként.

Tudományos munkássága eredményeként összesen 181 tudományos közleménye és felsőoktatási publikációja jelent meg, 36 közülük idegen nyelven. 2007-ben önálló kötete látott napvilágot a Zrínyi Kiadónál a katonai informatika témakörében. 2013-ban társszerzője volt az infokommunikációs technológiák hadtudományra gyakorolt hatását elemző, 2020-ban pedig a Magyar Honvédség informatika-történetét bemutató könyvnek. Eddig több mint 450 független hivatkozást kapott munkáira.

Munk Sándor alapító tagja volt a Kiss Károly Hadtudományi Klubnak, majd 1990-ben a Magyar Hadtudományi Társaságnak. Részt vett a Társaság Elektronikai és Informatikai Szakosztály (utóbb Elektronikai, Informatikai és Robotikai Szakosztály) megalakításában, amelynek tíz éven keresztül volt a titkára, és aktív tagja napjainkban is.

Munk Professzor tudományos pályafutása és tudományos közéleti tevékenysége jelentős mértékben hozzájárult az Elektronikai, Informatikai és Robotikai Szakosztály fejlődéséhez, illetve a Magyar Hadtudományi Társaság hírnevének öregbítéséhez. Mindezek alapján az elnökség az Elektronikai, Informatikai és Robotikai Szakosztály javaslatára 2021-ben Munk Sándornak ítélte a Tanárky Sándor-díjat.

Szóts Zoltán Oszkár

Az első világháború az 1945 előtti magyar történetírásban

Nézőpontok, műfajok, intézmények

(Pécs, Kronosz Kiadó, 2020. ISBN 978-615-604-865-3)

A Nagy Háború (1914–1918) és következményei nagymértékben megváltoztatták a 20. században a történelem addigi alakulását. A harcok lezárultával a régi birodalmakból új államok alakultak, több helyen éhezés és polgárháború várt a lakosságra. A békekötések csak névlegesen voltak – szinte mindenki úgy érezte, hogy ez csak fegyverszünet lehet egy bizonyos időre. A háborús tapasztalatok (legyenek azok katonaiak vagy emberiek) feldolgozását minél hamarabb meg kellett kezdeni, mivel mindenki saját bőrén tapasztalta meg a háború borzalmaival.

Szóts Zoltán Oszkár könyvében az első világháború eseményeivel és emlékezetével foglalkozó tudományos műveket, illetve az ezeket alkotó intézményeket vette vizsgálat alá. A szerző korábbi munkáiban is foglalkozott már a témával, úgy történeti, mint intézményi háttereket vizsgálva.¹ A holisztikus szemlélet nem indokolatlan, mivel a téma nem csak „történelmi eseményként”, hanem katonai és emlékezeti értelemben komoly teherként is értelmezhető. A munka historiográfiai törekvései mellett komoly szerepet szán azoknak, akik szereplőkként hozzájárultak a háborúról való diskurzus alakításához. A világháborúval kapcsolatos történet-szi álláspontokat bemutató fejezetből kiderülhet az olvasó számára, hogy milyen problémák foglalkoztatták a kor kutatóit.

John Keegan első világháborúval foglalkozó könyvében részben csalódnia kellett a magyar olvasónak, ha információt akart találni benne korai honfitársairól.² A hadműveletek leírásakor a Monarchia akciói kevés figyelmet kaptak Keegan munkájában, így érthető, hogy a magyar alakulatokra vonatkozó adatok is sporadikusnak mondhatók. A „fehér folt” effektusa – miszerint a magyar történetírás eredményei külföldről olyanok, mintha nem léteznének – többek szerint a hadtörténelemben is fennáll. Az utóbbi időkben látott biztató eredmények mellett felmerül a kérdés, hogy ez az el- és lemaradás mindig is létezett-e, vagy ez külön folyamatoknak köszönhető. Szóts Zoltán könyve pontosan ennek a kérdésnek jár utána, vagyis a két világháború között történeti műhelyek első világháborúval foglalkozó munkáit veszi górcső alá.

A háború eseményeinek feltárását a katonai szükségszerűség ugyanúgy diktálta, mint a kutatói érdeklődés vagy az emlékezet igénye. A tapasztalatok összegyűjtése és azok alkalmazhatóságának vizsgálata mindig is célja volt a hadtörténetírásnak, mivel sokan az élet

1 Szóts Zoltán Oszkár: *Az Országos Széchényi Könyvtár egykori első világháborús gyűjteménye*. Budapest: OSZK–Gondolat, 2014.

2 John Keegan: *Az első világháború*. Budapest: Európa Kiadó, 2010.

tanítómestereként tekintettek a múltbéli eseményekre. Többek szerint ugyanis a haditervek kialakítása mindig retrospektív alapon történik, vagyis az előző háború haditervei adnak útmutatást a következő háború számára.

A történeti munkákba rejtett emlékezet kérdései régóta foglalkoztatják a kutatókat. Ezek ugyanis nem pusztán az adott eseményről adnak valamilyen értelmezést, hanem kordokumentumként magukban foglalják az adott korszak gondolkodási sémáit is. A Nagy Háború küzdelmei nem csak Európában, hanem szinte az egész világon éreztették hatásukat, így annak mozgatórugói is a figyelem középpontjába kerültek az idők folyamán. A háború emlékezetével foglalkozó szakértők generációit figyelembe véve elmondható, hogy a történelmi kánonokhoz hasonlóan ők is valamilyen választ kerestek vagy cáfolták mások állításait. Az első történészgeneráció saját bőrén tapasztalta meg a harcokat, így számukra a háborús felelősség kérdése vált elsődlegessé. A központi hatalmak (Németország, Magyarország) hibáztatása mellett egyesek figyelembe vették az állandósuló „orosz veszélyt”, valamint az angolok békülést elhárító politikáját. Itt előtérbe kerültek a háborús tapasztalatokat összegző írások, amik közül kiemelkedtek a diplomáciai és katonai kiadványok. Jay Winter elmélete alapján megkülönböztetett második generáció (1945 utániak) a háború társadalom felőli megközelítését helyezte előtérbe. A harmadik generációra a háború komplex ábrázolása volt a jellemző, akik nem csupán a „miértekre” keresték a választ, hanem a „hogyan” hatástörténetét is vizsgálták. Ide tartozik a már említett John Keegan is, aki a háború pszichológiai vetületeit mutatta be azóta alapművek számító írásában. A negyedik generáció történészei a háború centenáriuma során olyan kérdésekkel foglalkoztak, amelyek eddig kívül rekedtek a vizsgálati területen, így például a küzdelem globalitása és a világra gyakorolt hatásai kerültek fókuszba.

Szóts az elméleti bevezető után rátér a közvetlenül magyar területekre vonatkozó tapasztalatok ismertetésére. Először az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményének bemutatását veszi végig. Ennek kialakítását a háború kitörésével szinte egy időben kezdték meg, amikor a közgyűjtemény több oldalról kívánt információkat gyűjteni. Először a saját országának – az Osztrák–Magyar Monarchiának – hadi jelentéseihez férhetett hozzá, majd igyekezett „független” beszállítókkal szerződéseket kötni. Ezek keretében háborús iratokat kértek Budapest Polgármesteri Hivatalától, a Magyar Királyi Államnyomdától, valamint a bécsi Hof- und Staatsdruckerei-től. Megnézve az időpontot (1914. szeptember 2.) látható, hogy a magyar gyűjtemény kezelői a német mintákhoz igazodva kezdték meg a szervezet kialakítását, szinte azzal egy időben. A gyűjtemény bővítésénél ezután tervbe vették a kötelespéldányok szelektálását, amik közül kiválogathatták a háborúval foglalkozókat. Természetesen támaszkodtak az intézmények és magánszemélyek adományaira (ajándékaira), valamint erre kérték meg az ország lakosait is kiáltványok segítségével. A háborús ellentétek elhúzódásával nem csak a kapcsolattartás vált lehetetlenné, hanem egyre nagyobb költségekkel járt a gyűjtemény fenntartása. Nem hiába, hogy 1918 és 1925 között a gyűjteménynek számos kölcsönt kellett kifizetnie a különböző háborús nyomtatványokért és újságokért cserébe. A gyűjtemény gyűjtőköre ugyanis nem csak a hazai közvélemény tájékoztatása volt, hanem igyekeztek szélesebb spektrumot figyelembe vonni.

A háború eseményeivel több tudományos folyóiratban is foglalkoztak. Ezek közül kiemelkedtek a katonai írókhoz köthető lapok, mint például a *Magyar Katonai Közlöny* (később *Magyar Katonai Szemle*), a *Hadtörténelmi Közlemények*, illetve a történettudomány lapjaként számon tartott *Századok*. A történeti megközelítést alkalmazó lapok esetében látható a tendencia, hogy azok főként recenziókkal és apróbb tárcákkal jelentek meg a témával kapcsolatban. Ennek oka valószínűleg az volt, hogy az írók (főként történészek) számára nem állt rendelkezésre olyan mértékű forrásanyag, amire támaszkodva véleményt nyilváníthattak volna. A katonai szaklapok más megközelítést alkalmaztak, mivel számukra – ahogyan korábban már láthattuk – az események feldolgozása gyakorlati tapasztalattal is együtt járt. Az elkészült írások többségét nem tudományos műhelyek hozták létre, hanem a katonaság képviselői egyénileg járultak hozzá az

eredményekhez. Az első valódi műhelyként funkcionáló csoportosulások a Hadtörténelmi Levéltárnál, a Hadtörténelmi Múzeumnál és a Magyar Katonai Írók körénél láthatók. Utóbbi szervezet laza szerveződésének köszönhetően többeket összekötött, a szabályzat szerint 100 főben maximalizálva a tagok számát (70 rendes és 30 levelező tagban). Az 1925. február 10-én létrehozott csoport nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a hadtörténelemmel foglalkozók önálló fórummal rendelkezzenek, ezáltal alakítva a diskurzust. Az ország méretéből fakadóan látható, hogy a fenti intézményekben dolgozók erős személyes átfedésben álltak, vagyis több testületnek is tagjai voltak egyszerre. A szaklapokban publikált cikkek legnagyobb része recenzió volt, azonban több szerző személyes adatok publikálásával járult hozzá a történeti feldolgozásokhoz.

A tudományos közösségnek szánt munkák után a szerző betekintést ad a két világháború közötti magyar közvélemény tájékoztatására szánt művekről. Ezek közül többet is bemutat a kötetben, így például a Pilch Jenő által 1928-ban szerkesztett *A világháború története* című munkát. A sorban ugyanis ez volt az első, ami a háború teljes áttekintését kívánta adni a közönség számára is érthető stílusban. A Horthy-korszak egyik legjobban használható munkájaként a kötet hozzájárult a háború komplexitásának mélyebb megismeréséhez, ugyanakkor felhasználhatósága a mai napig elismerésre ad okot.

A háborúról szóló diskurzusok következő részét képezik a különböző alakulattörténetek, amelyek szerkezete és felépítése a nagyfokú hasonlóságok mellett alapvető különbségeket is mutat. A munkák célja nem pusztán az adott katonai alakulat történetének megírása, hanem az ott szolgáló katonák emlékezetének kialakítása („megemlékezés”) és továbbadása volt. Az elkészült írásokkal/ könyvekkel szemben többen – utólagosan – magas fokú szakmai tudást várnak el, azonban ez nem minden esetben teljesült. Emellett érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy az alakulattörténetek funkciójukat tekintve a „népi emlékezet” forrásaiként is értelmezhetők, ezért esetükben még a komoly szerkesztőgárda esetében sem garantált a „tudományos igényű” feldolgozás.

Az oktatási rendszer egyik legkézzelfoghatóbb termékeinek tartott tankönyvek háborúképei is inkább egy retrospektív értelmezés következményeként szerepelnek az adott munkában, mintsem határozott célként. A magyar társadalomban élő „emlékezet” ugyanakkor hozzájárulhatott ahhoz, hogy a diákok akaratlanul is beszélni akartak a háború tapasztalatairól, aminek megragadása még a jövő feladata.

A szerző munkájában jól bemutatja a magyar hadtörténetírás különböző műhelyeit, amelyeknél a személyi átfedés olyan mértékű, hogy szinte ugyanarról az intézményről beszélhetünk. A tapasztalatok összegyűjtését és értelmezését nem az vezérelte, hogy „harag és részrehajlás” nélkül tárgyalják az eseményeket, hanem az, hogy rögzítsék az alapvető tényeket, amiket sokszor még ők maguk sem ismertek. A korábban csaták köré szerveződő koncepciók alapjaiban rendeztek meg akkor, amikor az események több száz kilométeren egyszerre zajlottak, akár több hónapon keresztül. Erre számos példát találhatunk az első világháborúban, mint például az 1916-os somme-i és verduni csaták.

A két világháború közötti hadtörténetírás eredményei közé tartozik az is, hogy ők megtehették azt, amit a magyar társadalom túlnyomó többsége nem: szabad keretek között emlékezhettek. A háború új jellemzője volt, hogy szinte az egész közösség (társadalom) részesedett belőle, akiknek a veszteséget ugyanúgy fel kellett dolgozniuk, mint tesszük azt a mai világban. A generációs elmélet beemelésével a szerző jól bemutatja, hogy a magyar hadtörténészek az európai kortársaikkal egy időben kezdhettek neki a nagy munkának, azonban az „emlékezés fonala” a második világháború befejeztével megszakadt. Ennek oka, hogy mindkét háborúban az oroszokkal kerültek szembe a magyar katonák, így a háborúk emlékezete sokáig tabutémának számított a háború utáni Magyarországon. A kutatások rávilágítanak arra, hogy a ki nem mondott szavak – legyenek azok történeti elbeszélések, regények vagy személyes történetek – a közösség gondolkodására is rányomják a bélyegüket. Ezért fordulhat elő az, hogy Magyarországon főként a centenáriumi ünnepek (konferenciák, könyvbemutatók, vitaestek) járultak

hozza a magyar katonai múlt feltárásához, illetve az összegyűlt emlékezetek rögzítéséhez. Megfigyelhető, hogy számos blog, offline és online felület foglalkozik a világháborús küzdelmekkel.

A műben kiterjedt irodalomjegyzék segíti az olvasót a téma szakirodalmának felderítésében. Javaslatként megfogalmazhatjuk, hogy a következő kiadásban érdemes lehet a téma elméleti munkáinak és a vizsgálatba valóban bevont (forrás)munkák között különbséget tenni, hogy az olvasó gyorsabban eligazodhasson ezek között. A könyv végén egy földrajzi- és személyi névmutató segít eligazodni a felmerült nevek és helyek lokalizálásában. Egy történeti műhelyekkel foglalkozó írás esetében ez külön öröm, hiszen így jól láthatóak azok a személyek, akik komoly szerepet játszottak a világháborús emlékezet alakításában. A könyv lehetséges következő kiadásánál figyelembe lehetne venni egy összefoglaló táblázatot, ahol az összes történeti munkát látni lehetne, valamint azok szerzőit is egy helyen találhatnánk meg.

Végezetül elmondható, hogy Szóts Zoltán könyve közelebb viszi az olvasót az első világháború emlékezetének megértéséhez, és az ekkor létrehozott írásbeli termékek megismeréséhez. A magyar közgyűjteményi rendszer vezetői szinte a háború kirobbanásának pillanatában érezték, hogy ez a küzdelem túlmutat a helyi politikai küzdelmek világán. Pénzt és időt sem sajnálva fejlesztették azt a gyűjteményt (Hadtörténelmi Múzeum és Levéltár), ami a mai napig segíthet eligazodni a háború forrásaiban, különösen annak helyi viszonyaiban. gyűjtőkörre és működése már magán viselte egy tudományos műhely kritériumait, amit azonban akadályozott az állandó pénzügyi nyomás és a „nyugodt” időszak elmaradása. Az itt dolgozó katonai szerzők munkájukkal nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar katonai akciók komoly szakértelemmel legyenek feldolgozva. Reméljük, hogy utódaik be tudják fejezni az általuk megkezdett munkát. Ezzel pedig a magyar társadalom közös erőfeszítésének újabb epizódját lehetne méltó módon a mai emlékezet útjára bocsátani.

Kiss Márton

Plihál Katalin

Kard és térkép

*Hadi események és propaganda
a Magyarországról megjelent térképeken 1528–1718*

(Budapest, Zrínyi Kiadó, 2020, ISBN 978 963 327 659 4)

A közelmúltban jelent meg Plihál Katalin *Kard és térkép* című műve a Zrínyi Kiadó gondozásában. A kötet két, szervesen összefüggő részből, egy 296 oldal terjedelmű, B/5 formátumban kiadott könyvből és annak online mellékletéből áll, amelyet az ELTE Térképtudományi Tanszékének munkatársai, Gede Mátyás vezetésével állították össze.

A mű öt fő fejezetéből az első, egy nagyon összefogott történeti áttekintést ad az olvasó számára Európa és a török birodalom kapcsolatáról annak kezdeteitől, a mohácsi csatáig vezető folyamatokról, majd arról a több mint 190 évről, mely hazánk eddigi leghosszabb, háborús válságokkal teli időszakát jelentette. Ennek, a mohácsi csatavesztéstől, 1526. augusztus 29-től, a pozsareváci békéig, 1718. július 21-ig, azaz az ország teljes felszabadításáig terjedő időszaknak az eseményei, azaz a török hódítás, az ország nagy területeinek hadszíntérré válása,

a szinte folyamatos háború, a járványok pusztításai, a felszabadító háborúval járó pusztítás, az ország jelentős területeinek elnéptelenedéséhez vezettek.

Ebben az időszakban, népfelkelések és három jelentős szabadságharc is lezajlott hazánk területén, melyek a háborús körülmények, a megszálló-felszabadító idegen katonaság, valamint a császári-királyi közigazgatás túlkapásai miatt bekövetkező, elviselhetetlen életkörülmények miatt robbantak ki.

A lakosság pótlása, a betelepítések elsősorban a környező országok területéről történtek, de jelentős számú nyugat-európai népesség is érkezett a felszabadított területekre. Ennek, azaz a nemzetiségi viszonyok megváltozásának, máig ható, súlyos következményei lettek hazánk történelmére.

A mohácsi csata után az ország három részre szakadt. A török hódítás veszélye Európa vezetőinek és értelmiségének figyelmét a hadszíntérre, azaz Magyarország területére irányította. A hadihelyzetről, a hadi eseményekről, a területi változásokról szóló információ, a tudósítások térképek nélkül nehezen voltak értelmezhetőek olyanok számára, aki nem ismerték az érintett területeket. Elmondható, hogy Európa vezetőinek és értelmiségének, a hadi eseményekről szóló információ iránti igénye tette szükségessé Magyarország területének térképezését, a 16. század első harmadában. Ennek az igénynek igyekezett megfelelni a *Tabula Hungariae* térkép készítője, Lázár vagy más néven Lazarus. Térképének közismert megnevezése: Lázár deák-féle térkép, mely 1528 májusában, Ingolstadtban, Johannes Cuspinianus költségén jelent meg. A Magyarország területét térképező későbbi térképészek, egészen az 1700-as évek elejéig forrásműnek tekintették ezt a térképet. Jelenlegi ismereteink szerint ez az első olyan, Magyarországot ábrázoló térkép, melyet bizonyíthatóan magyar ember készített.

Térkép készítése a középkori Magyarország területéről a 16. század elején nem volt egyszerű feladat. Ez könnyen belátható, tekintettel az ország akkori méretére, a közlekedési nehézségekre, a közbiztonságnak a háborús viszonyok miatti állapotára és arra, hogy ismereteink szerint a területről korábban nem készült összefüggő, részletes térkép.

A korabeli térképezési eljárásokról, módszerekről a könyv második fejezetében találunk érdekes információt.

A 16–17. századi térképnymtatás technológiai megoldásaiba a harmadik fejezet nyújt betekintést. Megismerteti az olvasóval a térképek nyomtatásának előkészítési eljárásait, a fahémszés, a rézhémszés, a magas- és mélynyomtatás módszereit.

A negyedik fejezet a Magyarországról és környezetéről a 16. és 17. században készített térképek tartalmának összehasonlítási módszereit tárgyalja annak érdekében, hogy az olvasó az ötödik fejezetben ismertetett térképekről szóló nagyon alapos, részletekbe menő és hatalmas kutatói munkával létrehozott információ-halmazban könnyen eligazodjon.

A korábban említett több mint 190 évig tartó időszakban készült, Magyarországot és környezetét ábrázoló térképek részletes ismertetését és összehasonlító elemzését az ötödik fejezetben tárgyalja a szerző.

Egy-egy alfejezet tartalmazza a Magyar Királyság és társországai térképeinek, a Magyarországot Erdéllyel együtt ábrázoló térképeknek, a királyi Magyarországot ábrázoló önálló térképeknek, Erdély és az Erdélyi Fejedelemség térképeinek, valamint a Duna térsége térképeinek ismertetését és összehasonlító elemzését.

A térképek tartalmának elemzése bemutatja a térképek információtartalmának, valamint készítésük módszereinek, eljárásainak fejlődését. Bemutatja továbbá a térképeken ábrázolt területek és a hadihelyzet változásait. Minden térkép esetében megismerhetjük a térképen ábrázolt és a térképhez kapcsolódó hadi események történetét.

A könyvben és online mellékletében több mint 100 térkép szerepel. Vizsgálatukat, elemzésüket és ismertetésüket tartalmi, szerkezeti, topográfiai szempontok alapján végezte el a szerző. A térképek címfelirata és díszítő elemei sok esetben különleges információ-tartalmat rejtjenek, melyekre szintén kiterjedt a szerző figyelme és kutatása.

A műben szereplő térképek alkotóiról az, *Akiknek e műveket köszönhetjük* című fejezetben kapunk információt, mely jelentősen segítheti a kutatók és az érdeklődők tájékozódását a korabeli térképek között.

Az online mellékletben található térképek nagyíthatósága, egymás mellé vetítésének lehetősége könnyebbé teszi elemzésüket és tanulmányozhatóságukat. További előny, hogy a könyv terjedelmi korlátjai miatt, az online mellékletbe kerülhetett sok nagyon fontos, szöveges információ is.

A kötet részletekre kiterjedő lábjegyzeteket és felhasznált irodalomjegyzéket tartalmaz, melyek segíthetik a kutatókat és érdeklődőket, akik a témában további kutatásokat kívánnak folytatni, vagy csak érdeklődnek a téma iránt.

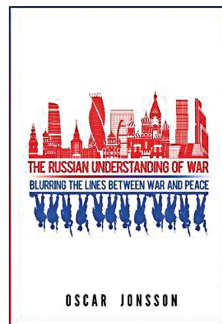
Állíthatom, hogy Plihál Katalin legújabb könyve, a korábbi műveihez hasonlóan nagyon alapos, a részletekre is kiterjedő, hatalmas kutatómunka eredménye. Olyan kutató munkáé, melynek elvégzésére csak nagyon kevés ember képes. Ehhez csodálatra méltó tudásvágy, akarat, elszántság, kitartás és kimagaslóan magas szintű szakmai tudás szükséges. Megítélésem szerint a *Kard és térkép* szerzője mindezzel rendelkezik. Legújabb művét bátran ajánlom minden olvasónak, aki érdeklődik hazánk 16–17. századi történelme, az akkori térképészeti eljárások, a korabeli térképnymtatási technológiák és a térképek iránt.

Mihalik József

Oscar Jonsson

The Russian Understanding of War – Blurring the Lines Between War and Peace

(Georgetown University Press, 2019. ISBN 9781626167346)

A háború és béke közötti határvonal megszabása korán sem olyan egyszerű feladat napjainkban, mint azt elsőre gondolnánk. Oscar Jonsson *The Russian Understanding of War – Blurring the Lines Between War and Peace* (A háború orosz értelmezése – elmosódó vonalak háború és béke között) című könyvében a Szovjetunió létrejöttétől napjainkig vizsgálja, miként alakult a háborúról, annak tartalmáról és természetéről alkotott kép Oroszországban. A könyv struktúrája egy jól felépített logikai menet alapján négy fejezetre oszlik, melynek első része az elméleti alapok és viták bemutatását szolgálja. A második fejezetben a poszt-szovjet időszakot, a Szovjetunió hagyatékát és a nem katonai eszközökben rejlő potenciál felismerését mutatja be a szerző. A harmadik fejezetben az információs hadviselésről, továbbá azon orosz tapasztalatokról esik szó, melyek az Öböl-háború utáni időszakban és a csecsen háborúkat követően sarkalták koncepcióváltásra az orosz állam vezetőit. A negyedik és egyben utolsó fejezete a könyvnek az ún. színes forradalmakra és az Oroszországi Föderáció érdekszférájához kapcsolódó területekre összpontosít, s egyben jól szemlélteti azt is, hogy a századeleji hagyományos háború értelmezése miként szélesedett ki, és szűkülte le a békeállapotot háborús állapottól elválasztó határvonal.

A háború természetének és jellegének Clausewitz általi meghatározása Vlagyimir Iljics Lenin által került be a 20. századi orosz hadikultúra alapjaiba. Az orosz értelmezés szerint a háború jellege annak tartalmára, míg természete annak tulajdonságaira vonatkozik. E két

fogalom elkülönítése fontos tényezőnek számít, mivel a háború jellege a technológiai fejlődésnek köszönhetően időről időre változik. A Clausewitzi gondolatmeneten alapuló szovjet hadikultúra fejlődésében Lenin – a Clausewitz által megfogalmazott tételre alapozva, miszerint „a háború a politika folytatása más eszközökkel” – konkretizálja a megközelítést azáltal, hogy a „más eszközökkel” részt egyértelműen a fegyveres eszközökre és azok erőszakos alkalmazására irányítja. Később számos orosz hadtudós egészítette ki Lenin erőszakra alapozott megközelítését, így Szergej Csekinov és Szergej Bogdanov is, akik szerint amennyiben fegyveres összecsapások jellemzik egy politikai cél elérését, akkor egyértelműen háborúról beszélünk. Ez a típusú megközelítés alapvető tételnek minősült hosszú időn át az orosz hadikultúrában.

Az első fejezetben hosszasan tárgyalt szovjet perspektíva kifejtésénél a szerző kiemeli, hogy a nyugati gondolkodók évtizedeken keresztül megfélemltek a szovjet hadikultúra értelmezésénél beépíteni azokat a filozófiai alapokat, melyek Karl Marx és Friedrich Engels írásain alapulnak, s mely alapján a hadtudományt sokkal inkább tudományos alapon, mintsem művészetként közelítették meg elsősorban. A dialektikus materializmus révén, mely három alaptétellel is szolgált, úgynevezett törvények uralkodnak a háborús helyzet során. Ilyen a viszály törvénye és az ellentétek egysége, melynek értelmében állandó változás figyelhető meg az ellentétes erők szembenállása révén, a mennyiség és minőség átalakulásának törvénye, illetve a tagadás tagadásának törvénye, mely azt mondja ki, hogy minden kvalitatív kutatás eredménye tagadható a további fejlődéssel. N. Ya. Sushko és Stefan Tyuskevics a 60-as évek közepén megjelenő közösen írt tanulmányukban éppen erre alapozva állapítják meg, hogy az új harci eszközök megjelenése mindig ellenlépéseket szül, amely változtatja a katonai műveleteket is. A bolsevikok azt feltételezték, hogy a dialektikus materializmussal felfegyverzett Vörös Hadsereg megtalálja majd a katonai valóság kulcsát. Ennek ellenére azonban akadtak nézetkülönbségek az elméletek alkotói között, így például annak kérdésében is, hogy tudomány vagy művészet a hadakozás? Alekszandr Szvecsin és Trockij egyaránt inkább művészetként értelmezte, erősen hagyatkozva Clausewitz megközelítésére, s Trockij csupán néhány korlátozott ember elméletének tartotta a dialektikus materializmust. A marxizmus filozófiai gyökerei ugyanakkor Hegelig nyúlnak vissza, melynek közös elemét többek között a történelem eseményeire való fókusz is alkotta. Ennek eredménye tulajdonképpen az, hogy a szovjet hadtudósok előszeretettel fordultak Karl von Clausewitz *A háborúról* című művéhez.

Megjegyzendő, hogy a marxizmus a történelmi szálak magyarázatát, a háborúk kitörésének okát a folyamatosan zajló osztályharcban vélték felfedezni. A burzsoázia és a proletariátus közötti szüntelen harc egészen addig tart, amíg a burzsoáziával végérvényesen le nem számolnak. Ezen a ponton nyer lényeges szerepet a nemzetgazdaság kérdése, mely elválaszthatatlan tartozékává vált a szovjet hadi felfogásnak. Mihail Vasziljevics Frunze hadtudós szerint a kapitalizmus szüntelen velejárója és útítársa a háborúzás, ezért a Szovjetunió és a világ burzsoá része között csakis halálíg tartó háború döntheti el a végeredményt. Lenin értelmezése alapján a háború sokkal nagyobb szerepet kapott, mint Marx és Engels esetében – a világ átalakítása érdekében a háború szükséges eszközként jelent meg. A forradalom egyfajta összekötő kapocs az osztályharc és háború között, ahol a belső front megerősítése a külső front sikereinek feltétele, a háború lényegében véve a belpolitika tükröződése annak fényében, hogy az adott állam milyen politikát folytat a háborút megelőzően. Leninhez hasonlóan Trockij ugyancsak az erőszakot határozta meg a háború jellemzőjeként, ugyanakkor egyértetett Clausewitzzel a háború természetének fennállásáról, amíg a harc megvívása át nem alakul. A háborúhoz szerinte társadalmi szerveződésre és politikai célokra van szükség, különben olyanná válik csupán, mint a vadállatok harca. Ugyancsak közös elem Trockij és Clausewitz között, hogy mindketten az ellenfél erejének elpusztítását látták a háború végső céljának. Clausewitz azonban nem osztályalapon közelítette meg a háború természetét, azt feltételezve, hogy a politika a társadalmi érdekeket képviseli. Ezzel szemben a marxista-leninista megközelítésben a háború a belpolitika folytatása volt, fegyveres erők alkalmazására alapozva, melyben a fennálló nemzetközi

kapcsolatokat elsődlegesen a pártpolitika határozta meg. Szovjet értelmezés szerint a háború kizárólagos alapjának és eszközének a fegyveres erők számítottak, az értelmezés figyelmen kívül hagyta a gazdasági, diplomáciai és egyéb tényezőket.

A nukleáris fegyverek megjelenésével, az emberiség végérvényes kipusztításának lehetőségével valamelyest változott a szemlélet, s immáron felvetődött a békés egymás mellett élés lehetősége is. Ez nem azt jelentette, hogy az egymással szembenálló felek között nem áll fenn többé konfliktus, hanem ahogy Nyikita Hruscsov egykori pártfőtítkár is fogalmazott egy 1959-ben tartott beszéde során: az „egymás mellett élés továbbra is a két társadalmi rendszer harcának folytatása, melyben a gazdasági, diplomáciai... tényezők békés eszközöknek számítanak, háború nélkül...” Az 1960-as évekre néhány szovjet hadtudós, mint Szvjatoslav Kozlov, Mihail Szmirnov, Ivan Baz és Pjotr Szidorov a háború tágabb értelmezéséről kezdtek értekezni, melyekbe ezek az úgynevezett puhatényezők az ellenfél befolyásolására alkalmasak. Az elméletük azonban csupán 1976-ot követően épült be a szovjet hadi megközelítésbe, miután a *Szovjet Katonai Enciklopédia* frissítésre került, és a háborút, mint „szociálpolitikai jelenséget, a politika erőszakos eszközökkel történő folytatásaként” határozta meg, kiemelve más eszközök szerepét is. A könyvben ugyanakkor a szerző kiemeli azt is, hogy a táguló perspektíva ellenére a nukleáris fegyverek a szovjet megközelítés szemszögéből továbbra is elsődleges támadó fegyverzetnek minősültek. Szokolovszkij szerint noha radikális változásokot idéztek elő, a háború természetet nem változtatták meg a nukleáris fegyverek. Csupán a jellemzői változtak meg a háborúnak. Hruscsov egy 1960-as beszéde során a Szovjetunió elsődleges fegyverzeteként definiálta a nukleáris erejét, nem pedig másodlagos túlélési garanciaként. A kubai rakétaválság hatására ugyan, de csak azt követően, hogy a NATO 1968-ban új stratégiai koncepcióval, a rugalmas reagálás stratégiájával lépett elő, történt egyfajta enyhülés a szovjet oldalon is, mivel egészen eddig a katonai doktrína alapját a nukleáris háború képezte.

Az orosz hadtudomány képviselői között azonban akadtak olyanok is, mint például Jevgenyij Messner, aki az egykori orosz birodalmi haderő tisztjeként a vörösek ellen harcolt, s révén, hogy antikommunista nézeteket vallott, műveit egészen 1990-ig számúzték az országból. Az általa képviselt elmélet szerint a háború és béke közti határ egyre inkább elhomályosodni látszik. Míg a korábbi háborúk új területek megszerzéséért és az ellenfél erejének elpusztításáért folytak, addig mostanra már sokkal inkább egyfajta pszichológiai hadviselés zajlik, mely a lelkek legyőzésére irányul. A háború és béke közti megkülönböztetés hagyományos módját és az ún. lineáris hadviselést idejétműltnak vélte. Nézeteivel a modernkori orosz hadelméletben 2010-et követően egyre inkább szembesülhetett a világ többi része.

A rendszerváltás hatására ugyan nem szűnt meg csettintésre a szovjet örökség az orosz hadikultúrában, de az olyan nemzetközi események, mint az Öböl-háborúk tanulsága, ahol az amerikai erők elsöprő győzelmet tudtak aratni az amúgy szovjet harci eszközökkel, vezetés és irányítási rendszerrel ellátott iraki erők felett, vagy az orosz-grúz háborúk tanulsága és a színes forradalmak új szemlélet kialakulását eredményezte. Vlagyimir Szipcsenko vezérőrnagy részben az Öböl-háború tapasztalatából, de főként a koszovói háború (1998–1999) jellemzői alapján úgynevezett hatodik generációs hadviselés kialakulását látta megvalósulni, ahol a szembenálló felek közvetlen fizikai kapcsolata minimalizálódott, távolról vezérelt precíziós eszközök segítségével és egy hatékonyabb vezetés, irányítás, kommunikáció, felderítő és információs rendszer járult hozzá a sikerhez. Mindkét háború esetében jellemzően nagy hangsúlyt kapott a légi erő támogatása, s mely alapján úgy vélte, hogyha az Oroszországi Föderáció valaha támadás éri, akkor az elsősorban légitámadás útján fog megvalósulni. A háború célja immáron az ellenfél gazdasági potenciáljának megsemmisítése lett, távolról vezérelve. Az 1993-as katonai doktrína a külső katonai fenyegetés fő forrásaként a területi követelésekből adódó helyi háborúkat, illetve belső destabilizációból és terrorizmus általi fenyegetést határozta meg elsődleges forrásnak, ezért a 90-es évek Oroszországában a katonai eszközök fontossága egy rövid időre csökkent, s csak a csecsen háború és a NATO keleti bővülésének

folymata kezdte újra felpozícionálni a szunnyadó medvét. A 2000-es évek a technológia fejlődése felgyorsulásáról szól, mely az információs hadviselés malmára hajtotta a vizet. Az információ önmagában fegyverré vált, melyet a 2010-es évektől politikai szinten is deklaráltnak elismert az orosz államvezetés.

2006-ban Jurij Balujevszkij vezérkari főnök egyik írásában a katonai képességek lényegi változásáról értekezett, s többek között azt vélte felfedezni, hogy egy állam immáron vereséget szenvedhet tényleges háború megvívása nélkül is. A 2000-es évek végére egyre hangosabb lett azok véleménye, akik szerint a nem katonai tényezők jelentős szerepet kapnak a háború értelmezésében, mivel azok gyakran hatékonyabban segítik elő a stratégiai célok elérését, mint a hagyományos katonai erők. Szergej Ivanov, volt védelmi miniszter 2005-ben azt nyilatkozta, hogy Oroszország egy be nem jelentett háborúban áll, s ennek jelentősége lényegében véve az Arab tavaszig, illetve a 2011-es oroszországi választásokat követően realizálódott. Vladimir Putyin orosz elnök többször felhívta a figyelmet a színes forradalmak és az ellenőrzött káosz hatékonyságára, melyet a nukleáris fegyverekkel azonos hatékonyságúként értelmez, csak sokkal elfogadhatóbb a nagyközönség számára, mint ez utóbbi. Valerij Geraszimov tábornok, az Oroszországi Fegyveres erők vezérkari főnöke a nem katonai eszközök hatékonyságának köszönhetően a háború és béke közötti határvonal elmosódását képviselve a hagyományos erők szerepének csökkenését és az információs hadviselés jelentőségét emelte ki. Ennek hatására, a 2014-es Katonai Doktrína egyre nagyobb hangsúlyt helyezett az információs hadviselésre és a színes forradalmak keltésére, beleértve ezeknek az államhatáron belüli katonai veszélyeit is. A háború megközelítésének új irányvonala az állam kül- és belbiztonsága között is leszűkíti a határokat, mivel főként olyan külső szereplők által folytatott célzott műveletekről van szó, akik célja az államhatárokon belüli feszültségek és káosz teremtése. Az információs hadviselés forradalmasította a hagyományos erők képességeit, létrehozva az ún. *hálózat alapú hadviselés* fogalmát is egyben, amely C4ISR¹ képességek összehangolásával irányítja a katonai műveleteket.

Az Euromaidanon történő események az orosz retorika alapján a Nyugat jól sikerült információs hadviselésének köszönhetően bontakoztak ki. Ez és többek között azon tapasztalat, miszerint az első csecsen háborút követő negatív belső morál a szabadon tevékenykedő sajtó eredménye volt, az állami vezetés saját befolyása alá vonta az információ áramlásának körét. A Georgia ellen folytatott háborút egyértelműen az orosz információs hadviselés bukásaként élte meg Oroszország, ezért növelte a Szputnyik² és RT³ nemzetközi jelenlétét, azok állami befolyását. A hadtudósok egyre inkább az információs-pszichológiai hadviselés jelentőségére kezdtek koncentrálni, mely a 2010-es katonai doktrínában is hangsúlyt kapott, s immáron a háború természetének változásaként is értelmezésre került, mely az orosz állami vezetés számára eszközt és egyben fenyegetést is jelent. A színes forradalmakat az információs hadviselés egyenesági következményeiként határozza meg Oroszország, kihasználva a média adta lehetőséget, mely tömegek véleményének befolyásolását teszi lehetővé. Ezek a forradalmi helyzetek nem feltétlenül követelték meg a fegyveres konfliktus meglétét, ugyanakkor nagyon szűkre szabták a háborús és békeállapot közötti határokat.

A szerző által bemutatott elmélet átalakulásának folyamatát kiválóan igazolják a napjainkban is tartó orosz–ukrán háború eseményei és az ukrán határmenti területeken történő mozgolódások, melyek egyaránt részét képezik az orosz információs hadviselésnek.

Kozma Klementina

1 Command, Control, Communication, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance.

2 Kormányzati irányítás alatt álló nemzetközi hírgyűjtő.

3 Russia Today.

Budavári Krisztina

A magyar védelmi ipar helyzete és fejlődési lehetőségei

(Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, 2021. ISBN 978 615 5954 05 4)

A Magyar Hadtudományi Társaság kiadásában 2021-ben jelent meg Budavári Krisztina: *A magyar védelmi ipar helyzete és fejlődési lehetőségei* című könyve.

A védelmi ipar a nemzet biztonságát alapjaiban meghatározó szektor. A védelmi iparra globálisan jellemző a kiemelkedően magas technológiai színvonal és a folyamatos innovációk, amivel az iparág komplex gazdasági és társadalmi hatásokat gyakorol a környezetére, valamint a politikai folyamatokra és a biztonsági dinamikákra is hatással van. Működése nemcsak a nemzeti haderő és a rendvédelmi szervezetek ellátásbiztonságának biztosítása miatt kiemelt fontosságú, mivel a hadiipar magas technológiai színvonala a teljes nemzeti iparra szinergikus fejlesztő hatást gyakorol, emellett kedvező esetben exporteredményeket mutat fel. A hadiipar szervezése, működtetése bonyolult és magas szintű mérnöki és hadmérnöki, technológiai és haditechnikai, kutatás-fejlesztési, innovációs, minőségbiztosítási és szabványosítási stb. környezetben zajlik, tevékenysége rendkívül komplex, folyamatai és fejlesztési eredményei jellemzően titkosak. Magyarországon a védelmi ipar fejlesztése stratégiai célkitűzés a legújabb Nemzeti Biztonsági Stratégiából következően egy komplex gazdaság-, társadalom-, biztonság- és védelempolitikai célrendszer része. Nemzeti szinten létrehozták a hadiiparért felelős kormánybiztosi tisztséget, és új hadiipari cégek megalapítására, illetve megvásárlására is sor került. A téma tudományos vizsgálata ezért kiemelt fontosságú, egyúttal rendkívül összetett feladat. A hazai szakirodalomban eddig csak néhány jelentősebb monográfia született a hadiiparról, melyek azonban csak a második világháború végéig, illetve a rendszerváltásig vizsgálták a magyar védelmi ipar fejlődését. Ugyanakkor napjainkban, a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program éveiben jelentős hiányként mutatkozott a hazai hadtudományi kutatásban a rendszerváltást követő hadiipari fejlődés részletes elemzése, napjaink hadiipari viszonyainak monografikus vizsgálata. Ezt a jelentős tudományos kutatási feladatot végezte el Budavári Krisztina közgazdász, illetve nemzetközi biztonság- és védelempolitikai szakértő, a Magyar Hadtudományi Társaság Védelemgazdasági és Logisztikai Szakosztályának tagja, az NKE Hadtudományi Doktori Iskolájának doktorandusza, aki szakmai pályafutása során az ipari kutatás-fejlesztés és innováció területén szerzett szakmai tapasztalatokat.

Budavári Krisztina könyve a magyar hadiipar tudományos vizsgálatára vállalkozott, a magyar védelmi ipar helyzetét és fejlődési lehetőségeit mutatja be 2020-ig. A kutatás célja a magyar védelmi ipar aktuális helyzete és fejlődési lehetőségei tárgyában a releváns tényezők és trendek további kutatásokat segítő rendszerező összefoglalása, és az aktuális állapot szerint hatásuk bemutatása volt. Napjainkban a magyar védelmi ipar vonatkozásában két meghatározó jelentőségű program is folyamatban van, ami hatást gyakorolhat az iparágra, hiszen a 2016-tól zajló Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program mellett az Irinyi Terv, mint iparfejlesztési program szintén jelentős hatást gyakorol a hadiiparra. E két program következetes végig vitele új munkahelyek teremtését, magas hozzáadott értéket termelő iparág létrehozását, az ország innovációs képességeinek javítását eredményezheti, ami a gazdaság növekedéséhez, illetve a nemzeti b

i biztonság növeléséhez is hozzájárul. Ugyanakkor a nemzetközi biztonsági környezetben zajló folyamatok – elsősorban a Krím-félsziget 2014. évi orosz annexiója és a hibrid hadviselés, mint biztonságpolitikai fenyegetés megjelenése –, továbbá a sokrétű technológiai fejlődés olyan komplex és gyorsan változó biztonságpolitikai-doktrinális-haditechnikai környezetet teremt, amely jelentős kihívásokat jelent a magyar védelmi ipar szereplői számára. Azonban a védelmi kiadások 2016-óta stabilan növekvő trendje kedvező környezetet biztosít a magyar védelmi ipar fejlesztéséhez, és végső soron belátható időn belül elvezet az új hazai hadiipari szektor létrejöttéhez.

A Magyar Hadtudományi Társaság kiadásában megjelent kötet első fejezetében Budavári Krisztina bemutatja a védelmi ipar témakörének elméleti kutatási kereteit, a védelmi ipar környezetében bekövetkezett és a védelmi iparra, annak szereplőire hatást gyakorló meghatározó változásokat, valamint az alkalmazható modelleket és elméleteket a védelmi ipar és a védelmi ipari bázis meghatározásához. Ebben a részben tárgyalja a védelmi ipart, mint komplex stratégiai iparágat és az iparágra jellemző piaci folyamatokat, a fegyverkereskedelem speciális jellemzőit, folyamatait és szabályozását. Az elméleti keretek ismertetése a védelemgazdaságtan és a védelmi ipari elméleti kutatások bemutatásával zárul.

Ezt követően a magyar védelmi ipar történetét ismerteti a szerző, elsősorban azokat a lényeges múltbeli tényezőket feltárva, amelyek a hadiipar mai helyzetéhez vezettek. A számszerűsített adatok helyenként mellbevágóak: „Az ezredfordulóra a védelmi ipar teljesítménye a rendszerváltás előtti teljesítmény 7-8%-ára esett vissza.” A termelési volumen hanyatlása hadiipari cégek megszűnéséhez, a szakembergárda szétszéledéséhez vezetett, és mindez hatással volt a képzési és a kutatás-fejlesztési háttérre is. A hazai védelmi ipar jelenlegi helyzetének bemutatása során az iparág szereplőinek helyzetét is tárgyalja a kötet. A tudományos vizsgálat során a szerző számos forrásra támaszkodva törekedett a hazai innovációs rendszer reális értékelésére. E területen a kutató rávilágított arra, hogy a védelmi ipari kutatások területe Magyarországon a rendszerváltástól napjainkig számos tényező miatt nem megfelelően fejlődött, esetenként hanyatlás jellemezte. Gondoljunk itt az 1921-ben alapított, az ötvenes években 800 fős, a kilencvenes években 500 fős Haditechnikai Intézet ezredforduló utáni elorvasztására, majd felszámolására. (Ennek a meghatározó fontosságú szervezetnek a tevékenységéről viszonylag keveset ír a szerző.) A kötet feltárja, hogy rendszerszinten ma még mindig alacsony a hazai innovációs képesség, emellett a tudományos kutatások eredményeinek gyakorlati hasznosulása (piacosítási képességek) terén is jelentős kihívások vannak jelen: „tehetséges kutatók külföldre áramlása; nincs kellő számú hallgató, diplomás és PhD hallgató a természettudományos, műszaki, mérnöki és matematikai területeken ... *Tudomány és ipar közötti együttműködés*: az egyetemek és a Magyar Tudományos Akadémia kevésbé vonzó potenciális partnert jelent az ipar számára; a közfinanszírozású tudományos tevékenység középpontjában az alap kutatások és a tudományos publikációk állnak ... az egyetemek és Magyar Tudományos Akadémia által beadott szabadalmak kis száma (miatt is) ... *Uniók összehasonlításban különösen gyengének mutatkozott a magyar KKV szektor innovációs teljesítménye.*” Ugyanakkor a Zrínyi-program a hazai haditechnikai kutatás-fejlesztést is új alapokra helyezi. A program megvalósítása érdekében az elmúlt időszakban a Magyar Honvédség haditechnikai kutató-fejlesztő intézetet (MH Modernizációs Intézet) állított fel. A Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program önmagában is indokolja az innovációs rendszer fejlesztésének szükségességét, annak érdekében, hogy az új magyar hadiipari és intézeti szereplők hatékonyan kapcsolódjanak be az akadémiai és felsőoktatási intézmények között zajló tudományos tevékenységbe, melynek következtében egy új innovációs környezetben kezd működni a hadiipar. A kötetben is említett, napjainkban létrehozott Védelmi Innovációs Kutató Intézet (VIKI) is erre hivatott. A védelmi innováció egyik fő célja a technológiai forradalom legújabb vívmányainak a haderőfejlesztés célkitűzéseivel történő összhangba hozása, de ez a folyamat csak kellőképpen komplex tudományos elemzési háttérrel támaszkodva mehet végbe, melyhez alkalmas elméleti alapot nyújthat *A magyar védelmi ipar helyzete és fejlődési lehetőségei* című monográfia is.

A nemzetközi környezet tekintetében a szerző a biztonsági és az üzleti környezet tényezőit egyaránt vizsgálja, a biztonsági környezetet globális és regionális kontextusban, az üzleti környezetet pedig globális kontextusban, a védelmi költségvetések globális trendjei, a globális fegyverkereskedelem legfrissebb statisztikái, a világ legnagyobb védelmi ipari vállalatának teljesítménye, a védelmi ipar aktuális globális trendjei és a legnagyobb vállalatok üzleti stratégiái alapján. A legjelentősebb szereplők gyakorlata és szakértői elemzések alapján bemutatja a legfontosabb és feltörekvő technológiákat, amelyek a védelmi célú innovációban kulcsfontosságúak vagy a jövőben várhatóan azok lesznek. A nemzetközi környezet tekintetében a szerző számos nemzetközi tanulmányt dolgozott fel a kutatás során.

A hazai környezet egyik legjelentősebb tényezőjét, a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program céljait, eredményeit és hatását – tekintettel annak kiemelt jelentőségére a hazai védelmi iparra –, külön fejezetben mutatja be Budavári Krisztina, a hazai és nemzetközi működési környezet ismertetését követően. A program egyszerre tűzte célul a haderő haditechnikai korszerűsítését, illetve a magyar hadiipar intenzív fejlesztését. A szerző ismerteti a kormány iparfejlesztési programját és a védelmi ipar fejlesztése szempontjából releváns kapcsolódó intézkedéseit. A fejezetben számos szakértői tanulmányt dolgozott fel és elemzett a téma kapcsán. A kötet komplex következtetések levonásával és azok alapján megfogalmazott javaslatokkal zárul.

Amint arra a bevezetőben már utaltam, a napjaink hadiiparával kapcsolatban kutatás és publikáció „ritka, mint a fehér holló”. Ezen a helyzeten annak a folyamatnak a tükrében célszerű változtatni, amelyre Maróth Gáspár védelmi fejlesztésekért felelős kormánybiztos is rávilágít interjúiban, jelesül, hogy a haderőfejlesztési program során elköltött mintegy 3500 milliárd forint, amely további 1000 milliárdos nagyságrendben mintegy tíz hadiipari vállalat létrehozásával egészül ki, olyan csúcstechnológiát és high-tech ipari kapacitásokat, illetve élvonalbeli ipari szereplőket hoz be hazánkba, ami a teljes magyar iparra szinergikus, technológiaszint-növelő hatást fog gyakorolni és összességében hazai bevétel-növekedést eredményez. A hadiipar – vagy tágabb kontextusban értelmezve védelmi ipar – jelenlegi dinamikus fejlődése tehát nem egyetlen ipari szektort érint, hanem a teljes magyar ipart. Az új Nemzeti Biztonsági Stratégia azt is egyértelműen kimondja, hogy a védelmi ipar fejlesztése közvetlen nemzetbiztonsági érdek. Mindez tehát a szűk honvédelmi területen messze túlmutató kutatási témát ad a hadtudomány, a katonai-műszaki tudományok, illetve a katonai logisztika kutatói számára a következő évtizedben. A Magyar Hadtudományi Társaság e kutatások fellendítése érdekében már 2019-ben megrendezte a hadiipar témakörét szorosan érintő, a haditechnikai kutatás-fejlesztés avatott szaktekintélyeit felvonultató *Kutatás, fejlesztés és innováció a hazáért* című tudományos konferenciáját. A jelen recenzió tárgyát képező könyv MHTT általi megjelentetése tehát egy, a Társaságnál évek óta zajló tudományszervezési folyamat szerves részét képezi. Célszerű azonban rámutatni arra is, hogy a könyv megjelentetése egy a következő évtizedben prognosztizálhatóan nagy intenzitással zajló védelmi ipari témájú tudományos kutatási folyamat köztes lépcsője csupán, mivel a szerző – mint a NKE Katonai-Műszaki Doktori Iskola doktorandusza – a következő 4-5 év során doktori kutatásaihoz kötődően várhatóan további számos önálló és társszerzős tanulmányt fog még megjelentetni a hadiipart érintő témakörökben, melyet akár egy második kötetbe vagy a jelen könyv második, bővített kiadásába is haszonnal beépíthet.

A Taksás Balázs egyetemi docens által lektorált, mintegy tíz oldalnyi forrásjegyzékkel záruló monográfia PDF formátumban letölthető a Magyar Hadtudományi Társaság internetes oldaláról: Magyar Hadtudományi Társaság (mhht.eu) a PDF Kiadványok menüpont alatt.

Hegedűs Ernő

HUNGARIAN MILITARY SCIENCE

Periodical of the Hungarian Association of Military Science, and of
the Committee on the Military Science of the Hungarian Academy of Sciences

Contents

MILITARY ART

Ernő Hegedűs

The development of airborne warfare tactics (1935–2020) 3

SECURITY STUDIES

Árpád Gerencsér – Klára Siposné Kecskeméthy

The Caucasus Emirate (Imarat Kavkaz) – ISIS of the North Caucasus 12

Barbara Hegedűs

Wasted opportunity - End of the Union of South American Nations 41

Gabriella Thomázy

Migration Strategies: South America vs Europe.

A Comparative Analysis of Ecuador, Colombia, Hungary and Spain 58

Veronika Hornyák

The Spanish armed forces and the COVID-19 pandemic 75

MILITARY HISTORY

Magda Katona

Hungarian Pawns of the Great Game. Role of Hungarian Prisoners of War

in the Formation of Modern Afghan Army between the Two World Wars 87

NATIONAL DEFENCE

Sándor Fórizs

The Removal of the Professional Personnel of the Former Honvéd Border Guard
(of the Hungarian Army) from the Organisation of the Hungarian State Security

Authority (Államvédelmi Hatóság, ÁVH) Border Guard 107

ASSOCIATION NEWS

2021 Delegate Assembly of the Association (*by Gábor Hausner*) 118

The Tanárky Sándor Prize Laureate of the Association in 2021 – Sándor Munk 123

REVIEW

Szóts, Zoltán Oszkár: The First World War in Hungarian Pre-1945 Historiography.

Viewpoints, Genres, Institutions (*by Márton Kiss*) 125

Plihál, Katalin: Sword and Map (*by József Mihalik*) 128

Oscar Jonsson: The Russian Understanding of War (*by Klementina Kozma*) 130

Krisztina, Budavári: The Situation and Development Opportunities

of the Hungarian Defence Industry (*by Ernő Hegedűs*) 134

A TISZTKÉPZÉS és a tiszti hivatás a változó világban

Dr. Szabó Miklós altábornagy emlékére

A Magyar Hadtudományi Társaság és
a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága közös konferenciája

Időpont: 2021. november 17.; 13.00–17.00

Helyszín: Ludovika Széchenyi Díszterem

A konferencia védnöke: Szabó István, HM honvédelmi államtitkár

P R O G R A M

1. Szekció (13.15–14.45)

Moderátor: Prof. Dr. Csikány Tamás dandártábornok

ZMNE-koncepció: Okok, viták, következmények
(Prof. em. Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes)

Felkért hozzászóló: Dr. Szászi Gábor ezredes, NKE HHK dékánhelyettes

A katonai felsőoktatás helyzete és perspektívái
(Dr. Boldizsár Gábor ezredes, HM főosztályvezető)

Felkért hozzászóló: Holecz József alezredes, NKE HHK

A katonai kiképzés új kihívásai és a katonai felsőoktatás
(Dr. Lippai Péter dandártábornok, MHP kiképzési csoportfőnök)

Felkért hozzászóló: Dr. Krizbai János ny. ezredes, MHTT szakosztályelnök

2. Szekció (15.00–16.30)

Moderátor: Prof. em. Dr. Szenes Zoltán

A magyar katonai felsőoktatás a 21. század „műveleti környezetében”
(Dr. Pohl Árpád dandártábornok, NKE HHK dékán)

Felkért hozzászóló: Dr. Boda Mihály tanszékvezető, NKE HHK

Nemzetközi biztonságpolitikai képzés: célok, követelmények, fejlesztési lehetőségek
(Dr. Németh Gergely, HM védelempolitikai helyettes államtitkár)

Felkért hozzászóló: Prof. Dr. Molnár Anna tanszékvezető, NKE HHK

A nemzetbiztonsági tisztképzés helyzete és feladatai
(Dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy, az NKE RTK korábbi dékánja)

Felkért hozzászóló: Dr. Kaiser Ferenc egyetemi docens, NKE HHK